



Dr. Dovilė Pūraitė-Andrikienė

**LIETUVOJE ĮTVIRTINTAS KONSTITUCINIO
SKUNDO INSTITUTAS KAIP ŽMOGAUS
TEISIŲ APSAUGOS ĮRANKIS**

VILNIAUS UNIVERSITETO TEISĖS FAKULTETAS

Dr. Dovilė Pūraitė-Andrikienė

**LIETUVOJE ĮTVIRTINTAS KONSTITUCINIO
SKUNDO INSTITUTAS KAIP ŽMOGAUS
TEISIŲ APSAUGOS ĮRANKIS**



VILNIAUS
UNIVERSITETO
LEIDYKLA

2022

Apsvarstė ir rekomendavo išleisti
Vilniaus universiteto Teisės fakulteto taryba
(2022 m. birželio 15 d., posėdžio protokolas Nr. 7)

Recenzentai:

Prof. dr. Toma Birmontienė
Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos
Viešosios teisės instituto profesorė

Prof. dr. (HP) Vytautas Mizaras
Vilniaus universiteto Teisės fakulteto profesorius
Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo teisėjas



Kuriame
Lietuvos ateitį
2014–2020 metų
Europos Sąjungos
fondų investicijų
veiksmų programa

Ši monografija yra Vilniaus universitete įgyvendinamo projekto „Individualus konstitucinis skundas Lietuvoje: naujasis konstitucinis institutas kaip efektyvus žmogaus teisių ir laisvių apsaugos įrankis“ (Nr. 09.3.3-LMTK-712-19-0008) dalis. Mokslinis tyrimas finansuotas Europos socialinio fondo lėšomis pagal priemonę Nr. 09.3.3-LMT-K-712 „Mokslininkų, kitų tyrėjų, studentų mokslinės kompetencijos ugdymas per praktinę mokslinę veiklą“.

*Už visokeriopą pagalbą ir patarimus rengiant ir
tobulinant šią monografiją autorė yra nuoširdžiai dėkinga
prof. dr. (HP) Egidijui Kūriui.*

Bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos integralios bibliotekų
informacinės sistemos (LIBIS) portale ibiblioteka.lt

ISBN 978-609-07-0761-6 (spausdinta knyga)
ISBN 978-609-07-0762-3 (skaitmeninis PDF)
<https://doi.org/10.15388/vup-book-0025>

© Dovilė Pūraitė-Andrikienė, 2022
© Vilniaus universitetas, 2022

Turinys

Įvadas / 7

- I. INDIVIDUALUS KONSTITUCINIS SKUNDAS EUROPOJE:
NUO SUSIFORMAVIMO IKI ŠIUOLAIKINIŲ IŠŠŪKIŲ / 21**
 - I.1. Individualaus konstitucinio skundo samprata ir paskirtis / 23
 - I.2. Individualaus konstitucinio skundo įsitvirtinimo raida / 28
 - I.3. Individualaus konstitucinio skundo modeliai / 40
 - I.4. Individualaus konstitucinio skundo instituto vieta konstitucinių teismų įgaliojimų spektre / 49
 - I.5. Individualaus konstitucinio skundo vieta nacionalinėje ir tarptautinėje žmogaus teisių apsaugos sistemoje / 57
 - I.5.1. Konstitucinis skundas nacionalinėje žmogaus teisių apsaugos sistemoje / 58
 - I.5.2. Individualus konstitucinis skundas kaip veiksminga priemonė, kurią reikia išnaudoti prieš kreipiantis į Europos Žmogaus Teisių Teismą / 61
 - I.6. Individualaus konstitucinio skundo institutui tenkantys iššūkiai / 72
- II. LIETUVOJE ĮTVIRTINTAS KONSTITUCINIO SKUNDO MODELIS:
DABARTINĖ BŪKLĖ IR EFEKTYVUMO DIDINIMO GALIMYBĖS / 83**
 - II.1. Individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo iniciatyvos Lietuvoje: argumentai „už“ ir „prieš“ / 85
 - II.2. Individualus konstitucinis skundas Lietuvos konstitucinės justicijos proceso struktūroje / 100
 - II.3. Individualaus konstitucinio skundo modelio elementai / 107
 - II.3.1. Individualaus konstitucinio skundo pagrindas (galimas asmens teisių ir laisvių pažeidimas) / 107
 - II.3.2. Individualaus konstitucinio skundo objektas / 115
 - II.3.2.1. Konstitucinio skundo modelio pasirinkimas / 115
 - II.3.2.2. Individualaus konstitucinio skundo objektų spektras / 123
 - II.3.3. Individualaus konstitucinio skundo subjektai / 133
 - II.3.3.1. Subjektai, turintys teisę kreiptis su individualiu konstituciniu skundu / 133
 - II.3.3.2. Dalyvaujantys byloje asmenys / 142
 - II.3.3.3. Kiti proceso dalyviai – liudytojai, ekspertai, specialistai, vertėjai, *amicus curiae* / 146

II.3.4.	Individualaus konstitucinio skundo pateikimo sąlygos (filtrai) /	155
II.3.4.1.	Konstitucijoje įtvirtintos sąlygos /	157
II.3.4.1.1.	Reikalavimas, kad pareiškėjo, bet ne trečiojo asmens, teisės ir laisvės būtų pažeidžiamos (galimai) Konstitucijai prieštaraujančiu teisės aktu /	157
II.3.4.1.2.	Reikalavimas išnaudoti visas teisinės gynybos priemones /	160
II.3.4.2.	Konstitucinio Teismo įstatyme įtvirtintos sąlygos /	165
II.3.4.2.1.	Individualaus konstitucinio skundo padavimo terminas /	165
II.3.4.3.	Lietuvos konstitucinio skundo modelyje neįtvirtintos konstitucinio skundo pateikimo sąlygos /	170
II.3.4.3.1.	Reikalavimas, kad individualų konstitucinį skundą galėtų parengti advokatas /	170
II.3.4.3.2.	Kreipimosi apmokestinimas /	174
II.3.5.	Individualaus konstitucinio skundo išnagrinėjimo padariniai /	177
II.3.5.1.	Konstitucinio Teismo aktai, kuriais užbaigiamas konstitucinių skundų nagrinėjimas /	177
II.3.5.2.	Individualaus konstitucinio skundo pripažinimo pagrįstu teisiniai padariniai /	187
II.3.5.2.1.	Individualaus konstitucinio skundo pripažinimo pagrįstu teisiniai padariniai <i>erga omnes / inter partes</i> aspektu /	187
II.3.5.2.2.	Individualaus konstitucinio skundo pripažinimo pagrįstu teisiniai padariniai laiko aspektu /	190
II.3.5.2.3.	Asmens teisė kreiptis dėl proceso atnaujinimo /	203
II.3.5.3.	Konstitucinio skundo pripažinimo nepagrįstu teisiniai padariniai /	211
II.3.6.	Specifiniai procesiniai Lietuvos individualaus konstitucinio skundo modelio elementai /	213
II.3.6.1.	Individualių konstitucinių skundų priimtinumas /	213
II.3.6.1.1.	Konstitucinių skundų pateikimo būdai /	213
II.3.6.1.2.	Išankstinis tyrimas /	215
II.3.6.1.3.	Prašymų trūkumų pašalinimas /	218
II.3.6.1.4.	Sprendimai, atlikus išankstinį tyrimą /	222
II.3.6.2.	Laikinosios apsaugos priemonės /	241
II.3.6.3.	Prašymų sujungimas ir išskyrimas /	247
II.3.6.4.	Prašymų atšaukimas /	249
II.3.6.5.	Posėdžio forma /	250
II.3.6.6.	Įrodymų tyrimas /	254
II.3.6.7.	Išlaidų apmokėjimas /	258
II.3.6.8.	Bylos išnagrinėjimo trukmė /	260
	Išvados /	267
	Summary /	271
	Šaltiniai ir literatūra /	281

Įvadas

Konstitucijos viršenybė negali būti tik abstrakti idėja. Jai užtikrinti būtinas veiksmingas mechanizmas. Pasak H. Kelseno, konstitucinis teismas turėtų tapti savitu skydu, saugančiu nuo daugumos tironijos ir gebančiu nustatyti mažumos ir daugumos interesų pusiausvyrą tokiu būdu, kad demokratija netaptų daugumos savivale, o konstitucija – *lex imperfecta*¹. Šiais laikais teiginsys, kad veiksmingiausias iš visų konstitucijos efektyvumą užtikrinančių instrumentų yra konstitucinė kontrolė, jau tapo beveik neginčytina tiesa. Ypač konstitucinės kontrolės reikšmė išauga santykinai naujose demokratijose. 1990 m. kovo 11 d. Lietuvai atkūrus nepriklausomybę, 1992 m. spalio 25 d. referendume priimtoje Lietuvos Respublikos Konstitucijoje² (toliau – Konstitucija) pirmą kartą valstybės istorijoje buvo numatyta konstitucinės justicijos institucija – Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas (toliau – ir Konstitucinis Teismas). Per beveik tris Konstitucinio Teismo veiklos dešimtmečius šio teismo jurisprudencija itin svariai prisidėjo prie demokratijos, teisinės valstybės, žmogaus teisių apsaugos ir konstitucinės santvarkos stabilumo stiprinimo Lietuvoje. Taigi Konstitucinis Teismas atliko svarbų vaidmenį pereinant nuo buvusio nedemokratinio režimo prie naujos socialinės ir politinės sistemos. Po kiekvienos išnagrinėtos konstitucinės justicijos bylos valstybė tarsi palypėdavo dar vienu begalinių raidos laiptų laipteliu. Konstitucinio Teismo jurisprudencija keitė ne tik nacionalinę teisės sistemą, bet ir pačios Konstitucijos sampratą. Konstitucija yra daugiau nei tik straipsnių rinkinys; jos turinys didele dalimi yra Konstitucinio Teismo jurisprudencinės veiklos rezultatas. Konstitucinio Teismo jurisprudencija įkvėpė Konstitucijai turinį ir prasmę, todėl ji tapo gyvu instrumentu ir veiksmingu teisės aktu, galinčiu daryti tiesioginę įtaką asmenų gyvenimui ir gerovei.

Tačiau tuo metu, kai buvo kuriamas konstitucinės justicijos modelis, konstitucinė justicija Lietuvoje nebuvo egzistavusi nė vienos dienos ir tai suponavo atitinkamą modelio kūrėjų atsargumą dėl šio instituto³. Tiek Lie-

1 KELSEN, H. Vom Wesen und Wert der Demokratie. In BAUME, S. *Hans Kelsen and the Case for Democracy*. Essex, 2012, p. 39.

2 Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Žin.*, 1992, Nr. 33-1014.

3 Konstitucijos 105 str. 1 ir 2 d. įtvirtinti Konstitucinio Teismo įgaliojimai vertinti įstatymų ir kitų teisės aktų konstitucingumą. Konstitucijos 105 str. 1 ir 2 d. nustatyta, kad Konstitucinis Teismas nagrinėja ir priima sprendimą: 1) ar neprieštarauja Lietuvos

tuvos⁴, tiek užsienio⁵ konstitucinės teisės mokslo darbuose buvo akcentuojama, kad Konstitucijos VIII skirsnyje buvo įtvirtinta gana minimalistinė Konstitucinio Teismo jurisdikcijos koncepcija. Apie tai liudijo ir ganėtinai ribotas subjektų, galinčių inicijuoti įstatymų ir kitų teisės aktų konstitucingumo patikrą⁶, ratas, kaip antai, Lietuvos konstitucinės justicijos modelyje nebuvo individualaus konstitucinio skundo mechanizmo. Nuosaiki Lietuvos konstitucinės justicijos modelio kūrėjų pozicija suprantama. Vieno iš žymiausių konstitucinės justicijos tyrėjų L. Favoreu tvirtinimu, geriau pradėti vykdyti konstitucinę kontrolę pasirinkus kuklią, net paprasčiausią, sistemą, o vėliau pamažu jos veiklos sritis plėsti ir leisti į teismą kreiptis naujiems subjektams⁷.

Nors jau pačioje konstitucinės justicijos modelio kūrimo pradžioje buvo diskutuojama dėl fizinių ir juridinių asmenų teisės tiesiogiai kreiptis į Konstitucinį Teismą, tačiau, rengiant Konstituciją ir nustatant žmogaus teisių ir laisvių gynimo institucinę struktūrą, buvo nuspręsta, kad teismai, Seimo kontrolieriai ir daugelis kitų valstybės institucijų deramai užtikrins optimalią žmogaus teisių ir laisvių apsaugą, kita vertus, nebuvo atmetama ir prielaida, kad ilgainiui asmens teisė tiesiogiai kreiptis į Konstitucinį Teismą galės būti įtvirtinta Konstitucijoje⁸. Diskusijos dėl individualaus konstituci-

Respublikos Konstitucijai Lietuvos Respublikos įstatymai ir kiti Seimo priimti aktai; 2) ar neprieštarauja Konstitucijai ir įstatymams Respublikos Prezidento aktai, Respublikos Vyriausybės aktai. Konstitucijos 105 str. 3 d. įtvirtinti ir kiti Konstitucinio Teismo atliekamos konstitucinės kontrolės objektai. Pagal Konstitucijos 105 str. 3 d., Konstitucinis Teismas teikia išvadas: 1) ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai per Respublikos Prezidento ar Seimo rinkimus; 2) ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti pareigas; 3) ar Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys neprieštarauja Konstitucijai; 4) ar Seimo narių ir valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai.

- 4 JARAŠIŪNAS, E. *Valstybės valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis Teismas*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003, p. 63.
- 5 SADURSKI, W. *Rights Before Courts, a Study of Constitutional Courts in Postcommunist States of Central and Eastern Europe*. Netherlands: Springer, 2008, p. 6.
- 6 Iki 2019 m. priimtos Konstitucijos pataisos įsigaliojimo į Konstitucinį Teismą dėl teisės aktų atitikties Konstitucijai galėjo kreiptis tik ne mažiau kaip 1/5 visų Seimo narių grupė, Respublikos Prezidentas, Respublikos Vyriausybė, taip pat teismai ir Seimas *in corpore*.
- 7 FAVOREU, L. *Konstituciniai teismai*. Vertė E. Jarašiūnas. Vilnius: Garnelis, 2001, p. 108–109.
- 8 ŽILYS, J. Konstitucinės justicijos ištakos Lietuvoje. Iš Kūris E. (red.) Lietuvos Respublikos Konstitucijos dvidešimtmetis: patirtis ir iššūkiai. Vilnius: Lietuvos notarų rūmai, 2012.

nio skundo įtvirtinimo nacionalinėje teisės sistemoje atsinaujino 2007 m., kai buvo patvirtinta Individualaus konstitucinio skundo įtvirtinimo koncepcija (toliau – Koncepcija)⁹ bei parengti atitinkami Konstitucijos pakeitimo įstatymų projektai¹⁰. Tačiau 2009 m. dėl valstybėje susiklosčiusios sunkios ekonominės ir finansinės situacijos nuspręsta „įvertinant valstybėje susiklosčiusią sunkią ekonominę-finansinę situaciją, atidėti šio instituto įgyvendinimui reikalingus terminus“¹¹.

Reikšmingesniems žingsniams šioje srityje ryžtasi tik 2019 m. priėmus Konstitucijos pataisą dėl individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo¹², t. y. praėjus 26 metams nuo Konstitucinio Teismo įsteigimo Lietuvoje. Taigi nuo pat Lietuvos konstitucinės justicijos modelio kūrimo pradžios vykusios diskusijos šio instituto įvedimo klausimu pagaliau „davė vaisių“ (nors ir po keleto nesėkmingų bandymų)¹³. 2019 m. rugsėjo mėn. taip pat įsigaliojo Konstitucinio Teismo įstatymo (toliau – ir KTĮ) ir Konstitucinio Teismo reglamento (toliau – ir KTR) pakeitimai¹⁴, kuriais detalizuota individualaus konstitucinio skundo pateikimo tvarka, taip pat papildomą proceso atnaujinimo pagrindą įtvirtinantys Civilinio proceso kodekso¹⁵, Baudžiamojo proceso kodekso¹⁶, Administracinių

9 Lietuvos Respublikos Seimo 2007 m. liepos 4 d. nutarimas „Dėl individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo koncepcijos patvirtinimo“. *Žin.*, 2007, Nr. 77-3061.

10 Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas XP-980 (2). Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas XP-980 (3).

11 Lietuvos Respublikos Seimo 2009 m. gruodžio 17 d. nutarimas „Dėl individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo koncepcijos patvirtinimo pakeitimo“. *Žin.*, 2009, Nr. 152-6823.

12 Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymas. *TAR*, 2019-04-02, Nr. 5330.

13 Plačiau apie individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo iniciatyvas ir aplinkybes Lietuvoje žr. monografijos II. 1. skyriuje.

14 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo Nr. I-67 3, 13, 24, 28, 31, 32, 39, 40, 46, 48, 49, 53(1), 61, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 76, 84, 86, 88 straipsnių pakeitimo ir įstatymo papildymo 671 ir 672 straipsniais įstatymas. *TAR*, 2019-07-26, Nr. 12391; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. rugsėjo 5 d. sprendimas Nr. 17B-3 dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo reglamento pakeitimo ir papildymo. *TAR*, 2019-09-06, Nr. 14273.

15 Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 366 ir 367 straipsnių pakeitimo įstatymas. *TAR*, 2019-07-26, Nr. 12370.

16 Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso XXXV skyriaus pavadinimo ir 456, 457, 458 ir 459 straipsnių pakeitimo įstatymas. *TAR*, 2019-07-26, Nr. 12371.

nusižengimų kodekso¹⁷ ir Administracinių bylų teisenos įstatymo¹⁸ pakeitimai.

Individualaus konstitucinio skundo institutas veikia daugumoje Europos Sąjungos valstybių. Nuo 2019 m. šį institutą įtvirtinus Lietuvos konstitucinės justicijos modelyje, galimybės tiesiogiai kreiptis į konstitucinės justicijos institucijas Europos Sąjungoje neturi tik Bulgarijos ir Italijos gyventojai. Europos valstybių konstitucinėje teisinėje praktikoje konstitucinis skundas, kaip specifinis konstitucijos saugomų asmens teisių ir laisvių apsaugos procesinis instrumentas, tampa vis labiau priimtina, taikoma ir pasiteisinusia priemone, taigi šis Lietuvos pasirinkimas atspindi bendras europines tendencijas.

Nacionalinių žmogaus teisių gynbos priemonių kontekste konstitucinis skundas apibūdinamas kaip papildoma priemonė, kuri yra pasitelkiama, kai neįmanoma užkirsti kelio žmogaus teisių pažeidimui bendrosiomis teisių apsaugos priemonėmis. Visų konstitucinių teismų įgaliojimų kontekste individualaus konstitucinio skundo procedūra turi didžiausią tiesioginį poveikį konkrečiam žmogaus teisių pažeidimui, nes yra inicijuojama asmens, kurio teisės galimai buvo pažeistos, išnaudojus visas teisinės gynbos (ir teismines) priemones. Vis dėlto ši procedūra turi ir platesnį poveikį. Ji apima padarinius, kurie išeina už konkrečios bylos ribų, nes sprendimai individualaus konstitucinio skundo bylose dažniausiai turi *erga omnes* poveikį: sprendžiant šios rūšies bylas teisės aktai, pažeidžiantys konstitucines žmogaus teises, gali būti pašalinami iš teisės sistemos, taip pat formuojama oficialioji konstitucinė doktrina žmogaus teisių srityje.

Apibūdinant šio instituto reikšmingumą nereikėtų pamiršti ir to, kad tai ne mažiau reikšminga priemonė tarptautinėje žmogaus teisių apsaugos sistemoje. Konstitucinis skundas gali būti pripažintas paskutine privaloma vidaus teisinės gynbos priemone, kurią asmuo turi išnaudoti prieš kreipdamasis į Europos Žmogaus Teisių Teismą (toliau – ir EŽTT). Todėl šis institutas leidžia valstybėms ištaisyti galimus žmogaus teisių pažeidimus prieš kreipiantis į EŽTT ir padeda įveikti šio teismo perkrovos problemą¹⁹.

17 Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso 658, 659, 660 ir 663 straipsnių pakeitimo įstatymas. TAR, 2019-07-26, Nr. 12373.

18 Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo Nr. VIII-1029 156 straipsnio pakeitimo įstatymas. TAR, 2019-07-26, Nr. 12376.

19 Plačiau apie individualaus konstitucinio skundo vietą nacionalinėje ir tarptautinėje žmogaus teisių apsaugos sistemoje rašoma monografijos I.5. skyriuje.

Svarbu pažymėti ir tai, kad konstitucinio skundo institutas ne tik sudaro sąlygas individams ginti savo teises ir laisves, bet ir padeda įgyvendinti tokius konstitucinius principus, kaip antai konstitucijos viršenybė ir valdžių padalijimas, ir įtraukia individus į valstybės valdymo procesus. Taigi, pasitelkdamas šį institutą, individas tampa aktyvus nacionalinės teisės sistemos konstitucionalizacijos²⁰ proceso dalyvis.

Minėti 2019 m. įsigalioję Konstitucijos ir ordinarinės teisės pakeitimai yra vieni iš svarbiausių pastarųjų metų Lietuvos teisinės sistemos pokyčių, o konstituciniams skundams keliami reikalavimai – vienas iš aktualiausių klausimų ne tik potencialiems pareiškėjams, bet ir teisininkų bendruomenei. Vis dėlto efektyvus šios priemonės įgyvendinimas Europos valstybėse susiduria su tam tikrais iššūkiais. Vienas iš jų – per didelis skundų srautas. Kai kuriose valstybėse šiuo institutu naudojamosi taip aktyviai, kad tai kelia grėsmę konstitucinių teismų funkciniam pajėgumui. Pavyzdžiui, Vengrijoje, Slovėnijoje, Kroatijoje dėl itin didelio darbo krūvio, tenkančio šių valstybių konstituciniams teismams, asmenų galimybės kreiptis į šias institucijas buvo apribotos. Susiduriama ir su kitais šio instituto įgyvendinimo iššūkiais. Pavyzdžiui, nors šis institutas Lenkijoje veikia nuo 1997 m., tačiau vis dar sprendžiamas viešųjų juridinių asmenų galimybės naudotis šia teise klausimas, daug diskusijų kelia konstitucinių skundų pripažinimo pagrįstu teisinių padarinių problematika ir kt.²¹

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2019–2021 m. yra priėmęs 10 nutarimų individualiais konstituciniais skundais inicijuotose bylose²²,

20 Konstitucionalizacijos sąvoka turi daugybę aspektų; vienas jų neabejotinai yra konstitucijos, kaip aukščiausiosios galios teisės akto ir visų kitų teisės aktų teisiškumo mato, reikšmės didėjimas, kurį lemia konstitucinės kontrolės mechanizmų įtvirtinimas, galimybė tiesiogiai taikyti konstituciją ir ginti savo teises tiesiogiai remiantis konstitucija, konstitucinių standartų (pirmiausia žmogaus teisių srityje) adresavimas ir žemesnės galios teisės aktams (KŪRIS, E. Konstitucijos dvasia. *Jurisprudencija*, 2002, Nr. 30(22), p. 20).

21 Plačiau apie individualaus konstitucinio skundo institutui tenkančius iššūkius Europos valstybėse rašoma monografijos I.6. skyriuje.

22 Konstitucinio Teismo 2020 m. kovo 18 d. nutarimas. *TAR*, 2020, Nr. 5659; Konstitucinio Teismo 2020 m. rugsėjo 11 d. nutarimas. *TAR*, 2020, Nr. 19129; Konstitucinio Teismo 2021 m. kovo 4 d. nutarimas. *TAR*, 2021, Nr. 4528; Konstitucinio Teismo 2021 m. kovo 19 d. nutarimas. *TAR*, 2021, Nr. 5546; Konstitucinio Teismo 2021 m. balandžio 14 d. nutarimas. *TAR*, 2021, Nr. 7723; Konstitucinio Teismo 2021 m. liepos 16 d. nutarimas. *TAR*, 2021, Nr. 16058; Konstitucinio Teismo 2021 m. rugsėjo 28 d. nutarimas. *TAR*, 2021, Nr. 20273; Konstitucinio Teismo 2021 m. lapkričio 9 d. nutarimas. *TAR*, 2021, Nr. 23240; Konstitucinio Teismo 2021 m. gruodžio 22 d. nutarimas. *TAR*, 2021-12-22, Nr. 26640; Konstitucinio Teismo 2021 m. gruodžio 30 d. nutarimas. *TAR*, 2021-12-30, Nr. 27683.

keturiuose iš jų Konstitucinis Teismas pripažino, kad teisės aktai (ar jų dalys) prieštarauja Konstitucijai²³. Tam tikras tendencijas atskleidžia ir pirmųjų metų konstitucinių skundų priimtinumų statistika. 2019 m. gauti 94 konstituciniai skundai, tais pačiais metais spręsta dėl 53 konstitucinių skundų priimtinumų: atsisakyta nagrinėti – 50 tokių skundų, grąžinti pareiškėjams – 3 konstituciniai skundai ir priimtas nagrinėti tik vienas konstitucinis skundas²⁴. 2020 m. gautas 231 konstitucinis skundas, tais pačiais metais spręsta dėl 181 skundo priimtinumų: atsisakyta nagrinėti – 151 konstitucinių skundų, visa apimtimi grąžinta pareiškėjams – 17 konstitucinių skundų, iš dalies grąžinta pareiškėjams, iš dalies atsisakyta nagrinėti – 7 konstitucinius skundus, priimti nagrinėti tik 5 konstituciniai skundai²⁵. 2021 m. gauta 150 konstitucinių skundų, tais pačiais metais spręsta dėl 127 konstitucinių skundų priimtinumų, Konstitucinis Teismas 110 konstitucinių skundų visa apimtimi atsisakė nagrinėti, 5 individualius konstitucinius skundus visa apimtimi grąžino pareiškėjams, taip pat 5 konstitucinius skundus iš dalies grąžino pareiškėjams, iš dalies atsisakė nagrinėti, priimti nagrinėti 7 konstituciniai skundai²⁶.

Taigi priimama nagrinėti tik labai maža dalis konstitucinių skundų, tokia statistika gali būti nulemta skirtingų priežasčių, *inter alia*, to, kad pareiškėjai nežino arba nesupranta konstitucinio skundo pateikimo sąlygų arba kartais piktnaudžiauja šia savo teise; taip pat ir dėl galimai pernelyg griežtų skundo pateikimo sąlygų (riboto skundo modelio)²⁷. Pirmojoje konstitucinių skundų nagrinėjimo ir jų priimtinumų praktikoje atsiskleidė ir įvairūs diskusiniai konstitucinio skundo modelio aspektai²⁸. Taigi šiam institutui įgyvendinti kylantys iššūkiai gali tapti trukdžiais institucijos darbui, konstitucinės jurisprudencijos kokybei, konstituciniam teisingumui įgyvendinti.

23 Konstitucinio Teismo 2020 m. rugsėjo 11 d. nutarimas. *TAR*, 2020, Nr. 19129; Konstitucinio Teismo 2021 m. kovo 19 d. nutarimas. *TAR*, 2021, Nr. 5546; Konstitucinio Teismo 2021 m. balandžio 14 d. nutarimas. *TAR*, 2021, Nr. 7723; Konstitucinio Teismo 2021 m. gruodžio 22 d. nutarimas. *TAR*, 2021-12-22, Nr. 26640.

24 Konstitucinio Teismo 2019 m. metinis veiklos pranešimas. Prieiga per internetą: metinis-2019-web.pdf (lrkt.lt) [žiūrėta 2021 m. gruodžio 26 d.].

25 Konstitucinio Teismo 2020 m. metinis veiklos pranešimas. Prieiga per internetą: metinis-2020-web_.pdf (lrkt.lt) [žiūrėta 2021 m. gruodžio 26 d.].

26 Konstitucinio Teismo 2021 m. metinis veiklos pranešimas. Prieiga per internetą: metinis-2021-web_.pdf (lrkt.lt) [žiūrėta 2022 m. balandžio 4 d.].

27 Šios priežastys išsamiau aptariamos pagrindinėje monografijos dalyje.

28 Plačiau apie juos pagrindinėje monografijos dalyje.

Vis dėlto esama pakankamai kitų Europos valstybių teisinio reguliavimo pavyzdžių ir praktinės patirties, leidžiančios pasirinkti Lietuvai tinkamas priemones, kurios padėtų susidoroti su minėtais sunkumais ir užtikrinti, kad šis institutas būtų efektyvus žmogaus teisių apsaugos įrankis.

Taigi tiek atsižvelgiant į šio instituto reikšmingumą, tiek jį įgyvendinant kylančius iššūkius, reikia išsamios nacionalinio individualaus konstitucinio skundo modelio elementų analizės. Tačiau Lietuvos teisininkų bendruomenėje, politiniuose sluoksniuose ir apskritai visuomenėje yra itin retai diskutuojama apie naujojo konstitucinio instituto efektyvumą, t. y. ar jis atitinka Lietuvos visuomenės ir teisinės bendruomenės lūkesčius, teisinės sistemos galimybes, Europos valstybių konstitucinės justicijos tendencijas.

Šio **tyrimo objektas** – Lietuvos konstitucinio skundo modelio efektyvumo įvertinimas. Siekiant kuo išsamiau ir tiksliau įvertinti dabartinį konstitucinio skundo modelį, taip pat detalai nagrinėjama konstitucinio skundo samprata ir paskirtis, konstitucinio skundo įsitvirtinimo raida, konstitucinio skundo modeliai, šio instituto vieta kitų konstitucinių teismų įgaliojimų spektre, konstitucinio skundo vieta nacionalinėje ir tarptautinėje žmogaus teisių apsaugos sistemoje, konstitucinio skundo institutui tenkantys iššūkiai. Neaptarus šių aspektų neįmanoma įvertinti konstitucinio skundo efektyvumo.

Tyrimo tikslas – sistemiškai išanalizuoti, ar Lietuvos konstitucinio skundo modelis užtikrina, kad šis institutas būtų veiksmingas žmogaus teisių apsaugos įrankis, t. y. ar jis atitinka Lietuvos visuomenės ir teisinės bendruomenės lūkesčius, teisinės sistemos galimybes, Europos valstybių tendencijas, identifikuoti probleminius šio modelio aspektus ir pateikti siūlymų, kaip būtų galima tobulinti jį įtvirtinančią teisinę reguliavimą, bei rekomendacijas dėl kitų priemonių, galinčių užtikrinti šio instituto efektyvumą.

Išsikeltam tikslui pasiekti darbe keliami ir sprendžiami šie **uždaviniai**²⁹:

1. Išanalizuoti konstitucinio skundo instituto susiformavimo ir paplitimo raidą, jo sampratą ir tipologiją, vietą tarp kitų konstitucinių teismų įgaliojimų ir žmogaus teisių apsaugos sistemoje; taip pat šiam institutui įgyvendinti kylančius iššūkius ir jų sprendimo galimybes Europos valstybėse.

29 Pirmas, antras ir trečias uždaviniai padeda pagrindą tolesniam tyrimui, jie yra labiau „darbinio tipo“, t. y. be jų neįmanomas ketvirto uždavinio sprendimas, todėl pirmas, antras ir trečias uždaviniai nebus specialiai atspindėti monografijos išvadose.

2. Ištirti konstitucinio skundo modelio pasirinkimo ir įtvirtinimo aplinkybes Lietuvoje.
3. Išanalizuoti konstitucinio skundo instituto vietą Lietuvos konstitucinės justicijos proceso struktūroje.
4. Nuosekliai aptarti visus pasirinkto konstitucinio skundo modelio (ir jo įgyvendinimo praktikos) elementus (konstitucinio skundo pagrindą; konstitucinio skundo objektą; konstitucinių skundų nagrinėjimo subjektus; konstitucinių skundų pateikimo sąlygas (filtrus); konstitucinio skundo išnagrinėjimo teisinius padarinius; specifinius procesinius konstitucinio skundo elementus).

Tyrimo hipotezė – nors nuo individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo Lietuvos teisės sistemoje praėjo tik treji metai, tačiau jau esama pakankamai gausios Konstitucinio Teismo sprendimų dėl konstitucinių skundų priimtimumo praktikos, Konstitucinis Teismas yra priėmęs ir nutarimų individualiais konstituciniais skundais inicijuotose bylose. Per pirmuosius veikimo metus sukaupta konstitucinio skundo instituto įgyvendinimo praktikos ir kitų tyrime analizuotų šaltinių analizė jau leidžia daryti pirmąsias išvagas dėl šio žmogaus teisių apsaugos įrankio veiksmingumo, t. y. ar jis atitinka Lietuvos visuomenės ir teisinės bendruomenės lūkesčius, teisinės sistemos galimybes, Europos valstybių tendencijas, identifikuoti probleminius šio modelio aspektus ir pateikti siūlymų, kaip būtų galima tobulinti jį įtvirtinantį teisinį reguliavimą, bei rekomendacijas dėl kitų priemonių, galinčių užtikrinti šio instituto efektyvumą.

Monografijos **struktūrą** nulėmė pasirinktas tyrimo objektas, išsikeltas tikslas ir uždaviniai. Monografiją sudaro įvadas, tiriamoji dalis, išvados, šaltinių ir specialiosios literatūros sąrašas. Monografijoje pasikartojimų sąmoningai nebuvo vengiama, nes monografijos pirmoje dalyje aptarti klausimai, apibrėžtos sąvokos, išskirtos klasifikacijos vėliau minimi antroje dalyje vertinant konkrečių konstitucinio skundo modelio elementų efektyvumą.

Monografijos įvade formuluojama tyrimo problema ir apibrėžiami objektas, tikslas, uždaviniai, pagrindžiamas tyrimo aktualumas ir naujumas, pristatomi tyrimo šaltiniai, metodai, pateikiama tyrimo hipotezė.

Siekiant realizuoti monografijos tikslą ir uždavinius, tiriamoji monografijos dalis skaidoma į dvi dalis. Pirmoje dalyje analizuojama konstitucinio skundo samprata ir paskirtis, konstitucinio skundo įsitvirtinimo raida, konstitucinio skundo modeliai, šio instituto vieta kitų konstitucinių teismų

įgaliojimų spektre, konstitucinio skundo vieta nacionalinėje ir tarptautinėje žmogaus teisių apsaugos sistemoje, konstitucinio skundo institutui tenkantis iššūkiai ir jų sprendimo galimybės Europos valstybėse.

Antroje dalyje analizuojamos konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo iniciatyvos Lietuvoje, konstitucinio skundo vieta Lietuvos konstitucinės justicijos proceso struktūroje, išskiriami ir nuosekliai aptariami Lietuvos konstitucinio skundo modelio elementai (konstitucinio skundo pagrindas, konstitucinio skundo objektas, konstitucinių skundų nagrinėjimo subjektai, konstitucinių skundų pateikimo sąlygos, konstitucinio skundo išnagrinėjimo teisiniai padariniai, specifiniai procesiniai konstitucinio skundo elementai).

Atliktas tyrimas baigiamas išvadomis, pabaigoje pridedamas naudotų šaltinių ir literatūros sąrašas.

Minėtiems uždaviniams išspręsti visų pirma analizuoti norminiai **šaltiniai**: Konstitucija, KTĮ ir kiti su konstitucinio skundo institutu susiję įstatymai, taip pat poįstatyminis teisinis reguliavimas – Konstitucinio Teismo vidaus aktai. Taip pat šioje monografijoje analizuoti nagrinėjamos temos kontekste aktualūs užsienio valstybių teisės aktai (užsienio valstybių konstitucijos, konstitucinių teismų įstatymai, konstitucinių teismų reglamentai)³⁰.

Svarbi šiame tyrime jurisprudencinių šaltinių³¹ analizė. Nuo konstitucinio skundo įvedimo Lietuvoje praėjo tik treji metai, todėl nemažos dalies monografijoje nagrinjamų klausimų Konstitucinio Teismo jurisprudencijos dar nėra. Tokiais atvejais teko remtis mokslo darbais, normine, lyginamąja ar kita medžiaga, tačiau visur, kur įmanoma, remtasi ir jurisprudenciniais šaltiniais (visų pirma konstituciniais skundais inicijuotose bylose priimtais Konstitucinio Teismo nutarimais ir sprendimais dėl konstitucinių skundų priimtumo, Konstitucinio Teismo pirmininko potvarkiais, kita konstitucinės justicijos bylų medžiaga). Analizuojant konstitucinio skundo problematiką remtasi ir tyrimui aktualiais iki konstitucinio skundo įtvirtinimo priimtais Konstitucinio Teismo baigiamaisiais aktais ar anksčiau susiformavusia procesine praktika. Taip pat šiame darbe

30 Siekiant neapkrauti teksto, nuorodų į užsienio valstybių teisės aktus monografijos išnašose nėra pateikiama, jas galima rasti naudotų šaltinių ir literatūros sąrašė. Nors šiame darbe analizuojami ir Vakarų Europos valstybių teisės aktai, tačiau daugiausia dėmesio skiriama panašios istorinės patirties Vidurio ir Rytų Europos regiono valstybėms.

31 Atliekant tyrimą naudotasi jurisprudenciniais šaltiniais, priimtais iki 2021 m. gruodžio 31 d.

remtasi EŽTT ir užsienio valstybių konstitucinės justicijos institucijų jurisprudencija.

Atliekant tyrimą naudotasi tyrimui aktualia specialiąja literatūra (monografijomis, studijomis, vadovėliais, straipsniais periodiniuose leidiniuose, konferencijų medžiaga). Šiame darbe analizuoti ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo bei užsienio valstybių konstitucinių teismų metiniai pranešimai, šių teismų interneto svetainėse pateikiama statistinė ir kitokia informacija.

Tyrimo naujumas. Nors konstitucinio skundo institutas nėra visiškai nenagrinėta teisės mokslo sritis, tačiau didžioji konstituciniam skundai skirtų nacionalinių publikacijų dalis buvo paskelbta iki 2019 m. priimtose Konstitucijos pataisose dėl šio instituto įtvirtinimo, todėl daugiausiai šios publikacijos buvo skirtos jo įtvirtinimo galimybėms analizuoti. Iš jų būtina paminėti išsamią L. Beliūnienės monografiją „Žmogaus teisių apsaugos stiprinimas konstitucinio skundo institutu“³² (2014), kurioje grindžiamas individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo nacionalinėje teisės sistemoje tikslingumas. Įvairioms šio instituto įtvirtinimo Lietuvoje problemoms taip pat skirti A. Abramavičiaus³³, T. Birmontienės³⁴ P. Jurčio³⁵, J. Sakalausko³⁶, V. Staugaitytės³⁷, šios monografijos autorės³⁸ ir kitų autorių darbai.

Svarbu paminėti, kad jau esama ir 2019 m. įtvirtintam Lietuvos konstitucinio skundo modeliui analizuoti skirtų publikacijų, kai kurie šio instituto elementai nagrinėti Mykolo Romerio universiteto autorių kolektyvo monografijoje „Konstituciniai ginčai“ (2019)³⁹ bei šios monografijos auto-

32 BELIŪNIENĖ, L. *Žmogaus teisių apsaugos stiprinimas konstitucinio skundo institutu*. Vilnius: Justitia, 2014.

33 ABRAMAVIČIUS, A. Konstitucinio skundo samprata ir reikšmė konstitucinėje teisminėje kontrolėje. *Jurisprudencija*, 2007, Nr. 11.

34 BIRMONTIENĖ, T.; MILIUVIENĖ, J. *Pirmas žingsnis link individualaus konstitucinio skundo įtvirtinimo Lietuvoje. Lietuvos teisė 2018*. Vilnius: MRU, 2019.

35 JURČYS, P. Ar jau laikas įtvirtinti individualaus konstitucinio skundo institutą. *Justitia*, 2005, Nr. 5.

36 SAKALAUSKAS, J. Individualus konstitucinis skundas. Diskusijos tęsimos... *Justitia*, 2005, Nr. 5(13).

37 STAUGAITYTĖ, V. Konstitucinis skundas: Lenkijos Respublikos patirtis. *Justitia*, 2006, Nr. 1.

38 PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. Individualus konstitucinis skundas kaip veiksmingas žmogaus teisių apsaugos ir konstitucionalizmo plėtros instrumentas. *Teisė*, 2015, t. 96.

39 BIRMONTIENĖ, T. et al. *Konstituciniai ginčai*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2019.

rės publikacijoje⁴⁰, taip pat kitų autorių darbuose⁴¹. Tačiau dar nėra mokslo darbų, skirtų išsamiai visų naujojo konstitucinio instituto elementų efektyvumo analizei. Taip pat nacionalinis konstitucinio skundo modelis nebuvo išsamiai analizuotas lyginamajame kitų Europos valstybių konstitucinių skundų modelių kontekste.

Lyginamųjų užsienio valstybių konstitucinio skundo modelių tyrimų, taip pat konkrečių užsienio valstybių konstitucinių skundų modelių elementų aptarimų galima rasti Europos Komisijos „Demokratija per teisę“ (toliau – Venecijos Komisija arba Komisija) nuomonėse, apžvalgose, studijose, Komisijos rengtų seminarų ar konferencijų medžiagoje⁴², taip pat H. Stein-

40 PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. Lietuvos konstitucinio skundo modelio privalumai ir trūkumai. *Teisė*, 2020, t. 114.

41 MILIUVIENĖ, J. Individualaus konstitucinio skundo įteisinimas ir pirmoji patirtis. In *Lietuvos teisė 2019: esminiai pokyčiai*. 2020; DANĖLIENĖ, I. Individual access to constitutional justice in Lithuania: the potential within the newly established model of the individual constitutional complaint. *Revista de Derecho Político*, 2021, t. 111.

42 EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY FOR LAW. *Comments on the introduction of a written procedure at the Constitutional Court of the Russian Federation*, 2004. Prieiga per internetą: <[http://www.venice.coe.int/docs/2004/CDL\(2004\)075-e.pdf](http://www.venice.coe.int/docs/2004/CDL(2004)075-e.pdf)> [žiūrėta 2021 m. birželio 2 d.]; EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY FOR LAW. *Opinion on the Draft Federal Constitutional Law “On modifications and amendments to the Federal Constitutional Law on the Constitutional Court of the Russian Federation”*, 2004. Prieiga per internetą: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2004\)035-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2004)035-e) [žiūrėta 2021 m. birželio 2 d.]; EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Limits of Fact, Law and Remedies: Myths and Realities of Constitutional Review of Judicial Decisions Constitutional Court of Spain Experience*, 2005. Prieiga per internetą: Microsoft Word - data0000017310.doc (coe.int) [žiūrėta 2021 m. lapkričio 28 d.]; EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *The limits of constitutional review of the ordinary court’s decisions in constitutional complaint proceedings*, 2005. Prieiga per internetą: Microsoft Word - data0000017310.doc (coe.int); EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Opinion on the draft law on the Constitutional Court of Montenegro*, 2008. Prieiga per internetą: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2008\)030-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2008)030-e) [žiūrėta 2021 m. gruodžio 1 d.]; EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *General Report of the XIVth Congress of the Conference of European Constitutional Courts on Problems of Legislative Omission in Constitutional Jurisprudence*, 2008. Prieiga per internetą: Special Bulletin-M-e.pdf (coe.int) [žiūrėta 2021 m. gruodžio 9 d.]; EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Amicus curiae brief for the Constitutional Court of „the Former Yugoslav Republic of Macedonia“ on amendments to several laws relating to the system of salaries and remunerations of elected and appointed officials*, 2010. Prieiga per internetą: <[http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2010\)038-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2010)038-e)> [žiūrėta 2021 m. spalio 30 d.]; EUROPEAN COM-

bergerio⁴³, M. De Visser⁴⁴, W. Sadurskio⁴⁵, A. Thoonen-Tornic⁴⁶ ir kituose lyginamuosiuose konstitucinės justicijos tyrimuose. Esama konkrečių užsienio valstybių konstitucinių skundų modeliams skirtų tų valstybių mokslininkų (A. Endziņš⁴⁷, G. Kūtris⁴⁸, A. M. Mavčičo⁴⁹, F. Gardos-Orosz⁵⁰, M. Kło-

MISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Opinion on three legal questions arising in the process of drafting the new Constitution of Hungary*, 2011. Prieiga per internetą: [https://www.venice.coe.int/WebForms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2011\)001-e](https://www.venice.coe.int/WebForms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2011)001-e) [žiūrėta 2021 m. gruodžio 13 d.]; EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Opinion on Act CLI of 2011 on the Constitutional Court of Hungary*, 2012. Prieiga per internetą: Venice Commission : Council of Europe (coe.int) [žiūrėta 2021 m. spalio 30 d.]; EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Amicus curiae brief for the Constitutional Court of Moldova on certain provisions of the law on profesional integrity testing*, 2014. Prieiga per internetą: <file:///C:/Users/DPuraite/Downloads/ro- Opinia-Comisiei-de-la-Venetiaenga128a.pdf> [žiūrėta 2021 m. spalio 30 d.]; EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Opinion on the draft law on the Constitutional Court of Ukraine*, 2016. Prieiga per internetą: default.aspx (coe.int) [žiūrėta 2021 m. lapkričio 28 d.]; EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Draft amicus curiae brief for the Constitutional Court of Georgia on the effects of Constitutional Court decisions on final judgments in civil and administrative cases*, 2018. Prieiga per internetą: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL\(2018\)019-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL(2018)019-e) [žiūrėta 2021 m. lapkričio 28 d.]; EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Revised report on individual access to constitutional justice*, Venice, 2020. Prieiga per internetą: default.aspx (coe.int) [žiūrėta 2021 m. gruodžio 10 d.].

- 43 STEINBERGER, H. *Models of constitutional jurisdiction*. European Commission for Democracy through Law. Council of Europe Press, 1993.
- 44 DE VISSER, M. *Constitutional Review in Europe. A Comparative Analysis*. Oxford and Portland: Hart Publishing, 2014.
- 45 SADURSKI, W. *Rights Before Courts, a Study of Constitutional Courts in Postcommunist States of Central and Eastern Europe*. Netherlands, 2008.
- 46 THOONEN-TORNIC, A. *Access to constitutional courts: popular complaints in Croatia, Slovenia and Macedonia*. Doctoral dissertation, 2017, University of Zurich, Faculty of Law. Prieiga per internetą: Microsoft Word - final Dissertation UniversitÄt ZÃ¼rich 2018 (uzh.ch) [žiūrėta 2021 m. gruodžio 8 d.].
- 47 ENDZINŠ, A. *Konstitucinio skundo institutas Latvijoje. Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas: Baltijos ir Skandinavijos šalių konferencijos medžiaga*. Vilnius, 2002.
- 48 KŪTRIS, G.; JURCENA, L. Characteristics of work of the Constitutional Court of the Republic of Latvia: caselaw of the court in Social Security Matters. *Konstitucijoje pravosudijje*, 2012, Nr. 1(55).
- 49 MAVČIČ, A. M. Individual complaint as a domestic remedy to be exhausted or effective within the meaning of ECHR: comparative and Slovenian aspect, 2011. Prieiga per internetą: <<http://www.concourts.net/lecture/constitutional%20complaint1.pdf>> [žiūrėta 2021 m. lapkričio 8 d.].
- 50 GÁRDOS-OROSZ, F. The Hungarian constitutional court in transition – from actio popularis to constitutional complaint. *Acta Juridica Hungarica*, 2012, Nr. 4.

pockos-Jasińskos⁵¹, M. A. Michalak⁵², H. Wiczanoskos⁵³ ir kitų autorių⁵⁴) darbų, tačiau naujasis Lietuvos konstitucinis institutas užsienio autorių darbuose dar nėra aptariamas.

Taigi ši monografija yra pirmasis mokslo darbas, kuriame visi Lietuvos konstitucinio skundo modelio elementai analizuojami kompleksiskai, neapsiribojant tam tikrais konstitucinio skundo modelį sudarančiais institutais, tačiau sistemiškai analizuojant visą modelį: nuosekliai aptariant konstitucinio skundo pagrindą, konstitucinio skundo objektą, konstitucinių skundų nagrinėjimo subjektus, konstitucinių skundų pateikimo sąlygas (filtrus), konstitucinio skundo išnagrinėjimo teisinius padarinius ir specifinius procesinius konstitucinio skundo elementus. Konstitucinio skundo modelis šiame darbe nagrinėjamas sistemiškai tiriant ne vien teisinį reguliavimą (galiojantį ir siūlytą / siūlomą įtvirtinti; Lietuvos ir kitų valstybių), bet ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo, taip pat EŽTT ir užsienio valstybių konstitucinių teismų jurisprudenciją. Šio darbo naujumas grindžiamas ir tuo, kad informacija šiam tyrimui buvo rinkta ir stažuotėse užsienio valstybių konstituciniuose teismuose (Slovėnijos, Vengrijos)⁵⁵.

- 51 KŁOPOCKA-JASIŃSKA, M.; KRZYWOŃ, A. On the Rights of Public Entities to Lodge a Constitutional Complaint in the Light of the Jurisprudence of the Polish Constitutional Tribunal. *Wroclaw Review of Law, Administration & Economics*, 2016, Nr. 6(1).
- 52 MICHALAK, A. Konstitucinis skundas po 2015 m. rugpjūčio 30 d. – revoliucija ar sąstingis? In *Lietuvos ir Lenkijos konstitucinės teisės aktualijos*. Vilniaus universiteto leidykla.
- 53 WICZANOWSKA, H. The Adequacy of the Constitutional Complaint as Extraordinary Means of Human Rights Protection: a Comparison of Polish and German Solutions. *Torun International Studies*, 2018, Nr. 1 (11), p. 5–23.
- 54 CZESZEJKO-SOCHACKI, Z. Skarga konstytucyjna w prawie polski. *Przegląd Sejmowy*, Nr. 1, 1998; MELART, T., ZORE, L. *The Individual Constitutional Complaint in Slovenia*, 2008. Prieiga per internetą: <http://www.jus.unitn.it/cocoa/papers/PAPERS%203RD%20PDF/ICC%20Slovenia%20edit%20ok.pdf> [žiūrėta 2021 m. gruodžio 3 d.]; NALYVAIKO, L., CHEPIK-TREHUBENKO, O. Normative Model of the Constitutional Complaint: Domestic and Foreign Practice. Prieiga per internetą: Nalyvaiko L., Chepik-Trehubenko O. Normative model of the constitutional complaint domestic and foreign practice.pdf (onua.edu.ua) [žiūrėta 2021 m. lapkričio 28 d.]; SOMODY, B., VISSY, B. Citizen's Role in constitutional adjudication in Hungary: From the *actio popularis* to the constitutional complaint. *Acta Juridica Hungarica*, 2012, Nr. 53(4); SZMULIK, B., POGLODEK, B. The Constitutional Complaint in the Polish Supreme Law. *Espaço Jurídico Journal of Law [EJLL]*, 2016, Nr. 17(1); ZALESN, J. Constitutional Complaint in Poland: Model, Doctrinal Interpretation and Application problems. *Law of Ukraine*, 2018.
- 55 Šių valstybių konstituciniai teismai stažuotėms pasirinkti atsižvelgiant į tai, kad būtent šie teismai susidūrė su itin didelio skundų srauto ir kitomis konstitucinio skundo įgyvendinimo problemomis, todėl buvo naudinga susipažinti su šių teismų patirtimi sprendžiant minėtus iššūkius.

Tyrimo metodologija. Pasirinktą mokslinio tyrimo metodiką nulėmė monografijos tyrimo objektas ir tikslas. Šiame tyrime derinami skirtingi metodai, leidžiantys atskleisti tiek teorinę, tiek praktinę analizuojamo klausimo problematiką.

Tyrimą atliekant taikyti tradiciniai teisės moksle naudojami empiriniai ir teoriniai kokybiniai tyrimo metodai – dokumentų analizė, loginė, sisteminė, kritinė, lyginamoji, teleologinė, lingvistinė ir istorinė analizė. Konkretaus metodo ar metodų derinio taikymą konkrečiose tyrimo dalyse lėmė nagrinėjamų klausimų specifika ir skirtingoms struktūrinėms tyrimo dalims keliami tikslai.

Empirinis dokumentų turinio analizės metodas buvo pasitelktas analizuojant norminių ir jurisprudencinių tyrimo šaltinių turinį. Naudojant šį metodą, tiriamų dokumentų tekste buvo išskiriami tyrimui reikšmingi žodžiai, frazės, nustatomas jų vartojimo kontekstas, o gauti duomenys siejami su specialiojoje literatūroje dėstomais teiginiais ir nagrinėjami remiantis teoriniais analizės metodais, iš kurių pagrindiniai sisteminės analizės ir loginės analizės metodai, naudoti nagrinėjant iš esmės visas tiek teorines, tiek praktines Lietuvos konstitucinio skundo modelio tobulinimo problemas. Pasitelkus šiuos metodus buvo identifikuojama konstitucinio skundo samprata ir tipologija, jo vieta kitų konstitucinių teismų įgaliojimų spektre ir žmogaus teisių apsaugos sistemoje; šiam institutui įgyvendinti kylantys iššūkiai ir jų sprendimo galimybės Europos valstybėse; analizuojama konstitucinio skundo instituto vieta Lietuvos konstitucinės justicijos proceso struktūroje; aptariami visi nacionalinio konstitucinio skundo modelio (ir jo įgyvendinimo praktikos) elementai. Prie pagrindinių tyrimo metodų galima priskirti ir lyginamąją analizę, naudotą lyginant įvairių valstybių tam tikrus konstitucinio skundo modelio elementus reglamentuojantį teisinį reguliavimą ir Lietuvos teisinį reguliavimą.

Pagalbiniai atliekant tyrimą buvo istorinis metodas bei teleologinis ir lingvistinės analizės metodai. Istorinis metodas pasitelktas atskleisti konstitucinio skundo susiformavimo, įsitvirtinimo ir paplitimo raidą Europoje bei tiriant konstitucinio skundo modelio pasirinkimo ir įtvirtinimo aplinkybes Lietuvoje. Teleologinis ir lingvistinis metodai kaip pagalbiniai metodai naudoti aiškinantis nevienodai suvokiamų nuostatų turinį, tikruosius teisės aktų leidėjo ketinimus ir teisės aktuose pateikiamų sąvokų reikšmę.



**INDIVIDUALUS KONSTITUCINIS
SKUNDAS EUROPOJE:
NUO SUSIFORMAVIMO IKI
ŠIUOLAIKINIŲ IŠŠŪKIŲ**





1.1. Individualaus konstitucinio skundo samprata ir paskirtis

Antroji XX a. pusė ir du pirmieji XXI a. dešimtmečiai pasižymėjo fundamentaliais žmogaus teisių apsaugos pokyčiais. Šiais laikais pagarba žmogaus teisėms yra kiekvienos demokratinės teisinės valstybės pagrindas. Todėl mechanizmai, suteikiantys asmeniui galimybę tiesiogiai ar netiesiogiai ginti konstitucijoje ar kituose teisės aktuose įtvirtintas jo teises, įgyja vis didesnę reikšmę. Žvelgiant plačiau manytina, kad šios tendencijos susijusios apskritai su asmens statuso modernioje visuomenėje pasikeitimu. Europoje ši reiškinį visų pirma atspindi galimybė kreiptis į EŽTT ir šio teismo jurisprudencija.

Vidinis Europos valstybių atsakas į šias tendencijas buvo plėsti konstitucinės justicijos institucijų kompetenciją stiprinant asmeninę aktyvumą. Toks individualus priėjimas prie konstitucinės justicijos apima įvairius mechanizmus, kurie suteikia asmenims, atskirai ar kartu su kitais, galimybę ginti konstitucijoje įtvirtintas teises konstitucinės justicijos institucijose. Individualus priėjimas prie konstitucinės justicijos institucijų visų pirma gali būti skirstomas į netiesioginį ir tiesioginį. Netiesioginis individualus priėjimas reiškia, kad asmuo gali kreiptis į konstitucinį teismą (ar kitą panašią instituciją) tik per tarpininką (tam tikrą valstybės instituciją). Dažniausiai tai bendrosios kompetencijos ar specializuoti teismai, taip pat parlamentų nariai, kurie gali kreiptis į konstitucinės justicijos instituciją, gavę asmens peticiją, kai kurios valstybės tokią teisę taip pat suteikia ombudsmenui⁵⁶. Nors toks netiesioginis priėjimas prie konstitucinio teisingumo yra svarbi priemonė, padedanti apsaugoti žmogaus teises konstituciniu lygmeniu, tačiau jos efektyvumas per daug priklauso nuo tarpinių institucijų gebėjimo ir geranoriškumo identifikuoti potencialiai nekonstitucinius teisės aktus ir kreiptis dėl jų konstitucingumo įvertinimo⁵⁷.

56 EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Revised report on individual access to constitutional justice*, Venice, 2020. Prieiga per internetą: default.aspx (coe.int) [žiūrėta 2021 m. gruodžio 10 d.];

57 Plačiau apie tai žr. PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. Individualus konstitucinis skundas kaip <...>, p. 208–209.

O tiesioginio kreipimosi galimybė apima įvairias teises priemones, kuriomis pasinaudojęs fizinis ar juridinis asmuo gali asmeniškai kreiptis į konstitucinę teisumą ar kitą panašią instituciją be tarpinės institucijos dalyvavimo šiame procese. Tiesioginio kreipimosi modelių taip pat esama įvairių. Plačiausias iš jų yra *actio popularis* institutas, kurio pagrindinis bruožas yra tas, kad asmuo gali kreiptis į konstitucinės justicijos institucijas ne tik tada, kai jo paties pagrindinės teisės ir laisvės yra pažeistos, bet ir skatinamas viešojo intereso. Kiek siauresnė jo forma yra *quasi actio popularis* institutas, kai pareiškėjas turi įrodyti, kad jis turi tam tikrą interesą dėl ginčijamos teisės normos, tačiau jis neturi įrodinėti, kad ši norma daro jam tiesioginį poveikį. Paminėtinas ir individualaus pasiūlymo institutas (angl. *individual suggestion*), kai pareiškėjas gali tik pasiūlyti konstituciniam teismui įvertinti tam tikro akto konstitucingumą. Tačiau asmuo negali reikalauti, kad konstitucinis teismas pradėtų procesą, tai paliekama teismo diskrecijai⁵⁸.

Ir galiausiai individualaus konstitucinio skundo institutas, kurio esminis bruožas, kad jį galima paduoti, jeigu pareiškėjo, bet ne trečiojo asmens, teisės ir laisvės pažeidžiamos konstitucijai prieštaraujančiu aktu. Esama skirtingų šio instituto modelių, jie bus aptariami kituose monografijos skyriuose.

Būtent dėl minėtos modelių įvairovės sudėtinga pateikti universalų konstitucinio skundo apibrėžimą. Bendriausiu požiūriu individualaus konstitucinio skundo institutas apibrėžiamas kaip asmens kreipimasis į konstitucinę teisumą ar analogišką instituciją, siekiant apginti savo teises ir laisves⁵⁹. Tačiau toks aptakus apibrėžimas neduoda atsakymo į kelis esminius klausimus: kas tie asmenys, galintys paduoti konstitucinį skundą? kokias teises šie asmenys gali ginti? kas yra individualaus konstitucinio skundo objektas? Į šiuos klausimus kiek tiksliau atsako kitas mokslinėje literatūroje pateikiamas apibrėžimas: konstitucinis skundas – tai institutas, kuriuo gali pasinaudoti fizinis ar juridinis (privatus ar viešasis) asmuo, siekdamas apginti savo konstitucines teises konstituciniame teisme ar analogiškoje institucijoje, kai jos pažeidžiamos valdžios institucijų aktais ar neveikimu⁶⁰.

58 EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Revised report on <...>*.

59 CZESZEJKO-SOCHACKI, Z. Skarga konstytucyjna <...>, p. 31.

60 WIERZBOWSKI, T. Skarga konstytucyjna jako środek ochrony praw człowieka i obywatela. In *Konstytucja i gwarancje jej przestrzegania. Księga pamiątkowa ku czci profesor Janiny Zakrzewskiej*. Warszawa, 1996, p. 209.

Nors šis apibrėžimas gerokai išsamiau atskleidžia aptariamo instituto prigimtį, tačiau jame stokojama šio instituto vietos apibūdinimo kitų žmogaus teisių apsaugos priemonių sistemoje. Kontinentinės Europos teisės sistemose konstitucinis skundas yra išimtinė ir specifinė teisinė priemonė, kuria asmuo gali pasinaudoti tik jei savo galimai pažeistų teisių negali apginti kitais būdais. Vadinasi, asmenys gali pasinaudoti šiuo institutu tik išnaudoję visas kitas teisinės gynybos priemones. Svarbu pažymėti ir tai, kad konstitucinis skundas nėra dar viena apeliacinė priemonė, pratęsianti kurią nors procesą. Teisės literatūroje pabrėžiama, kad tai išimtinė ir papildoma konstitucinių teisių apsaugos priemonė. Pavyzdžiui, šis institutas įvardijamas kaip „*papildoma* teisinė priemonė, kuria kreipiamasi į konstitucinių teismą ar kitą panašią instituciją“, „konstitucinis skundas yra ypatinga, subsidiari teisinė priemonė, o ne tam tikra „suprakasacija“⁶¹. Todėl konstitucinis skundas nepatenka į įprastų teisių gynimo priemonių sistemą.

Taigi, atsižvelgiant į konstitucinio skundo modelių įvairovę, reikėtų ieškoti ne vieno universalaus ir visuotinai pritaikomo šio instituto apibrėžimo, bet remiantis skirtingų šio instituto modelių panašumais atitinkamai juos apibendrinti šį institutą apibūdinančiais požymiais. Šie požymiai turėtų bent jau bendriausiais bruožais atskleisti esminius aptariamo instituto elementus: 1) instituciją, kuri šiuos skundus nagrinėja; 2) subjektą, kuris gali kreiptis su individualiu konstituciniu skundu; 3) individualaus konstitucinio skundo pagrindą, t. y. kokias teises galima ginti su individualiu konstituciniu skundu; 4) individualaus konstitucinio skundo objektą; 5) šio instituto vietą kitų žmogaus teisių apsaugos priemonių sistemoje; 6) konstitucinės justicijos institucijos sprendimo, priimto individualaus konstitucinio skundo byloje, padarinius.

Taigi individualus konstitucinis skundas yra vienas iš individualaus tiesioginio priėjimo prie konstitucinio teisingumo modelių, kurių apibūdina šie požymiai:

- 1) teisė nagrinėti asmenų konstitucinius skundus suteikta konstituciniams teismams ar kitoms konstitucinės justicijos institucijoms (institucija);
- 2) konstitucinį skundą asmuo gali paduoti gindamas savo teises ir laisves (tuo jis skiriasi nuo *actio popularis*), konstituciniu skundu gi-

61 SZMULIK, B., POGLODEK, B. The Constitutional Complaint <...>, p. 29–46.

namos ne visos, o tik konstitucinės teisės ir laisvės (konstitucinio skundo pagrindas)⁶²;

- 3) konstitucinį skundą gali paduoti fizinis ir juridinis (privatus ir viešasis) asmuo (subjektas, galintis paduoti konstitucinį skundą);
- 4) konstitucinis skundas gali būti paduodamas, kai šios teisės pažeidžiamos valdžios institucijų aktais ar neveikimu (konstitucinio skundo objektas);
- 5) asmuo į konstitucinį teismą su konstituciniu skundu gali kreiptis tik išnaudojęs visas teisinės gynybos priemones (konstitucinio skundo vieta kitų žmogaus teisių apsaugos priemonių sistemoje);
- 6) konstitucinės justicijos institucija, išnagrinėjusi individualų konstitucinį skundą, priima privalomą sprendimą (padariniai).

Aptariant individualaus konstitucinio skundo paskirtį reikia pažymėti ir tai, kad konstitucinio skundo vaidmuo neapsiriboja konkreto fizinio ar juridinio asmens teisių gynimu. Vienas iš konstitucinio skundo požymių – tai, kad jis pateikiamas būtent konstitucinės justicijos institucijai, leidžia samprotauti apie platesnę jo reikšmę. Juk europietiška konstitucinės justicijos modelyje konstitucinius ginčus nagrinėja specialiai įkurtas konstitucinis teismas ar kita panaši institucija, turinti įgaliojimus ne tik pripažinti teisės aktų nekonstitucingumą *inter partes* (kaip yra amerikietiška modelyje, kuriam giminingas konstitucinės justicijos sistemas Europoje pasirinko Danija, Švedija ir Norvegija), bet priimti *erga omnes* galia turinčius sprendimus. Todėl individualaus konstitucinio skundo reikšmė neapsiriboja individualaus intereso apsauga, taip pat šis institutas saugo viešąjį interesą ir visą konstitucinę tvarką. Suteikiant individams teisę tiesiai kreiptis į konstitucinės justicijos instituciją visuomenė integruojama į nacionalinės teisės sistemos konstitucionalizavimą. Šiame kontekste itin atsiskleidžia konstitucinio skundo ne vien kaip žmogaus teisių apsaugos, bet ir kaip konstitucionalizmo plėtros instrumento prasmė⁶³.

Taigi reikėtų sutikti su nuomone, kad individualaus konstitucinio skundo instituto paskirtis yra dvilypė, t. y. apima dvi pagrindines funkcijas: 1) konstitucijai prieštaraujančių aktų pašalinimą iš teisės sistemos (objektyvioji

62 Kai kuriose valstybėse konstitucinis skundas gali būti paduodamas ir dėl tarptautiniuose dokumentuose įtvirtintų teisių.

63 PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. Individualus konstitucinis skundas kaip <...>, p. 208.

funkcija); 2) žmogaus teisių ir laisvių apsaugą (subjektyvioji funkcija)⁶⁴. Šios funkcijos skirtingose valstybėse nebūtinai yra lygiavertės ir tai, kuri iš jų turės pirmenybę, daugiausia priklauso nuo pasirinkto individualaus konstitucinio skundo modelio⁶⁵.

64 WICZANOWSKA, H. The Adequacy of the Constitutional<...>, p. 5–23.

65 Plačiau apie tai monografijos I. 3. skyriuje.

1.2. Individualaus konstitucinio skundo įsitvirtinimo raida

Nors konstitucinė justicija susiformavo kaip konstitucijos apsaugos nuo jai prieštaraujančių teisės aktų mechanizmas, tačiau dabartiniu laikotarpiu beveik visuotinai pripažįstama, kad konstituciniai teismai taip pat vaidina svarbų vaidmenį žmogaus teisių apsaugos sistemoje⁶⁶. Šias tendencijas puikiai atspindi individualaus konstitucinio skundo institutas. Šio instituto paplitimą Europoje iš esmės nulėmė du reiškiniai: 1) konstitucinės justicijos institucijų įsitvirtinimas šiame regione; 2) universalus žmogaus teisių ir laisvių pripažinimas ir apsauga XX amžiuje, šis reiškinys dar kartais apibūdinamas kaip žmogaus teisių triumfas.

Taigi individualaus konstitucinio skundo įsitvirtinimo raidos analizę reikėtų pradėti nuo konstitucinės justicijos institucijų įsitvirtinimo ir paplitimo raidos aptarimo. Konstitucinės justicijos instituto ištakų galima aptikti ankstyvojoje Anglijos teisėje. Nors šiuolaikinė Anglijos teisinė sistema neturi konstitucinės justicijos instituto, tačiau tam tikrų jo elementų buvo ir šios valstybės teisės istorijoje⁶⁷. Dėl parlamento vyravimo tos šalies institucijų sistemoje jo priimtų aktų teisėtumo kontrolė nesusiformavo, tačiau šios idėjos iš Anglijos išplito JAV⁶⁸. Jau XVIII amžiaus pabaigoje kai kurie Anglijos aktai teismų buvo pripažinti negaliojančiais šiaurinėse Amerikos valstijose.

JAV nepriklausomybės kovos, anglosaksų teisė Naujajame pasaulyje, savita naujos valstybės federacinė struktūra, valdžių padalijimo principo įgyvendinimas bei pirmosios rašytinės konstitucijos priėmimas sudarė prielaidas anksčiau ar vėliau atsirasti ir teisės aktų konstitucingumo kontrolei⁶⁹.

66 SOMODY, B., VISSY, B. Citizen's Role in constitutional<...>, p. 96.

67 Dažnai cituojamas *Dr. Bonhams* byloje (1610 m.) priimtas sprendimas, kuriame nustatyta, kad parlamento aktas negalioja, jei prieštarauja bendrajai teisei ir logikai. Kitas Anglijos indėlis į konstitucinės justicijos plėtrą – apkaltos procedūra, atsiradusi viduramžiais, taip pat Anglijos slaptosios tarybos (*Privy Council*) veikla kontroliuojant, ar britų kolonijų aktai atitinka metropolijos teisę ir parlamento išleistus įstatymus. Tai vienas iš JAV konstitucinės minties apie įstatymo kontrolės galimybę ir būtinumą šaltinių.

68 BREWER-CARIAS, A. R. *Judicial Review in Comparative Law*. Cambridge, 1989, p. 98.

69 JARAŠIŪNAS, E. *Valstybės valdžios institucijų <...>*, p. 37.

Pagal 1789 m. Konstituciją Aukščiausiasis Teismas neturėjo jokių *expressis verbis* įtvirtintų įgaliojimų tirti įstatymų atitikti Konstitucijai. JAV Aukščiausiasis Teismas garsiosios *Marbury v. Madison* bylos⁷⁰ (1803 m.) sprendime suformulavo įstatymų atitikties Konstitucijai kontrolės doktriną. Ir nors panaši byla šiame teisme pasirodė tik 1857 m.⁷¹, ši doktrina buvo esminis žingsnis plėtojantis konstitucinei kontrolei⁷². 1886 m. *Norton v. Shelby County* byloje JAV Aukščiausiasis Teismas dar griežčiau išreiškė savo poziciją, pabrėždamas, kad antikonstitucinis įstatymas nėra įstatymas; jis nesuteikia jokios teisės; jis nesuteikia jokios gynybos; jis nesukuria jokių pareigų; vertinant iš teisinių pozicijų, toks įstatymas negalioja, kaip ir nepriimtas įstatymas⁷³. Taip tolydžio teismai JAV teisinėje sistemoje įgijo unikalų vaidmenį. Kartais netgi tvirtinama, kad jie yra ne tik šalies Konstitucijos normų garantai, bet ir jų kūrejai. Neretai pabrėžiama ir tai, kad, atsižvelgiant į reikšmingą išspręstų konstitucinių bylų dalį kiekvienais metais, plačiuoju požiūriu JAV Aukščiausiasis Teismas taip pat gali būti pavadintas konstituciniu teismu⁷⁴.

Visą XIX amžių dominavo anglosaksiškasis konstitucinės justicijos modelis⁷⁵. Pagrindinis amerikietiškojo ir europietiškojo konstitucinės kontrolės modelio skirtumas tas, kad konstitucinę kontrolę vykdo speciali institucija – konstitucinis teismas. Kitaip tariant, tai pasirinkimas tarp centralizacijos ir

70 JAV Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *Marbury v. Madison*, 5 U.S. 1 Cranch 137 137 (1803).

71 Paradoksalu, bet 1857 m. kovo 6 d. *Scott v. Sandford* byloje priimtas JAV Aukščiausiojo Teismo sprendimas konstitucionalistų dažnai apibūdinamas kaip pats blogiausias (gėdingiausias) visų laikų šio teismo priimtas sprendimas. Aukščiausiasis Teismas nusprendė, kad vergas (Dredas Skotas), gyvenęs laisvoje valstijoje ir teritorijoje (kur vergovė buvo uždrausta), neturėjo teisės į laisvę; kad afroamerikiečiai nebuvo ir niekada negalėjo būti JAV piliečiai. Taip pat kad Misūrio kompromisas (1820 m.), pagal kurį, visos teritorijos į vakarus nuo Misūrio ir į šiaurę nuo 36°30' platumos buvo paskelbtos laisvomis, prieštaravo Konstitucijai.

72 HARUTYUNYAN, G.; MAVČIČ, A. M. *The Constitutional Review and its development in the modern world*. Yerevan-Ljubljana, 1999, p. 22.

73 JAV Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *Norton v. Shelby County*, 118 U.S. 425 (1886).

74 FERRERES COMELIA, V. The rise of specialized constitutional courts. In GINSBURG, T.; DIXON, R. (sud. ir red.) *Comparative Constitutional Law*. Northampton, 2011, p. 265.

75 Amerikietiškaji konstitucinės kontrolės modelį pirmiausia perėmė kai kurios Pietų Amerikos valstybės. Kanadoje, Australijoje, Naujojoje Zelandijoje teisminė kontrolė įgijo savitų bruožų, mat remtasi tiek Anglijos slaptosios tarybos, tiek JAV Aukščiausiojo Teismo praktika.

decentralizacijos. Decentralizuotą (difuzinę) kontrolę įgyvendina kiekvienas teismas, o atskiro teismo dėl teisės aktų konstitucingumo nėra; centralizuotą (koncentruotą) kontrolę įgyvendina vienas teismas, turintis išimtinę jurisdikciją šioje srityje⁷⁶.

Atsižvelgiant į tai, kad ankstesniame skyriuje apibrėžta, jog vienas iš individualaus konstitucinio skundo bruožų yra tai, kad teisė nagrinėti asmenų konstitucinius skundus suteikta būtent konstituciniams teismams ar kitoms konstitucinės justicijos institucijoms, toliau bus koncentruojamasi į centralizuotą konstitucinės kontrolės modelį ir jo išplitimo raidą kontinentinėje Europoje.

Europoje, išskyrus Norvegiją, decentralizuotas konstitucinės kontrolės modelis nebuvo įvestas dėl tuo metu vyravusio įstatymų leidėjo autoriteto⁷⁷. XIX a. Europoje vyravo legalizmas⁷⁸, teisinė mintis apskritai buvo nusiteikusi prieš teisminę įstatymų kontrolę⁷⁹. Šiuo laikotarpiu buvo nesuvokiama, kad gali būti kokių nors parlamento viršenybės principo išimčių, tikroju konstitucijos „priešu“ tuo metu laikyta vykdomoji valdžia – monarchas – kaip bandantis iškelti savo valią aukščiau už parlamento aktais išreikštą tautos valią, o teisminė valdžia buvo suvokiama kaip parlamento išleistų įstatymų vykdytojai, neturintys teisės jų aiškinti⁸⁰. Tačiau, kaip

76 KŪRIS, E. (sud. ir moksl. red.) Konstitucinis Teismas. In *Lietuvos teisinės institucijos*. Vilniaus universiteto vadovėlis. Vilnius: Registrų centras, 2011, p. 69.

77 HARUTYUNYAN, G.; MAVČIČ, A. M. *The Constitutional Review <...>*, p. 23.

78 Pavyzdžiui, Prancūzijoje buvo manoma, kad jokiai teisminei institucijai neturėtų būti suteikta teisė vertinti įstatymų konstitucingumą, įstatymų leidėjas buvo matomas kaip tautos suvereniteto balsas ir geriausias žmogaus teisių garantas. Taigi, M. Cappelletti, aptardamas konstitucinės kontrolės plėtrą kontinentinėje Europoje, pažymėjo, kad Prancūzija visada buvo prieš idėją, jog teisės aktai, ypač nacionalinių parlamentų, kaip tautos suvereniteto atstovybių, priimami teisės aktai gali būti teisminės kontrolės objektai. Reikėtų paminėti, kad šis Prancūzijos skepticizmas buvo jaučiamas net ir XX a. Štai 1921 m. E. Lambertas parašė įtakingą knygą *Le gouvernement des juges*, kurioje kritikuojamas konstitucinės kontrolės institutas, o JAV Aukščiausiojo Teismo *Lochner* praktikos era (1890–1937) įvardijama kaip leidimo teisėjams kontroliuoti įstatymų konstitucingumą neišvengiamas šalutinis poveikis ir politinės daugumos valios trikdymas. Antai C. Schmittas manė konstitucinius teismus esant neprotingu sprendimu konstitucijos viršenybei užtikrinti, jis konstitucinių teismų įgaliojimus vadino „drugelio gaudymu be tinklo“. Jo nuomone, teisingumą įvėlę į politinius procesus, sulauksime priešingo efekto – iškilis teisingumo politizavimo problema.

79 Tačiau reikia pabrėžti, kad šiuo laikotarpiu vis reikšmingesnė tapo administracinė justicija, o tai sudarė prielaidas vykdomosios valdžios aktų konstitucingumo kontrolei.

80 BREWER-CARIAS, A. R. *Judicial Review <...>*, p. 113.

parodė ateitis, šis skepticizmas neturėjo pagrindo, konstitucinės justicijos institutas atlaikė laiko išbandymus. Konstitucinių teismų įgaliojimai pripažinti įstatymų prieštaravimą konstitucijai tapo norma kuriant demokratiškas konstitucijas⁸¹.

Europietiškojo konstitucinės kontrolės modelio idėja susiformuoja XX a. pradžioje. Kartais tvirtinama, kad Europos žemyne teisės aktų teisiskumo kontrolės ištakos – Prancūzijos parlamentų veikla⁸², preliminarios konstitucinės kontrolės formos XVII amžiaus Portugalijoje (Pilypo kodeksai)⁸³, šalutinė kontrolė (Anglijos teismų teisė), aktų teisėtumo ir taikymo kontrolės pradai Vokietijoje⁸⁴, tačiau šie pavyzdžiai yra tik tolesnės raidos prielaidos. Kiek rimtesni konstitucinės kontrolės projektai pasirodė XIX amžiuje Norvegijos, Danijos, Graikijos konstitucijose, pirminių konstitucinės kontrolės elementų matoma 1848 m. Federalinėje Šveicarijos Konstitucijoje, tačiau Šveicarijos Federalinis Teismas įgijo platesnius įgaliojimus tik po 1874 m. Konstitucijos pakeitimų. Norvegijoje konstitucinė kontrolė susiklostė teisiniu keliu 1890 metais. Rumunija įvedė konstitucinę kontrolę prieš Pirmąjį pasaulinį karą⁸⁵.

Tačiau visuotinai sutinkama, kad europietiškąjį konstitucinės justicijos modelį pirmiausia suformulavo austrų teisininkas H. Kelsenas, jis tvirtino, jog būtina sukurti veiksmingas teisinės konstitucijos apsaugos garantijas. Pasak H. Kelseno, „teisinė tvarka nėra vieno lygmens teisės normų sistema, bet kelių vienas ant kito išdėstytų aukštų statinys, piramidė arba hierarchija, kurią sudaro tam tikras skaičius teisės normų aukštų ar sluoksnių“.

81 GINSBURG, G. The global spread of constitutional review. In CALDEIRA, G. A.; KELEMAN, D. R.; WHILINGTON, K. E. *Oxford Handbooks on Political Science*. Oxford, 2008, p. 81.

82 Nuo XIV a. Prancūzijos karaliaus aktus registruoja parlamentai, vėliau įgiję teisę pateikti savo pastabas. Tokią veiklą galėtume pavadinti tam tikru išankstinės teisės aktų teisiskumo kontrolės pasireiškimu. Prancūzijoje XIII–XVIII a. parlamentais vadintos teisminės administracinės įstaigos. Viena iš jų – Paryžiaus parlamentas, buvęs aukščiausia apeliacine instancija. Jis registruodavo karaliaus ordonansus (įregistruoti jie įgydavo įstatymų galią), skyrė regentą karaliaus mažametystės laikui, įgyvendino demonstracijos teisę (JARAŠIŪNAS, E. *Valstybės valdžios institucijų <...>*, p. 36).

83 HARUTYUNYAN, G.; MAVČIČ, A. <...>, p. 22.

84 Sudėtingi imperijos ir jos narių santykiai lėmė, kad imperijos teismai sprendė ginčus, kuriuos, jei vartotume šiuolaikinę terminiją, galėtume pavadinti federaciniais. Be to, šių teismų praktikoje žinomas valdinių skundų dėl jų valdovų veiksmų nagrinėjimas (JARAŠIŪNAS, E. *Valstybės valdžios institucijų <...>*, p. 37).

85 HARUTYUNYAN, G.; MAVČIČ, A. *The Constitutional Review <...>*, p. 22.

Piramidės viršuje – konstitucija. H. Kelseno nuomone, sukūrus specialią instituciją, sprendžiančią teisės aktų konstitucingumo klausimus, teisinis gyvenimas pakryptų viena vaga. Taip būtų išvengta nevienodų konstitucijos interpretacijų, kurias įvairūs teismai taiko įvairiose proceso stadijose. Vienas teismas leistų iškart, tiesiogiai pasiekti galutinį rezultatą, „konstitucinę teisybę“ ir garantuoti teisminės praktikos vienovę. Jeigu nagrinėti įstatymų konstitucingumą paliekama vienam specialiam teismui, šis teismas gali būti įgalinamas ne tik stabdyti įstatymo galiojimą konkrečioje byloje, bet ir apskritai ši įstatymą panaikinti⁸⁶.

Kodėl reikėjo ieškoti kitokio nei amerikietiškas konstitucinės justicijos modelis? L. Favoreu įvardija šias amerikietiškojo konstitucinės kontrolės modelio atmetimo kontinentinėje Europoje priežastis: 1) įstatymo sakralizavimas; 2) paprastųjų teisėjų nesugebėjimas vykdyti konstitucinės justicijos; 3) vienos teismų sistemos nebuvimas (amerikietiškoji sistema gerai veikia tik ten, kur teismai sudaro vieną sistemą, t. y. Jungtinėse Amerikos Valstijose ir visose bendrosios teisės tradicijos šalyse, nes čia ginčų nagrinėjimas nedalomas ir konstitucingumo problema gali kilti bet kurioje teisenoje, nesiimant kokio nors atskiro nagrinėjimo, ir nėra jokios rizikos, kad dėl pagrindinių teisės aktų konstitucingumo bus pareikšta įvairių nuomonių); 4) nepakankamas konstitucijų griežtumas⁸⁷.

Europoje, kitaip nei JAV, įprasta nustatyti nevienodą skirtingų bylų (administracinių, civilinių, komercinių, socialinių, baudžiamųjų) nagrinėjimo tvarką, taip pat ir konstitucinių bylų yra nustatyta skirtinga nagrinėjimo tvarka. Teisės aktų konstitucingumo klausimus sprendžia specialiai šiems klausimams spręsti įkurtas teismas, taigi tokioje sistemoje ordinariai teismai nesprendžia konstitucinių klausimų, tačiau jie gali kreiptis į konstitucinį teismą dėl šių klausimų, konstitucinio teismo sprendimas šiems teismams bus privalomas. Daugiausia Europoje teisės aktų konstitucingumas tiriamas abstrakčiai, ne taip kaip JAV, konkrečios bylos kontekste. Ypač tai pasakytina apie atvejus, kai į teismą kreipiasi politinės institucijos, o ne individai. Kai teisės aktas pripažįstamas prieštaraujančiu konstitucijai, jis daugiau neturi teisinės galios, kartais toks teismo sprendimas netgi veikia retroaktyviai.

86 KELSEN, H. *Grynoji teisės teorija*. Vertė A. Degutis ir E. Kūris. Vilnius: Eugrimas, 2002, p. 226.

87 FAVOREU, L. *Konstituciniai teismai*. Vilnius: Garnelis, 2001, p. 20–23.

XX a. Europoje skiriami keli reikšmingi įstatymų teisminės kontrolės ekspansijos etapai, šiai konstitucinės justicijos raidai apibūdinti dar vartojama bangų metafora. Anot L. Sóllyomo, visos Europos teismų kartos formavosi vykstant demokratiniais pokyčiams, todėl konstituciniai teismai pagrįstai gali tikėti, kad jie atspindi demokratinų pokyčių esmę ir remiasi „revoliuciniu teisėtumu“⁸⁸.

Pirmoji banga, susiformavusi po Pirmojo pasaulinio karo, vadinama austriškąja, tai konstitucinės justicijos įdiegimo Europos žemyne pradžia: 1920 m. Konstitucija žymi Austrijos Konstitucinio Teismo įkūrimą suteikiant išimtinę teisę vertinti įstatymų konstitucingumą (iš pradžių tik išankstinę). Austrijos pavyzdžiu iki Antrojo pasaulinio karo konstitucinė kontrolė atsiranda Čekoslovakijoje (1920 m.), Lichtenšteine (1925 m.), Graikijoje (1927 m.), Ispanijoje (1931 m.) ir Airijoje (1937 m.)⁸⁹. Po Antrojo pasaulinio karo konstituciniai teismai įsteigiami VFR (1949 m.), Italijoje (1948 m.), atkuriamas Austrijos Konstitucinis Teismas. Vėliau pradeda veikti Prancūzijos Konstitucinė Taryba (1958 m.)⁹⁰. Tai antroji konstitucinės justicijos raidos banga. Trečioji banga praėjusio amžiaus septintajame ir aštuntajame dešimtmečiais rodo iškilusį šių institucijų autoritetą. Šis periodas taip pat susijęs su politiniais pokyčiais Pietų Europos valstybėse, kurios įvedė konstitucinės kontrolės institutą po diktatūros panaikinimo⁹¹. Konstitucinės justicijos institutas įtvirtinamas Graikijos (1975 m.), Portugalijos (1976 m.), Ispanijos (1978 m.) konstitucijose. Šiuo periodu konstitucinė kontrolė taip pat įtvirtinta Kipre (1960 m.), Turkijoje (1961 m.), buvusioje Jugoslavijoje (1963 m.), taip pat Slovėnijoje ir kituose federaciniuose Jugoslavijos vienuose (1963 m.).

88 SÓLYOM, L. Konstitucinis teisingumas: keletas lyginamųjų aspektų. In *Konstitucinis teisingumas ir teisės viešpatavimas* (tarptautinės konferencijos, skirtos Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įsteigimo 10-mečiui, medžiaga). Vilnius, 2004, p. 94.

89 HARUTYUNYAN, G.; MAVČIČ, A. M. *The Constitutional Review* <...>, p. 24.

90 Reikia pridurti, kad Prancūzijos Konstitucinė Taryba tik labai lėtai žingsniais buvo transformuojama iš „organe regulateur de l'activite des pouvoirs publics“ į „protecteur des droits et libertes de la personne“. Paskutinis šios transformacijos etapas įvyko 2008 m. priėmus keletą reikšmingų Konstitucijos pataisų, *inter alia*, naująjį 61-1 jos straipsnį, kuriuo ordinariniams teismams leista kreiptis dėl įstatymų konstitucingumo į Konstitucinę Tarybą, o Konstitucinei Tarybai leista tirti ir įsigaliojusį įstatymų konstitucingumą. Vienas buvęs Konstitucinės Tarybos narys, komentuodamas šias Konstitucijos pataisus, pažymėjo, kad Prancūzija tokiu būdu įgijo XXI a. konstitucinį teismą.

91 HARUTYUNYAN, G.; MAVČIČ, A. M. *The Constitutional Review* <...>, 25.

Taigi visos konstitucinės justicijos bangos sietinos su tam tikrais radikaliais sukrėtimais, esminėmis istorinėmis, socialinėmis ir demokratinėmis permainomis: pirmoji banga susiformavo po Pirmojo pasaulinio karo, antroji – po Antrojo pasaulinio karo, trečioji – po diktatūrų panaikinimo Pietų Europos valstybėse, na ir ketvirtoji (šio tyrimo kontekste aktualiausia) – po Berlyno sienos griūties. Žlugus socialistinei sistemai Rytų ir Vidurio Europos valstybėse reikėjo esminių permainų, prasidėjo laisvos pilietinės visuomenės formavimasis, paremtas rinkos ekonomikos principais, demokratine politine sistema, ideologiniu ir politiniu pliuralizmu. Pradėjo kurtis teisinė valstybė, formuotis konstitucionalizmas. Šioje terpėje jaunas demokratijas nesunkiai užvaldė specialaus konstitucinio teismo idėja. Kitaip nei Vakarų Europos valstybėse, net ir po Antrojo pasaulinio karo konstitucinės kontrolės institutas šiose valstybėse nebuvo įvestas dėl nesuderinamumo su esama politine sistema.

Šiuo laikotarpiu Rytų ir Vidurio Europos valstybės siekė „sugrįžti į Europą“, buvo juntamas tikslas atitikti Europos institucinį pasirinkimą. Konstitucinės kontrolės įtvirtinimas šiame regione buvo akivaizdus „institucinio skolinimosi“ pavyzdys⁹². Pirmasis Vengrijos Konstitucinio Teismo pirmininkas L. Sólyomas yra pasakęs, kad visos naujos Rytų ir Vidurio Europos demokratijos įsteigė konstitucinius teismus, kurių buvimas akivaizdžiai tarnavo kaip atitinkamos valstybės demokratinį pobūdį liudijantis „prekės ženklas“⁹³. Narystė Europos Taryboje reiškė valstybės pripažinimą demokratine, todėl visos naujos šio regiono demokratijos kreipėsi dėl šios narystės kiek įmanoma greičiau, o konstitucinio teismo buvimas turėjo didelę reikšmę priėmimo procese⁹⁴.

Nors, kaip teigia W. Sadurskis, Rytų ir Vidurio Europos valstybių konstitucinės justicijos institucijų efektyvumo lygis skiriasi, tačiau jų indėlis į konstitucinių permainų procesą buvo ir vis dar yra labai reikšmingas⁹⁵. Konstituciniams teismams šiame regione teko vykdyti ne tik teisės aktų konstitucingumo kontrolę, bet ir formuoti naują, Konstitucija grindžiamą, teisės sampratą. Rytų ir Vidurio Europoje prasidėjo ketvirtasis konstituci-

92 Plačiau apie šį reiškinį žr.: OSIATYŃSKI, W. Paradoxes of Constitutional Borrowing, *International Journal of Constitutional Law*, 2003, Nr. 1, p. 244.

93 SÓLYOM, L. The Role of Constitutional Courts in the Transition to Democracy: With special Reference to Hungary, *International Sociology*, 2003, Nr. 18, 133–134.

94 SADURSKI, W. *Rights Before Courts* <...>, p. 153.

95 *Ibid.*

nės justicijos plėtros etapas. Naujos ar iš esmės modifikuotos Bulgarijos, Čekijos, Slovakijos, Lenkijos, Latvijos, Lietuvos, Rumunijos, Vengrijos, Rusijos, Ukrainos, Moldovos ir kitų šalių konstitucijos įtvirtina europietiškaį konstitucinės justicijos modelį.

Išplitusi koncentruota konstitucijos apsaugos sistema kardinaliai skyrėsi nuo amerikietiškojo konstitucinės kontrolės modelio, tai buvo tikrai alternatyvus pasirinkimas. Tačiau šiame kontekste natūraliai iškyla klausimas – kaip galėjo europiečiai pasirinkti sistemą, kuri reiškia tiesioginį ir atvirą susidūrimą su įstatymų leidėju, jei XIX amžiuje ir XX amžiaus pradžioje įstatymų leidėjo garbinimas sukliudė jiems perimti amerikietiškaį sistemą, akivaizdžiai mažiau besikėsinančią į parlamento teises?

Po holokausto patirties jau neabejojama, jog ir teisėtai į valdžią atėjusi politinė jėga (kaip fašistai Italijoje ar nacistai Vokietijoje) gali sulaužyti konstituciją, pažeidinėti asmens teises ir laisves⁹⁶. Tragiška patirtis, materialinės ir dvasinės netektys vertė ieškoti konstitucinės santvarkos apsaugos garantijų, viena iš jų – konstitucinė justicija. Neretai pabrėžiama, kad konstitucinės justicijos įsitvirtinimas sietinas su troškimu užtikrinti demokratinę konstitucinę stabilumą praeities ir dabarties pavojų⁹⁷ kontekste⁹⁸.

Parlamento ir įstatymo neklaidingumo idėja, vyravusi XX amžiaus pradžioje, ir teorija, kad įstatymas, kaip tautos atstovų bendros valios išraiška, negali būti blogas žmonėms, paneigta⁹⁹. Įstatymų leidžiamoji institucija yra politinė valdžios institucija, priimanti sprendimus politinių susitarimų ir kompromisų pagrindu, tad konstitucinių teismų vykdoma parlamento pri-

96 JARAŠIŪNAS, E. Konstitucinės justicijos studijų įvadas arba L. Favoreu „Konstituciniai teismai“. In FAVOREU, L. *Konstituciniai teismai*. Vilnius: Garnelis, 2001, p. 10.

97 Šia aplinkybe iš dalies galima paaiškinti dviejų Europos valstybių – Nyderlandų ir Jungtinės Karalystės – sprendimą nesuteikti teismams įgaliojimų tikrinti įstatymų konstitucingumą, juk šios valstybės turėjo gana stabilią konstitucinę istoriją, jose nebuvo jokių masinių žmogaus teisių pažeidimų, jos nėra patyrusios jokių sukrėtimų, susijusių su perėjimu į demokratiją.

98 LOPEZ GUERRA, L. The Role and Competences of the Constitutional Court. In EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *The Role of the Constitutional Court in the Consolidation of the Rule of Law*. Strasbourg, 1994, p. 21.

99 LIETUVOS RESPUBLIKOS KONSTITUCINIS TEISMAS. Konstitucinis teisingumas: funkcijos ir santykiai su kitomis valdžios institucijomis. Europos konstitucinių teismų konferencijos XV kongresui parengtas nacionalinis pranešimas, 2010. Prieiga per internetą: <<http://www.confueconstco.org/reports/rep-xv/LITUANIA%20na.pdf>> [žiūrėta 2021 m. sausio 8 d.].

imamų įstatymų kontrolė yra esminis veiksnys, siekiant apsaugoti prigimtines žmogaus teises ir laisves¹⁰⁰.

Po Antrojo pasaulinio karo ima keistis požiūris ir į pačią konstituciją, t. y. įsitvirtina substantyvinės konstitucijos modelis, kuriame siekiama įtvirtinti ne tik valstybės valdžios organizaciją ir šios organizacijos funkcionavimo procedūras, bet ir teisingos visuomenės principus, asmens teisinę padėtį¹⁰¹.

XX a. antroje pusėje demokratiname pasaulyje visuotinai buvo pripažinta konstitucinės kontrolės instituto reikšmė, konstituciniai teismai (ar kitos konstitucinės justicijos institucijos) tapo veiksmingu konstitucinės tvarkos valstybės gyvenime užtikrinimo mechanizmu, apsaugančiu visuomenę nuo valdžios institucijų piktnaudžiavimo valdžia, šis institutas tapo privalomu konstitucinės sistemos elementu¹⁰².

Specializuotų konstitucinės kontrolės institucijų išplitimas tapo vienu iš ryškesnių XX amžiaus teisės raidos bruožų. Mokslinėje literatūroje tvirtinama, kad tokį konstitucinės kontrolės išplitimą ir įsitvirtinimą daugiausia paskatino trys priežastys: 1) nepriklausomo arbitro, sprendžiančio ginčus dėl kompetencijos tarp valstybės valdžios institucijų ar tarp skirtingo lygio valdžios (t. y. tarp centrinės ir regioninės ar vietinės) institucijų, poreikis; 2) demokratizacija, kuri paskatino teisinės valstybės užtikrinimo ir žmogaus teisių apsaugos procesus; 3) narystės Europos Sąjungoje ir buvimo Europos žmogaus teisių konvencijos susitariančiąja šalimi įtaka¹⁰³. Taigi europietiškas konstitucinės justicijos modelis formavosi kaip teisminės kontrolės sistemos, kildinamos iš konstitucijos viršenybės suvokimo poreikio ir tradicinės Europoje valdžių padalijimo idėjos, neleidusios teismams panaikinti įstatymų, kompromisas¹⁰⁴.

Vis dėlto po holokausto patirties išibėgėjęs prigimtinių teisių atgimimas suteikė impulsą ieškoti platesnių asmens teisių apsaugos nuo viešosios valdžios galimybių. Padidėjęs jautrumas žmogaus teisių pažeidimams, kylantiems iš piktnaudžiavimo valstybės valdžia, paskatino daugelyje valsty-

100 Reikia pridurti, kad konstitucionalizmo diskurse konstitucinės kontrolės legitimumo priešpriešinimas parlamentiniam suverenitetui išlieka problemiškas. Visa tai kyla iš vis dar jaučiamų tendencijų supriešinti konstitucionalizmą ir demokratiją.

101 JARAŠIŪNAS, E. *Valstybės valdžios institucijų <...>*, p. 30.

102 JARAŠIŪNAS, E. Žvelgiant į Lietuvos Respublikos 1992 m. Konstituciją platesniame konstitucionalizmo raidos kontekste. *Jurisprudencija*, 2002, Nr. 30(22), p. 50.

103 DE VISSER, M. *Constitutional Review in Europe <...>*, p. 55.

104 BELIŪNIENĖ, L. *Žmogaus teisių <...>*, p. 49.

bių įdiegti arba išplėsti galiojančius konstitucinių teisių apsaugos mechanizmus. Tai tapo individualaus konstitucinio skundo legitimumo šaltiniu. Dažnai tvirtinama, kad idėja įsteigti konstitucinius teismus – tai bandymas įtvirtinti teisinės valstybės principą ir maksimaliai apsaugoti demokratiją bei žmogaus teises. Žvelgiant iš šios perspektyvos, konstituciniams teismams suteikiama teisė nagrinėti konstitucinius skundus, tokiu būdu siekiant apsaugoti ne tik piliečių konstitucines teises, bet ir demokratiją¹⁰⁵.

Teisės mokslo atstovai skirtingai įvardija individualaus konstitucinio skundo pirmtakus. Pavyzdžiui, L. Beliūnienė individualaus konstitucinio skundo pirmtakais įvardija anglosaksų *habeas corpus*, kurio įtvirtinimo pradžia siekia dar XII–XIII a. Taip pat *manifestación de las personas*, kurie buvo Ispanijos regiono Aragono teisės dalis iki XV a.¹⁰⁶ Kiti autoriai individualaus konstitucinio skundo genezę išvelgia Vokietijos teisinėje kultūroje. Terminas „konstitucinis skundas“ yra vokiškos kilmės ir XIX a. antroje pusėje buvo vartojamas teisės literatūroje 1849 m. Reicho konstitucijos projekte¹⁰⁷. Konstitucinio skundo ištakų galima atsekti Bavarijoje, kur nuo 1814 m. asmenys galėjo pateikti skundus dėl vykdomosios valdžios veiksmų, kurie galimai pažeidė jų teises, dar po ketverių metų Bavarijos Konstitucija suteikė individams teisę kreiptis į karalių dėl Konstitucijos pažeidimų. Vis dėlto kartu pripažįstama, kad ši priemonė savo prigimtimi panašesnė į peticiją, o ne konstitucinį skundą¹⁰⁸.

Kiek labiau primenantis šiuolaikinį individualų konstitucinį skundą šio instituto pirmtakas buvo įtvirtintas Austrijos-Vengrijos Konstituciniame akte 1867 metais. Šiuo tikslu buvo įkurtas Reicho teismas, į kurį piliečiai galėjo kreiptis dėl savo teisių pažeidimo¹⁰⁹. Nors toks skundas negalėjo būti pateiktas dėl įstatymų leidžiamosios valdžios aktų, tačiau 1867–1918 m. šis teismas buvo vienintelis, nagrinėjęs piliečių skundus dėl jų konstitucinių teisių pažeidimo, kurį galimai padarė valstybės valdžios institucijos¹¹⁰.

105 PALGUNA, D. G. Constitutional Complaint and the Protection of Citizens Constitutional Rights. Prieiga per internetą: <https://media.neliti.com/media/publications/226564-constitutional-complaint-and-the-protect-2ed1961.pdf> [žiūrėta 2021 m. lapkričio 26 d.].

106 Plačiau apie tai BELIŪNIENĖ, L. Žmogaus teisių <...>, p. 50.

107 BANASZAK, B. Modele skargi konstytucyjnej. In TRZCIŃSKI, J. (Red.). *Skarga konstytucyjna*. Warszawa, 2000, p. 10–11.

108 *Ibid*, p. 10.

109 ZWIERZCHOWSKI, E. *Sądownictwo konstytucyjne*. Białystok, 1994, p. 167–168.

110 SZMULIK, B.; POGLODEK, B., The Constitutional Complaint in <...>, p. 29–46.

Vis dėlto, atsižvelgiant į tai, kad, kaip minėta, vienas iš konstitucinio skundo požymių yra tai, kad teisę juos nagrinėti turi būtent konstitucinis teismas ar kita konstitucinės justicijos institucija, šio instituto raidos pradžia turėtų būti siejama su europiniu konstitucinės justicijos modeliu, t. y. su pirmąja (austriškąja) konstitucinės justicijos raidos banga, kuri susiformavo po Pirmojo pasaulinio karo. Šiuo laikotarpiu individualaus konstitucinio skundo institutas buvo įtvirtintas 1920 m. Austrijos Konstitucijoje, 1921 m. Konstitucijoje konstitucinį skundą įtvirtino Lichtenšteinas¹¹¹, 1931 m. konstitucinio skundo institutas įtvirtintas Ispanijos Konstitucijoje, joje Konstituciniam Teismui suteikti įgaliojimai nagrinėti apeliacijas dėl piliečių teisių apsaugos, jei tokie skundų nepatenkina kitos institucijos¹¹².

Po Antrojo pasaulinio karo individualus konstitucinis skundas pirmiausia buvo įtvirtintas atskirose Vakarų Vokietijos žemėse: Bavarijoje (1946), Hesene (1947). Kol galiausiai 1951 m. buvo įtvirtintas Federalinio Konstitucinio Teismo įstatyme¹¹³. Kita individualaus konstitucinio skundo institutą įtvirtinusi Europos valstybė buvo Ispanija (1978).

Šio tyrimo kontekste aktualiausias konstitucinio skundo įsitvirtinimo raidos etapas prasidėjo kartu su politiniu lūžiu Vidurio ir Rytų Europoje, kai buvusiose socialistinėse šalyse prasidėjo sisteminė transformacija, susijusi su gilia politinių sistemų demokratizacija. Konstitucinis skundas buvo įtvirtintas tuo pačiu metu, kai buvo įsteigti nauji konstituciniai teismai: 1989 m. Vengrijoje, 1991 m. Slovėnijoje, 1992 m. Albanijoje, 1992 m. Čekijoje, 1992 m. Slovakijoje.

Šiuo metu Rytų ir Vidurio Europos regione individualų konstitucinį skundą yra įtvirtinusios Albanija, Čekija, Estija¹¹⁴, Kroatija, Latvija, Lietuva, Juodkalnija, Lenkija, Makedonija, Serbija, Slovakija, Slovėnija, Ukraina,

111 MAVČIČ, A. M. Individual complaint <...>.

112 Plačiau žr.: CZESZEJKO-SOCHACKI, Z. Skarga konstytucyjna <...> p. 12.

113 SCHLAICH, K. *Das Bundesverfassungsgericht. Stellung, Verfahren, Entscheidungen – ein Studienbuch*. München, 1994, p. 127.

114 Estijoje įvesta ribota norminio individualaus konstitucinio skundo forma, pagal kurią galima ginčyti tam tikrus Parlamento nutarimus ir Prezidento sprendimus. Estijos konstitucinės kontrolės įstatymo 16 str. nustatyta, kad asmuo, kuris mano, kad Riigikogu nutarimas pažeidžia jo teises, gali kreiptis į Aukščiausiąjį Teismą su prašymu panaikinti Riigikogu nutarimą. Šio įstatymo 18 str. taip pat nustatyta, kad asmuo, kuris mano, kad Respublikos Prezidento sprendimas dėl pareigūno paskyrimo į pareigas ar atleidimo iš jų pažeidžia jo teises, gali kreiptis į Aukščiausiąjį Teismą su prašymu panaikinti Respublikos Prezidento sprendimą.

Vengrija. Taigi Rytų ir Vidurio Europos valstybes individualaus konstitucinio skundo įtvirtinimo aspektu atitinkamai galima sugrupuoti į tris grupes:

- 1) Valstybės, kurios konstitucinio skundo institutą įtraukė į pagrindinių teisių apsaugos sistemas tuo pačiu metu, kai pradėjo diegti konstitucinę kontrolę (Vengrija, Čekija, Slovakija, Slovėnija, Albanija).
- 2) Valstybės, kurios konstitucinį skundą įtvirtino laipsniškai, vėliau nei pradėjo veikti šių valstybių konstituciniai teismai (Lenkija, Latvija, Ukraina, Lietuva). Pavyzdžiui, Latvijos Respublikos Konstitucijos tekste asmens teisė kreiptis į Konstitucinį Teismą įtvirtinta po Konstitucijos pakeitimų; šios valstybės Konstitucinio Teismo įstatymo pakeitimas tapo įmanomas tada, kai 1998 m. Konstitucija buvo papildyta VIII skyriumi „Pagrindinės teisės“, kuris buvo pagrindinė kliūtis įtvirtinti konstitucinio skundo institutą Latvijoje; tik 2000 m. priėmus Konstitucinio Teismo įstatymo pakeitimų įstatymą buvo numatyta, kad asmens teisė pateikti konstitucinį skundą įsigalios nuo 2001 m. liepos 1 d.¹¹⁵ Prie šios valstybių grupės galima priskirti valstybes, kurios individualaus konstitucinio skundo institutą įtvirtino pastaraisiais metais: Ukraina (2016 m.) ir Lietuva (2019 m.).
- 3) Valstybės, neįtvirtinusios konstitucinio skundo instituto (Rytų ir Vidurio Europos regione aptariamo instituto nėra įtvirtinusios tik Bulgarija ir Moldova).

Kalbant apie Europos Sąjungos valstybes, paminėtina, kad teisės tiesiogiai kreiptis į konstitucinius teismus, be minėtos Bulgarijos, taip pat neturi Italijos piliečiai. Šios tendencijos rodo, kad Europos valstybių konstitucinėje teisinėje praktikoje konstitucinis skundas, kaip specifinis konstitucijos saugomų asmens teisių ir laisvių apsaugos procesinis instrumentas, tampa vis labiau priimtina, taikoma ir pasiteisinusia priemone. Žinoma, šios valstybės aptariamą žmogaus teisių gynimo instrumentą įtvirtinusios skirtingomis formomis, t. y. egzistuoja gana plati jo modelių įvairovė, tai bus aptariama kituose šios monografijos skyriuose.

115 BELIŪNIENĖ, L. Žmogaus teisių <...>, p. 50.

1.3. Individualaus konstitucinio skundo modeliai

Minėta, kad individualus priėjimas prie konstitucinės justicijos apima įvairius mechanizmus, kurie suteikia fiziniams ar juridiniams asmenims, atskirai ar kartu su kitais, galimybę ginti konstitucijoje įtvirtintas teises konstitucinės justicijos institucijose. Individualus priėjimas prie konstitucinės justicijos institucijų visų pirma gali būti skirstomas į netiesioginį ir tiesioginį, o individualus konstitucinis skundas yra viena iš individualaus tiesioginio priėjimo prie konstitucinio teisingumo formų. Taigi šiame skyriuje aptariami tik individualaus konstitucinio skundo modeliai, bet ne visos individualaus priėjimo prie konstitucinės justicijos formos.

Europoje nėra bendro individualaus konstitucinio skundo modelio. Dažniausiai skiriami du modeliai: plataus dalyko konstitucinio skundo modelis ir siauro dalyko konstitucinio skundo modelis. Pirmu atveju individualus konstitucinis skundas gali būti paduodamas ne tik dėl teisės normos, kuri yra konkretaus sprendimo pagrindas, atitikties konstitucijai, bet ir dėl to, kaip teisminės ar kitos valstybės valdžios institucijos šią teisės normą taiko. Šis modelis dar vadinamas pilnu konstituciniu skundu (angl. *full constitutional complaint*): kreipimasis, pateikiamas ir dėl norminių, ir dėl individualių teisės aktų, ir todėl kartais įvardijamas visapusiškiausia teisių gynimo forma. Asmuo gali skųstis dėl kiekvieno viešosios valdžios akto, kuris pažeidžia jo pagrindines teises tiesiogiai ir esamai¹¹⁶.

O siauro dalyko konstitucinio skundo modelio skiriamos dar dvi rūšys: konstituciniai skundai dėl individualių sprendimų ir konstituciniai skundai dėl norminių aktų¹¹⁷. Konstituciniai skundai dėl norminių aktų dar vadinami norminiais konstituciniais skundais (angl. *normative constitutional complaint*). Norminiu konstituciniu skundu suteikiama teisė skųstis dėl pareiškėjo subjektyvių pagrindinių teisių pažeidimo individualiu aktu, pagrįstu norminiu aktu, todėl peržiūros iniciatyva yra susijusi su konkrečia byla. Sistemose, kuriose veikia tik norminis konstitucinis skundas, individualus

116 BELIŪNIENĖ, L. Žmogaus teisių <...>, p. 71.

117 PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. Individualus konstitucinis skundas kaip <...>, p. 210.

aktas, kuriuo taikomas norminis aktas, negali būti ginčijamas konstituciniame teisme, paskesnė konstitucinė kontrolė nesiejama su norminio akto įgyvendinimu¹¹⁸.

Nors skiriama ir daugiau konstitucinio skundo modelių ir (ar) jų porūšių (pvz., konstitucinė peticija, *amparo*, konstitucinė revizija ir kt.¹¹⁹), apibendrintai galima konstatuoti, kad Europos regione dominuoja pagrindiniai du: plataus dalyko (arba pilno) konstitucinio skundo modelis ir siauro dalyko norminis konstitucinis skundas. Taigi pagrindinis skundo modelių klasifikacijos kriterijus yra konstitucinio skundo objektas: ar galimi ginčyti yra (tik) norminiai ar (ir) individualūs aktai (*inter alia*, teismų sprendimai)? Pažymėtina, kad dauguma diskusijų dėl konstitucinio skundo mechanizmo efektyvumo paprastai koncentruojasi ties šiuo pasirinkimu.

Europos regione plataus dalyko konstitucinio skundo modelį pasirinkusios, *inter alia*, Albanija, Austrija, Bosnija ir Hercegovina, Čekija, Ispanija, Kroatija, Slovėnija, Slovakija, Šiaurės Makedonija, Vokietija¹²⁰. Nors dažnai pabrėžiama, kad norminio konstitucinio skundo modelis išplitęs tik Rytų ir Vidurio Europos regione¹²¹, pavyzdžiui, šį skundo modelį pasirinkusios Latvija, Lenkija, Juodkalnija, Rumunija, Rusija, Ukraina, Vengrija¹²², tačiau Venecijos Komisija prie šių valstybių priskiria ir Lichtenšteiną, Liuksem-

118 EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Revised report on <...>*.

119 Plačiau apie šiuos modelius žr.: EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Revised report on <...>*.

120 EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Revised report on <...>*.

121 DÜRR, S. R. Improving Human Rights Protection on the National and the European Levels – Individual Access to Constitutional Courts and the Accession of the European Union to the European Convention on Human Rights, 2016. Prieiga per internetą: https://www.academia.edu/36018234/D%C3%BCrr_Schnutz_Rudolf_Improving_Human_Rights_Protection_on_the_National_and_the_European_Levels_Individual_Access_to_Constitutional_Courts_and_the_Accession_of_the_European_Union_to_the_European_Convention_on_Human_Rights_Homenaje_a_Jean-Claude_Colliard_Tomo_II_Mexico_2016_pp_267_298?email_work_card=title. [žiūrėta 2021 m. lapkričio 28 d.].

122 Stažuotės Vengrijos Konstituciniame Teisme metu sužinota, kad Vengrijoje nuo 2012 m. įtvirtinta trijų rūšių konstitucinių skundų sistema. Pirma ir antra skundų rūšimis galima pasinaudoti ginčijant norminių teisės aktų konstitucingumą, o trečiaja – teismo sprendimų konstitucingumą. Todėl šios valstybės priskyrimas prie norminių konstitucinių skundą pasirinkusių valstybių nėra visiškai tikslus.

burgą, Portugaliją, Prancūziją¹²³. Sąlygiškai prie šios valstybių grupės nuo 2019 m. galima priskirti ir Lietuvą¹²⁴.

Pažymėtina, kad pastaraisiais metais itin išaugo norminio konstitucinio skundo modelio kritika. Dažnai pabrėžiamas šio modelio nepakankamumas užtikrinti efektyvią žmogaus teisių apsaugą. Ši kritika grindžiama tuo, kad konstitucinio skundo įtvirtinimas visuomenėje sukuria didelių lūkesčių ir tie lūkesčiai gali būti nuvilti, paaiškėjus, kad labai dažnai konstituciniai teismai negali padėti žmogaus teisių pažeidimų aukoms, nes tų pažeidimų priežastis buvo ne Konstitucijai prieštaraujantis norminis aktas, o šio akto taikymas. Tokie pažeidimai, anot kai kurių autorių, yra daug dažnesni ir negali būti ištaisyti norminiu konstituciniu skundu. Kyla pavojus, kad dideli lūkesčiai dėl efektyvios žmogaus teisių gynimo priemonės pervers didelę visuomenės dalį nusivilti konstituciniu teismu¹²⁵.

Remiantis šiais argumentais pabrėžiama, kad konstituciniams teismams turėtų būti suteikti pilno konstitucinio skundo įgaliojimai. Tokią poziciją aktyviai palaiko Venecijos Komisija. Pavyzdžiui, Komisija teigiamai įvertino Vengrijos, Turkijos, Makedonijos projektus, kuriais buvo siekiama įtvirtinti plataus dalyko konstitucinį skundą, taip pat skatina Ukrainą transformuoti norminio konstitucinio skundo modelį į pilną¹²⁶.

2016 m. Ukrainoje įtvirtintas norminio konstitucinio skundo modelis sulaukia itin daug Venecijos Komisijos, taip pat teisės mokslo atstovų dėmesio. Paminėtina, kad šis modelis turi tam tikrų ypatumų, palyginti su klasikiniu norminiu konstituciniu skundu. Ukrainos Konstitucinio Teismo įstatymas leidžia Konstituciniam Teismui grąžinti galutinį bendrosios kompetencijos teismo sprendimą teismui, jei šis nustato, kad ginčijama teisės norma Konstitucijai neprieštarauja, tačiau pripažįsta, kad Konstitucijai prieštarauja šios normos taikymas. Taigi Ukrainos konstitucinis skundas turi tam tikrų pilno konstitucinio skundo požymių¹²⁷.

123 EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. Revised report on <...>.

124 Plačiau apie tai monografijos II.3.2. skyriuje.

125 DÜRR, S. R. Improving Human Rights <...>.

126 *Ibid.*

127 EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. Opinion on the draft law on the Constitutional Court of Ukraine, 2016. Prieiga per internetą: default.aspx (coe.int) [žiūrėta 2021 m. lapkričio 28 d.].

Nepaisant šios galimybės, vis tiek pabrėžiamas Ukrainos konstitucinio skundo modelio ribotumas. Pirma, pareiškėjas negali ginčyti normos taikymo, prašymas gali būti pateiktas tik dėl pačios normos konstitucingumo, taigi pareiškėjas gali tik tikėtis, kad, atlikdamas norminę konstitucinę kontrolę, Konstitucinis Teismas atkreips dėmesį į antikonstitucinį jos taikymą. Antra, kai Konstitucinis Teismas konstatuoja, kad atitinkamas teisės aktas ar jo dalis Konstitucijai neprieštaruoja, ateityje prašymus dėl tos pačios nuostatos konstitucingumo bus atsisakoma nagrinėti, taigi Ukrainos konstitucinio skundo modelio panašumas į pilną konstitucinį skundą tolydžio blės¹²⁸. Ukrainoje neatmetama galimybė ateityje įtvirtinti plataus dalyko konstitucinį skundą. Tvirtinama, kad tai gali būti svarbi konstitucinės modernizacijos kryptis, tačiau tik lygia greta vykstant politinėms, socialinėms, ekonominėms reformoms ir gerinant teisminės valdžios ir administracinių institucijų veiklą¹²⁹.

Nemažai kritikos šios valstybės teisės mokslininkų darbuose sulaukia ir Lenkijos norminio konstitucinio skundo modelis. Tokio konstitucinio skundo modelio pasirinkimą nulėmusi priežastis įvardijama kaip pragmatiškas poreikis išvengti padėties, kad piliečiai laisvai ir be ribojimų naudotųsi šia asmens teisių ir laisvių gynbos priemone, nes dabartinė Konstitucinio Tribunolo samprata reiškia, kad tai yra institucija, sprendžianti objektyviosios, o ne subjektyviosios teisės reikalus, t. y. konfliktus su teismais¹³⁰.

Pavyzdžiui, tvirtinama, kad Lenkijoje pasirinktas skundo modelis nėra asmens teisių ir laisvių gynimo priemonė griežtąja šio žodžio prasme¹³¹. Diskutuojama, ar asmeniui suteikta teisė ginčyti tik teisės aktų nuostatas užtikrina efektyvią žmogaus teisių apsaugą. Kai kurie autoriai tvirtina, kad konstitucinis skundas Lenkijoje neatlieka reikšmingo vaidmens konstitucinių teisių ir laisvių apsaugoje. Pabrėžiama, kad ši priemonė suteikia pareiškėjui reikalingą apsaugą tik tam tikrais atvejais¹³². Tačiau yra autorių,

128 EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. Draft amicus curiae brief for the Constitutional Court of Georgia on the effects of Constitutional Court decisions on final judgments in civil and administrative cases, 2018. Prieiga per internetą: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL\(2018\)019-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL(2018)019-e) [žiūrėta 2021 m. lapkričio 28 d.].

129 NALYVAIKO, L.; CHEPIK-TREHUBENKO, O. Normative Model <...>.

130 MICHALAK, A. Konstitucinis skundas <...>, p. 44.

131 TUJELA, P.; WROBEL, W. *Skarga konstytucyjna, czyli dodatkowa gwarancja praw człowieka*. Rzeczpospolita, 1997, Nr. 265.

132 Plačiau apie tai žr.: ZALESN, J. Constitutional Complaint <...>, p. 25–38.

kurie turi priešingą nuomonę, teigia, kad nors Lenkijoje 1997 m. įtvirtintas siauro dalyko konstitucinio skundo modelis, tačiau jis gali būti pavadintas sėkmingu ir reikšmingu žmogaus teisių apsaugos instrumentu¹³³. Esama ir trečios nuomonės dėl aptariamų priemonės efektyvumo Lenkijoje. Pažymima, jog didesnę įtaką tam, kad konstitucinis skundas nelaikytinas itin veiksminga konstitucinių laisvių ir teisių gynbos priemone, visų pirma padarė ne teisinis reguliavimas, o šio instituto taikymo praktika, kurioje nepavyko išvengti vidinių prieštaravimų¹³⁴. Taigi šios valstybės mokslo doktrinoje nėra bendros nuomonės dėl pasirinkto norminio konstitucinio skundo efektyvumo. Vis dėlto pripažįstama, kad nors norminis konstitucinis skundas Lenkijoje veikia jau daugiau nei 20 metų, tačiau ši valstybė dar nėra pasirengusi įtvirtinti pilną konstitucinį skundą. Lenkijoje plataus dalyko konstitucinio skundo įtvirtinimo idėjos buvo atsisakyta siekiant išvengti įtampos tarp Konstitucinio Tribunolo ir bendrosios kompetencijos teismų. Nors siauresnis skundo modelis sulaukia kritikos, tačiau požiūris, kad konstituciniai skundai neturėtų būti pateikiami dėl teismų sprendimų, Lenkijoje išlieka dominuojantis.

Norminio konstitucinio skundo modelį yra pasirinkusi ir Latvija. Tačiau šios valstybės teisės moksle nėra tokių kritiškų nuomonių dėl aptariamo pasirinkimo. Beveik vieningai sutariama, kad konstituciniai skundai yra reikšminga žmogaus teisių apsaugos nuo valstybės savivalės priemonė¹³⁵. Dažniausiai įvardijamos norminio konstitucinio skundo pasirinkimo šioje valstybėje priežastys yra: 1) Konstitucinis Teismas turi būti teisės teismas, bet ne dar viena apeliacinė instancija; 2) plataus dalyko konstitucinio skundo modelis sukurtų įtampą tarp Konstitucinio Teismo ir bendrosios kompetencijos teismų, o tai darytų neigiamą įtaką visai teisei sistemai; 3) siekta išvengti per didelio Konstitucinio Teismo apkrovimo, pirmenybė teikta Konstitucinio Teismo sprendimų argumentavimo kokybei, nes tik tokie sprendimai išnagrinėjus skundą gali būti laikomi veiksmingais teisės instrumentais¹³⁶. Latvijoje nėra diskutuojama galimybė pereiti prie platesnės skundo modelio koncepcijos. Nepraėjus nė metams po individualaus

133 NALYVAIKO, L.; CHEPIK-TREHUBENKO, O. Normative Model <...>.

134 MICHALAK, A. Konstitucinis skundas <...> p. 45.

135 BALODIS, R.; KĀRKLIŅA, A.; DANOVSKIS, E. The Development of Constitutional and Administrative Law in Latvia after the Restoration of Independence. *Juridiskā zinātne / Law*, 2013, Nr. 5, p. 44–119.

136 *Ibid.*

konstitucinio skundo įvedimo Latvijoje 2001 m., tuometis Latvijos Konstitucinio Teismo pirmininkas E. Endzinš tvirtino, jog net per tokį trumpą laiką pasidarė aišku, kad šis institutas yra itin svarbus ugdant teisinę valstybę¹³⁷. Buvęs Latvijos Konstitucinio Teismo pirmininkas G. Kūtris dalija Latvijos Konstitucinio Teismo gyvavimo istoriją į tris stadijas¹³⁸. Pirmoji, kai nei asmenys, nei paprastieji teismai neturėjo teisės kreiptis į Konstitucinį Teismą. Tuo periodu Teismas per metus priimdavo vidutiniškai 5 sprendimus. Antrojoje stadijoje, įvedus konstitucinį skundą ir suteikus teisę į Konstitucinį Teismą kreiptis teismams, absoliuti dauguma bylų buvo inicijuojama konstituciniais skundais, šiuo periodu per metus Teismas priimdavo 13–17 sprendimų. Ir trečioji stadija, kai skundų skaičius labai padidėjo. Šioje stadijoje Teismas priima 27–34 sprendimus per metus. Tačiau G. Kūtris skundų skaičiaus išaugimą vertina kaip stimulą, padėjusį Konstitucinio Teismo veiklai plėstis ne tik kiekybiškai, bet ir kokybiškai.

Norminio konstitucinio skundo modelio didesnis išplitimas būtent Rytų ir Vidurio Europoje gali būti grindžiamas ir kitais argumentais. Visų pirma, šis pasirinkimas turėtų būti vertinamas politinės ir ekonominės situacijos valstybėje, teisinės kultūros lygio, teisiųjų paslaugų kokybės kontekste. Esama nuomonės, kad tokioje pereinamojoje terpėje visos reformos, ypač tokios reikšmingos kaip konstitucinio skundo įtvirtinimas, turėtų būti nuosaikios ir vykti laipsniškai¹³⁹.

Pilną konstitucinio skundo modelį pasirinkusiose valstybėse dominuoja kitoks požiūris dėl galimos įtampos tarp konstitucinio teismo ir bendrosios kompetencijos teismų. Teigiama, kad konstitucinis teismas, pasitelkęs konstitucinių skundų peržiūros mechanizmą, vadovauja visiems teismams, nurodydamas, kaip gerbti pagrindines teises ir jų paisyti¹⁴⁰; kad individualus skundas yra svarbus įrankis kontroliuojant bendrosios kompetencijos teismus, naudojamas Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo ir Ispanijos Karalystės Konstitucinio Teismo¹⁴¹. Esama nuomonės, jog iš anksto

137 ENDZINŠ, A. Konstitucinio skundo <...>, p. 81.

138 KŪTRIS, G.; JURCENA, L. Characteristics of work <...>, p. 48.

139 NALYVAIKO, L.; CHEPIK-TREHUBENKO, O. Normative Model <...>.

140 EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Limits of Fact, Law and Remedies: Myths and Realities of Constitutional Review of Judicial Decisions Constitutional Court of Spain Experience*, 2005. Prieiga per internetą: Microsoft Word - data0000017310.doc (coe.int) [žiūrėta 2021 m. lapkričio 28 d.].

141 BELIŪNIENĖ, L. *Žmogaus teisių* <...>, p. 137.

neturėtų būti daroma prielaida, kad konstitucinio teismo ir bendrosios kompetencijos teismų konfliktai yra užprogramuoti¹⁴². Siekiant teismų santykių grynumo, konstitucinių teismų kompetencija nuo ordinarinių teismų kompetencijos atskiriama nuostatomis, įtvirtinamomis konstitucinių teismų įstatymuose ar detaliau suformuotomis jurisprudencijos praktikos, numatant, kokius apibrėžtus ordinarinių teismų sprendimų aspektus tiria konstitucinis teismas. Tačiau taip pat naudojamas konstitucinių teismų kompetencijos atskirumo įvardijimo būdas, nustatoma, ko netiria konstitucinės justicijos institucijos¹⁴³. Vis dėlto neretai pripažįstama, kad šis kompetencijos atskyrimas yra problemiškas. Pavyzdžiui, Slovėnijos Respublikos Konstitucinio Teismo teisėja Š. Mežnar sutinka su teiginiu, kad sistemose, kuriose įtvirtintas pilnas konstitucinis skundas, kyla grėsmė, jog konstitucinis teismas taps ketvirtosios instancijos teismu ir konstitucinio teismo ir ordinarinių teismų santykiai gali tapti labai įtempti. Teisėjos Š. Mežnar teigimu, Slovėnijoje, kurioje įtvirtintas tokio tipo konstitucinio skundo modelis, šie nuogastavimai išsipildė¹⁴⁴.

Apibendrinant galima konstatuoti, kai akcentuojant norminio konstitucinio skundo modelio nepakankamumą paprastai pabrėžiami šie plataus dalyko arba pilno konstitucinio skundo pranašumai:

- 1) Platesnės konstitucinių žmogaus teisių gynimo galimybės;
- 2) Tvirtinama, kad tik toks konstitucinio skundo modelis gali būti veiksminga priemonė, kurią reikia išnaudoti prieš kreipiantis į EŽTT, taigi tik tokios rūšies skundo modelis gali padėti sumažinti EŽTT tenkančių bylų skaičių. Pavyzdžiui, 2013 m. patvirtintame Europos Tarybos Ministrų Komiteto gerosios nacionalinių priemonių praktikos vadove teigiama, kad vienas iš kriterijų vertinant konstitucinių skundų efektyvumą ir sprendžiant, ar ši nacionalinė priemonė negali būti veiksminga priemone pagal Konvencijos 35 straipsnį, yra tai, kad ją galima paduoti tik dėl teisės aktų nuostatų, bet ne dėl teismų sprendimų¹⁴⁵.

142 *Ibid.*

143 Plačiau apie tai žr.: BELIŪNIENĖ, L. *Žmogaus teisių <...>*, p. 138.

144 Autorės stažuotės Slovėnijos Respublikos Konstituciniame Teisme metu vykęs pokalbis su Konstitucinio Teismo teisėja Š. Mežnar (2021 m. rugsėjo 29 d.).

145 THE COUNCIL OF EUROPE'S DIRECTORATE GENERAL HUMAN RIGHTS AND RULE OF LAW. *The Guide to Good Practice in Respect of Domestic Remedies*, 2013. Prieiga per internetą: 1680695a9f (coe.int) [žiūrėta 2021 m. lapkričio 28 d.].

O valstybėse, kuriose pasirinkta siauresnė konstitucinio skundo koncepcija (norminis modelis), pabrėžiami šie tokio pasirinkimo pranašumai:

- 1) Tokiu būdu išvengiama įtampos tarp konstitucinių teismų ir ordinarinių teismų, kuri darytų neigiamą įtaką visai teisės sistemai. Bendrosios kompetencijos teismams konkrečiose situacijose nepaklusus, neatmestina potencialių konfliktų tarp šių skirtingų teismų sistemų galimybė. Pažymėtina, kad tokią riziką pripažįsta ir Venecijos Komisija, kuri, kaip minėta, stipriai agituoja rinktis pilną konstitucinį skundą. Komisija pabrėžia, kad konstituciniai teismai turėtų vertinti tik konstitucinius klausimus, o ordinarinės teisės interpretavimo klausimus palikti bendrosios kompetencijos teismams. Vis dėlto Komisija pripažįsta, kad konstitucinių klausimų identifikavimas tam tikrais atvejais gali būti sudėtingas, ypač teisės į teisingą teismą kontekste, kai kiekvienas procesinis pažeidimas teismuose gali būti vertinamas kaip teisės į teisingą teismą pažeidimas¹⁴⁶.
- 2) Išvengiama per didelės konstitucinio teismo apkrovos, taip teikiama pirmenybė konstitucinio teismo sprendimų argumentavimo kokybei.
- 3) Konstituciniai teismai netampa dar viena apeliacija arba „suprakasacine instancija“.

Pateikta dominuojančių modelių trūkumų ir pranašumų apžvalga patvirtina prielaidą, kad individualaus konstitucinio skundo modelio pasirinkimas priklauso nuo to, kuriai – subjektyviajai ar objektyviajai individualaus konstitucinio skundo funkcijai skiriama pirmenybė: žmogaus teisių apsaugai ar antikonstituciniams aktams pašalinti iš teisės sistemos. Manytina, kad plataus dalyko konstitucinio skundo modelį pasirinkusiose valstybėse pirmenybė teikiama žmogaus teisių apsaugai, o valstybėse, pasirinkusiose norminį skundą, į konstitucinį teismą visų pirma žiūrima kaip į „teisės normų“ teismą, kurio pagrindinė funkcija – užtikrinti teisės aktų hierarchiją.

Šio darbo autorės nuomone, reikėtų ieškoti tokių konstitucinio skundo modelį formuojančių pasirinkimų, kurie užtikrintų balansą tarp abiejų minėtų funkcijų, kad nė viena iš jų neužgožtų kitos. Reikia pažymėti ir tai, kad mokslo doktrinoje dominuoja požiūris, jog pagrindinis kriterijus, pagal kurį atitinkamos valstybės konstitucinio skundo modelis apibūdin-

146 EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. Revised report on <...>.

mas kaip plataus arba siauro dalyko, yra konstitucinio skundo objektas: ar galima ginčyti tik norminius ar (ir) individualius aktus (taip pat ir teismų sprendimus). Vis dėlto konstitucinio skundo objektas neturėtų būti vienintelis kriterijus, apibūdinantis atitinkamos valstybės konstitucinio skundo modelio apimtį. Modelio priskyrimą plačiam ar ribotam turėtų lemti ir kiti ne mažiau svarbūs konstitucinio skundo modelio elementai: subjektai, kurie gali kreiptis su individualiu konstituciniu skundu (ar jiems priskiriami užsieniečiai, privatūs juridiniai asmenys, viešieji juridiniai asmenys ir kt.); ginamos teisės; skundo pateikimo sąlygų (filtrų) griežtumas; kitų šio instituto procesinių elementų efektyvumas; pagaliau skundo pripažinimo pagrįstu / nepagrįstu teisiniai padariniai. Taigi, apibūdinant individualaus konstitucinio skundo modelio platumą / ribotumą, šioje monografijoje bus vertinami visi konstitucinio skundo modelį sudarantys elementai.

1.4. Individualaus konstitucinio skundo instituto vieta konstitucinių teismų įgaliojimų spektre

Amerikietiškas ir europietiškas konstitucinės justicijos modeliai yra tik pati bendriausia konstitucinės justicijos klasifikacija. Europietiškas modelis taip pat yra labai nevienalytis, konkrečios valstybės konstitucinės justicijos modelį nulemia ir kiti pasirinkimai. Konstitucinė justicija gali būti klasifikuojama pagal įvairius kriterijus: pagal įgaliojimus (objektą), pagal institucinį aspektą, pagal jos įgyvendinimo laiką, pagal ginčo pobūdį, pagal atlikimo privalomumą, pagal konstitucingumo tikrinimo parametrus, pagal pareiškėjų spektrą ir pagal teisinius padarinius¹⁴⁷.

Mokslinėje literatūroje Europos valstybių konstitucinės justicijos institucijų įgaliojimai skirstomi įvairiai, pavyzdžiui, A. M. Mavčič¹⁴⁸ skiria tokias jų grupes: 1) išankstinė (prevencinė) konstitucinė kontrolė (konstitucijos pataisų, tarptautinių sutarčių, įstatymų, poįstatyminių aktų, kitų teisės aktų (biudžetą tvirtinančių aktų, parlamento vidaus aktų ir kt.)); 2) paskesnioji (*a posteriori*) konstitucinė kontrolė – *abstrakčioji konstitucinė kontrolė* (konstitucijos pataisų, tarptautinių sutarčių, įstatymų, poįstatyminių teisės aktų, valstybės vadovo teisės aktų, nacionalinių administracinių vienetų teisės aktų), *konkrečioji konstitucinė kontrolė* (kai dėl teisės aktų atitikties konstitucijai kreipiasi ordinariniai teismai); 3) abstraktus aiškinimas (konstitucijos nuostatų, įstatymų ir kitų teisės aktų); 4) teisės aktų įgyvendinimo kontrolė (ar tam tikrų teisės aktų įgyvendinimas atitinka konstituciją); 5) teisės spragų, legislatyvinės omisijos tyrimas; 6) įstatymų leidybos iniciatyvų (piliečių iniciatyvos) kontrolė; 7) valstybės valdžios institucijų ginčų dėl jurisdikcijos sprendimas (ginčai tarp valstybės valdžios institucijų, ginčai tarp valstybės ir jos regioninių ar vietos vienetų, ginčai tarp regioninių ir vietos vienetų, ginčai tarp teismų bei ginčai tarp teismų ir kitų institucijų); 8) politinių partijų

147 Plačiau apie tai žr.: PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. *Konstitucinės justicijos procesas Lietuvoje: optimalaus modelio paieška*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (O1 S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2017, p. 48–63.

148 MAVČIČ, A. M. *Models of constitutional jurisdiction*, 2008. Prieiga per internetą: <[http://www.venice.coe.int/WebForms/documents/?pdf=CDL-JU\(2008\)026-e](http://www.venice.coe.int/WebForms/documents/?pdf=CDL-JU(2008)026-e)> [žiūrėta 2021 m. rugpjūčio 10 d.].

veiklos teisėtumo kontrolė; 9) referendumų teisėtumo kontrolė; 10) rinkimų procedūros teisėtumo kontrolė; 11) individualių konstitucinių skundų nagrinėjimas; 12) valstybės pareigūnų (valstybės vadovo, parlamento narių) galėjimo eiti pareigas vertinimas; 13) dalyvavimas aukščiausių valstybės pareigūnų apkaltos procese: a) valstybės vadovo; b) kitų valstybės pareigūnų; 14) kiti specialūs įgaliojimai (tarptautinės teisės pažeidimai, sprendimai, susiję su konstitucinio teismo teisėjų paskyrimu ir jų pašalinimu iš pareigų, nuomonės dėl karinės padėties paskelbimo, tarptautinių teismų sprendimų įgyvendinimas, siūlymai keisti konstituciją ir kt.).

M. De Visser klasifikuoja konstitucinės justicijos institucijų įgaliojimus pagal juos įgyvendinant keliamus tikslus: 1) vertinti, ar įstatymai ir kiti teisės aktai neprieštarauja konstitucijai, ir tokiu būdu užtikrinti, kad teisėkūros subjektai neperžengtų konstitucinių ribų (abstrakti teisės aktų konstitucingumo kontrolė, preliminarūs kreipimaisi, abstraktus konstitucijos aiškinimas); 2) saugoti asmenų teises; 3) spręsti institucinius ginčus; 4) užtikrinti politinių pareigų ėjimo ir kitų susijusių procesų sklandumą (rinkimų ginčų nagrinėjimas, valstybės pareigūnų apkaltos procesas, politinių partijų veiklos teisėtumo vertinimas, referendumų teisėtumo vertinimas)¹⁴⁹.

Vis dėlto bendriausiu požiūriu minėtus įgaliojimus galima suskirstyti į šias pagrindines grupes: 1) *viešosios valdžios aktų konstitucingumo kontrolė*, šių įgaliojimų objektas – viešosios valdžios institucijų aktai. Tai gali būti tiek norminiai aktai (konstitucijos pakeitimo įstatymai, tarptautinės sutartys, konstituciniai įstatymai, įstatymai, poįstatyminiai aktai ir kt.); tiek individualūs aktai (teismų sprendimai, individualūs administraciniai aktai); 2) *veiksmų konstitucinė kontrolė*, šių įgaliojimų objektas – ne teisės aktai, bet įvairūs veiksmai, pavyzdžiui, rinkimų įstatymų pažeidimai, pareigūnų, kuriems pradėtas apkaltos procesas, veiksmai, politinių partijų konkretūs veiksmai ir kt., šioje grupėje paminėtini tokie įgaliojimai, kaip antai rinkimų ginčų nagrinėjimas, valstybės pareigūnų apkaltos procesas, politinių partijų veiklos teisėtumo vertinimas, referendumų teisėtumo vertinimas ir kt.; 3) *abstraktus konstitucijos aiškinimas*, šių įgaliojimų objektas – ne teisės aktai ar veiksmai, bet pačios konstitucijos nuostatos, konstitucija aiškinama *in abstracto*, t. y. atsietai nuo teisės aktų konstitucingumo vertinimo ar kitų įgaliojimų vykdymo; 4) *įvairūs ceremoniniai įgaliojimai*, pavyzdžiui, politinės valdžios pareigūnų priesaikų priėmimas.

149 Plačiau žr.: DE VISSER, M. *Constitutional Review* <...>, p. 97–181.

Pažymėtina, kad teisės aktų konstitucingumo kontrolė yra pagrindinė konstitucinės justicijos institucijų įgaliojimų grupė, tai yra konstitucinės justicijos institucijų *raison d'être*, be kurios konstitucinė justicija būtų apskritai neįmanoma, o kiti konstitucinės justicijos institucijų įgaliojimai gali būti apibūdinami kaip papildomi. Šiais įgaliojimais, vadinant juos papildomais, nesiekama jų sumenkinti, tokia jų samprata susiformavo istoriškai, pirmiesiems konstituciniams teismams buvo suteikiami tik įgaliojimai vertinti teisės aktų konstitucingumą, kiti įgaliojimai konstituciniams teismams suteikti vėliau¹⁵⁰. Be to, veiksmų konstitucingumo kontrolė, abstraktus konstitucijos aiškinimas ar juo labiau ceremoniniai įgaliojimai konstitucinei justicijai egzistuoti nėra būtini, kai kuriuos iš jų gali vykdyti ir kitos valstybės institucijos (pvz., rinkimų įstatymų pažeidimus gali nagrinėti specializuoti teismai, apkaltos procesas gali vykti ir be konstitucinių teismų dalyvavimo), o kai kurių įgaliojimų gali ir visai nebūti (pvz., abstraktaus konstitucijos aiškinimo, kartais išsakoma nuomonė, kad tais atvejais, kai konstitucija interpretuojama atsietai nuo teisinio ginčo, konstituciniai teismai veikia ne kaip teisinių ginčų sprendimų institucijos, bet kaip teorine veikla užsiimančios mokslinių tyrimų departamentai¹⁵¹).

Akivaizdu, kad individualių konstitucinių skundų nagrinėjimas priklauso pirmai įgaliojimų grupei – *viešosios valdžios aktų konstitucingumo kontrolei*. Atsižvelgiant į pasirinktą individualaus konstitucinio skundo modelį šių įgaliojimų objektas gali būti norminiai ir / arba individualūs aktai.

Tikslinga trumpai aptarti įgaliojimų nagrinėti individualius konstitucinius skundus vietą ir konstitucinės justicijos klasifikacijoje pagal kitus kriterijus. Pavyzdžiui, kalbant apie *institucinį aspektą*, reikia pažymėti, kad konstitucinis skundas egzistuoja tik centralizuotame konstitucinės justicijos modelyje, kuriame konstitucinę kontrolę įgyvendina vienas teismas (konstitucinis teismas ar kita konstitucinės justicijos institucija (taryba, tribunolas), aukščiausiasis teismas ar jo kolegija), turintis išimtinę jurisdikciją šioje srityje.

Aptariant *konstitucinę kontrolę pagal jos įgyvendinimo laiką*, t. y. jos skirstymą į išankstinę (prevencinę) ir paskesniąją (represinę), paminėtina,

150 P vz., žr.: GINSBURG, T.; ELKINS, Z. *Ancillary Powers of Constitutional Courts*, 2008. Prieiga per internetą: <http://chicagounbound.uchicago.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2439&context=journal_articles> [žiūrėta 2017 m. birželio 29 d.].

151 KÜRIS, E. On Perception of Constitutional Law: a Theoretical Approach to Constitutional Justice. In *New Millenium Constitutionalism: Paradigms of Reality and Challenges*. Yerevan, 2013, p. 89–90.

kad individualių konstitucinių skundų nagrinėjimas gali būti priskiriamas tik paskesniajai kontrolei. Individualiu konstituciniu skundu yra tikrinamas tik jau įsigaliojusio teisės akto konstitucingumas. Tai nulemia vienas iš konstitucinio skundo požymių, kad asmuo šį skundą gali paduoti gindamas savo galimai pažeistas teisės ir laisves (tuo jis skiriasi nuo *actio popularis* skundo). Akivaizdu, kad žmogaus teisės negali būti pažeidžiamos dar neįsigaliojusi actu.

Dar vienas galimas konstitucinės kontrolės klasifikacijos kriterijus yra *ginčo pobūdis*, t. y. konstitucinė kontrolė yra konkrečioji ar abstrakčioji. Kontrolė yra konkreti, kai teisės akto konstitucingumo klausimas iškeliamas konkrečios bylos kontekste, o konstitucinės justicijos institucijos sprendimas privalomas tik byloje dalyvaujančioms šalims. Atlikdamas abstrakčiąją kontrolę teismas tikrina tam tikro teisės akto konstitucingumą atsietai nuo individualizuoto teisinio ginčo.

Paminėtina, kad kartais konstitucinių teismų įgaliojimai nagrinėti individualius konstitucinius skundus priskiriami konkrečiai kontrolei. Pavyzdžiui, tvirtinama, kad nors Europoje dominuoja abstrakčioji konstitucinė kontrolė, šalia jos dauguma konstitucinių teismų atlieka ir konkrečiąją konstitucinę kontrolę, kurią inicijuoja bendrosios kompetencijos teismai, ir specialiąją konkrečiosios konstitucinės kontrolės rūšį – individualių konstitucinių skundų nagrinėjimą¹⁵². Tokia pozicija grindžiama tuo, kad tokių prašymų nagrinėjimas yra konkretus tuo požiūriu, kad konstitucinis teismas nėra pajėgus išnagrinėti tokį prašymą, nesusipažinęs su konkrečios bylos medžiaga, konkrečiu teisiniu ginču, jo objektu, šalimis ir argumentais, ir neatsižvelgęs į tai, kokių padarinių tokiai bylai sukels ginčijamo akto pripažinimas antikonstituciniu (ar konstituciniu). Tačiau manytina, kad toks požiūris nėra visiškai tikslus, nes konstitucinės justicijos institucijos neišsprendžia bendrosios kompetencijos teisme nagrinėjamo ginčo, tai atlieka bendrosios kompetencijos teismai paskui, kai konstitucinės justicijos institucija įvertina atitinkamo akto konstitucingumą. Be to, konstitucinės justicijos institucijos sprendimas, taip pat ir tais atvejais, kai kreipiasi fiziniai ir juridiniai asmenys, turi *erga omnes*, bet ne *inter partes* poveikį. Taigi, nors ir turi kai kurių konkrečiosios konstitucinės kontrolės požymių, individualių konstitucinių skundų nagrinėjimas ištirti teisės aktų konstitucingumą taip pat priskirtinas abstrakčiai konstitucinei kontrolei, ypač tai

152 SOMODY, B., VISSY, B. *Citizen's Role in <...>*.

pasakytina apie norminio konstitucinio skundo modelį, kai ginčijamas tik norminio akto konstitucingumas. Valstybėse, pasirinkusiose plataus dalyko konstitucinio skundo modelį, t. y. kur individualiu konstituciniu skundu galima ginčyti ne tik norminius aktus, bet ir teismų sprendimus, individualius administracinius aktus, konkrečiosios konstitucinės kontrolės požymiai yra ryškesni.

Pagal atlikimo privalomumą individualių skundų nagrinėjimas gali būti priskiriamas tik fakultatyvinei konstitucinei kontrolei, nes konstitucinė kontrolė atliekama tik fizinių ar juridinių asmenų iniciatyva. Pagal **teisės aktų konstitucingumo tikrinimo parametrus** individualiais konstituciniais skundais inicijuota konstitucinė kontrolė gali būti materialioji ir formalioji, gali būti tikrinamas tiek teisės aktų turinio konstitucingumas, tiek teisės akto priėmimo, pasirašymo, paskelbimo, įsigaliojimo tvarka, jo formos, reguliavimo apimtis.

Konstitucinės justicijos tipologija bylų inicijavimo aspektu yra itin aktuali konstitucinio skundo kontekste, nes būtent tai, kad tokį skundą gali paduoti fizinis ar juridinis asmuo, yra vienas iš individualaus konstitucinio skundo požymių. Paprastai skiriamos tokios galimos pareiškėjų, galinčių kreiptis į konstitucinės justicijos institucijas, grupės: 1) aukščiausios valstybės ar regioninės institucijos; 2) bendrosios kompetencijos ir specializuoti teismai; 3) fiziniai ir juridiniai asmenys; 4) konstituciniai teismai *ex officio*¹⁵³. Taigi konstitucinių skundų nagrinėjimą gali inicijuoti tik fiziniai ir juridiniai asmenys. Ši pareiškėjų grupė taip pat gali inicijuoti *actio popularis* skundų nagrinėjimą.

Aptariamose temose kontekste itin svarbus antros ir trečios pareiškėjų grupių santykis: t. y. netiesioginio ir tiesioginio asmens kreipimosi į konstitucinės justicijos instituciją santykis. Pavyzdžiui, Lietuvoje, diskutuojant apie individualaus konstitucinio skundo įvedimo tikslumą, buvo svarstoma, ar konstitucinės kontrolės modelis nėra pakankamas, atsižvelgiant į tai, kad Lietuvoje yra netiesioginio kreipimosi į konstitucinės justicijos instituciją galimybė (kai asmuo gali kreiptis į konstitucinės justicijos instituciją per tarpinę instituciją, Lietuvoje – per teismus)¹⁵⁴. Pabrėžiama, kad tokio netiesioginio kreipimosi pranašumas yra tai, kad ordinariniai teismai tarsi sargai saugo konstitucinės justicijos instituciją nuo nepagrįstų ar pasi-

153 STEINBERGER, H. *Models of constitutional <...>*, p. 13.

154 ABRAMAVIČIUS, A. Konstitucinio skundo <...>, p. 17.

kartojančių skundų. Tačiau reikėtų sutikti su Venecijos Komisijos nuomone, kad netiesioginis kreipimasis į konstitucinės justicijos institucijas nėra pakankama priemonė užtikrinti konstitucines žmogaus teises, nes tokio mechanizmo efektyvumas per daug priklauso nuo šių tarpinių institucijų gebėjimo ir geranoriškumo identifikuoti potencialiai antikonstitucinius teisės aktus ir kreiptis į konstitucinės justicijos institucijas. Todėl toks netiesioginis kreipimasis turėtų būti derinamas su galimybe asmeniui tiesiogiai kreiptis į konstitucinės justicijos instituciją¹⁵⁵.

Dėl *konstitucinės justicijos tipologijos pagal teisinius padarinius* minėta, kad sprendimai, išnagrinėjus individualius konstitucinius skundus centralizuotose konstitucinės kontrolės sistemose, kuriose tokie įgaliojimai suteikti vienam konstituciniam teismui ar kitai konstitucinės justicijos institucijai, šių institucijų sprendimai turi visuotinę galią. Taigi sprendimai, išnagrinėjus individualų konstitucinį skundą, yra visuotinai privalomi (*erga omnes*), jo padariniai – akto anuliavimas ar pašalinimas iš teisės sistemos. Konstitucinės kontrolės sistemose, kuriose konstitucinės justicijos institucijų sprendimai turi *erga omnes* poveikį, taip pat skirtingai sprendžiama dėl konstitucinės justicijos institucijos sprendimo įsigaliojimo laiko. Tradiciškai teismų sprendimų galiojimas laiko aspektu skirstomas į tris grupes: *ex tunc*¹⁵⁶, *ex nunc*¹⁵⁷ ir *pro futuro*¹⁵⁸. Santykinai nedaug valstybių yra pasirinkusios *ex tunc* konstitucinių teismų sprendimų teisinės galios modelį¹⁵⁹. Vis dėlto šiose valstybėse konstitucinių teismų sprendimų retroaktyvumas daugiausia taikomas baudžiamiesiems nuosprendžiams. Iš *ex tunc* sprendimų teisinės galios modelį pasirinkusių valstybių tik kelios valstybės *ex tunc* sprendimų teisinės galios modelį taiko plačiau (yra tik kelios išimtys, kurios turi būti nurodytos konstitucinio teismo)¹⁶⁰. Labiausiai paplitęs sprendimų teisinės galios modelis yra *ex nunc*¹⁶¹. Vis dėlto, nesvarbu, kuri sprendimų teisinės galios modelį pasirinkusios tam tikros valstybės, praktikoje

155 EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Revised report* <...>. Plačiau šis santykis aptariamas kitame šios monografijos skyriuje.

156 Liet. – *nuo pradžios*. Tai yra retroaktyvus teisės galiojimas.

157 Liet. – *nuo dabar*. Tai yra teisės galiojimas nuo priėmimo momento.

158 Liet. – *į ateitį*. Tai yra teisės galiojimas nuo tam tikro momento ateityje.

159 Plačiau apie tai žr.: monografijos II.3.5 skyrių.

160 EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Revised report on* <...>..

161 Plačiau apie tai žr.: monografijos II.3.5 skyrių.

jų konstitucinių teismų sprendimų padariniai gali būti panašūs. Valstybėse, pripažįstančiose negaliojimo doktriną, sprendimų retroaktyvumas yra ribojamas siekiant užtikrinti teisinės tvarkos stabilumą, teisinį saugumą, įgytų teisių apsaugą ir kt., o valstybėse, kuriose laikomasi nuginkėjamo koncepcijos siekiant užtikrinti teisingumą individualiose bylose, tenka taikyti tam tikras taisyklės *ex tunc* išimtis¹⁶².

Kalbant apie *pro futuro* sprendimų teisinės galios modelį, paminėtina, kad būna situacijų, kai konstitucijai prieštaraujantį teisės aktą nedelsiant pašalinus iš teisės sistemos gali kilti nepageidaujamų padarinių. Iš jų, *inter alia*, paminėtini: teisinio reguliavimo vakuumo, kuris sukeltų pavojų tam tikriems svarbiems visuomenės, valstybės ar asmenų interesams, susidarymas; poveikis valstybės finansų pusiausvyrai, kai sprendimui įgyvendinti reikia didelių valstybės biudžete nenumatytų lėšų. Todėl kai kurių valstybių konstitucijose arba įstatymuose taip pat dažnai nustatyti konstitucinių teismų įgaliojimai, pripažinus įstatymą ar kitą teisės aktą prieštaraujančiu konstitucijai, kartu atidėti terminą, nuo kurio tas aktas neteks galios¹⁶³.

Taigi apibendrinant konstitucinio skundo instituto vietą įvairių konstitucinės justicijos tipologijų kontekste pažymėtina:

- 1) šis institutas priklauso viešosios valdžios aktų konstitucingumo kontrolės įgaliojimų grupei, atsižvelgiant į pasirinktą individualaus konstitucinio modelį šių įgaliojimų objektas gali būti norminiai ir / arba individualūs aktai;
- 2) konstitucinis skundas egzistuoja tik centralizuotame konstitucinės justicijos modelyje, kuriame konstitucinę kontrolę įgyvendina vienas teismas (konstitucinis teismas ar kita konstitucinės justicijos institucija (taryba, tribunolas), aukščiausiasis teismas ar jo kolegija), turintis išimtinę jurisdikciją šioje srityje;
- 3) individualiu konstituciniu skundu yra tikrinamas tik jau įsigaliojusio teisės akto konstitucingumas (paskesnioji konstitucinė kontrolė);
- 4) nors ir turi kai kurių konkrečiosios konstitucinės kontrolės požymių, individualių konstitucinių skundų nagrinėjimas iširti teisės aktų

162 STAUGAITYTĖ, V. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimų teisinė galia laiko požiūriu. *Juris-prudencija*, 2005, Nr. 77(69), p. 69.

163 Plačiau apie tai žr.: monografijos II.3.5 skyrių.

- konstitucingumą priskirtinas abstrakčiai konstitucinei kontrolei, ypač tai pasakytina apie norminio konstitucinio skundo modelį, kai ginčijamas tik norminio akto konstitucingumas;
- 5) individualių skundų nagrinėjimas atliekamas fizinių ar juridinių asmenų iniciatyva (fakultatyvinė konstitucinė kontrolė);
 - 6) individualiais konstituciniais skundais inicijuota konstitucinė kontrolė gali būti materialioji ir formalioji;
 - 7) individualius konstitucinius skundus gali inicijuoti fiziniai ir / arba juridiniai asmenys;
 - 8) sprendimai, išnagrinėjus individualų konstitucinį skundą, yra visuotinai privalomi (*erga omnes*), jo padariniai – akto anuliavimas ar pašalinimas iš teisės sistemos;
 - 9) valstybėse nustatytas skirtingas konstitucinės justicijos institucijos sprendimo, išnagrinėjus individualų konstitucinį skundą, įsigaliojimo laikas; šių sprendimų galiojimas laiko aspektu skirstomas į tris grupes: *ex tunc*, *ex nunc* ir *pro futuro*. Tačiau kad ir kurį sprendimų teisinės galios modelį yra pasirinkusios tam tikros valstybės, praktikoje jų konstitucinių teismų sprendimų padariniai gali būti panašūs.

1.5. Individualaus konstitucinio skundo vieta nacionalinėje ir tarptautinėje žmogaus teisių apsaugos sistemoje

Visų pirma reikėtų apsibrėžti, ką aprėpia žmogaus teisių apsaugos sistema. Siauruoju požiūriu ši sistema apima tik teisminį žmogaus teisių gynimą. Plačiuoju požiūriu į žmogaus teisių apsaugos sistemą įeina ir kvaziteisminės procedūros (pvz., kreipimaisi į ombudsmeno institucijas), o žvelgiant dar plačiau – ir kiekviena stebėjimo ir patariamoji veikla ar net sąmoningumo didinimas (angl. *awareness raising*) žmogaus teisių srityje.

Minėtus žmogaus teisių apsaugos sistemos elementus galima vertinti dviem aspektais: subjektyvioju ir objektyvioju. Subjektyvioju požiūriu žmogaus teisių apsauga susijusi su teisiniu ar kvaziteisiniu procesu konkrečioje byloje. Objektyvioju požiūriu ji apima ir tolesnius šių procedūrų padarinius, kurie išeina už bylos ribų, taip pat ji apima papildomas priemones ar veiklą, kurių tikslas – žmogaus teisių apsauga ir jų populiarinimas (angl. *promotion*), net ir nesant konkretaus žmogaus teisių pažeidimo, labiau turint prevencinių tikslų¹⁶⁴.

Be abejo, iš visų konstitucinių teismų įgaliojimų individualaus konstitucinio skundo procedūra turi didžiausią tiesioginį poveikį konkretaus žmogaus teisių pažeidimo kontekste, nes yra inicijuojama fizinio ar juridinio asmens, kurio teisės galimai buvo pažeistos, išnaudojus visas teisinės gynybos (ir teismines) priemones. Taigi ši institutą galima drąsiai įvardyti žmogaus teisių gynimo mechanizmu subjektyvioju požiūriu. Vis dėlto ši procedūra turi ir platesnį poveikį. Ji apima padarinius, kurie išeina už konkrečios bylos ribų, nes sprendimai individualaus konstitucinio skundo bylose dažniausiai turi *erga omnes* poveikį, sprendžiant šios rūšies bylas formuojama oficialioji konstitucinė doktrina žmogaus teisių srityje. Kaip ir kitos konstitucinės kontrolės procedūros, įgaliojimai nagrinėti individualius konstitucinius skundus turi ir objektyvų žmogaus teisių apsaugos, kurios pirminis tikslas ne „ištaisyti“ žmogaus teisių pažeidimą, bet netiesiogiai prisidėti prie žmogaus teisių apsaugos stiprinimo, elementą. Taigi

164 SOMODY, B., VISSY, B. *Citizen's Role in <...>*.

individualaus konstitucinio skundo institutas apima tiek objektyvųjį, tiek subjektyvųjį žmogaus teisių apsaugos elementus.

1.5.1. Konstitucinis skundas nacionalinėje žmogaus teisių apsaugos sistemoje

Kalbant apie žmogaus teisių gynimo priemones konkrečiau pažeidimo kontekste, vienas iš individualaus konstitucinio skundo skeptikų (pvz., Lietuvoje prieš įvedant individualaus konstitucinio skundo institutą) dažnai pateikiamų argumentų – nacionalinėje teisės sistemoje pakanka asmens teisių ir laisvių apsaugos priemonių. Juk yra pakankamai plati sistema institucijų, į kurias gali kreiptis asmuo, manantis, kad jo teisės yra pažeistos: bendrosios kompetencijos ir administraciniai teismai, taip pat prokuratūra, Seimo kontrolierių įstaiga ir kitos institucijos¹⁶⁵. Šiose institucijose vienu ar kitu aspektu sprendžiami klausimai, susiję, be kita ko, su asmens teisių, taip pat konstitucinių teisių ir laisvių gynimu.

Tačiau, kaip minėta, vienas iš konstitucinio skundo institutą apibūdinančių požymių yra tai, kad į konstitucinį teismą su konstituciniu skundu asmuo gali kreiptis tik išnaudojęs visas teisinės gynybos priemones. Taigi konstitucinio skundo prasmingumas nacionalinių žmogaus teisių apsaugos mechanizmų sistemoje grindžiamas visų pirma tuo, kad jis gali būti apibūdinamas kaip papildoma asmens teisių gynimo priemonė, kuri pasitelkiama, kai neįmanoma užkirsti kelio žmogaus teisių pažeidimui bendrosiomis teisių gynimo priemonėmis. Taigi pagrindinis asmens teisių ir laisvių gynėjas išlieka ordinariniai teismai¹⁶⁶. Antra, konstitucinio skundo vaidmuo neapsiriboja konkrečių asmens teisių gynimu. Kitas iš konstitucinio skundo bruožų – tai, kad jis pateikiamas būtent konstitucinės justicijos institucijai, leidžia samprotauti apie platesnę jo reikšmę. Kaip minėta, individualaus konstitucinio skundo institutas apima tiek objektyvųjį, tiek subjektyvųjį žmogaus teisių apsaugos elementus, todėl šio instituto prasmė neapsiriboja individualaus intereso apsauga, turi daug platesnę reikšmę žmogaus teisių apsaugai.

165 ABRAMAVIČIUS, A. Konstitucinio skundo <...>, p. 17.

166 Plačiau apie konstitucinį skundą kaip subsidiarią teisinės gynybos priemonę žr.: BELIŪNIENĖ, L. *Žmogaus teisių <...>*, p. 117–145.

Dar vienas argumentas, dažnai pateikiamas abejojant individualaus konstitucinio skundo prasmingumu, yra netiesioginio kreipimosi į konstitucinės justicijos instituciją galimybė (kai asmuo gali kreiptis į konstitucinės justicijos instituciją per tarpinę instituciją, pvz., Lietuvoje per teismus). Pabrėžiama, kad tokio netiesioginio kreipimosi pranašumas yra tai, kad ordinariniai teismai tarsi sargai saugo konstitucinės justicijos instituciją nuo nepagrįstų ar pasikartojančių skundų. Pavyzdžiui, Lietuvoje iki individualaus konstitucinio skundo įvedimo būtent teismų prašymai ir sudarė didžiąją dalį Konstituciniame Teisme gautų prašymų iširti teisės aktų atitiktį Konstitucijai. Tačiau reikėtų sutikti su Venecijos Komisijos nuomone, kad netiesioginis kreipimasis į konstitucinės justicijos institucijas nėra pakankama priemonė užtikrinti konstitucines žmogaus teises, nes tokio mechanizmo efektyvumas per daug priklauso nuo šių tarpinių institucijų gebėjimo ir geranoriškumo identifikuoti potencialiai antikonstitucinius teisės aktus bei kreiptis į konstitucinės justicijos institucijas. Todėl toks netiesioginis kreipimasis turėtų būti derinamas su galimybe asmeniui tiesiogiai kreiptis į konstitucinės justicijos instituciją¹⁶⁷. Tokią poziciją pagrindžia ir Lietuvos pavyzdys.

Lietuvoje teismai yra išskirtinis subjektas, galintis inicijuoti teisės aktų konstitucingumo patikrą. Teismų pateikiamų prašymų unikalumas¹⁶⁸ pasižymi šiais požymiais:

- 1) jie gali inicijuoti teisės aktų konstitucingumo kontrolę ne abstrakčiai, kaip kitos institucijos, bet tik neatsietai nuo nagrinėjamo ginčo, t. y. gali kreiptis į Konstitucinį Teismą tik su prašymu iširti, ar Konstitucijai ir įstatymams neprieštarauja teisės aktas (ar jo dalis), kurį besikreipiantis teismas turėtų taikyti jo nagrinėjamoje civilinėje, baudžiamojoje ar administracinėje byloje;
- 2) skirtingai nei kiti šiuos įgaliojimus turintys subjektai, teismai turi ne vien teisę, bet ir pareigą tais atvejais, kai nagrinėjant bylą kyla abejonių, ar įstatymas (kitas teisės aktas), kuris turėtų būti taikomas toje byloje, neprieštarauja Konstitucijai, kreiptis į Konstitucinį Teismą su prašymu spręsti, ar šis įstatymas (kitas teisės aktas) atitinka Konstituciją;

167 EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Revised report* <...>.

168 Plačiau apie Lietuvos teismų teisės (ir pareigos) kreiptis į Konstitucinį Teismą bruožus žr.: BIRMONTIENĖ, T. et al. *Konstituciniai ginčai* <...>, p. 400–410.

- 3) tokie įgaliojimai yra suteikti visiems teismams, nepriklausomai nuo jų padėties teismų sistemoje¹⁶⁹;
- 4) teismai, spręsdami, ar kreiptis į Konstitucinį Teismą, yra nepriklausomi nuo bylos šalių nuomonės šiuo klausimu, jie gali kreiptis į Konstitucinį Teismą tiek savo paties, tiek bylos šalių iniciatyva;
- 5) sustabdytosios bylos šalis nedalyvauja nagrinėjant atitinkamos konstitucinės justicijos bylą.

Lietuvos teisės mokslo doktrinoje tvirtinama, kad individualią bylą nagrinėjančio teismo atliekamas asmens konstitucinių teisių ir laisvių gynimas yra nepakankamas užtikrinti veiksmingą asmens konstitucinių teisių apsaugą¹⁷⁰. Pavyzdžiui, nepaisant to, kad bylą nagrinėjančio teismo sprendimas kreiptis į Konstitucinį Teismą ar į jį nesikreipti, vadovaujantis Konstitucijos ir oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatomis, turėtų būti siejamas būtent su pagrįstų abejonių dėl byloje taikytino akto ar jo nuostatos konstitucingumo buvimu, ordinarinių teismų priimamuose procesiniuose sprendimuose pateikiami ir kiti šį apsisprendimą lemiantys argumentai¹⁷¹. Pabrėžiami įvairūs bendrosios kompetencijos ar specializuotų teismų nesikreipimo į Konstitucinį Teismą atvejai: kai teismai gali būti dirbtinai skatinami atsisakyti savo abejonių dėl byloje taikytino teisinio reguliavimo konstitucingumo; kai bylos šalių pateiktus prašymus kreiptis į Konstitucinį Teismą teismai gali nepagrįstai griežtai pripažinti nepakankamais įstatymo neatitikties Konstitucijai problemai iškelti; kai teismai gali nepakankamai argumentuoti byloje kilusią teisinio reguliavimo konstitucingumo abejonę ir todėl Konstitucinis Teismas atsisakys tirti jų keliamą konstitucingumo klausimą¹⁷². Kartais ordinariniai teismai į Konstitucinį Teismą nusprendžia nesikreipti siekdami nestabdyti bylos nagrinėjimo (t. y. prioritetą teikdami

169 Pavyzdžiui, Ukrainoje teismai, kuriems nagrinėjant bylą kyla abejonių dėl byloje taikytino teisės akto konstitucingumo, negali tiesiogiai kreiptis į Konstitucinį Teismą, jie tai gali padaryti tik per tarpininką – Aukščiausiąjį Teismą. Moldovoje tokie įgaliojimai suteikti taip pat tik Aukščiausiam Teismui. Manytina, kad tiesioginio teismų kreipimosi į konstitucinius teismus modelis yra veiksmingesnis Konstitucijos viršenybės užtikrinimo būdas. Tai ypač aktualu valstybėse, kuriose individams nėra suteikta teisė tiesiogiai kreiptis į konstitucinius teismus.

170 BELIŪNIENĖ, L. Žmogaus teisių <...>, p. 117–145.

171 Plačiau apie tai žr.: BIRMONTIENĖ, T. et al. *Konstituciniai ginčai* <...>, p. 414–419.

172 BELIŪNIENĖ, L. Žmogaus teisių <...>, p. 183–184.

operatyviai išnagrinėti bylą, net jei lieka rizika, kad dėl galbūt Konstitucijai prieštaraujančio teisės akto taikymo byla galėtų būti išnagrinėta neteisingai), taip pat dėl kitų objektyvių ar subjektyvių priežasčių¹⁷³. Taigi dar vienas konstitucinio skundo prasingumą nacionalinėje žmogaus teisių apsaugos sistemoje pagrindžiantis argumentas yra netiesioginio kreipimosi į konstitucinį teismą galimybės nepakankamumas.

1.5.2. Individualus konstitucinis skundas kaip veiksminga priemonė, kurią reikia išnaudoti prieš kreipiantis į Europos Žmogaus Teisių Teismą

Kaip minėta, individualaus konstitucinio skundo institutas itin reikšmingas nacionalinėje žmogaus teisių apsaugos sistemoje. Tačiau jis ne mažiau svarbus tarptautinės žmogaus teisių apsaugos sistemos kontekste. Nors individualaus skundo sąvoka dažniausiai siejama su nacionaline konstitucine žmogaus teisių apsauga, tačiau kai kuriuose tarptautiniuose dokumentuose taip pat numatyta specifinė žmogaus teisių apsaugos teisinė priemonė, kuri taip pat įtvirtinta skundo forma. Europos žmogaus teisių konvencija (toliau – ir Konvencija) taip pat suteikia individams vadinamąją individualaus skundo teisę. Ši priemonė atlieka individualaus skundo funkciją, kai nacionalinė teisė nesuteikia tinkamos teisių apsaugos¹⁷⁴.

Konstitucinis skundas gali būti pripažintas paskutine privaloma vidaus teisinės gynybos priemone, kurią asmuo turi išnaudoti prieš kreipdamasis į tarptautinę teisminę instituciją. Vidaus teisių gynybos priemonių išnaudojimas atspindi subsidiarumo principą, pagal kurį tarptautinės žmogaus teisių apsaugos imamasi tik tada, kai atitinkama valstybė nesugeba to padaryti¹⁷⁵. Kartais tvirtinama, kad nacionalinis konstitucinis skundas papildo nacionalinę teisminę apsaugą, o supranacionalinis europinis skundas EŽTT papildo nacionalinį konstitucinį skundą¹⁷⁶.

Konvencijos 35 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad „Teismas gali priimti bylą nagrinėti tik po to, kai pagal visuotinai pripažintus tarptautinės

173 BIRMONTIENĖ, T. et al. *Konstituciniai ginčai* <...>, p. 417.

174 MAVČIČ, A. M. *Individual Complaint* <...>.

175 BELIŪNIENĖ, L. *Žmogaus teisių* <...>, p. 25.

176 MAVČIČ, A. M. *Individual Complaint* <...>.

teisės principus buvo panaudotos visos valstybės vidaus teisinės gynybos priemonės, ir ne vėliau kaip per šešis mėnesius nuo tos dienos, kai buvo priimtas galutinis sprendimas“. Taigi Konvencijos 35 straipsnio paskirtis yra sudaryti aukštosioms susitariančiosioms šalims galimybę užkirsti kelią ar ištaisyti tariamai jų padarytus pažeidimus prieš tai, kai dėl jų bus kreiptasi į EŽTT. Tam, kad būtų reikalaujama išnaudoti atitinkamą priemonę pagal Konvencijos 35 straipsnio 1 dalį, nacionalinė priemonė turi atitikti Konvencijos 13 straipsnio reikalavimus. Konvencijos 13 straipsnyje nustatyta, kad „Kiekvienas, kurio teisės ir laisvės, pripažintos šioje konvencijoje, yra pažeistos, turi teisę pasinaudoti veiksminga teisinės gynybos priemone kreipdamasis į valstybės instituciją, nepriklausomai nuo to, ar tą pažeidimą padarė asmenys, eidami savo oficialias pareigas“. Taigi Konvencijos 35 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta visų nacionalinių teisinės gynybos priemonių išnaudojimo taisyklė remiasi Konvencijos 13 straipsnyje įtvirtinta prielaida, kad egzistuoja veiksminga nacionalinė teisinės gynybos priemonė, kuria galima pasinaudoti esant galimam Konvencijoje įtvirtintos teisės pažeidimui¹⁷⁷.

Svarbu pabrėžti ir tai, kad Konvencijos 35 straipsnis turi ir kitą paskirtį – apsaugoti EŽTT nuo per didelio krūvio. EŽTT tenkančių pareiškimų skaičius kiekvienais metais pamažu augo, pavyzdžiui, 2011 m. šiam teismui teko 160 000 peticijų¹⁷⁸. Pagrindinė priemonė, kuri turėjo padėti išspręsti šią problemą, buvo Protokolas Nr. 14, kuriuo atlikta keletas procesinių supaprastinimų, taip pat sumažintas teisėjų, sprendžiančių pareiškimų priimtinumą klausimus, skaičius nuo trijų iki vieno. Pagal šį protokolą, vienas teisėjas gali atmesti akivaizdžiai nepriimtinius pareiškimus¹⁷⁹. Šie pakeitimai pasiteisino, per trejus metus pareiškimų sumažėjo nuo 160 000 iki 90 000, tačiau jų skaičius ir toliau išlieka labai didelis. 2021 m. gruodžio 31 d. EŽTT nagrinėjimo laukė 70 150 peticijų¹⁸⁰. Refor-

177 Žr. Europos Žmogaus Teisių Teismo 1999 m. liepos 28 d. sprendimą byloje *Selmouni prieš Prancūziją*, pareiškimo Nr. 25803/94; Europos Žmogaus Teisių Teismo 2000 m. spalio 26 d. sprendimą byloje *Kudla prieš Lenkiją*, pareiškimo Nr. 30210/96.

178 DÜRR, S. R. Improving Human Rights <...>.

179 Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos protokolą Nr. 14, pakeičiantis konvencijos kontrolės sistemą, 2004. Prieiga per internetą: Library_Collection_P14_ETs194E_ENG.pdf (coe.int) [žiūrėta 2021 m. lapkričio 29 d.].

180 EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS. Annual report 2021. Prieiga per internetą: Annual Report 2021 (coe.int) [žiūrėta 2022 m. balandžio 13 d.].

ma toliau tęsiama Protokolu Nr. 15, kuris, *inter alia*, sutrumpino terminą (nuo 6 mėn. iki 4 mėn.), per kurį galima kreiptis į EŽTT nuo galutinio nacionalinio sprendimo¹⁸¹. Didelio peticijų skaičiaus problemai spręsti EŽTT naudoja ir kitas priemones¹⁸².

Tačiau reformos, susijusios vien su procesu, EŽTT nėra pakankamos, todėl Europos Taryba ir jos valstybės narės grįžo prie klausimo, kaip galima spręsti su žmogaus teisių pažeidimais susijusias problemas nacionaliniu lygmeniu. Skatinant tokias priemones buvo priimtas Protokolas Nr. 16, pagal kurį aukščiausieji teismai ir tribunolai, nurodyti vadovaujantis Konvencijos 10 straipsniu, gali prašyti Teismo pateikti konsultacines išvadas dėl principinių klausimų, susijusių su Konvencijoje ar jos protokoluose apibrėžtų teisių ir laisvių aiškinimu ar taikymu¹⁸³. Tikimasi, kad, gavus EŽTT konsultacinę išvadą, vėliau būtų išvengta kreipimosi į EŽTT¹⁸⁴.

Platesniame tokių nacionalinių priemonių kontekste Venecijos Komisija parengė studiją „Dėl individualaus kreipimosi į konstitucinės justicijos institucijas“, kurioje, be kita ko, nagrinėjama, kaip tokios nacionalinės priemonės turėtų būti modeliuojamos, kad atitiktų EŽTT standartus, pagal kuriuos reikalaujama išnaudoti visas teisinės gynybos priemones. Pradėdama nuo poreikio mažinti EŽTT tenkantį krūvį, Venecijos Komisija minėjoje

181 Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos protokolas Nr. 15, kuriuo iš dalies keičiama Konvencija, 2013. Prieiga per internetą: Protocol No. 15 amending the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (CETS No. 213) (coe.int) [žiūrėta 2021 m. lapkričio 29 d.]. Jau įsigaliojo.

182 Pvz., Pilot Judgment procedūra. Kai gaunama daug peticijų, susijusių su ta pačia problema, EŽTT gali nuspręsti pasirinkti vieną ar kelias iš jų nagrinėti pirmumo tvarka. Nagrinėdamas atrinktą bylą ar bylas, EŽTT sieks rasti sprendimą, kuris apimtų ne tik konkrečią bylą ar bylas, bet ir visas panašias bylas, susijusias su ta pačia problema. Sprendimas, priimtas pagal šią procedūrą, bus „pilotinis sprendimas“, kuriuo EŽTT sieks: nustatyti, ar konkrečiu atveju buvo pažeista Konvencija; nustatyti nacionalinės teisės trūkumus, kurie yra pažeidimo pagrindas; pateikti Vyriausybei aiškius nurodymus, kaip ji gali pašalinti šiuos trūkumus. Pagrindinė šios procedūros idėja yra ta, kad kai yra daug peticijų, susijusių su ta pačia problema, pareiškėjai žalos atlyginimą pasieks greičiau, jei bus sukurta veiksminga teisinės gynybos priemonė nacionaliniu lygmeniu, nei tuo atveju, jei jų bylos bus nagrinėjamos EŽTT individualiai (EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS. The Pilot-Judgment procedure. Prieiga per internetą: Pilot-Judgment Procedure (coe.int) [žiūrėta 2022 m. balandžio 13 d.]).

183 Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos protokolas Nr. 16, 2013. Prieiga per internetą: Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos protokolas Nr. 16 (Irs.lt) [žiūrėta 2021 m. lapkričio 29 d.].

184 DÜRR, S. R. Improving Human Rights <...>.

studijoje teikia patarimų, koks individualaus skundo modelis gali būti pripažintas „efektyvia priemone“¹⁸⁵.

EŽTT jurisprudencijoje laikomasi pozicijos, kad individualus konstitucinis skundas yra veiksminga vidaus teisinės gynybos priemonė, kuri turi būti išnaudota prieš kreipiantis į šį teismą. Tačiau į klausimą, ar procesas konstitucinės justicijos institucijoje priskirtinas prie valstybės vidaus teisinės gynybos priemonių, kurios turi būti išnaudotos prieš kreipiantis į EŽTT, atsakoma atsižvelgiant į konkrečią valstybės, bylos situaciją, ir todėl atsakymas byloje po bylos gali skirtis. Netgi kalbant apie tą pačią valstybę, konstitucinis skundas gali būti pripažintas efektyvia priemone kai kuriems Konvencijos pažeidimams, tačiau EŽTT praktikoje gali būti pripažinta, kad tai nėra efektyvi priemonė kitiems Konvencijos pažeidimams, pavyzdžiui, bylose dėl per ilgo bylos nagrinėjimo¹⁸⁶. Vis dėlto EŽTT jurisprudencija leidžia išskirti tam tikrus kriterijus, į kuriuos Strasbūro teismas atsižvelgia sprendžiamas dėl šios nacionalinės teisės gynimo priemonės veiksmingumo.

Konstitucinio skundo modelis kaip veiksmingumo kriterijus pagal Konvencijos 35 straipsnį. Mokslinėje literatūroje neretai tvirtinama, kad tik pasirinkus plataus dalyko konstitucinio skundo modelį, atitinkamas skundas gali būti pripažintas veiksminga priemone pagal Konvencijos 35 straipsnį¹⁸⁷. Taip pat esama nuomonės, kad jeigu pasirinktas konstitucinio skundo modelis nesuteikia teisės ginčyti teismo sprendimų, kreipimasis į konstitucinį teismą prieš pateikiant skundą EŽTT nebūtinai¹⁸⁸. Minėta, kad 2013 m. patvirtintame Europos Tarybos Ministrų Komiteto gerosios nacionalinių priemonių praktikos vadove teigiama, kad vienas iš kriterijų vertinant konstitucinių skundo efektyvumą ir sprendžiant, ar ši nacionalinė priemonė negali būti veiksminga priemonė pagal Konvencijos 35 straipsnį, yra tai, kad ją galima paduoti tik dėl teisės aktų nuostatų, bet ne dėl teismų sprendimų¹⁸⁹. Nors Venecijos Komisija nėra tokia kategoriška šiuo

185 Ši studija parengta 2010 m., 2020 m. parengtas atnaujintas šios studijos variantas, žr.: EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Revised report* <...>.

186 EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Revised report* <...>.

187 DÜRR, S. R. *Improving Human Rights* <...>.

188 BELIŪNIENĖ, L. *Žmogaus teisių* <...>, p. 119.

189 Apie tai plačiau žr.: THE COUNCIL OF EUROPE'S DIRECTORATE GENERAL HUMAN RIGHTS AND RULE OF LAW. *The Guide to Good* <...>.

požiūriu, vis dėlto ji prioritetą taip pat teikia pilno konstitucinio skundo modeliui, nes jis ne tik suteikia visapusiškiausią žmogaus teisių apsaugą, bet dėl savo subsidiaraus pobūdžio taip pat palengvina EŽTT tenkantį krūvį, suteikia valstybei galimybę išspręsti žmogaus teisių problemas nacionaliniu lygmeniu¹⁹⁰. EŽTT statistika rodo, kad iš valstybių, kurios yra pasirinkusios pilno dalyko konstitucinį skundą, EŽTT tenka mažesnis pareiškimų skaičius (proporcingai pagal gyventojų skaičių). Taigi toks skundo modelis padeda išvengti per didelės EŽTT apkrovos¹⁹¹. Venecijos Komisijos tvirtinimu, kai kurios individualaus priėjimo prie konstitucinės justicijos formos negali būti pripažintos efektyviomis: pvz., *actio popularis* yra abstrakčiai nukreiptas prieš teisės normą, taigi tai nėra tinkama priemonė prieš konkretų žmogaus teisių pažeidimą. Venecijos Komisija taip pat pabrėžia, kad norminis konstitucinis skundas nėra pakankamas kaip nacionalinis filtras, nes žmogaus teisių pažeidimai dažniausiai yra antikonstitucinio individualaus akto rezultatas, kuris gali būti, bet nebūtinai yra, paremtas įstatymu, kuris konstitucijai neprieštarauja¹⁹².

Vis dėlto, apžvelgus EŽTT jurisprudenciją šiuo klausimu, reikėtų konstatuoti, jog teiginys, kad tik plataus dalyko konstitucinio skundo modelis gali būti pripažintas veiksminga priemone, nėra tikslus. Ar bus reikalaujama, kad individualus kreipimasis į konstitucinį teismą būtų išnaudotas pagal Konvencijos 35 straipsnio 1 dalį, daugiausia priklausys nuo valstybės teisinės sistemos ir konstitucinio teismo įgaliojimų apimties¹⁹³. Taigi valstybėje, kurioje šie įgaliojimai apsiriboja teisės aktų konstitucingumo tikrinimu, pareiškėjai turės kreiptis į konstitucinį teismą tik jei abejoja pačios teisės akto nuostatos atitiktimi Konvencijai¹⁹⁴. Tačiau tai nebus efektyvi priemonė tais atvejais, kai pareiškėjas skundžiasi dėl netinkamo teisės akto taikymo ar interpretavimo, jei tas teisės aktas nėra antikonstitucinis *per se*¹⁹⁵.

190 EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Revised report* <...>.

191 *Ibid.*

192 *Ibid.*

193 Europos Žmogaus Teisių Teismo 2013 m. balandžio 30 d. sprendimas byloje *Uzun prieš Turkiją*, pareiškimo Nr. 10755/13.

194 Europos Žmogaus Teisių Teismo 2014 m. birželio 24 d. sprendimas byloje *Grišankova ir Grišankovs prieš Latviją*, pareiškimo Nr. 4605/05.

195 Europos Žmogaus Teisių Teismo 2014 m. birželio 24 d. sprendimas byloje *Petrova prieš Latviją*, pareiškimo Nr. 4605/05.

Analizuodamas Lenkijos konstitucinio skundo modelį¹⁹⁶, kuri, kaip minėta, yra pasirinkusi norminio skundo koncepciją, EŽTT pažymėjo, kad individualus konstitucinis skundas gali būti pripažintas priemone, kurią reikia išnaudoti prieš pateikiant skundą EŽTT, tačiau Lenkijos konstitucinio skundo modelis yra apibūdinamas dviem svarbiais ribojimais: jo taikymo sritimi ir žalos atlyginimo forma.

Apertardamas pirmą ribojimą, t. y. tai, kad skundas gali būti pateiktas tik dėl norminių teisės aktų, bet ne dėl administracinių aktų ar teismų sprendimų, EŽTT pažymėjo, kad tokia procedūra negali būti pripažinta veiksminga priemone, jei galimas pažeidimas kilo tik iš klaidingo norminio akto nuostatos taikymo arba interpretavimo, jei pati nuostata nėra antikonstitucinė. Taip pat toks skundas negali būti laikomas veiksminga priemone, jei ginčijama nuostata nebuvo galutinio teisminio ar administracinio sprendimo pagrindas, bet buvo pritaikyta tik kurioje nors pagrindinės procedūros stadijoje. Vis dėlto EŽTT pažymėjo, kad toks konstitucinis skundas gali būti laikomas veiksminga priemone pagal Konvencijos 35 straipsnį, jei galimas Konvencijos pažeidimas atsiranda, kai tiesioginį sprendimo ar akto pagrindą sudaro teisės akto nuostata, kurios konstitucingumu gali būti pagrįstai abejojama.

Analizuodamas antrą ribojimą (dėl žalos atlyginimo formos) EŽTT pažymėjo, kad pagal Lenkijos Konstitucijos 190 straipsnį, vienintelis tiesioginis Konstitucinio Tribunolo sprendimo poveikis yra teisės akto nuostatos, kuri buvo pripažinta prieštaraujanti Konstitucijai, panaikinimas. Tačiau toks sprendimas automatiškai nepanaikins individualaus sprendimo, kuris buvo susijęs su asmens konstituciniu skundu. Konstitucijos 190 straipsnio 4 dalis suteikia sėkmingo konstitucinio skundo pareiškėjui teisę prašyti atnaujinti jo bylos nagrinėjimą. EŽTT pažymėjo, kad Lenkijos konstitucinio skundo modelis nesuteikia tiesioginio žalos atlyginimo, nes sėkmingas pareiškėjas turės žengti dar vieną žingsnį – prašyti savo bylą atnaujinti arba panaikinti sprendimą toje byloje. Tačiau, atnaujinus nagrinėjimą, institucijos privalės netaikyti teisės akto, kuris buvo pripažintas antikonstituciniu, ir taikyti teisės normas taip kaip buvo išaiškinta Konstitucinio Tribunolo sprendime. Taigi tokia Lenkijos teisėje numatyta dviejų žingsnių priemonė gali ištaisyti žalą. Todėl Konvencijos garantuojamų

196 Europos Žmogaus Teisių Teismo 2003 m. spalio 9 d. sprendimas dėl priimtumo byloje *Szott-Medyńska ir kiti prieš Lenkiją*, pareiškimo Nr. 47414/99.

teisių pažeidimo aukai padaryta žala gali būti ištaisyta, kai procesinė teisė suteikia aiškią teisę prašyti bylą atnaujinti remiantis Konstitucinio Teismo sprendimu.

Taigi, išanalizavęs Lenkijos konstitucinio skundo modelį, EŽTT pripažino, kad individualus konstitucinis skundas gali būti pripažintas efektyvia teisinės gynybos priemone pagal Konvenciją, kai: 1) individualus sprendimas, kuris galimai pažeidė Konvenciją, buvo priimtas tiesiogiai taikant antikonstitucinę nacionalinio teisės akto nuostatą; 2) procesinės teisės nuostatos, kurios yra taikomos tokio sprendimo peržiūrai, numato galimybę atnaujinti tokios bylos nagrinėjimą arba panaikinti galutinį sprendimą, remiantis Konstitucinio Teismo sprendimu, kuriuo buvo pripažintas prieštaravimas Konstitucijai. Vadinas, pagal Konvencijos 35 straipsnio 1 dalį, pasinaudoti konstitucinio skundo procedūra gali būti reikalaujama tik tokiose situacijose, kuriose būtų įvykdyti abu minėti reikalavimai.

Panašiai visų teisinės gynybos priemonių išnaudojimo kontekste buvo įvertintas ir Latvijos konstitucinio skundo modelis, kuris, kaip minėta, taip pat yra apibūdinamas kaip norminis¹⁹⁷. EŽTT pažymėjo, kad pagal nacionalinę teisę Latvijos Konstitucinio Teismo nutarimas panaikinti Konstitucijai prieštaraujančią teisės akto nuostatą yra privalomas visoms valstybės institucijoms, fiziniams ir juridiniams asmenims. Sėkmingo skundo pareiškėjas gali prašyti savo bylos atnaujinimo atsiradus naujų aplinkybių. Atnaujinus bylą, institucijos būtų įpareigtos Konstitucinio Teismo nutarimo dėl antikonstitucinės nuostatos, taigi tokia Latvijos teisėje įtvirtinta priemonė gali suteikti galimybę ištaisyti žalą. Pavyzdžiui, byloje *Larionovs ir Tess prieš Latviją* EŽTT pripažino, kad, nepateikdami individualaus konstitucinio skundo, pareiškėjai neišnaudojo visų teisinės gynybos priemonių.

Vis dėlto kitoje byloje prieš Latviją EŽTT pažymėjo, kad Latvijos individualaus konstitucinio skundo procedūra negali būti pripažinta efektyvia teisinės gynybos priemone, jei galimas pažeidimas kilo iš netinkamo teisės akto taikymo ar aiškinimo, jeigu pati teisės akto nuostata nėra antikonstitucinė. EŽTT pripažino, kad pareiškėjo skundas yra susijęs su teisės akto aiškinimu ir taikymu, nes nebuvo atitinkamo administracinio reguliavimo, todėl, EŽTT manymu, negali būti tvirtinama, kad kyla atitikties Konstitucijai klausimas. EŽTT nusprendė, kad tokiomis aplinkybėmis konstitucinio

197 Europos Žmogaus Teisių Teismo 2014 m. lapkričio 25 d. sprendimas dėl priimtumo byloje *Larionovs ir Tess prieš Latvija*, pareiškimų Nr. 45520/04 ir Nr. 19363/05.

skundo procedūra negali būti pripažinta efektyvia teisinės gynybos priemone¹⁹⁸.

Taigi pasirinktas norminio skundo modelis savaime nereiškia, kad toks konstitucinis skundas nebus laikomas veiksminga teisinės gynybos priemone pagal Konvenciją. Tokiais atvejais EŽTT naudoja dviejų žingsnių testą ir, jei situacija atitinka minėtus du reikalavimus, EŽTT gali pripažinti, kad toks skundas konkrečiu atveju gali būti veiksminga teisinės gynybos priemonė¹⁹⁹.

Žinoma, individualaus konstitucinio skundo modelis nėra vienintelis kriterijus, iš kurio EŽTT sprendžia, ar konkrečiu atveju ši priemonė bus pripažinta efektyvia. EŽTT daug kartų pažymėjo, kad teisinės gynybos priemonių išnaudojimo taisyklė nėra absoliuti ir negali būti taikoma automatiškai, sprendžiant, ar ją galima pritaikyti, reikia atsižvelgti į konkrečios bylos aplinkybes²⁰⁰.

Konstitucinio Teismo sprendimo teisinė galia. Tam, kad konstitucinis skundas būtų pripažintas efektyvia priemone, Konstitucinio Teismo sprendimai turi būti galutiniai, jie gali būti peržiūrėti tik išimtinėmis aplinkybėmis (pvz., esant EŽTT sprendimui, kuriuo pripažintas pažeidimas)²⁰¹. EŽTT pripažins nacionalinę teisinės gynybos priemonę efektyvia tik tais atvejais, kai ši priemonė gali padėti pareiškėjui, taigi sprendimas konstitucinio skundo byloje turi būti privalomas. Pavyzdžiui, vien rekomendacijų pakeisti antikonstitucinį teisės aktą nepakaktų²⁰². Deklaracinio pobūdžio sprendimas nebus pakankamas, skundas turi būti efektyvus ne tik įstatymuose, bet ir praktikoje²⁰³. Pavyzdžiui, vienoje byloje prieš Lenkiją EŽTT, spręsdamas dėl konstitucinio skundo veiksmingumo, vertino aplinkybę, kad per dvejų metų laikotarpį iki Lenkijos Konstitucijos įsigaliojimo (iki

198 Europos Žmogaus Teisių Teismo 2014 m. birželio 24 d. sprendimas byloje *Griškova ir Griškovs prieš Latviją*, pareiškimo Nr. 4605/05; Europos Žmogaus Teisių Teismo 2014 m. birželio 24 d. sprendimas byloje *Petrova prieš Latviją*, pareiškimo Nr. 4605/05.

199 THE COUNCIL OF EUROPE'S DIRECTORATE GENERAL HUMAN RIGHTS AND RULE OF LAW. *The Guide to Good <...>*.

200 Europos Žmogaus Teisių Teismo 1996 m. rugsėjo 16 d. sprendimas byloje *Akvidar prieš Turkiją*, pareiškimo Nr. 21893/93.

201 EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Revised report <...>*.

202 DÜRR, S. R. *Improving Human Rights <...>*.

203 Europos Žmogaus Teisių Teismo 2002 m. vasario 6 d. sprendimas byloje *Čonka prieš Belgiją*, pareiškimo Nr. 51564/99.

1999 m. spalio 17 d.), pagal Konstitucijos 239 straipsnio pereinamąsias nuostatas, Seimas 2/3 dauguma galėjo atmesti Konstitucinio Tribunolo sprendimą, kuriuo įstatymų, įsigaliojusių iki Konstitucijos priėmimo, pripažintas prieštaravimas Konstitucijai. EŽTT daug kartų pažymėjo, kad, sprendžiant dėl teisinės gynybos priemonių išnaudojimo taisyklės, reikia atsižvelgti ir į bendrą teisinį, ir politinį kontekstą valstybėje, taip pat asmenines pareiškėjo aplinkybes. EŽTT atkreipė dėmesį į tai, kad teisminė priemonė, kurios rezultatas gali būti atmetas nacionalinės įstatymų leidžiamosios institucijos, negali būti laikoma efektyvia priemone pagal Konvencijos 35 straipsnio 1 dalį. Vis dėlto šioje byloje EŽTT atsižvelgė į aplinkybę, kad Seimas niekada nepasinaudojo savo įgaliojimais įveikti Konstitucinio Tribunolo sprendimą individualaus skundo byloje²⁰⁴. EŽTT taip pat atsižvelgia į tai, ar individualus konstitucinis skundas per tam tikrą laiką tapo (vystėsi) priemone, kuri gali būti laikoma galinčia pasiūlyti tinkamą žalos atitaisymą²⁰⁵. Jeigu pažeidimas yra susijęs su pozityvia pareiga, teismas turi turėti įgaliojimus įpareigoti valstybės instituciją imtis veiksmų, kurių ji neatliko²⁰⁶.

EŽTT praktikoje taip pat išskirti įvairūs procesiniai reikalavimai, lemiantys tai, ar konstitucinis skundas būtų pripažintas efektyvia priemone.

Bylos nagrinėjimo trukmė. EŽTT atsižvelgia į tai, ar tokia priemonė bus efektyvi atsižvelgiant į šio proceso trukmę²⁰⁷. EŽTT jurisprudencijoje pareiga organizuoti teisminę sistemą tokiu būdu, kad ji atitiktų Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies reikalavimus, taip pat taikoma konstituciniams teismams²⁰⁸. Tai reiškia, kad jei valstybė rengiasi įtvirtinti individualaus konstitucinio skundo institutą, tai turi būti padaryta tokiu būdu, kad tai pernelyg nepailgintų visos proceso trukmės. Taigi teismas turi turėti įgaliojimus ir išteklius efektyviai susidoroti su papildomu krūviu²⁰⁹.

204 Europos Žmogaus Teisių Teismo 2003 m. spalio 9 d. sprendimas dėl priimtumo byloje *Szott-Medyńska ir kiti prieš Lenkiją*, pareiškimo Nr. 47414/99.

205 Europos Žmogaus Teisių Teismo 2014 m. liepos 1 d. sprendimas byloje *Ridić ir kiti prieš Serbiją*, pareiškimų Nr. 53736/08, Nr. 53737/08, Nr. 14271/11, Nr. 17124/11, Nr. 24452/11, Nr. 36515/11.

206 EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Revised report* <...>.

207 Europos Žmogaus Teisių Teismo 2015 m. spalio 29 d. sprendimas byloje *Story ir kiti prieš Maltą*, pareiškimo Nr. 56854/13.

208 Europos Žmogaus Teisių Teismo 2001 m. spalio 2 d. sprendimas dėl priimtumo byloje *Belinger prieš Slovėniją*, pareiškimo Nr. 42320/98.

209 *Ibid.*

Skundo pateikimo terminai. Tokie terminai turi būti protingi ir duoti pakankamai laiko pareiškėjui parengti skundą pačiam arba rasti advokatą. Konstitucinis teismas taip pat turi turėti galimybę pratęsti nustatytus terminus išimtiniais atvejais²¹⁰.

Rungimosi principo užtikrinimas. EŽTT ne kartą yra atkreipęs dėmesį į trečiųjų asmenų teises konstituciniame teisminiame procese, *inter alia*, į rungimosi principą (*audi alteram partem*) konstituciniame teisme, nes to reikalaujama pagal Konvencijos 6 straipsnio 1 dalį²¹¹.

Atstovavimas, kreipimosi apmokestinimas. Teismo žyminiai mokesčiai neturi būti pertekliniai ir gali būti naudojami tik atgrasyti nuo piktnaudžiavimo konstituciniu skundu, nustatant tokius mokesčius turi būti atsižvelgta į finansinę pareiškėjo situaciją. Teismas turi būti prieinamas: reikalavimai dėl teismo išlaidų ar advokato atstovavimo turi būti protingi²¹².

Laikinosios apsaugos priemonės. Kai tam tikros priemonės padariniai būtų negrįžtami, konstitucinis teismas turi turėti įgaliojimus sustabdyti tokios priemonės vykdymą²¹³. Venecijos Komisijos nuomone, konstitucinis teismas taip pat turi turėti įgaliojimus sustabdyti ginčijamą teisinį reguliavimą, jei tai galėtų sukelti neatitaisomą žalą²¹⁴.

„Konvencijai draugiškas“ konstitucijoje įtvirtintų teisių interpretavimas. Tai kitokio (materialinio) pobūdžio reikalavimas, kuris turi būti įgyvendintas, kad individualus konstitucinis skundas būtų pripažintas efektyvia priemone pagal Konvencijos 35 straipsnio 1 dalį. Paprastai konstituciniai teismai remiasi nacionalinėse konstitucijose įtvirtintų žmogaus teisių katalogu. Šios teisės gali skirtis nuo Konvencijoje įtvirtintų teisių savo formuluotėmis, teisių ribojimais ir kt. Net jei konstitucinės teisės ir Konvencijoje įtvirtintos teisės gana panašiai atrodo tekste, jų interpreta-

210 EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Revised report* <...>.

211 NENADIĆ, B. M. *Analysis of the constitutional court work targeting legal certainty and the right to a final decision: concluding observations*. Prieiga per internetą: <https://rm.coe.int/analysis-of-the-constitutional-court-work-concluding-remarks-eng/168093f4a0> [žiūrėta 2021 m. gruodžio 1 d.].

212 EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Revised report* <...>.

213 Europos Žmogaus Teisių Teismo 2002 m. vasario 6 d. sprendimas byloje *Čonka prieš Belgiją*, pareiškimo Nr. 51564/99.

214 EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Revised report* <...>.

vimas konstituciniame teisme ir EŽTT gali reikšmingai skirtis. Taigi tam, kad individualus konstitucinis skundas galėtų būti pripažintas veiksminga priemone pagal Konvenciją, konstitucinės teisės turi būti interpretuojamos „Konvencijai draugišku būdu“. Tai nereiškia, kad šių teisių interpretavimas turi būti identiškas abiejuose teismuose. Konstitucinių teisių aiškinimas gali būti platesnis ir suteikti asmeniui daugiau laisvių. Jeigu nacionalinių konstitucinių teisių aiškinimas reikšmingai siauresnis nei Konvencijos teisių, EŽTT turėtų individualaus konstitucinio skundo nepripažinti veiksminga priemone ir priimti skundus nereikalaudamas, kad šia priemone būtų pasinaudota²¹⁵.

Taigi tiek plataus dalyko, tiek norminio konstitucinio skundo modelis gali būti pripažintas veiksminga priemone, kuria reikia pasinaudoti prieš kreipiantis į EŽTT. Norminio konstitucinio skundo atveju EŽTT naudoja dviejų žingsnių testą ir, jei situacija atitinka minėtus du reikalavimus, EŽTT gali pripažinti, kad toks skundas konkrečiu atveju gali būti veiksminga teisinės gynybos priemonė. Tačiau konstitucinio skundo objektas nėra vienintelis skundo efektyvumą lemiantis kriterijus. Spręsdamas, ar reikia išnaudoti individualaus konstitucinio skundo priemonę, EŽTT taip pat atsižvelgia: 1) į sprendimo individualaus konstitucinio skundo byloje teisinę galią; 2) į EŽTT praktikoje išskirtus įvairius procesinius reikalavimus konstituciniam skundai; 3) į tai, ar konstitucinis teismas aiškina konstitucines teises „Konvencijai draugišku“ būdu.

Kitoje monografijos dalyje Lietuvoje pasirinkto konstitucinio skundo modelio efektyvumas bus vertinamas ir remiantis EŽTT praktikoje suformuluotais konstitucinio skundo efektyvumo kriterijais.

215 DÜRR, S. R. *Improving Human Rights*<...>.

1.6. Individualaus konstitucinio skundo institutui tenkantys iššūkiai

Individualaus konstitucinio skundo institutui skirtingose valstybėse gali būti įvairių iššūkių. Pavyzdžiui, nors konstitucinio skundo institutas Lenkijoje gyvuoja daugiau kaip du dešimtmečius (nuo 1997 m.), tačiau klausimas dėl individualaus konstitucinio skundo teisę turinčių subjektų sprendžiamas iki šiol. Vis dar kyla diskusijų dėl subjektų, turinčių kokį nors ryšį su viešosios valdžios institucijomis, teisės kreiptis su individualiu konstituciniu skundu. Lenkijos Respublikos Konstitucinis Tribunalas sprendė dėl įvairių subjektų galimybės teikti konstitucinius skundus: teismų sprendimų vykdymo pareigūnų²¹⁶, notarų profesinės asociacijos²¹⁷, politinių partijų²¹⁸, provincijų valdytojų²¹⁹, apskričių²²⁰, savivaldos lygmens organizacinių padalinių²²¹ ir kt. Konstitucinio Tribunalo tvirtinimu, konstitucinis skundas yra priemonė apsaugoti asmens teises ir laisves nuo viešosios valdžios institucijų vykdomų pažeidimų, todėl savivaldybė, apskritis ar provincija kaip subjektas, atliekantis viešąsias funkcijas, tokios teisės neturi²²². Vis dėlto dėl šios Tribunalo pozicijos abejojama tiek Lenkijos mokslo doktrinoje, tiek Tribunalo teisėjų atskirose nuomonėse²²³.

Tačiau pagrindinis iššūkis individualų konstitucinių skundą įtvirtinusiose valstybėse yra konstituciniams teismams tenkantis prašymų skaičius

216 Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunalo 2004 m. sausio 20 d. sprendimas byloje Nr. SK 26/03.

217 Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunalo 2011 m. spalio 21 d. sprendimas byloje Nr. Ts 311/10.

218 Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunalo 2010 m. lapkričio 17 d. ir 2011 m. rugsėjo 15 d. sprendimai byloje Nr. Ts 256/09.

219 Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunalo 2005 m. gegužės 31 d. ir 2006 m. sausio 11 d. sprendimai byloje Nr. Ts 36/05.

220 Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunalo 2005 m. spalio 3 d. ir 2006 m. vasario 12 d. sprendimai byloje Nr. Ts 148/05.

221 Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunalo 2006 m. balandžio 21 d. sprendimas byloje Nr. Ts 58/06.

222 Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunalo 2007 m. gegužės 22 d. sprendimas byloje Nr. SK 70/05.

223 Teisėjo Stanisław Rymar atskiroji nuomonė dėl Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunalo 2011 m. rugsėjo 15 d. sprendimo byloje Nr. Ts 256/09.

arba šių institucijų apkrova darbu. Kai kuriose valstybėse individualiu priėjimu prie konstitucinių teismų buvo taip aktyviai naudojamosi, kad tai pradėjo kelti grėsmę šių institucijų funkciniam pajėgumui. Daugėjant konstitucinių skundų, konstitucinių teismų efektyvumas gali mažėti. Taigi nacionalinės įstatymų leidžiamosios institucijos bando ieškoti įvairių būdų, kad konstituciniai teismai turėtų galimybę nepradėti mažiau reikšmingų ar beviltiškų procesų. Antra vertus, asmenų galimybė kreiptis dėl savo konstitucinių teisių apsaugos konstituciniu skundu neturi būti per daug apribota. Taigi konstituciniai teismai, nagrinėdami individualius konstitucinius skundus, susiduria su bendra problema: kaip atskirti „pelus nuo grūdų“ ir užtikrinti efektyvią žmogaus teisių apsaugą.

Akivaizdu, kad didžiausia apkrova konstituciniams teismams tenka valstybėse, kuriose įtvirtintas itin platus individualaus priėjimo prie konstitucinės justicijos modelis. Pavyzdžiui, Vengrijoje, Slovėnijoje, Kroatijoje dėl itin didelio darbo krūvio, tenkančio šių valstybių konstituciniams teismams, fizinių ir juridinių asmenų galimybės kreiptis į šias institucijas buvo apribotos. Iki Konstitucijos pakeitimo *Vengrijoje* dėl norminių aktų konstitucingumo į Konstitucinį Teismą buvo leidžiama kreiptis kiekvienam, taip pat užsieniečiams ir asmenims be pilietybės, nereikalauta įrodyti, kad tas aktas sukėlė asmeniui kokią nors žalą. Šiuo laikotarpiu *actio popularis* institutas buvo vienas iš labiausiai kritikuojamų Vengrijos konstitucinės justicijos modelio elementų, nes jis lėmė beveik nepakeliamą Teismo darbo krūvį (per metus šiam teismui tekdavo apytiksliai 1 600 *actio popularis* skundų)²²⁴. Siekiant išvengti Vengrijos Konstitucinio Teismo darbo paralyžiavimo, 2012 m. *actio popularis* institutą pakeitė nauja trijų rūšių individualių konstitucinių skundų sistema:

- 1) Pirmoji konstitucinio skundo rūšis yra įtvirtinta Vengrijos Konstitucinio Teismo įstatymo 26 straipsnio 1 dalyje. Pagal šią procedūrą asmuo ar organizacija, kuriuos paveikė konkreti byla, gali pateikti konstitucinį skundą, jeigu jų pagrindinės teisės buvo pažeistos taikant antikonstitucinį įstatymą ir nėra kitų teisinės gynybos priemonių. Tai tipinė norminio konstitucinio skundo procedūra, šios procedūros objektas yra norminio teisės akto nuostata, kurios taikymas lėmė pareiškėjo teisių pažeidimą.
- 2) Antroji konstitucinio skundo rūšis įtvirtinta Vengrijos KTĮ 26 straipsnio 2 dalyje. Pagal ją Konstitucinio Teismo procesas gali būti inicijuo-

224 Plačiau apie tai žr.: GÁRDOS-OROSZ, F. The Hungarian constitutional <...>, p. 302–315.

jamas išimties tvarka ir tuo atveju, jei dėl Pagrindiniam įstatymui prieštaraujančio įstatymo taikymo arba tokiam įstatymui įsigaliojus teisės buvo pažeistos tiesiogiai, be teismo sprendimo, ir nėra jokios teisinės gynybos procedūros, skirtos teisių pažeidimui atitaisyti, arba pareiškėjas jau yra išnaudojęs teisinės gynybos galimybes. Tai reiškia, kad antrosios rūšies skundo nagrinėjimo atveju teismo sprendimo nėra, Pagrindiniame įstatyme garantuojamų teisių pažeidimas įvyksta tiesiogiai. Šio skundo objektas taip pat yra teisės norma.

- 3) Trečiąja konstitucinio skundo rūšimi (Vengrijos KTĮ 27 str.) pareiškėjas gali pasinaudoti ginčydamas teismo sprendimą. Konkrečiose bylose nukentėjęs asmuo ar organizacija gali kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl teismo sprendimo, prieštaraujančio Pagrindiniam įstatymui, jeigu priimtas sprendimas dėl bylos esmės ar kiti sprendimai, kuriais baigiamas teismo procesas, pažeidžia jų teises, įtvirtintas Pagrindiniame įstatyme, ir pareiškėjas jau yra išnaudojęs visas teisinės gynybos galimybes arba jam nėra jokių teisinės gynybos galimybių. Šiuo atveju skundo objektas yra teismo sprendimas. Nustatęs, kad teismo sprendimas prieštarauja Pagrindiniam įstatymui, Teismas jį panaikina.

Taigi dabartinis Vengrijos konstitucinio skundo modelis apima tiek norminio konstitucinio skundo, tiek skundų dėl teismų sprendimo galimybes. Paminėtina, kad daugiausiai konstitucinių skundų šiame teisme pateikiama būtent dėl teismo sprendimų. Pavyzdžiui, 2020 m. iš viso šiame teisme gauti 1 193 skundai ir net 1 075 skundai iš jų buvo pateikti dėl teismų sprendimų, 75 skundai inicijuoti pagal pirmąją konstitucinių skundų procedūrą, 48 – pagal antrąją²²⁵. Panašios tendencijos vyravo ir 2019 m.: iš viso pateikta 1 214 skundų, 1 111 skundų – dėl teismų sprendimų, 81 skundas – pagal pirmąją konstitucinio skundo procedūrą, 22 skundai – pagal antrąją²²⁶.

Kai kurie Vengrijos teisės mokslo atstovai tvirtina, kad *actio popularis* panaikinimas ir šios konstitucinių skundų sistemos įtvirtinimas gali

225 Statistics of Cases of the Constitutional Court of Hungary, 2020. Admission and conclusion of constitutional complaints in 2020. Informacija gauta stažuotės Vengrijos Konstituciniame Teisme metu.

226 Statistics of Cases of the Constitutional Court of Hungary, 2019. Admission and conclusion of constitutional complaints in 2019. Informacija gauta stažuotės Vengrijos Konstituciniame Teisme metu.

padėti depolitizuoti Vengrijos Konstitucinę Teismą²²⁷. Tačiau esama ir kitokios nuomonės, nepaisant to, kad, lyginant su tik norminių konstitucinių skundą įtvirtinusiomis valstybėmis, tokia konstitucinių skundų sistema yra pakankamai plati, tvirtinama, kad 2012 m. Vengrijoje įtvirtinta nauja skirtingų rūšių konstitucinių skundų sistema neatstoja ankstesnio *actio popularis* veiksmingumo²²⁸. Vengrijos Konstitucinio Teismo pirmininko patarėja G. Naszladi taip pat sutinka su nuomone, kad *actio popularis* institutas buvo veiksmingesnis žmogaus teisių gynimo aspektu. Jos tvirtinimu, pradėjus veikti konstitucinių skundų sistemai, tik maža dalis skundų priimama nagrinėti, o skundų, kuriuose pripažįstamas antikonstitucingumas, yra dar mažiau, todėl tai kelia klausimų dėl šios sistemos efektyvumo²²⁹. Pavyzdžiui, 2020 m. gauta 1 214 konstitucinių skundų, Teismo kancleris grąžino pareiškėjams trūkumams pašalinti 200 skundų, vieno teisėjo sprendimu atsisakyta nagrinėti 334 skundus, Teismo kolegijose atsisakyta nagrinėti 141 skundą, tačiau tais metais iš esmės išnagrinėti tik 78 konstituciniai skundai (iš jų 61 skundas dėl teismų sprendimų)²³⁰. 2019 m. gauti 1 193 konstituciniai skundai, Teismo kancleris grąžino pareiškėjams trūkumams pašalinti – 180 skundų, atsisakyta nagrinėti vieno teisėjo sprendimu – 350 skundų; Teismo kolegijose atsisakyta nagrinėti 136 skundus, iš esmės išnagrinėti 82 skundai (67 iš jų dėl teismų sprendimų)²³¹.

Itin plačiomis fizinių ir juridinių asmenų galimybėmis kreiptis į konstitucinės justicijos institucijas pasižymi buvusios Jugoslavijos Socialistinės Federacinės Respublikos valstybės įpėdinės. Fiziniai ir juridiniai asmenys šiose valstybėse gali kreiptis į konstitucinius teismus dėl įstatymų ir kitų teisės aktų konstitucingumo nereikalaujant pagrįsti asmeninio intereso. Daugelis šio regiono valstybių yra įtvirtinusi *actio popularis* institutą. Pavyzdžiui, Kroatija ir Makedonija išsiskiria tuo, kad jos suteikia asmenims

227 PÓCZA, K.; DOBOS, G.; GYULAI, A. *The Hungarian Constitutional Court: A Constructive Partner in Constitutional Dialogue*. In PÓCZA, K., (red.), *Constitutional Politics and the Judiciary*. New York: Routledge, 2019, p. 99.

228 Plačiau apie tai žr.: GÁRDOS-OROSZ, F. The Hungarian constitutional <...>, p. 302–315.

229 Monografijos autorės stažuotės Vengrijos Konstituciniame Teisme metu vykęs pokalbis su šio teismo pirmininko patarėja G. Naszladi (2021 m. lapkričio 15 d.).

230 Statistics of Cases of the Constitutional Court of Hungary, 2020 <...>.

231 Statistics of Cases of the Constitutional Court of Hungary, 2019 <...>.

tiek *actio popularis*, tiek individualaus konstitucinio skundo teisę. Individai taip pat turi teisę kreiptis į konstitucinius teismus dėl ginčų tarp valstybės institucijų ir dėl politinių partijų įstatų ar programų teisėtumo (Slovėnija, Makedonija)²³².

Venecijos Komisijos studijoje pabrėžiama, kad *Kroatijoje* Konstitucinis Teismas taip pat buvo apkrautas *actio popularis* skundais²³³. Šioje valstybėje vienas asmuo Konstituciniam Teismui pateikė apie 800 skundų, neturėdamas jokio asmeninio intereso dėl ginčijamų aktų²³⁴. Vis dėlto statistika rodo, kad 80–90 proc. visų šiam teismui tenkančių kreipimūsi yra konstituciniai skundai, taigi ne *actio popularis*, o konstituciniai skundai yra pagrindinė šio teismo apkrovimo priežastis²³⁵. Nuo 2008 m. Kroatijos Konstituciniam Teismui per metus vidutiniškai tenka apie 5 000 konstitucinių skundų. 2012 m. jų skaičius netgi viršijo 6 000²³⁶. Šioje valstybėje individualūs konstituciniai skundai gali būti paduodami tik dėl individualių aktų²³⁷. Kroatijoje galimybė kreiptis su konstituciniu skundu buvo tolydžio ribojama Konstitucinio Teismo įstatymo pakeitimų ir paties Konstitucinio Teismo griežtesniu skundo pateikimo sąlygų aiškinimu²³⁸.

Slovėnijoje nuo 1991 m. Konstitucijos ir 1994 m. Konstitucinio Teismo įstatymo priėmimo Konstituciniam Teismui tenkančių bylų skaičius nuolat augo. 1999 m. šiam teismui teko – 400 skundų, 2004 m. – 883 skundai, 2005 m. – 1 310 skundų, 2006 m. – 2 546 skundai, 2007 m. – 3 937 skundai. Dėl didelio prašymų skaičiaus bylos išnagrinėjimo trukmė Konstituciniame Teisme viršijo Slovėnijos Konstitucijos 23 straipsnio 1 dalyje įtvirtintą protinę bylos išnagrinėjimo terminą. Atsižvelgiant į tai, taip pat siekiant užtikrinti kokybišką konstitucinę kontrolę, 2007 m. buvo priimtos Konstitucinio Teismo įstatymo pataisos. Šių pakeitimų tikslas buvo užtikrinti,

232 THOONEN-TORNIC, A. *Access to constitutional <...>*.

233 EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. Revised report on <...>.

234 EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Opinion on the draft law on the Constitutional Court of Montenegro*, 2008. Prieiga per internetą: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2008\)030-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2008)030-e) [žiūrėta 2021 m. gruodžio 1 d.].

235 THOONEN-TORNIC, A. *Access to constitutional courts <...>*.

236 *Ibid.*

237 *Ibid.*

238 EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Opinion on the draft <...>*.

kad Teismas galėtų efektyviai atlikti savo kaip konstitucinės demokratijos ir žmogaus teisių gynėjo funkciją²³⁹.

1991 m. Konstitucijoje kaip individualaus kreipimosi į Konstitucinį Teismą sąlyga buvo įtvirtintas teisinis interesas (Slovėnijos Respublikos Konstitucijos 162 str. 2 d.). 1994 m. ši sąlyga detalizuota Konstitucinio Teismo įstatyme. Jame įtvirtinta, kad turi būti nustatyta tiesioginė grėsmė pareiškėjo teisėms ar jo teisei padėčiai (Slovėnijos KTĮ 24 str.). 2007 m. pakeitimų nustatytos griežtesnės sąlygos dėl teisinio intereso įrodymo, ypač bylose dėl poįstatyminių aktų konstitucingumo. Minėtomis pataisomis, *inter alia*, įtvirtinti ir kiti konstitucinių skundų nagrinėjimo proceso pakeitimai: 1) konstitucinis skundas paprastai nėra priimtinas, kai kyla ginčų dėl nedidelių sumų, nuosavybės teisės pažeidimų, nesunkių nusižengimų ir kai ginčijami tik sprendimai dėl proceso išlaidų; 2) Konstitucinis Teismas priima skundą nagrinėti tik jei: žmogaus teisių ar laisvių pažeidimas gali sukelti / sukėlė rimtų padarinių pareiškėjui arba jei skundas susijęs su rimtu konstituciniu klausimu, kurio reikšmė peržengia konkrečios bylos ribas. Taip pat nustatyti privalomi skundo komponentai ir tai, kad Konstitucinis Teismas gali skirti baudą advokatui, rengusiam skundą, jei skunde nėra visų privalomų komponentų²⁴⁰.

Taigi šie pakeitimai pakankamai griežtai apribojo fizinių ir juridinių asmenų galimybes kreiptis į Konstitucinį Teismą. Slovėnijos teisės moksle šie pakeitimai vertinami įvairiai. Kai kurie teisės mokslo atstovai tvirtina, kad ankstesnis apribojimų nebuvimas laikui bėgant sukėlė grėsmę veiksmingai vykdyti Teismo funkcijas, todėl šie pakeitimai buvo reikalingi, tai padėjo sumažinti Teismui tenkantį bylų nagrinėjimo krūvį ir taip prisidėjo prie šios institucijos darbo efektyvumo gerinimo²⁴¹. Vis dėlto esama ir nuomonės, kad šie pakeitimai buvo per griežti. Tvirtinama, kad platesnės galimybės kreiptis į Konstitucinį Teismą skatina teisinės tvarkos demokratizaciją, nes asmenys turi galimybę inicijuoti tiesioginę ir neatidėliotinę įstatymų leidžiamosios, vykdomosios ir teisminės valdžių kontrolę. Nors tam tikrais atvejais tokia kontrolė tikrai neatspindės daugumos nuomonės, tačiau tokio pobūdžio

239 MELART, T.; ZORE, L. *The Individual Constitutional Complaint in Slovenia*, 2008. Prieiga per internetą: <http://www.jus.unitn.it/cocoa/papers/PAPERS%203RD%20PDF/ICC%20Slovenia%20edit%20ok.pdf> [žiūrėta 2021 m. gruodžio 3 d.].

240 MAVČIČ, A. M. *Individual complaint as a domestic <...>*.

241 MELART, T.; ZORE, L. *The Individual Constitutional <...>*.

įtampa yra neatsiejama nuo konstitucinės demokratijos. Taigi, prieš nustatant aptariamus ribojimus, reikia įvertinti, ar tai per daug nesumažins teisinės sistemos demokratinio pobūdžio. Pabrėžiama ir tai, kad po minėtų pakeitimų konstitucinių skundų skaičius išliko labai didelis, tik labai maža skundų dalis priimama nagrinėti (10 proc.) ir dar mažesnė dalis jų būna sėkmingi (apie 5 proc.)²⁴². Monografijos autorė šiuo klausimu kalbėjosi su Teismo darbuotojais ir teisėjais, dauguma jų pritarė nuomonei, kad minėti pakeitimai buvo reikalingi ir padėjo efektyviau susidoroti su tenkančiais krūviais. Tačiau minėti asmenys taip pat pabrėžė, kad šie pakeitimai yra nepakankami, Teismui iki šiol tenka labai didelis krūvis ir didžiausią dalį šio krūvio sudaro būtent konstitucinių skundų nagrinėjimas²⁴³.

Slovėnijos konstitucinio skundo modelį sudaro tiek norminis konstitucinis skundas, tiek konstitucinis skundas dėl individualaus pobūdžio aktų. Tačiau Slovėnijoje konstituciniu skundu yra vadinamas tik pastarasis. Konstitucinis skundas gali būti pateikiamas kiekvieno asmens, kurio žmogaus teisės ir laisvės buvo pažeistos individualiu viešosios valdžios aktu (Slovėnijos Konstitucijos 160 str., Slovėnijos KTĮ 50 str. 1 d.), konstitucinį skundą taip pat gali pateikti ombudsmenas, bet tik sutinkant asmeniui, kurio teises jis siekia apsaugoti (Slovėnijos KTĮ 50 str. 2 d.; 52 str. 2 d.). O norminis konstitucinis skundas Slovėnijoje vadinamas konstitucine peticija. Teisės akto konstitucingumo patikra gali būti inicijuota asmens, kuris įrodo teisinį interesą: jei įstatymas ar poįstatyminis aktas tiesiogiai pažeidžia jo teises, interesus ar teisinę padėtį (Slovėnijos KTĮ 24 str. 1 ir 2 d.).

2020 m. 8o proc. visų Slovėnijos Konstituciniame Teisme gautų prašymų sudarė konstituciniai skundai, tam tikrais atvejais jie buvo pateikti kartu su konstitucinėmis peticijomis²⁴⁴. 2020 m. šiame teisme išnagrinėta 1 213 konstituciniais skundais inicijuotų bylų, 2019 – 1 008 bylos. 2020 m. taip pat išnagrinėtos 226 konstitucinėmis peticijomis inicijuotos bylos (13 iš jų (5,8 proc.) pripažintas teisės aktų prieštaravimas Konstitucijai). Konstitucinių skundų, kuriuose pripažintas prieštaravimas Konstitucijai, procentas

242 MAVČIČ, A. M. *Individual complaint as a domestic <...>*.

243 Stažuotės Slovėnijos Konstituciniame Teisme metu vykęs pokalbis su Slovėnijos Respublikos Konstitucinio Teismo patarėja E. Drobež, teisėja Š. Mežnar (2021 m. rugsėjo 20 d.).

244 THE CONSTITUTIONAL COURT OF THE REPUBLIC OF SLOVENIA. *An Overview of the Work for 2020*. Prieiga per internetą: RSUS_LetnoPorocilo_2020_EN.pdf. [žiūrėta 2021 m. gruodžio 3 d.].

dar mažesnis (iš 1 213 išnagrinėtų skundų tik 18 (1,5 proc.), 2019 m. tokie skundai sudarė 4,4 proc.²⁴⁵

Dėl didelio gaunamų skundų kiekio vidutinė prašymų išnagrinėjimo trukmė Slovėnijos Konstituciniame Teisme išlieka ilga: 2020 m. – 563 dienos; 2019 m. – 428 dienos, konstitucinių skundų išnagrinėjimo trukmė panaši (2020 m. – 571 d., 2019 m. – 420 d.)²⁴⁶. Taigi dėl Konstitucinio Teismo teisėjams ir jų patarėjams tenkančio krūvio konstitucinio skundo nagrinėjimas gali trukti kelis metus. Šio teismo teisėja Š. Mežnar patvirtino, kad Teismas yra pernelyg apkrautas darbu, jos nuomone, konstitucinio skundo pateikimo sąlygos galėtų būti griežtinamos, taip pat pats Teismas galėtų griežčiau interpretuoti esamas sąlygas, ji taip pat pabrėžė, kad vidutinė bylos išnagrinėjimo trukmė nuosekliai didėja (prieš 5 m. ji buvo apie 360 d.)²⁴⁷.

Su didelio skundų srauto problema susiduria ir kitos Europos valstybės. Akivaizdu, kad ši problema aktualesnė plataus dalyko konstitucinio skundo modelį pasirinkusioms valstybėms. Be minėtų valstybių, Čekijoje individualiais skundais inicijuotos bylos sudaro 98 proc. visų Konstitucinio Teismo nagrinėjamų bylų²⁴⁸. Vokietijoje šis procentas labai panašus – konstituciniais skundais inicijuotos bylos sudaro 97 procentus. Štai 2013 m. šiam teismui teko – 64 77 skundai, 2014 m. – 6 606 skundai, 2015 m. – 5 739 skundai, 2016 m. – 5 610 skundų²⁴⁹. Vis dėlto Vokietijoje didelis Teismui tenkančių skundų srautas nėra įvardijamas kaip problema. Pripažįstama, kad asmenys turi turėti galimybę kreiptis dėl savo konstitucinių teisių apsaugos konstituciniu skundu. Buvusi Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo pirmininkė J. Limbach teigia, kad „teisinės valstybės principas Vokietijoje nebūtų užtikrinamas, jeigu nebūtų konstitucinio skundo galimybės. Konstitucinis skundas daro didelį poveikį ateities sprendimams, kuriuos priiminės politikai, valstybės valdžios institucijų atstovai, taip pat teisėjai“²⁵⁰. Vokietijos teisės moksle leidimas asmeniui įsitraukti į konstitucinio teisin-

245 *Ibid.*

246 *Ibid.*

247 Stažuotės Slovėnijos Konstituciniame Teisme metu vykęs pokalbis su šio teismo teisėja Š. Mežnar (2021 m. rugsėjo 29 d.).

248 ŠIPULOVÁ, K. The Czech Constitutional Court: Far Away from Political Influence. In PÓCZA, K. (ed.), *Constitutional Politics and the Judiciary*. New York: Routledge, 2019, p. 35.

249 WICZANOWSKA, H. *The Adequacy of the Constitutional* <...>, p. 10.

250 PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. Individualus konstitucinis skundas <...>, p. 214.

gumo vykdymą traktuojamas kaip savaime suprantamas konstitucinės teisinės valstybės požymis, aukščiausias tokios valstybės laimėjimas²⁵¹. Nors Vokietijoje skundų, kuriuose pripažįstamas prieštaravimas Pagrindiniam įstatymui, procentas apytiksliai yra 2,5 proc., tačiau skundų priimtumo procentas yra gana aukštas: 2013 m. iš pateiktų skundų priimti 92 proc., 2014 m. – 92 proc., 2015 m. – 95 proc. konstitucinių skundų²⁵².

O norminio konstitucinio skundo koncepciją pasirinkusiose valstybėse situacija priešinga – nors konstitucinės justicijos institucijas pasiekia ne toks didelis skaičius skundų, tačiau skundų priimtumo procentas taip pat labai mažas. *Lenkijoje* 2014 m. Konstituciniam Tribunalui buvo pateikti 375 skundai, 44 (11,7 proc.) iš jų buvo priimti nagrinėti; 2015 m. pateikti 408 skundai ir nė vieno iš jų nepriimta nagrinėti (0 proc.); 2016 m. iš 54 gautų skundų priimta nagrinėti 15 (27 proc.); 2017 m. iš 188 gautų skundų priimta 30 skundų (16 proc.). *Latvijoje* 2001–2015 m. gauti 2 934 konstituciniai skundai, iš jų priimti nagrinėti 408 skundai (apie 14 proc.)²⁵³.

Taigi, nors norminio konstitucinio skundo modelį pasirinkusiose valstybėse konstitucinius teismus pasiekia gerokai mažesnis skaičius konstitucinių skundų (tai galima laikyti tokio modelio pranašumu, nes toks skundų skaičius nekelia grėsmės institucijai sklandžiai funkcionuoti, sprendimų argumentavimo kokybei), tačiau kitokio pobūdžio grėsmes kelia mažas priimtų nagrinėti konstitucinių skundų procentas. Konstitucinio skundo įtvirtinimas visuomenėje sukuria didelių lūkesčių ir tie lūkesčiai gali būti nuvilti paaiškėjus, kad labai dažnai konstituciniai teismai negali padėti žmogaus teisių pažeidimų aukoms. Kyla pavojus, kad dideli lūkesčiai dėl efektyvios žmogaus teisių gynimo priemonės ir itin mažas skundų priimtumo procentas privers didelę visuomenės dalį nusivilti konstituciniu teismu. Mažas skundų priimtumo procentas visai pagrįstai gali kelti abejonių dėl to, ar atitinkamos valstybės skundo modelis laikytinas veiksminga konstitucinių žmogaus teisių ir laisvių gynimo priemone.

Aptarta gautų konstitucinių skundų ir jų priimtumo statistika skirtingose valstybėse atspindi pagrindinį individualaus konstitucinio skun-

251 ABRAMAVIČIUS, A. Konstitucinio skundo <...>, p. 16.

252 WICZANOWSKA, H. *The Adequacy of the Constitutional* <...>, p. 11.

253 CONSTITUTIONAL COURT OF THE REPUBLIC OF LATVIA. *Statistics on the applications submitted to and cases initiated by the Constitutional Court in the period from 1997 to 2015*. Prieiga per internetą: Statistics_2015_1997_eng.pdf (tiesa.gov.lv) [žiūrėta 2021 m. gruodžio 3 d].

do institutui tenkantį iššūkį – vadinamąją sklandžiai funkcionuojančio Konstitucinio Teismo ir efektyvaus žmogaus teisių gynimo mechanizmo dilemą²⁵⁴. Šią dilemą lakoniškai būtų galima apibūdinti taip: nors individualių konstitucinių skundų srautas teikia galimybę apginti savo pažeistas teises, tačiau per didelis skundų skaičius gali pakenkti konstitucinei justicijai sklandžiai funkcionuoti. Antra vertus, įvedus per griežtas konstitucinio skundo pateikimo sąlygas (siekiant apriboti skundų srautą), gali kilti abejonių dėl tokios žmogaus teisių gynimo priemonės efektyvumo. Paminėtina, kad būtent tai, jog esą įvedus individualaus konstitucinio skundo institutą Konstitucinis Teismas būtų pernelyg apkrautas darbu, suprastėtų Teismo darbo efektyvumas, ir buvo viena iš pagrindinių priežasčių, kad Lietuvoje buvo taip ilgai delsiama įvesti šį žmogaus teisių gynimo institutą²⁵⁵. Todėl, analizuojant Lietuvos individualaus konstitucinio skundo instituto efektyvumą, šios problemos išsprendimo galimybėms bus skiriamas ypatingas dėmesys.

254 Angl. *dilemma between overburdening of the constitutional court and providing an efficient human rights protection system*.

255 Plačiau apie tai žr.: PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. Individualus konstitucinis skundas <...>.

**LIETUVOJE ĮTVIRTINTAS KONSTITUCINIO
SKUNDO MODELIS: DABARTINĖ BŪKLĖ IR
EFEKTYVUMO DIDINIMO GALIMYBĖS**





11.1. Individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo iniciatyvos Lietuvoje: argumentai „už“ ir „prieš“

Tuo metu, kai buvo rengiama ir priimta 1992 m. Lietuvos Respublikos Konstitucija, konstituciniai teismai jau veikė Bulgarijoje, Lenkijoje, Vengrijoje, Rumunijoje, Čekijoje, Slovakijoje, Slovėnijoje, Bosnijoje ir Hercegovinoje ir kitose valstybėse, taigi konstitucinės kontrolės įtvirtinimas buvo objektyviai pagrįstas procesas, kuris rodė žmonių pastangas ieškoti demokratinio konstitucionalizmo garantijų²⁵⁶. Todėl, kuriant konstitucinių normų sistemą Lietuvoje, konstitucinės kontrolės klausimas buvo vienas iš svarbiausių. Nors dominavo požiūris, kad konstitucinės kontrolės institutas yra reikalingas, tačiau skyrėsi nuomonės dėl tokios kontrolės institucinių formų ar įgyvendinimo būdų²⁵⁷. Vieniems buvo artimesnis konstitucinės kontrolės modelis, įtvirtintas bendrosios teisės tradicijos teismuose (kontrolę įgyvendina bendrosios kompetencijos teismai), o kitiems – civilinės teisės tradicija (kontrolę įgyvendina specialus konstitucinis teismas). Buvo parengti ir hibridinę konstitucinės kontrolės koncepciją numatantys konstitucijos projektai. Minėtos problemos sprendimas turėjo lemti ir tolesnę Lietuvos teisinės sistemos raidą – Lietuva pasuks bendrosios teisės tradicijos link ar orientuosis į civilinės teisės tradiciją.

Mokslinėje literatūroje tvirtinama, kad Konstitucijos turinys neabejotinai kompromisinis. Štai 1992 m. bene svarbiausia laikytina prezidentizmo-parlamentarizmo dilema, kuri buvo išspręsta sukuriant gana specifinę valdžių sąveikos modelį, jį vėliau Konstitucinis Teismas apibūdino kaip parlamentinės respublikos formą su „kai kuriais“ pusiau prezidentinės valdymo formos ypatumais (Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d.

256 ŽILYS, J. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas konstitucinėje sistemoje. In *Lietuvos konstitucinė teisė: raida, institucijos, teisių apsauga, savivalda*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2007, p. 263.

257 Plačiau apie tai žr: ŽILYS, J. *Konstitucinis Teismas – teisinės ir istorinės prielaidos*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2001.

nutarimas)²⁵⁸. Kitas pavyzdys – Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje įtvirtintas konstitucinių įstatymų²⁵⁹ institutas, kuris atsirado kaip įstatymų skirstymo į paprastuosius ir vadinamuosius organinius (be kita ko, prancūzų tradicijos pavyzdžiu) šalininkų ir tų, kurie nematė reikalo įstatymų kaip nors diferencijuoti pagal teisinę galią ir (arba) jiems priimti reikalingą daugumą, kompromisas²⁶⁰. Taigi Konstitucinio Teismo statuso esminiai bruožai taip pat įtvirtinti kaip politinis kompromisas²⁶¹.

Lietuva, kaip ir daugelis kitų Vidurio ir Rytų Europos valstybių, pasirinko europietiškąją konstitucinės justicijos modelį, pagal kurį, konstitucinę kontrolę vykdo speciali institucija – konstitucinis teismas. Tarp aplinkybių, lėmusių tokį pasirinkimą, – Lietuvos priklausymas kontinentinės teisės erdvei, M. Romerio skleistos įstatymų konstitucingumo kontrolės būtinumo idėjos, valstybės atkuriamojo laikotarpio diskusijos apie konstitucinio teismo reikšmę, teisinė Vakarų šalių mintis ir akivaizdus šio modelio triumfas Europos šalyse XX a. pabaigoje. Ir, žinoma, kitos priežastys, nulėmusios amerikietiškojo konstitucinės kontrolės modelio atmetimą kontinentinėje Europoje, t. y. prancūziškąją paveldą atitinkantis įstatymų sureikšminimas, kuris lėmė įsitikinimą, kad užtikrinti įstatymų teisėtumą netikslinga pavesti bendrosios kompetencijos teismams; bendrosios kompetencijos teismų teisėjų nesugebėjimas vykdyti konstitucinės justicijos; Europoje įsitvirtinusi teismų specializacijos tradicija; taip pat tai, kad Europoje konstitucijos ne toks stabilus reiškinys kaip bendrosios teisės tradicijos valstybėse – jos dažniau keičiamos, papildomos arba priimamos naujos.

Valstybėse, kuriose konstitucinę kontrolę įgyvendina specializuoti konstituciniai teismai arba kvaziteisminės institucijos, šių institucijų veikla

258 KŪRIS, E. Konstitucija, teisėkūra ir konstitucinė kontrolė: retrospekciniai ir metodologiniai svarstymai. In KŪRIS, E. (sud. ir moksl. red.) *Lietuvos Respublikos Konstitucijos dvidešimtmetis: patirtis ir iššūkiai*. Vilnius: Lietuvos notarų rūmai, 2012, p. 65.

259 Mokslinėje literatūroje pabrėžiama, kad Konstitucijos 69 straipsnio 3 dalyje, taip pat 47 straipsnio 3 dalyje įtvirtintas konstitucinių įstatymų pavadinimas yra klaidinantis. Konstituciniai įstatymai, nepaisant jų pavadinimo, neturi Konstitucijos galios. Jie daugmaž atitiktų, pvz., Andoros *lleja qualificada* (KŪRIS, E. Konstitucinės justicijos proceso teisės klausimu. *Teisė*, 2011, t. 78, p. 8).

260 KŪRIS, E. Konstitucija, teisėkūra ir konstitucinė <...>, p. 65.

261 Plačiau apie Lietuvos konstitucinės justicijos modelio pasirinkimo aplinkybes ir jo legislatyvinę ir jurisprudencinę raidą iki konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo žr.: PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. The Development and Prospects of Lithuanian Constitutional Justice Model. In Švedas, D.; Murauskas, D. (red.) *Legal Developments During 30 Years of Lithuanian Independence*. Springer, 2021, p. 225–245.

yra ne mažiau reikšminga nei valstybės vadovo, parlamento ar vyriausybės veikla, todėl konstitucinės kontrolės institutas turi būti įtvirtintas konstituciniu lygmeniu. XX a. pabaigoje priimtų Vidurio ir Rytų Europos šalių konstitucijose nustatoma konstitucinio teismo sudarymo tvarka, jo jurisdikcija, reikalavimai kandidatams eiti konstitucinio teismo teisėjo pareigas, teisėjo įgaliojimų trukmė ir nepriklausomumo garantijos, teismo sprendimų teisinė galia. Konstitucinio Teismo statusas dažniausiai apibrėžiamas atskirame konstitucijos skyriuje (žr. Bulgarijos, Vengrijos, Rumunijos, Slovakijos, Slovėnijos ir kitas konstitucijas) ar šios nuostatos sudaro konstitucijos skyriaus, nustatančio teisminės valdžios padėtį, poskyrį (kaip kad yra Čekijos ir Lenkijos konstitucijose)²⁶². Ne išimtis ir Lietuvos Respublikos Konstitucija, kurioje Konstitucinio Teismo padėtis apibrėžiama Konstitucijos VIII skirsnyje „Konstitucinis Teismas“²⁶³. Paminėtina, jog būtent dėl to, kad Konstitucinis Teismas yra numatytas atskirame Konstitucijos skirsnyje ir nėra įtrauktas į teismams skirtame Konstitucijos skirsnyje įtvirtintą sąrašą, Konstituciniam Teismui teko spręsti unikalią bylą dėl savo paties statuso²⁶⁴.

262 JARAŠIŪNAS, E. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas ir žmogaus teisių apsauga. In JARAŠIŪNAS, E., et al. *Žmogaus teisių apsaugos institucijos*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2009, p. 215.

263 Nagrinėjant šio Konstitucijos skirsnio nuostatas, įtvirtinančias Konstitucinio Teismo organizacijos ir veiklos pagrindus, prisimintina, kad ir Konstitucija yra vientisas aktas (Konstitucijos 6 straipsnis), kad Konstitucijos nuostatos yra susijusios, viena kitą papildančios, kad jos turi būti suprantamos kaip vienos sistemos elementai. Todėl Konstitucijos VIII skirsnio nuostatų negalima aiškinti atsietai nuo Konstitucijos preambulėje skelbiamo atviros, teisingos ir darnios visuomenės ir teisinės valstybės siekio, nuo Konstitucijos 2 dalies nuostatos „valdžios galias riboja Konstitucija“, nuo Konstitucijos 7 straipsnio 1 dalies nuostatos „negalioja įstatymas ar kitas aktas, priešingas Konstitucijai“ ir kitų Konstitucijos nuostatų.

264 Šioje byloje priimtu Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 6 d. nutarimu paneigtos pareiškėjo prašyme išdėstytos abejonės, ar Konstitucinis Teismas yra teismas, ir pabrėžta, kad institucija, kuriai pagal Konstituciją pavesta vykdyti konstitucinę teisminę kontrolę, kurios pavadinimas – Konstitucinis Teismas – yra tiesiogiai įtvirtintas pačioje Konstitucijoje ir kuri pačioje Konstitucijoje yra įvardyta kaip teismas, savo konstitucine prigimtimi negali būti ne teismas, t. y. ne teisminė institucija. Vien tai, kad Konstitucijoje yra atskiri skirsniai „Teismas“ ir „Konstitucinis Teismas“ ir kad Konstitucinio Teismo padėtis apibrėžiama atskirame Konstitucijos skirsnyje, nėra ir negali būti pagrindas aiškinti, esą Konstitucinis Teismas nėra teismas (teisminės valdžios dalis) ir yra kažkur už teisminės valdžios sistemos ribų. Priešingai, tai nepaneigia Konstitucinio Teismo buvimo teismų sistemos dalimi, bet pabrėžia konstitucinę Konstitucinio Teismo paskirtį, kompetenciją ir ypatingą jo statusą teisminės valdžios sistemoje, kartu ir visų valstybės valdžių vykdančių valstybės institucijų sistemoje.

Tačiau tuo metu, kai buvo kuriamas konstitucinės justicijos modelis, konstitucinė justicija Lietuvoje nebuvo egzistavusi nė vienos dienos ir tai kėlė atitinkamą modelio kūrėjų atsargumą dėl šio instituto. Tiek Lietuvos²⁶⁵, tiek užsienio²⁶⁶ konstitucinės teisės mokslo darbuose buvo akcentuojama, kad Konstitucijos VIII skirsnyje buvo įtvirtinta gana minimalistinė Konstitucinio Teismo jurisdikcijos koncepcija. Nuosaiki Lietuvos konstitucinės justicijos modelio kūrėjų pozicija suprantama. Vieno iš žymiausių konstitucinės justicijos tyrėjų L. Favoreu tvirtinimu, geriau pradėti vykdyti konstitucinę kontrolę pasirinkus kuklią, net paprasčiausią sistemą, o vėliau pamažu jos veiklos sritis plėsti ir leisti į teismą kreiptis naujiems subjektams²⁶⁷.

Konstitucijos 105 straipsnio 1 ir 2 dalyse įtvirtinti Konstitucinio Teismo įgaliojimai vertinti įstatymų ir kitų teisės aktų konstitucingumą. Nustatyta, kad Konstitucinis Teismas nagrinėja ir priima sprendimą: 1) ar neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai Lietuvos Respublikos įstatymai ir kiti Seimo priimti aktai; 2) ar neprieštarauja Konstitucijai ir įstatymams Respublikos Prezidento aktai, Respublikos Vyriausybės aktai. Konstitucijos 105 straipsnio 3 dalyje nustatyti ir kiti Konstitucinio Teismo atliekamos konstitucinės kontrolės objektai. Pagal Konstitucijos 105 straipsnio 3 dalį Konstitucinis Teismas teikia išvadas: 1) ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai per Respublikos Prezidento ar Seimo rinkimus; 2) ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti pareigas; 3) ar Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys neprieštarauja Konstitucijai; 4) ar Seimo narių ir valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai.

Nors galimos įvairios konstitucinės justicijos institucijų įgaliojimų klasifikacijos, bendriausiu požiūriu visų konstitucinės justicijos institucijų įgaliojimus galima suskirstyti į keturias pagrindines grupes: 1) teisės aktų konstitucingumo kontrolė; 2) veiksnių konstitucinė kontrolė; 3) abstraktus Konstitucijos aiškinimas; 4) ceremoniniai įgaliojimai. Lietuvos Konstitucinis Teismas įgyvendina tris iš jų: 1) atlieka teisės aktų konstitucingumo kontrolę, vertindamas, ar neprieštarauja Konstitucijai įstatymai ir kiti Seimo priimti aktai, Respublikos Prezidento aktai, Respublikos Vyriausybės aktai, taip pat teikdamas išvadas, ar Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys

265 JARAŠIŪNAS, E. *Valstybės valdžios institucijų <...>*, p. 63.

266 SADURSKI, W. *Rights Before Courts <...>*, p. 6.

267 FAVOREU, L. *Konstituciniai teismai <...>*, p. 108–109.

neprieštarauja Konstitucijai; 2) atlieka veiksmų konstitucinę kontrolę: teikia išvadas dėl to, ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai per Respublikos Prezidento ar Seimo rinkimus, ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti pareigas; ar Seimo narių ir valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai; 3) Konstitucinio Teismo pirmininkas arba teisėjai taip pat atlieka ceremonines funkcijas, pavyzdžiui, Respublikos Prezidento priesaikos aktą pasirašo jis pats ir Konstitucinio Teismo pirmininkas, o jo nesant – vienas iš Konstitucinio Teismo teisėjų (Konstitucijos 82 str. 3 d.); Seimo nario priesaiką priima Konstitucinio Teismo pirmininkas, o jei jo nėra arba jei jis laikinai negali eiti šių pareigų, – laikinai einantis jo pareigas Konstitucinio Teismo teisėjas (Seimo statuto 4 str.).

Konstitucinis Teismas neteikia konsultacinių išvadų dėl abstraktaus Konstitucijos aiškinimo (tokią kompetenciją turi, pvz., Vokietijos, Bulgarijos, Moldovos konstituciniai teismai), taip pat nors ir turi įgaliojimus teisės aktų konstitucingumo kontrolės bei veiksmų konstitucinės kontrolės srityse, tačiau šie įgaliojimai nėra tokia platūs kaip kitose valstybėse. Pavyzdžiui, Lietuvos konstitucinės kontrolės modelyje nėra kai kurių valstybių konstitucijose numatytos specialios jurisdikcijos srities – spręsti valstybės valdžios institucijų ginčus. Lietuvoje šie ginčai nagrinėjami tik netiesiogiai, t. y. sprendžiant konkreto akto, kurio turinys lemia konkrečios valdžios institucijos įgaliojimus, konstitucingumo klausimus. Tačiau tokiu atveju akcentuojamas ne institucijų ginčas, bet konkretaus teisės akto konstitucingumo nagrinėjimas²⁶⁸. Kita Europos konstituciniams teismams (Čekijos, Lenkijos, Slovakijos, Slovėnijos) dažnai priskiriama kompetencija, kurios nėra Lietuvoje, – politinių partijų veiklos teisėtumo kontrolės ir netgi paleidimo įgaliojimai. Konstituciniam Teismui taip pat nėra suteikta įgaliojimų vykdyti referendumų teisėtumo kontrolės (tokie įgaliojimai konstituciniams teismams suteikti Moldovoje, Portugalijoje, Rumunijoje, Slovakijoje, Slovėnijoje), Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas tai gali padaryti tik tirdamas referendumu priimtų įstatymų atitiktį Konstitucijai.

Kalbant apie teisės aktų konstitucingumo patikros įgaliojimų grupę, pažymėtina, kad apie tai, jog Konstitucijos VIII skirsnyje buvo įtvirtinta

268 Plačiau apie šią problemą ir siūlymus Konstituciniam Teismui suteikti valstybės valdžios institucijų konstitucinių ginčų sprendimo įgaliojimus žr.: JARAŠIŪNAS, E. *Valstybės valdžios institucijų <...>*.

gana siaura Konstitucinio Teismo jurisdikcijos koncepcija, liudijo ir ganėtinai ribotas subjektų, galinčių kreiptis į Konstitucinį Teismą, ratas, kaip antai, Lietuvos konstitucinės kontrolės modelyje iki 2019 m. nebuvo individualaus konstitucinio skundo mechanizmo. Rengiant, svarstant ir priimant Konstitucinio Teismo įstatymą buvo diskutuojama ir dėl fizinių ir juridinių asmenų teisės tiesiogiai kreiptis į Konstitucinį Teismą ir paduoti konstitucinį skundą. Tačiau jau rengiant Konstituciją ir nustatant žmogaus teisių ir laisvių gynimo institucinę struktūrą buvo nuspręsta, kad teismai, Seimo kontrolieriai ir daugelis kitų valstybės institucijų deramai užtikrins optimalią žmogaus teisių ir laisvių apsaugą. Kita vertus, nebuvo atmetama ir prielaida, kad ilgainiui asmens teisė tiesiogiai kreiptis į Konstitucinį Teismą galės būti įtvirtinta Konstitucijoje²⁶⁹.

Tvirtinama, kad tokią minimalistinę koncepciją lėmė tuometinis politinio elito teisinės sąmonės lygis, paviršutiniškas nusimanymas apie konstitucinės justicijos funkcionavimą, buvo nuogaštaujiama, kad, pernelyg išplėtus konstitucinės justicijos sritį, Konstitucinį Teismą „paskandins“ visuomenei mažai reikšmingos problemos, baimintasi „teisėjų valdžios“, galinčios faktiškai pakeisti parlamentą, įsitvirtinimo²⁷⁰. Matyt, todėl Konstitucijos normose neatsirado vietos individualiam konstituciniam skundui.

Nepaisant to, kad, palyginti su kitose Europos valstybėse konstituciniams teismams suteiktais įgaliojimais, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo kompetencija yra gana siaura, vis dėlto Lietuvoje ilgą laiką vyravo ne iniciatyvos ją plėsti, o, priešingai, – siaurinti. Tokios iniciatyvos ypač suintensyvėjo 2008–2014 m. ekonomikos krizės laikotarpiu, kai, pripažinus tam tikras taupymo priemones (teisės aktų nuostatas, kuriomis siekta įveikti ekonomikos krizę) antikonstitucinėmis, ne visi Konstitucinio Teismo nutarimai buvo palankiai sutikti kai kurių politikų²⁷¹. Pavyzdžiui, po Konstitucinio Teismo 2013 m. liepos 1 d. nutarimo žiniasklaidoje pasirodė politikų išsakytų minčių ne tik apie tai, kad Konstitucinis Teismas esą perima įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios galias vykdyti eko-

269 Plačiau apie tai žr.: ŽILYS, J. Konstitucinės justicijos ištakos Lietuvoje. In KŪRIS, E. (sud. ir moksl. red.). *Lietuvos Respublikos Konstitucijos dvidešimtmetis: patirtis ir iššūkiai*. Vilnius: Lietuvos notarų rūmai, 2012.

270 *Ibid.*, p. 63.

271 Plačiau apie tai žr.: MASNEVAITĖ, E.; PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D.; ŽALIMAS, D. Teismų nepriklausomumas ir teisinių ginčų sprendimas. In KŪRIS, E. (moksl. red.). *Krizė, teisės viešpatavimas ir žmogaus teisės*. Šiauliai: Titnagas, 2015.

nominę politiką, bet ir rimtesnių grasinimų apriboti Konstitucinio Teismo kompetenciją²⁷² ar net visai panaikinti šią instituciją. Ne kartą buvo siūloma, kad sunkmečiu Konstituciniam Teismui būtų draudžiama „kištis į Vyriausybės fiskalines priemones“. Viena Seimo narė net buvo pradėjusi rinkti Seimo narių parašus dėl Konstitucijos pataisos, kuria būtų naikinamas Konstitucinis Teismas, o jo funkcijos perduotos Aukščiausiajam Teismui²⁷³. Šiuo laikotarpiu taip pat buvo svarstoma galimybė rengti Konstitucijos pataisas, kurios apribotų Konstitucinio Teismo įgaliojimus spręsti dėl atlyginimų viešajame sektoriuje²⁷⁴. Viešojoje erdvėje pasirodė siūlymų siaurinti Konstitucinio Teismo kompetenciją tokiu būdu, kad Konstitucinis Teismas galėtų teikti tik konsultacines išvadas ir visais atvejais galutinę sprendimo teisę turėtų Seimas, o ordinariniai teismai galėtų netaikyti, jų nuomone, Konstitucijai prieštaraujančio įstatymo savo nagrinėjamose bylose²⁷⁵.

Diskusijos dėl Konstitucinio Teismo kompetencijos išplėtimo, t. y. dėl individualaus konstitucinio skundo įtvirtinimo nacionalinėje teisės sistemoje, atsinaujino 2007 m., kai Seimo 2007 m. liepos 4 d. nutarimu²⁷⁶ buvo patvirtinta Individualaus konstitucinio skundo įtvirtinimo koncepcija (toliau – ir Koncepcija). Buvo parengti ir atitinkami Konstitucijos pakeitimo įstatymų projektai²⁷⁷. 2008 m. birželio 26 d. plenariniame Seimo posėdyje buvo svarstytas Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106, 107 straipsnių pa-

272 *Seime sklando idėja apriboti Konstitucinio Teismo galias*. Prieiga per internetą: <http://www.lrt.lt/naujienos/ekonomika/4/29475/seime_sklando_ideja_apriboti_konstitucinio_teismo_galias> [žiūrėta 2022 m. sausio 16 d.].

273 Viename savo interviu ta Seimo narė kaip vieną iš priežasčių, kodėl ėmėsi tokios iniciatyvos, nurodo minėtą Konstitucinio Teismo 2013 m. liepos 1 d. nutarimą. Žr. NAVICKAS, A. *Aurelija Stancikienė: Konstitucinė krizė*. Prieiga per internetą: <http://www.tiesos.lt/index.php/tinklarastis/straipsnis/aurelija-stancikiene.-konstitucine-krize> [žiūrėta 2022 m. kovo 8 d.].

274 *L. Ragauskis apie KT galių ribojimus: tai nepagarba Konstitucijai*. Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/news/daily/law/l-ragauskis-apie-kt-galiu-ribojimus-tai-nepagarba-konstitucijai.d?id=62362211>> [žiūrėta 2022 m. sausio 18 d.].

275 *Konstitucijos kūrėjas L. N. Rasimas siūlo svarbias Konstitucijos pataisas*. Prieiga per internetą: <<http://www.tiesos.lt/index.php/tinklarastis/straipsnis/konstitucijos-kurejas-l.-n.-rasimas-siulo-svarbias-konstitucijos-pataisas>> [žiūrėta 2022 m. sausio 18 d.].

276 Lietuvos Respublikos Seimo 2007 m. liepos 4 d. nutarimas „Dėl individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo koncepcijos patvirtinimo“. *Žin.*, 2007, Nr. 77-3061.

277 Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas XP-980 (2). Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas XP-980 (3).

pildymo ir pakeitimo įstatymo projektas XP-980(2), jam buvo pritarta su pastabomis ir priimti buvo registruotas jau patobulintas Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas XP-980(3). Tačiau šio projekto priėmimo procedūra 2008 m. pavasario sesijoje, o ir vėliau nebuvo pradėta²⁷⁸.

Koncepcijoje įtvirtinta, kad politinių santvarkų demokratiškumo „lygis“ nustatomas pagal žmogaus teisių apimtį ir jų įgyvendinimo lygį, o konstitucinis skundas yra vienas iš pagrindinių asmens teisių ir laisvių gynimo instrumentų. Koncepcijoje siūlytas Lietuvos konstitucinio skundo modelis gali būti apibūdinamas kaip norminio konstitucinio skundo modelis. Koncepcijoje įtvirtinta, kad asmuo (fizinis ir juridinis), kurio konstitucinės teisės ir laisvės pažeidžiamos, gali kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl įstatymo ar kito Seimo akto (ar jo dalies), Respublikos Prezidento ar Vyriausybės akto (ar jo dalies), kurių pagrindu buvo priimtas sprendimas, pažeidžiantis asmens konstitucines teises ir laisves. Asmuo individualiu konstituciniu skundu gali kreiptis į Konstitucinį Teismą tik pasinaudojęs visomis teisinės gynybos priemonėmis, šios kreipimosi sąlygos išimčių nenumatoma. Kreipimosi į Konstitucinį Teismą terminas ne ilgesnis kaip 3 mėnesiai nuo galutinio valstybės institucijos sprendimo, išimčių nenumatyta; konstitucinį skundą surašo advokatas, nebent pareiškėjas turi aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą.

Planuota, kad, įtvirtinant individualaus konstitucinio skundo institutą, Lietuvos teisės sistemos reforma turėtų būti atlikta dviem etapais: I etapu Seimo 2008 m. pavasario sesijoje priimant atitinkamas Konstitucijos pataisas; II etapu (2009 m. II pusmetį) priimant reikalingas susijusių įstatymų (Administracinių bylų teisenos įstatymo, Civilinio proceso kodekso, Baudžiamojo proceso kodekso) pataisas bei pertvarkant Konstitucinį Teismą ir jo aparatą (vėliau šie terminai pavėlinti 2 metais). Numatyta ir tai, kad, tvirtinant atitinkamų metų valstybės biudžeto išlaidas, turėtų būti numatyti pakankami asignavimai, kurie leistų atlikti numatytą reformą ir užtikrintų Konstitucinio Teismo funkcijų vykdymą²⁷⁹. Tačiau 2009 m. motyvuojant valstybėje susiklosčiusia sunkia ekonomine ir finansine situacija neskirta papildomų valstybės biudžeto lėšų individualiam konstituciniam skundui įtvirtinti ir nuspręsta „įvertinant valstybėje susiklosčiusią sunkią ekonomi-

278 BELIŪNIENĖ, L. *Žmogaus teisių stiprinimas <...>*, p. 113.

279 BIRMONTIENĖ, T. et al. *Konstituciniai ginčai <...>*, p. 421.

nę-finansinę situaciją, ne tik pakeisti, bet ir atidėti šio instituto įgyvendinimui reikalingus terminus²⁸⁰.

Vis dėlto, net ir pasibaigus ekonomikos krizei, Lietuvos teisinėje bendruomenėje, politiniuose sluoksniuose ir apskritai visuomenėje vykusios diskusijos ir iniciatyvos dėl individualaus konstitucinio skundo įvedimo nacionalinėje teisėje kurį laiką neatsinaujino. Taigi šio instituto įtvirtinimo atidėjimas ilgainiui virto 10 metų trukusiu individualaus konstitucinio skundo instituto idėjos „iššaldymu“ (ar netgi beveik neterminuotu šios idėjos atsisakymu)²⁸¹. Taigi nors tiek oficialiuose dokumentuose, tiek teisininkų darbuose beveik sutartinai tvirtinama, kad šio instituto „iššaldymą“ lėmė būtent ekonomikos krizė, tačiau mokslinėje literatūroje taip pat pateikiama nuomonė, kad lemiamas veiksnys, 10 metų pavėlinęs teisės kreiptis į Konstitucinį Teismą fiziniams ir juridiniams asmenims įtvirtinimą Konstitucijoje, buvo politinė valia ar, tiksliau, jos nebuvimas²⁸².

Nors tiksliai įvardyti politinės valios įtvirtinti aptariamą institutą trūkumą nulėmusias priežastis sudėtinga, vis dėlto apibendrinant iki konstitucinio skundo įtvirtinimo Lietuvoje sklandžiusius skeptikų argumentus galima išskirti šiuos pagrindinius:

- 1) įtvirtinus konstitucinio skundo institutą, Konstitucinis Teismas bus pernelyg apkrautas darbu, suprastės Teismo darbo efektyvumas ir kartu konstitucinės jurisprudencijos kokybė;
- 2) iki 2019 m. veikęs konstitucinės justicijos modelis buvo pakankamas, ypač atsižvelgiant į tai, kad Lietuvoje yra netiesioginio kreipimosi į konstitucinės justicijos instituciją galimybė (kai asmuo gali kreiptis į konstitucinės justicijos instituciją per tarpinę instituciją, Lietuvoje per teismus);
- 3) didelėmis sąnaudomis pasiekama mažų rezultatų, t. y. kaip rodo tų valstybių, kuriose šis institutas veikia, praktika, paprastai yra patenkinama tik labai maža asmenų konstitucinių skundų dalis (2–5 proc.);
- 4) suteikus individams teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą, pasikeis nusistovėjusi Konstitucinio Teismo ir parlamento galių pusiausvyra²⁸³.

280 Lietuvos Respublikos Seimo 2009 m. gruodžio 17 d. nutarimas „Dėl individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo koncepcijos patvirtinimo pakeitimo“. *Žin.*, 2009, Nr. 152-6823.

281 BIRMONTIENĖ, T. et al. *Konstituciniai ginčai* <...>, p. 421.

282 *Ibid*, p. 422.

283 Plačiau apie šiuos argumentus, žr.: PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. Individualus konstitucinis skundas <...>, p. 207–213.

Paminėti argumentai atskleidžia, kad konstitucinės justicijos procesas, kreipimosi į konstitucinį teismą teisė nėra vien techniniai-praktiniai (1–3 argumentai), bet iš dalies ir ideologiniai klausimai (4 argumentas). Konstitucinės justicijos procesą reglamentuojančių teisės aktų nuostatos gali būti formuojamos pagal tai, ar siekiama, kad pagrindinė konstitucinės justicijos institucijos funkcija būtų spręsti konfliktus tarp valdžios šakų, ar žmogaus teisių apsauga. Valstybėse, kuriose į konstitucinės justicijos instituciją pirmiausiai žiūrima kaip į ginčų tarp valdžios šakų arbitrą, dažniausiai nėra įtvirtinta individualaus konstitucinio skundo galimybė²⁸⁴.

Akivaizdu, kad, individams suteikus teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą, pasikeičia nusistovėjusi Konstitucinio Teismo ir parlamento galių pusiausvyra. Juk tokiu atveju valdžios galių ribojimas žmogaus teisių apsaugos atžvilgiu įgyja dar didesnę pagreitį – įvedus individualaus konstitucinio skundo mechanizmą, prašymų Konstituciniame Teisme skaičius neabejotinai pagausėja, kartu padaugėja ir politinės valdžios priimtų teisės aktų ar jų dalių, kurie būtų pripažinti prieštaraujančiais Konstitucijai, skaičius. Juk ne veltui teigiama, kad konstitucinių teismų prieinamumas yra vienas iš esminių jų efektyvumą lemiančių veiksnių. Atsižvelgiant į šiuos argumentus, ankstesnėse šios monografijos autorės darbuose keltas klausimas, kad galbūt delsimas Lietuvoje įtvirtinti individualaus konstitucinio skundo institutą yra teorinių diskusijų apie konstitucionalizmo ir demokratijos (mažoritarinės) supriešinimą atspindys?²⁸⁵

Tiek atsakant į prieš tai pateiktus skeptikų argumentus, tiek pateikiant naujų argumentų, galima išskirti tokius konstitucinio skundo įtvirtinimo nacionalinėje sistemoje tikslingumo argumentus:

- 1) konstitucinis skundas yra svarbi priemonė, apsauganti fizinio ar juridinio asmens teises konstituciniu lygmeniu; net ir tose valstybėse, kuriose konstitucinės justicijos institucijas pasiekia itin didelis konstitucinių skundų skaičius, pripažįstama, kad individai vis tiek turėtų turėti galimybę kreiptis dėl savo konstitucinių teisių apsaugos konstituciniu skundu. Didelio skundų srauto problemą įstatymų leidėjas turėtų spręsti kitais būdais, tačiau ne apskritai atimant iš individų teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą, tinkamai parinkti filtrai ir teismo darbo organizavimo pokyčiai gali padėti susidoroti su šia problema²⁸⁶;

284 *Ibid.*

285 *Ibid.*, p. 211.

286 *Ibid.*, p. 201–224.

- 2) vien per teismus įgyvendinamas netiesioginis asmenų kreipimasis į Konstitucinį Teismą nepakankamas, nes sprendimą, ar kreiptis į Konstitucinį Teismą, tokiu atveju priima ne fizinis ar juridinis asmuo, o teismas; netiesioginio kreipimosi į konstitucinės justicijos instituciją akivaizdus trūkumas yra tas, kad jo veiksmingumas iš esmės priklauso nuo institucijų tarpininkų gebėjimo nustatyti galimai antikonstitucinius teisės aktus ir noro pateikti prašymą Konstituciniam Teismui²⁸⁷;
- 3) net ir mažas individualių konstitucinių skundų patenkinimo procentas reiškia, kad yra apginamos tam tikrų fizinių ar juridinių asmenų konstitucinės teisės, o valstybės valdžios institucijos labiau apgalvoja savo sprendimus, išplėtojama asmens konstitucinių teisių oficialioji konstitucinė doktrina, iškeliami fundamentalūs teisės klausimai;
- 4) konstitucinis skundas yra ne vien tik žmogaus teisių apsaugos, bet ir konstitucionalizmo plėtros instrumentas; individualaus konstitucinio skundo reikšmė neapsiriboja individualaus intereso apsauga, taip pat šis institutas saugo viešąjį interesą ir visą konstitucinę tvarką. Suteikus individams teisę tiesiogiai kreiptis į konstitucinės justicijos instituciją, visuomenė integruojama į nacionalinės teisės sistemos konstitucionalizavimą;
- 5) konstitucinio skundo įtvirtinimo reikalingumas kyla iš Konstitucijos ir Konstitucinio Teismo suformuluotos oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatų, pagal kurias: 1) asmuo, kurio konstitucinės teisės ir laisvės yra pažeistos, turi teisę kreiptis į teismą (Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalis); 2) Konstitucinis Teismas – teisminės valdžios institucija; 3) Konstitucija yra tiesiogiai taikomas aktas (Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalis); 4) kiekvienas savo teises gali ginti remdamasis Konstitucija (Konstitucijos 6 straipsnio 2 dalis);
- 6) EŽTT jurisprudencijoje laikomasi pozicijos, kad individualus konstitucinis skundas yra veiksminga vidaus teisinės gynybos priemonė, kuria turi būti pasinaudota prieš kreipiantis į EŽTT, todėl šis institutas gali būti vertinamas ir kaip veiksminga priemonė saugant nuo per didelio krūvio EŽTT bei galimybė valstybėms pačioms ištaisyti žmogaus teisių pažeidimus;

287 Plačiau apie tai, kodėl netiesioginis kreipimasis Lietuvoje buvo nepakankama žmogaus teisių apsaugos priemonė, žr. BELIŪNIENĖ, L. Žmogaus teisių <...>, p. 75–93; BIRMONTIENĖ, T. et al. *Konstituciniai ginčai* <...>, p. 414–419.

- 7) šio instituto paplitimas Europos regione rodo, kad konstitucinis skundas tampa vis labiau taikomu ir pasiteisinusiu instrumentu, todėl šio instituto įtvirtinimas nacionalinėje teisėje atspindėtų bendras europines tendencijas;
- 8) individualaus konstitucinio skundo procedūra lyginamosios teisėtyros mokslininkų darbuose įvardijama kaip labiausiai „teisminė“ ir mažiausiai lemianti konstitucinių teismų politizavimą²⁸⁸.

Taigi iki 2019 m. rugsėjo 1 d. Lietuva kartu su Bulgarija, Italija ir Moldova buvo likusi viena iš keturių Europos Tarybos valstybių, kuriose veikė konstituciniai teismai, bet asmenims nebuvo suteikta teisės kreiptis į Konstitucinį Teismą. Vis dėlto stipriaus argumentų, pagrindžiančių konstitucinio skundo naudingumą, pradėta girdėti tik 2016 m., kai Seimui 2016 m. gruodžio 13 d. pritarus naujai sudarytos Vyriausybės programai atsinaujino iniciatyvos dėl individualaus konstitucinio skundo įvedimo. Programoje skelbtas Vyriausybės ketinimas įtvirtinti „kiekvieno Lietuvos Respublikos piliečio teisę kreiptis į Lietuvos Respublikos Konstitucinį Teismą“²⁸⁹ sietinas su 2017 m. registruotais Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo bei Konstitucinio Teismo įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymų projektais²⁹⁰.

Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymo projektą²⁹¹ 2017 m. pateikė 38 Seimo nariai, kartu su juo pateiktas ir KTĮ pakeitimo

288 Mokslinėje literatūroje konstitucinių teismų įgaliojimų tipai klasifikuojami pagal tai, kiek jie lemia konstitucinių teismų politizavimą. Pvz., tokie įgaliojimai kaip apkaltos bylų sprendimas, politinių partijų veiklos teisėtumo vertinimas, ginčų tarp valstybės valdžios institucijų sprendimas priskiriami prie „politinių“. O kitoje spektro pusėje yra individualaus konstitucinio skundo procedūra, kuri gali būti pavadinta labiausiai „teisminė“, nes akto konstitucingumas vertinamas konkretaus žmogaus teisių pažeidimo kontekste. Nors sprendimai priimti išnagrinėjus šios rūšies bylas taip pat gali lemti netiesioginius politinius padarinius, kai kurių mokslininkų darbuose tvirtinama, kad individualių konstitucinių skundų nagrinėjimas lemia labiau teisinį tokių sprendimų argumentavimą. Plačiau apie tai žr.: HEIN, M.; EWER, S. *Politicization of European Constitutional Courts? A Comparative Study of Germany, Bulgaria, and Portugal*, 2016. Prieiga per internetą: (10) (PDF) How Do Types of Procedure Affect the Degree of Politicization of European Constitutional Courts? A Comparative Study of Germany, Bulgaria, and Portugal | Michael Hein and Stefan Ewert - Academia.edu [žiūrėta 2021 m. gruodžio 6 d.].

289 Lietuvos Respublikos Seimo 2016 m. gruodžio 13 d. nutarimas Nr. XIII-82 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos“. TAR, 2016, Nr. 28737.

290 BIRMONTIENĖ, T. et al. *Konstituciniai ginčai* <...>, p. 422.

291 Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIII-431. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/942a6100057411e78352864fdc41e502?jfwid=-4cu9uagrj> [žiūrėta 2021 m. birželio 8 d.].

įstatymo projektas²⁹², kuriame numatyta kreipimosi į Konstitucinę Teismą terminas, prašymo surašymo, turinio, priedų, pateikimo tvarkos reikalavimai. Šiais projektais siūlytas individualaus konstitucinio skundo modelis iš esmės analogiškas Konceptijoje siūlytam modeliui. Vis dėlto pagal šį Konstitucijos pakeitimo įstatymo projektą buvo siūloma dar labiau padidinti subjektų, galinčių kreiptis į Konstitucinę Teismą, ratą, nei buvo numatyta Konceptijoje. Siūlyta Konstitucijoje numatyti ne tik asmens teisę kreiptis į Konstitucinę Teismą dėl savo pažeistų teisių gynybos, bet ir suteikti atitinkamą teisę kreiptis į Konstitucinę Teismą ir Seimo kontrolieriams ir kitoms vadovaujantis Konstitucijos 73 straipsnio 3 dalies nuostatomis įsteigtoms kontrolės institucijoms (pavyzdžiui, lygių galimybių kontrolieriui ir vaiko teisių apsaugos kontrolieriui), šioms tiriant jų kompetencijai priskirtus skundus, t. y. siekiant apginti galimai pažeistas kitų į jas besikreipusių asmenų teises. Tačiau per 2017 m. birželio 29 d. vykusį pirmąjį balsavimą dėl minėtos Konstitucijos pataisos nepavyko surinkti 2/3 visų Seimo narių balsų, už pataisą balsavo 90 Seimo narių (pritrūko 4 balsų).

Tačiau po šio nesėkmingo bandymo politinė valia įtvirtinti aptariamą institutą išliko ir 2018 m. pateiktas kitas individualaus konstitucinio skundo institutą siekiantis įtvirtinti Konstitucijos pakeitimo įstatymo projektas²⁹³. 2019 m. kovo mėn. Seimas priėmė šiuo projektu siūlytas Konstitucijos pataisas, jos įsigaliojo 2019 m. rugsėjo 1 d. Konstitucijos 106 straipsnis papildytas nauja ketvirtąja dalimi, kurioje nustatyta, kad kiekvienas asmuo turi teisę kreiptis į Konstitucinę Teismą dėl Konstitucijos 105 straipsnio pirmojoje ir antrojoje dalyse nurodytų aktų, jeigu jų pagrindu priimtas sprendimas pažeidė šio asmens konstitucines teises ar laisves ir šis asmuo išnaudojo visas teisinės gynybos priemones. Konstitucijos 107 straipsnis papildytas trečiąja dalimi, kurioje nustatyta, kad byloje pagal Konstitucijos 106 straipsnio ketvirtojoje dalyje nurodyto asmens kreipimąsi priimtas Konstitucinio Teismo sprendimas, kad Lietuvos Respublikos įstatymas (ar jo dalis) arba kitas Seimo aktas (ar jo dalis), Respublikos Prezidento aktas, Vyriausybės aktas (ar jo dalis) prieštarauja Konstitucijai, yra pagrindas įstatymo nustatyta tvarka atnaujinti procesą dėl pažeistų to asmens konstitucinių teisių ar lais-

292 Konstitucinio Teismo įstatymo 31, 65, 66, 68, 72 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas Nr. XIII P-432. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/fb70ddc0057511e78352864fdc41e502?jfwid=-4cu9uagrq> [žiūrėta 2021 m. birželio 8 d.].

293 Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIII P-2159.

vių įgyvendinimo. Iki šios pataisos įsigaliojimo į Konstitucinį Teismą dėl teisės aktų atitikties Konstitucijai galėjo kreiptis tik ne mažiau kaip 1/5 visų Seimo narių grupė, Respublikos Prezidentas, Respublikos Vyriausybė, taip pat teismai ir Seimas *in corpore*, taigi šiomis pataisomis gerokai padidintas subjektų, galinčių inicijuoti teisės aktų konstitucingumo patikrą Konstituciniame Teisme, ratas.

Konstitucijoje įtvirtintas reguliavimas iš esmės panašus į ankstesniame Konstitucijos pakeitimo įstatymo projekte (2017 m.) siūlytąjį, tačiau atsisakyta Seimo kontrolieriaus ir kitų kontrolės institucijų teisės į Konstitucinį Teismą kreiptis siekiant apginti asmenų, kurių skundus joms pagal kompetenciją priskirta nagrinėti, teises. Neaišku, kokios priežastys lėmė, kad tokios galimybės neliko galutinėje Konstitucijos pataisoje dėl individualaus konstitucinio skundo įtvirtinimo. Manytina, kad tokiu būdu siekta „apeiti“ Konstitucijos 148 straipsnio 4 dalyje įtvirtintą reikalavimą, kad Konstitucijos pataisa Seimui iš naujo svarstyti gali būti teikiama tik ne anksčiau kaip po metų. Taigi siekta pateikti Konstitucijos pakeitimo įstatymo projektą, kuris nebūtų identiškas ankstesniajam, todėl atsisakyta siūlymo individualaus konstitucinio skundo institutą derinti su ombudsmenų institucijų galimybėmis kreiptis į Konstitucinį Teismą²⁹⁴.

Taigi nuo pat Lietuvos konstitucinės justicijos modelio kūrimo pradžios vykusios diskusijos (intensyviau nuo 2007 m.) šio instituto įvedimo klausimu pagaliau „davė vaisių“ (nors ir po keleto nesėkmingų bandymų). 2019 m. rugsėjo mėn. taip pat įsigaliojo Konstitucinio Teismo įstatymo (toliau – ir KTĮ) ir Konstitucinio Teismo reglamento (toliau – ir KTR) pakeitimai²⁹⁵, kuriais detalizuota individualaus konstitucinio skundo pateikimo tvarka. Kadangi, kaip minėta, pagal Konstitucijos 107 straipsnio 3 dalį, Konstitucinio Teismo sprendimas, kad Lietuvos Respublikos įstatymas (ar jo dalis) arba kitas Seimo aktas (ar jo dalis), Respublikos Prezidento aktas, Vyriausybės aktas (ar jo dalis) prieštarauja Konstitucijai, yra pagrindas įstatymo nustatyta tvarka atnaujinti procesą dėl pažeistų to asmens kons-

294 PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. Lietuvos konstitucinio skundo <...>, p. 54.

295 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo Nr. I-67 3, 13, 24, 28, 31, 32, 39, 40, 46, 48, 49, 531, 61, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 76, 84, 86, 88 straipsnių pakeitimo ir įstatymo papildymo 671 ir 672 straipsniais įstatymas. TAR, 2019-07-26, Nr. 12391; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. rugsėjo 5 d. sprendimas Nr. 17B-3 dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo reglamento pakeitimo ir papildymo. TAR, 2019-09-06, Nr. 14273.

titucinių teisių ar laisvių įgyvendinimo. Šiuo tikslu kartu su Konstitucijos pataisomis 2019 m. rugsėjo 1 d. taip pat įsigaliojo papildomą proceso atnaujinimo pagrindą įtvirtinantys Civilinio proceso kodekso²⁹⁶, Baudžiamojo proceso kodekso²⁹⁷, Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso²⁹⁸ ir Administracinių bylų teisenos įstatymo²⁹⁹ pakeitimai.

Išsamiau visi Konstitucijoje ir paminėtuose ordinariniuose teisės aktuose įtvirtinti Lietuvos konstitucinio skundo modelio elementai ir jų efektyvumo didinimo galimybės aptariami toliau.

296 Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 366 ir 367 straipsnių pakeitimo įstatymas. *TAR*, 2019-07-26, Nr. 12370.

297 Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso XXXV skyriaus pavadinimo ir 456, 457, 458 ir 459 straipsnių pakeitimo įstatymas. *TAR*, 2019-07-26, Nr. 12371.

298 Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso 658, 659, 660 ir 663 straipsnių pakeitimo įstatymas. *TAR*, 2019-07-26, Nr. 12373.

299 Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo Nr. VIII-1029 156 straipsnio pakeitimo įstatymas. *TAR*, 2019-07-26, Nr. 12376.

11.2. Individualus konstitucinis skundas Lietuvos konstitucinės justicijos proceso struktūroje

Teisės normos ir kitos nuostatos, reglamentuojančios procedūras, kurių laikdamasis Konstitucinis Teismas tiria teisės aktų atitiktį Konstitucijai ir kitas jo kompetencijai priskirtas bylas, sudaro atskirą teisminio proceso rūšį – konstitucinės justicijos procesą. Pastaraisiais metais teisės moksle įsitvirtina pozicija, kad šios nuostatos taip pat laikytinos sudarančiomis savarankišką procesinės teisės šaką³⁰⁰. Konstitucinės justicijos proceso teisę, kaip atskirą procesinės teisės šaką, lygiareikšmę baudžiamojo, civilinio ar administracinio proceso teisei, pagrindžia ne tik sąsajos su kitomis procesinės teisės šakomis, bendrieji principai, institutai ir kt., bet ir tai, kad ši teisės sritis daugiausia yra reguliuojama ordinarinės teisės aktais. Todėl, nepaisant to, kad ji, kaip ir kitos procesinės teisės šakos, taip pat yra grindžiama Konstitucijos nuostatomis, negali būti laikoma procesiniu konstitucinės teisės segmentu. Šios teisės šakos atskirumą taip pat rodo klasikiniai teisės šakų atskyrimo požymiai, t. y. atskiras teisinio reguliavimo dalykas ir metodas³⁰¹.

Svarbu pažymėti ir tai, kad Konstitucijos ir KTĮ nuostatų analizė akivaizdžiai rodo, jog aptariama procesinės teisės sritis nėra vienalytė. Konstitucijoje ir KTĮ nustatytos skirtingos procedūros, kurių laikdamasis Konstitucinis Teismas tiria teisės aktų atitiktį Konstitucijai (Konstitucijos 102 str. 1 d., 105 str. 1 ir 2 d., 106 str. 1–4 d., 107 str. 1 d., KTĮ 63–72 str.), taip pat tos, pagal kurias Konstitucinis Teismas tiria kitas jo kompetencijai priskirtas bylas, t. y. teikia išvadą Konstitucijoje ir įstatymų nustatytais atvejais (Konstitucijos 105 str. 3 d., 106 str. 5 d., 107 str. 3 d., KTĮ 73–83 str.) bei aiškina savo paties aktus (KTĮ 61 str.).

Iki individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo Lietuvoje teisės mokslo doktrinoje vyravo nuomonė, kad, atsižvelgiant į šią trejopą Konstitucinio Teismo kompetenciją, konstitucinės justicijos procese galima

300 Žr.: KŪRIS, E. Konstitucinės justicijos proceso <...>. PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. Konstitucinės justicijos proceso teisė kaip teisės šaka: teoriniai aspektai. *Teisė*, 2015, t. 95, p. 151–167.

301 Plačiau apie tai žr.: PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. Konstitucinės justicijos procesas Lietuvoje <...>, p. 167–173.

išskirti (bent) tris skirtingas teiseņas: 1) pagrindinę konstitucinės justicijos proceso teiseņą – prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai teiseņą; 2) fakultatyvinę konstitucinės justicijos proceso teiseņą – paklausimų dėl išvadų nagrinėjimo teiseņą (yra keturios šios rūšies teiseņos atmainos); 3) išvestinę konstitucinės justicijos proceso teiseņą – Konstitucinio Teismo nutarimo, išvados ar sprendimo aiškinimo teiseņą. Nors dėl savarankiškos teiseņos statuso šiek tiek abejonių kelia procedūros, pagal kurias Konstitucinis Teismas aiškina savo paties aktus, nes prašymu išaiškinti Konstitucinio Teismo baigiamąjį aktą nėra pradedama nauja konstitucinės justicijos byla, tai tik ankstesnės, išnagrinėtos bylos tąsa. Tačiau atkreiptinas dėmesys, kad kartais viename sprendime³⁰² būna išaiškintos ne vieno, o kelių Konstitucinio Teismo aktų nuostatos³⁰³, tokiu atveju lieka nebeaišku, kurios konkrečiai bylos tąsa yra šis sprendimas. Konstitucinio Teismo nutarimo, išvados, sprendimo aiškinimo teiseņa laikytina išvestine teiseņos rūšimi, tai specifinis konstitucinės justicijos proceso institutas, pratęsiantis (atgaivinantis) jau baigtas kitas teiseņas. Nurodytos teiseņos yra išskirtinos atsižvelgiant į skirtingus aptariamų teiseņų objektus, jas inicijuoti galinčius subjektus, baigiamuosius aktus ir jų teisinius padarinius, reikalavimus prašymams ir paklausimams, teismo posėdžio formas, kreipimūsi išnagrinėjimo terminus ir kitus tam tikroms teiseņoms būdingus specifinius procesinius elementus³⁰⁴. Esama ir tokių konstitucinės justicijos proceso elementų, kurie yra bendri visoms teiseņoms: Konstitucinio Teismo sudėtis, konstitucinės justicijos byloms nagrinėti reikalingas Konstitucinio Teismo teisėjų kvorumas, sprendimų priėmimo dauguma, Konstitucinio Teismo teisėjų nušalinimo ir nusišalinimo institutas, pasitarimų kambario ir balsavimo rezultatų slaptumo užtikrinimas, Konstitucinio Teismo teisėjų atskirosios nuomonės institutas ir kt.³⁰⁵

Teiseņos sąvoka labai tiksliai apibūdina skirtingas konstitucinės justicijos bylų nagrinėjimo atmainas. Štai administraciniam procesui skirtoje mokslinėje literatūroje tvirtinama, kad administracinio proceso sąvoka apėria įvairių administracinių bylų teiseņas (administracinių teisės pažeidi-

302 Pvz., Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 16 d. sprendimas. *TAR*, 2014, Nr. 299.

303 KŪRIS, E. (sud. ir moksl. red.). *Konstitucinis Teismas <...>*, p. 77.

304 Plačiau apie tai žr.: PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. *Konstitucinės justicijos procesas <...>*, p. 173–180.

305 *Ibid*, p. 209–250.

mų bylų, drausminių (tarnybinių) nusižengimų bylų, kitų bylų dėl ginčų, kylančių iš administracinių teisinių santykių, ir kt.). O administracinių teisės pažeidimų bylų teiseną yra atskira administracinių bylų teisenos rūšis ir kartu sudedamoji administracinio proceso dalis³⁰⁶. Civiliniame procese skiriama dvejopa teiseną: ieškinio (arba ginčo) teiseną ir ypatingoji teiseną³⁰⁷, o pati teiseną apibrėžiama kaip speciali civilinių bylų nagrinėjimo tvarka, taikoma vienodos materialinės prigimties civilinių bylų visumai. Pagal analogiją, ir konstitucinės justicijos proceso nuostatų grupės, reglamentuojančios skirtingų konstitucinės justicijos bylų nagrinėjimo taisykles, yra įvardytos konstitucinės justicijos proceso teisenomis (pvz., KTĮ IV skyrius „Prašymų ištirti teisės aktų atitikimą Konstitucijai teiseną“).

Vis dėlto individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimas Konstitucijoje ir ordinariniuose teisės aktuose visai pagrįstai verčia kelti klausimą: ar speciali šiuose teisės aktuose įtvirtinta individualių konstitucinių skundų nagrinėjimo tvarka negali būti įvardyta dar viena atskira konstitucinės justicijos proceso teiseną? Taigi toliau bus analizuojama, ar pagrindiniai konstitucinių skundų nagrinėjimo tvarkos elementai yra pakankamai saviti ir specifiniai, palyginti su kitų subjektų prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai teisenos elementais, kad šią tvarką būtų galima įvardyti atskira konstitucinės justicijos proceso teiseną.

Objektai. 2019 m. įtvirtinus konstitucinio skundo institutą teisės aktų konstitucingumo kontrolės objektų sąrašas³⁰⁸ nebuvo išplėstas. Asmuo individualų konstitucinį skundą gali pateikti dėl tų pačių teisės aktų (jeigu jų pagrindu priimtas sprendimas pažeidė šio asmens konstitucines teises ar laisves), kurių konstitucingumą iki šiol galėjo ginčyti ir kiti subjektai, t. y. dėl įstatymų ir kitų Seimo priimtų aktų, Respublikos Prezidento aktų, Respublikos Vyriausybės aktų atitikties Konstitucijai ar kitam aukštesnės galios teisės aktui (Konstitucijos 106 str. 4 d.). Taigi tiek prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai teisenos objektai, tiek individualių konstitucinių skundų nagrinėjimo tvarkos objektai sutampa.

Skirtingi bylų inicijavimo subjektai. Įvedus konstitucinio skundo institutą nacionalinėje teisės sistemoje subjektų, galinčių inicijuoti teisės aktų

306 PETKEVIČIUS, P. *Administracinių teisės pažeidimų bylų teiseną*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003, p. 15.

307 LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė*, I tomas. Vilnius: Justitia, 2003, p. 50.

308 Plačiau apie teisės aktų konstitucingumo patikros objektų sąrašą žr.: monografijos II.3.2. skyrių.

konstitucingumo patikrą, sąrašas labai reikšmingai išplėstas. Be ankstesnių prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai teiseną galinčių iniciuoti subjektų (tai Seimo *in corpore*, 1/5 Seimo narių grupės, Respublikos Prezidento, Vyriausybės ir teismų), Konstitucijos 106 straipsnio 4 dalyje įtvirtintas dar vienas specifinis subjektas „kiekvienas asmuo“³⁰⁹. Svarbu pabrėžti ir tai, kad šio teisės aktų konstitucingumo patikros inicijavimo subjekto galimybės kreiptis į Konstitucinį Teismą, skirtingai nuo kitų subjektų, apribotos dviem Konstitucijoje įtvirtintomis sąlygomis: 1) „asmuo turi teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl <...> aktų, kurių pagrindu priimtas sprendimas pažeidė šio asmens konstitucines teises ar laisves“; 2) „asmuo išnaudojo visas teisinės gynybos priemones“ (106 str. 4 d.). Trečioji konstitucinio skundo pateikimo sąlyga įtvirtinta ordinarinės teisės lygmeniu: KTĮ nustatytas 4 mėnesių skundo padavimo terminas po paskutinės instancijos, sprendusios bylą, galutinio sprendimo (65 str. 2 d. 3 p.). Taigi konstitucinių skundų nagrinėjimo tvarka turi ne tik atskirą konstitucinės justicijos bylų inicijavimo subjektą („kiekvieną asmenį“), bet ir to subjekto kreipimosi galimybės apribotos tik konstitucinių skundų nagrinėjimo tvarkai būdingomis sąlygomis.

Baigiamieji aktai, jų teisiniai padariniai³¹⁰. Nors Konstitucijoje minimi tik du Konstitucinio Teismo aktų tipai (sprendimai ir išvados), tačiau KTĮ 71 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad Konstitucinis Teismas, baigęs nagrinėti bylą dėl teisės akto atitikties Konstitucijai, priima nutarimą. Tiek konstituciniais skundais, tiek kitų subjektų inicijuotos konstitucinės justicijos bylos dėl teisės aktų konstitucingumo baigiamos priimant ir paskelbiant nutarimus. Iš Konstitucijos 107 straipsnio 1 ir 2 dalių (kaip ir iš Konstitucijos viršenybės ir konstitucinio teisinės valstybės principų, Konstitucinio Teismo konstitucinės misijos vykdyti konstitucinį teisingumą, garantuoti Konstitucijos viršenybę teisės sistemoje ir konstitucinį teisėtumą) matyti, kad Konstitucijoje įtvirtintas *erga omnes* konstitucinės kontrolės modelis, pagal kurį, Konstitucinio Teismo nutarimai turi poveikį visai teisės sistemai ir yra visuotinai privalomi. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta bendra taisyklė, jog Konstitucinio Teismo sprendimų dėl teisės aktų atitikties Konstitucijai galia nu-

309 Plačiau apie šį individualaus konstitucinio skundo elementą žr. monografijos II.3.3. skyrių.

310 Plačiau apie tai monografijos II.3.5. skyriuje.

kreipiamą į ateitį. Taigi Lietuvoje įtvirtintas *ex nunc* Konstitucinio Teismo nutarimų teisinės galios modelis³¹¹.

Vis dėlto individualiais konstituciniais skundais inicijuotose bylose priimti nutarimai turi tam tikrą specifiką šių baigiamųjų aktų teisinių padarinių kontekste. Konstitucijoje įtvirtinta, kad byloje pagal <...> asmens kreipimąsi priimtas Konstitucinio Teismo sprendimas, kad Lietuvos Respublikos įstatymas (ar jo dalis) arba kitas Seimo aktas (ar jo dalis), Respublikos Prezidento aktas, Vyriausybės aktas (ar jo dalis) prieštarauja Konstitucijai, yra pagrindas įstatymo nustatyta tvarka atnaujinti procesą dėl pažeistų to asmens konstitucinių teisių ar laisvių įgyvendinimo (Konstitucijos 107 str. 3 d.). Taigi Konstitucijoje *expressis verbis* įtvirtintas Konstitucinio Teismo nutarimų, priimtų išnagrinėjus individualų konstitucinį skundą, kuriuo tam tikras teisės aktas pripažįstamas prieštaraujančiu Konstitucijai, retroaktyvus taikymas *inter partes*. Tai yra šiuo atveju Konstitucinio Teismo nutarimo retroaktyvus taikymas yra ribojamas proceso atnaujinimu siekiant apginti asmens konstitucines teises ar laisves Konstituciniam Teismui priėmus nutarimą, kad asmeniui pritaikytas teisės aktas prieštarauja Konstitucijai, pagal to asmens individualų konstitucinį skundą. Tačiau apskritai visiems kitiems asmenims, t. y. iš esmės *erga omnes*, toks Konstitucinio Teismo nutarimas galioja ir yra taikomas pagal bendrąją taisyklę *ex nunc*.

Skirtingi reikalavimai prašymams ir jų priimtinumas. KTĮ įtvirtinti atskiri straipsniai prašymo ištirti teisės akto atitiktį Konstitucijai turiniui (KTĮ 66 str.) ir Konstitucijos 106 straipsnio 4 dalyje nurodyto asmens prašymo Konstituciniam Teismui turiniui (KTĮ 67¹ str.). 2019 m. kartu su individualaus konstitucinio skundo įtvirtinimu KTĮ 24 straipsnio 4 dalyje nustatytas prašymų trūkumų šalinimo institutas, būdingas tik konstitucinių skundų tyrimui. Individualius konstitucinius skundus nagrinėti gali būti atsisakoma tais pačiais pagrindais, kuriais atsisakoma nagrinėti ir kitus prašymus ištirti teisės akto atitiktį Konstitucijai (KTĮ 69 str.). Vis dėlto tai, kad fiziniai ir juridiniai asmenys (skirtingai nuo kitų subjektų) gali teikti prašymą ištirti teisės akto atitiktį Konstitucijai tik esant trims minėtoms sąlygoms, lemia gana ryškią konstitucinių skundų priimtinumą specifiką. Pavyzdžiui, KTĮ 69 straipsnio 6 punkte nustatyta, kad Konstitucinis Teismas atsisako nagrinėti prašymą, kai Konstitucijos 106 straipsnio 4 dalyje

311 Plačiau apie šio dominuojančio nutarimų teisinės galios modelio išimtis žr. monografijos II.3.5. skyriuje.

nurodyto asmens prašymas paduotas praleidus šiame įstatyme nustatytą jo pateikimo Konstituciniam Teismui terminą. Akivaizdu, kad dėl konstitucinio skundo instituto savitumo ir kiti šiame straipsnyje numatyti atsisakymo pagrindai Konstitucinio Teismo procesinėje praktikoje taip pat taikomi specifiskai³¹².

Teismo posėdžio forma. Nors KTĮ 53(1) straipsnio 2 dalies nuostata, kad byla nagrinėjama rašytinio proceso tvarka, išskyrus atvejus, kai Konstitucinis Teismas nusprendžia, kad yra būtinas žodinis bylos nagrinėjimas, įtvirtinta 2019 m. kartu su individualaus konstitucinio skundo pateikimo tvarką reglamentuojančiais pakeitimais, tačiau ši nuostata skirta ne vien tik byloms dėl individualių konstitucinių skundų, bet visoms konstitucinės justicijos byloms dėl teisės aktų atitikties Konstitucijai nagrinėti. Taigi rašytinis procesas yra dominuojanti posėdžio forma tiek nagrinėjant fizinių ir juridinių asmenų prašymus, tiek ir kitų subjektų prašymus dėl teisės aktų konstitucingumo³¹³.

Kreipimūsi nagrinėjimo terminai. 2019 m. įtvirtinus individualų konstitucinį skundą, KTĮ 29 straipsnyje nustatyti kreipimūsi nagrinėjimo terminai nebuvo koreguoti, taigi individualūs konstituciniai skundai nagrinėjami pagal tas pačias gaires, kurios nustatytos nagrinėti kitus prašymus ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai (KTĮ 29 str.; KTR ketvirtas skirsnis). Bylos dėl teisės aktų atitikties Konstitucijai paprastai nagrinėjamos eilės tvarka (KTĮ 29 str. 3 d.), išskyrus 4 mėnesių nagrinėjimo terminą, kai nagrinėjama byla dėl įstatymo ar kito akto, reglamentuojančio žemės paėmimą visuomenės poreikiams įgyvendinant ypatingos valstybinės svarbos projektus (KTĮ 29 str. 2 d., KTR 101 p.). Taip pat paankstinamas Seimo ir Respublikos Prezidento pateiktų prašymų ištirti, ar žemesnės galios teisės aktas atitinka Konstituciją ar kitą aukštesnės galios teisės aktą, nagrinėjimas (KTĮ 29 str. 4 d., KTR 99 p.). KTR 103 punkte nustatyti ir kiti KTĮ tiesiogiai nenustatyti atvejai, kai gali būti paankstinamas pagal šią teiseną nagrinėjamų bylų nagrinėjimas. Tačiau svarbu pažymėti, kad 2019 m. KTR įtvirtinta viena nuostata, skirta išskirtinai individualių konstitucinių skundų nagrinėjimo terminui. KTR 103.5. punkte nustatyta, kad gali būti paankstinamas nagrinėjimas bylų pagal Konstitucinio Teismo įstatymo 67¹ straipsnyje nurodytus prašymus, kurių nagrinėjimo nepaankstinus būtų neatitaisomai pažeistos

312 Plačiau apie tai monografijos II.3.6.1. skyriuje.

313 Plačiau apie tai monografijos II.3.6.5. skyriuje.

pareiškėjo konstitucinės teisės ar laisvės, arba kai tai būtina dėl viešojo intereso³¹⁴.

Kiti specifiniai procesiniai elementai. Individualių konstitucinių skundų nagrinėjimo tvarka turi ir kitų specifinių procesinių elementų, kurie nėra būdingi kitų konstitucinės justicijos bylų dėl teisės aktų atitikties Konstitucijai nagrinėjimui. Kaip antai KTĮ nustatyti: specifinis individualaus konstitucinio skundo byloje dalyvaujančių byloje asmenų išlaidų apmokėjimas (39 str. 2 d.); prašymo pateikimo termino atnaujinimo institutas (65 str. 4 d.); teismo sprendimo vykdymo sustabdymo institutas (67² str.)³¹⁵.

Taigi kai kurie itin reikšmingi bylų nagrinėjimo tvarkos elementai sutampa (objektas, baigiamieji aktai, posėdžio forma) arba turi tik tam tikrų ne itin reikšmingų skirtumų (prašymų nagrinėjimo terminai). Tačiau individualių konstitucinių skundų nagrinėjimo tvarka nuo kitų prašymų ištirti teisės aktų atitiktį nagrinėjimo turi ir esminių skirtumų: 1) atskiras konstitucinės justicijos bylų inicijavimo subjektas; 2) šio subjekto galimybės kreiptis dėl teisės aktų konstitucingumo (skirtingai nuo kitų subjektų) apribotos specifinėmis Konstitucijoje ir KTĮ nustatytais sąlygomis (filtrais); 3) Konstitucinio Teismo nutarimų teisinė galia išnagrinėjus individualų konstitucinį skundą pasižymi specifiniu retroaktyviu taikymu *inter partes* kontekste; 4) nustatyti skirtingi prašymų turinio ir jų priimtumo reikalavimai; 5) kai kurie specifiniai procesiniai institutai taikomi tik nagrinėjant individualius konstitucinius skundus (prašymų trūkumų šalinimo institutas, teismo sprendimo vykdymo sustabdymo institutas, specifinis dalyvaujančių byloje asmenų išlaidų apmokėjimas, prašymo pateikimo termino atnaujinimo institutas). Manytina, kad šie reikšmingi skirtumai neužkerta kelio ateityje, kai bus sukaupta pakankamai individualaus konstitucinio skundo instituto taikymo praktikos, individualių konstitucinių skundų nagrinėjimo tvarką įvardyti atskira konstitucinės justicijos proceso teiseną. Vis dėlto, jeigu pozicija dėl atskiros konstitucinės justicijos proceso teisenos teisės moksle neįsitvirtintų, konstitucinių skundų nagrinėjimo tvarka neabejotinai turėtų būti pripažinta labai daug specifinių bruožų turinti prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai teisenos forma.

314 Plačiau apie tai žr.: monografijos II.3.6.8. skyriuje.

315 Plačiau apie šiuos institutus žr.: monografijos II.3.6. skyriuje.

11.3. Individualaus konstitucinio skundo modelio elementai

Esama nuomonės, kad konstitucinės justicijos įgaliojimų veiksmingumą lemia trys sudedamieji jų konstrukcijos elementai: a) subjektų, turinčių teisę kreiptis į konstitucinę teisumą, ratas; b) įgaliojimų apimtis arba objektų, dėl kurių galima kreiptis į konstitucinę teisumą, ratas; c) konstitucinės justicijos institucijos priimamų sprendimų teisiniai padariniai³¹⁶. Įgaliojimų nagrinėti individualius konstitucinius skundus kontekste, be paminėtų trijų elementų, itin reikšmingas dar vienas – individualių konstitucinių skundų pateikimo sąlygos (arba filtrai). Šio elemento reikšmė siejama su vadinamąja sklandžiai funkcionuojančio konstitucinio teismo ir efektyvaus žmogaus teisių gynimo mechanizmo dilema. Be šių pagrindinių nacionalinių konstitucinio skundo modelį apibūdinančių elementų, į aptariamą modelį taip pat įeina konstitucinio skundo pagrindas (žmogaus teisių ir laisvių pažeidimas), taip pat įvairūs specifiniai procesiniai individualaus konstitucinių skundo modelio elementai.

Taigi toliau šioje monografijos dalyje bus atskirai analizuojami šeši Lietuvos konstitucinio skundo modelį sudarantys elementai: 1) individualaus konstitucinio skundo pagrindas; 2) individualaus konstitucinio skundo objektas; 3) individualių konstitucinių skundų nagrinėjimo subjektai; 4) individualių konstitucinių skundų pateikimo sąlygos (filtrai); 5) individualaus konstitucinio skundo išnagrinėjimo teisiniai padariniai; 6) specifiniai procesiniai individualaus konstitucinio skundo elementai.

11.3.1. Individualaus konstitucinio skundo pagrindas (galimas asmens teisių ir laisvių pažeidimas)

Kreipimosi su skundu į Konstitucinę Teisumą pagrindas yra galimas konstitucinių asmens teisių ir laisvių pažeidimas. Venecijos Komisija pabrėžia,

316 Pvz., žr.: VINKLERIS, P. Konstitucinės priežiūros elitinės koncepcijos ir žinybinio priklausymo ribų problema Lietuvoje, *Justitia*, 1999, Nr. 5–6, p. 23.

kad skirtingose valstybėse nebūtinai visos konstitucinės teisės gali būti ginamos pasitelkus konstitucinį skundą. Atkreipiamas dėmesys, kad dalis konstitucinių teisių yra programinio pobūdžio, kaip antai socialinės ir kultūrinės teisės. Vis dėlto pastaraisiais metais pastebima stiprėjanti socialinių, ekonominių ir kultūrinių teisių teisminės apsaugos tendencija juntama ir modeliuojant nacionalinius konstitucinių skundų modelius³¹⁷.

Europos valstybėse yra įtvirtinti du pagrindiniai konstitucinio skundo pagrindo modeliai: 1) asmuo konstitucinį skundą gali pateikti dėl visų jo konstitucinių teisių pažeidimo (*inter alia*, Čekija, Latvija, Slovėnija, Vengrija, Ukraina); 2) asmuo konstitucinį skundą gali pateikti ne dėl visų konstitucinių teisių pažeidimo. Pirmu modeliu ginamų teisių apimtis taip pat gali skirtis, atsižvelgiant į tai, ar asmuo gali paduoti skundą tik dėl konstitucinių teisių, ar ir dėl tarptautiniuose dokumentuose įtvirtintų teisių. Antro modelio taip pat galimos dvi atmainos: 1) asmuo konstitucinį skundą gali pateikti dėl tam tikrų konstitucinių teisių (Ispanija, Vokietija); 2) asmuo negali pateikti konstitucinio skundo dėl tam tikrų nurodytų teisių (Lenkija). Vokietijoje yra išvardytos konkrečios teisės, dėl kurių gali būti paduodamas skundas, Ispanijoje egzistuoja savita konstitucinio skundo rūšis *recursos de amparo*, pagal kurią pilietis gali paduoti skundą tik dėl kai kurių konstitucijoje įtvirtintų teisių ir laisvių pažeidimo³¹⁸, o Lenkijoje numatyta tik viena išimtis (dėl kokių teisių negalima teikti konstitucinio skundo) – užsieniečių teisė gauti prieglobstį ir įgyti pabėgėlio statusą.

Atkreiptinas dėmesys, kad konstituciniais skundais ginamos teisės nebūtinai yra tiesiogiai įtvirtintos konstitucijoje, jos taip pat gali būti „jurisprudencinės kūrybos“ produktas. Pavyzdžiui, Prancūzijos Konstitucinė Taryba išplėtė ginamų konstitucinių teisių sąrašą, *inter alia*, tarptautinių žmogaus teisių sutartyse įtvirtintomis teisėmis. Ypač tai pasakytina apie Europos žmogaus teisių konvenciją. Europos Tarybos valstybėse narėse ši konvencija turi skirtingą teisinę galią: pavyzdžiui, Vokietijoje Konvencija ir jos protokolai turi tik federalinių Vokietijos įstatymų galią; Prancūzijoje, Italijoje, Slovėnijoje ji turi infrakonstitucinę, tačiau supralėgislatyvinę galią; Austrijoje ši konvencija turi konstitucinį statusą; o Bosnijoje ir Hercegovinoje Konvencija turi viršenybę prieš visus įstatymus, tai gali reikšti, kad ji

317 EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Revised report on <...>*.

318 PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. Individualus konstitucinis skundas kaip <...>, p. 217.

yra viršesnė net už Konstituciją, bet šios valstybės Konstitucinis Teismas dar nėra pasisakęs šiuo klausimu³¹⁹. Atitinkamai šios konvencijos teisinės galios konkrečioje valstybėje priklauso nuo to, ar jos nuostatos gali būti konstitucinio skundo pagrindu. Lietuvos teisės šaltinių sistemoje Konvencija yra laikoma turinčia įstatymo galią³²⁰, todėl Konstitucinis Teismas atsisako tirti pareiškėjų prašymus dėl įstatymų atitikties tarptautinėms sutartims, bet tiria poįstatyminių teisės aktų atitiktį tarptautinėms sutartims³²¹.

Nors kartais tvirtinama, kad mažesnis konstituciniais skundais ginamų teisių ratas gali būti laikoma viena iš priemonių, galinčių padėti apsaugoti konstitucinės justicijos institucijas nuo per didelio skundų srauto³²², tačiau modeliuojant konstitucinio skundo modelį Lietuvoje plačiau tokia galimybė nebuvo svarstoma. Jau pagal 2007 m. Individualaus konstitucinio skundo koncepcijoje siūlytą įtvirtinti teisinį reguliavimą konkrečių asmens konstitucinių teisių sąrašas, kuriuo remdamasis asmuo galėtų kreiptis į Konstitucinį Teismą, nebuvo nustatytas, taip pat nebuvo numatytos ir konstitucinio skundo pagrindo išimties. Ta pati tendencija išliko ir 2017 m. registruotame Konstitucijos pakeitimo projekte bei 2019 m. priimtoje Konstitucijos pataisose.

Konstitucijos 106 straipsnio 4 dalyje nustatyta, kad kiekvienas asmuo turi teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl <...> aktų, jeigu jų pagrindu

319 Plačiau apie tai žr.: EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Revised report on <...>*.

320 Nors ir vertinama kaip turinti įstatymo galią, Konvencija negali būti tapatinama su ordinarine teise. Konvencija yra išskirtinę tarptautinę teisinę reikšmę turinti tarptautinė sutartis. Ypatinę Konvencijos prigimtį Konstitucinis Teismas pabrėžė dar 1995 m. sausio 24 d. išvadoje (*Žin.*, 1995, Nr. 9-199) dėl tam tikrų jos nuostatų atitikties Konstitucijai. Jis pažymėjo, kad „Konvencija yra ypatingas tarptautinės teisės šaltinis, turintis ypatingą tikslą – siekti, kad būtų įgyvendinamos Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje skelbiamos teisės. Šiuo, tai yra tikslo, požiūriu Konvencija atlieka tokią pat funkciją kaip ir konstitucinės žmogaus teisių garantijos, nes Konstitucija įtvirtina šias garantijas šalyje, o Konvencija – tarptautiniu lygiu. Taigi Konvencijos nuostatos, apibrėžiančios žmogaus teises ir laisves, gali būti taikomos kartu su Konstitucijos nuostatomis, jeigu jos pastarosioms neprieštarauja“. Paminėtina ir tai, kad Konvencija ir ją aiškinanti EŽTT praktika neabejotinai yra ir Konstitucijos aiškinimo šaltinis.

321 Pvz., Konstitucinio Teismo 2007 m. sausio 16 d. nutarime (*Žin.*, 2007, Nr. 7-287) pripažinta, kad Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. liepos 22 d. dekretas Nr. 164 „Dėl apylinkių teismų teisėjų, teismų pirmininkų atleidimo“ ta apimtimi, kuria nustatyta, kad Palmira Linkevičienė atleista iš Biržų rajono apylinkės teismo teisėjos, šio teismo pirmininkės pareigų, neprieštarauja Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio 2 daliai.

322 PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. Individualus konstitucinis skundas kaip <...>, p. 217.

priimtas sprendimas pažeidė šio asmens konstitucines teises ar laisves. Tai gi Lietuva pasirinko pirmąjį konstitucinio skundo pagrindo modelį, asmuo konstitucinį skundą gali pateikti dėl visų jo konstitucinių teisių pažeidimo. Tai, kad Konstitucijoje kalbama tik apie „konstitucines teises ir laisves“, galimai reiškia, kad konstituciniu skundu asmuo gali ginti tik konstitucines, bet ne tarptautinėse sutartyse įtvirtintas teises. Vis dėlto neatmestina galimybė, kad Konstitucinis Teismas šią nuostatą išaiškins plečiamai, kaip suteikiančią asmeniui galimybę kreiptis ir dėl tarptautinėse sutartyse įtvirtintų teisių pažeidimo³²³.

Lietuvos teisės mokslo atstovų darbuose šis Lietuvoje pasirinktas skundo pagrindų modelis vertinamas teigiamai. Dar iki konstitucinio skundo įtvirtinimo Lietuvoje buvo teigiama, kad žmogaus teisių apsaugos požiūriu tiksliausias ir su konstitucinio skundo paskirtimi, tikslu labiausiai suderinamas neapibrėžtas konstituciniu skundu galimų ginčyti teisių ratas³²⁴. Tokiai pozicijai pritartina atsižvelgiant ir į visuminį konstitucinį reguliavimą: Konstitucijos 30 straipsnyje įtvirtintas *ubi jus ibi remedium* principas, Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalyje *expressis verbis* nustatyta: „Kiekvienas savo teises gali ginti remdamasis Konstitucija.“ Be to, Konstitucijoje įtvirtinta nuostata, kad Konstitucija yra vientisas ir tiesiogiai veikiantis aukščiausiasis šalies aktas, leidžiantis asmeniui, manančiam, kad jo konstitucinės teisės ir laisvės yra pažeistos, remtis bet kuria Konstitucijoje įtvirtinta teise. Neapibrėžtas konstituciniu skundu galimų ginčyti teisių ratas turi ir kitą pranašumą: jis neužkerta kelio remtis ne tik *expressis verbis* Konstitucijos tekste įtvirtintomis teisėmis, bet ir teisėmis, kylančiomis iš sisteminio Konstitucijos nuostatų aiškinimo. Toks Lietuvos pasirinkimas teigiamai įvertintas ir Venecijos Komisijos, kurios nuomone, neseniai Ukrainoje ir Lietuvoje įtvirtinti konstitucinio skundo mechanizmai atitinka šiuolaikines tendencijas, nes leidžia asmenims inicijuoti konstitucinę kontrolę dėl visų konstitucijose įtvirtintų teisių, taip pat socialinių ir ekonominių³²⁵.

Vis dėlto konstitucinio skundo pagrindo – konstitucinių asmens teisių ir laisvių pažeidimo – konstitucinis reguliavimas turi kitą probleminį aspektą. Konstitucijoje įtvirtinta, kad asmuo turi teisę kreiptis į Konstitucinį

323 Pvz., tais atvejais, kai konstitucinį skundą pateikęs asmuo prašys ištirti poįstatyminių teisės aktų atitiktį tarptautinės sutarties nuostatoms.

324 BELIŪNIENĖ, L. *Žmogaus teisių <...>*, p. 155.

325 EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Revised report on <...>*.

Teismą dėl <...> aktų, jeigu *jų pagrindu priimtas sprendimas* pažeidė šio asmens konstitucines teises ir laisves ir šis asmuo išnaudojo visas teisinės gynybos priemones. Taigi asmens konstitucinės teisės ir laisvės turi būti (galimai) pažeistos „sprendimu“. Toks konstitucinis reguliavimas sukuria jau ne tik teorinę, bet ir praktinę problemą – ką daryti, kai individualaus konstitucinio skundo objektas (ginčijamas teisės aktas) ir konstitucinio skundo pagrindas (sprendimas, kuriuo pažeistos konstitucinės asmens teisės ir laisvės) sutampa? Taip pat ar galimas kreipimasis su konstituciniu skundu be „sprendimo“?

Paminėtina, jog 2019 m. lapkričio 25 d. nutarime Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimas Konstitucijoje nėra savitiksliis – juo siekiama sudaryti galimybes veiksmingai apginti asmens konstitucines teises ar laisves, kurios galėjo būti pažeistos sprendimais, priimtais Konstitucijai prieštaraujančių teisės aktų (jų dalių) pagrindu³²⁶. Taigi, formuluodamas oficialiąją konstitucinę doktriną dėl individualaus konstitucinio skundo esmės ir paskirties, Konstitucinis Teismas akcentuoja, kad šio instituto tikslas apginti asmens konstitucines teises, kurios galimai pažeistos būtent sprendimais, priimtais antikonstitucinių aktų pagrindu, ir nekalba apie situacijas, kai šie sprendimai ir Konstitucijai prieštaraujantys teisės aktai sutampa.

KTĮ šiuo klausimu nustatyta, kad asmuo turi teisę paduoti Konstituciniam Teismui prašymą ištirti įstatymų ar kitų Seimo priimtų aktų, Respublikos Prezidento aktų, Vyriausybės aktų atitiktį Konstitucijai arba įstatymams, jeigu: <...> pasinaudojo visomis įstatymuose nustatytais savo konstitucinių teisių ar laisvių gynybos priemonėmis, įskaitant teisę kreiptis į teismą, ir, išnaudojus visas įstatymuose numatytas teismo sprendimo apskundimo galimybes, yra priimtas galutinis ir neskundžiamas teismo sprendimas (65 str. 2 d. 2 p.).

Taigi KTĮ nustatytas teisinis reguliavimas minėtą problemą dar labiau pagilina, nes pagal jį asmuo turi teisę paduoti prašymą ištirti teisės aktų konstitucingumą tik pasinaudojęs visomis įstatymuose nustatytais savo konstitucinių teisių ir laisvių gynybos priemonėmis ir tik tuo atveju, kai yra priimtas galutinis ir neskundžiamas teismo sprendimas. Tačiau ką daryti tais atvejais, kai tokių teisinės gynybos priemonių nacionaliniuose teisės aktuose nenumatyta?

Tokią situaciją puikiai iliustruoja 2021 m. birželio 8 d. EŽTT sprendimas byloje *Romuva prieš Lietuvą*³²⁷. Pareiškėja, religinė bendrija, teigė, kad jos atžvilgiu buvo pažeistas Konvencijos 9 straipsnis (Minties, sąžinės ir religijos laisvė) atskirai ir kartu su Konvencijos 14 straipsniu (Diskriminacijos uždraudimas), Lietuvos Respublikos Seimui nusprendus nesuteikti bendrijai valstybės pripažintos religinės bendrijos statuso. Peticijoje taip pat buvo tvirtinama, kad nacionalinė teisė nenumato galimybės apskųsti tokio Seimo sprendimo, todėl pareiškėja neturėjo veiksmingos teisinės gynybos priemonės, kaip to reikalaujama pagal Konvencijos 13 straipsnį (Teisė į veiksmingą teisinės gynybos priemonę). Vyriausybės tvirtinimu, pareiškėja neišnaudojo visų teisinės gynybos priemonių, nes visų pirma galėjo kreiptis į administracinius teismus, taip pat, išnaudojusi visas teismo sprendimo apskundimo galimybes, pateikti konstitucinį skundą Konstituciniam Teismui.

EŽTT šiame sprendime pažymėjo, jog Vyriausybė neįrodė, kad kreipimasis į administracinius teismus atsižvelgiant į šios bylos aplinkybes būtų efektyvi priemonė pagal Konvencijos 35 straipsnį. EŽTT, *inter alia*, atsižvelgė į tai, kad Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas yra ne kartą pažymėjęs, jog skundai dėl Seimo sprendimų, kurie yra susiję su valstybės valdymo reikalų sprendimu, negali būti nagrinėjami administraciniuose teismuose.

Šiame sprendime EŽTT pažymėjo, kad šios bylos kontekste individualus konstitucinis skundas taip pat negali būti laikomas efektyvia priemone pagal Konvencijos 35 straipsnio 1 dalį. EŽTT atkreipė dėmesį į tai, kad Konstitucinis Teismas gali nagrinėti individualius konstitucinius skundus tik tada, kai išnaudotos visos teisinės gynybos priemonės ir priimtas galutinis teismo sprendimas. Tačiau, atsižvelgiant į tai, kad nebuvo įrodyta, jog kreipimasis į administracinius teismus šios bylos aplinkybių kontekste būtų efektyvi priemonė, pareiškėja neturėjo galimybių inicijuoti konstitucinio skundo procedūros, nes neturėjo galimybės išnaudoti visų teisinės gynybos priemonių. EŽTT atkreipė dėmesį į tai, kad KTĮ nenumato galimybės pateikti individualų skundą bylose, kurios nepatenka į kitų teismų kompetenciją ir dėl kurių nėra kitų teisinės gynybos priemonių. EŽTT taip pat atsižvelgė į tai, kad Konstitucinis Teismas savo sprendimuose dėl individua-

327 Europos Žmogaus Teisių Teismo 2021 m. birželio 8 d. sprendimas byloje *Romuva prieš Lietuvą*, pareiškimo Nr. 48329/19.

lių konstitucinių skundų priimtinumą ne kartą pažymėjo, jog Konstitucijos 106 straipsnio 4 dalyje (2019 m. kovo 21 d. redakcija) nurodytas asmuo turi teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą su prašymu iširti, ar Konstitucijai ir (ar) įstatymams neprieštarauja ne bet kokie Konstitucijos 105 straipsnio 1 ir 2 dalyse nurodyti aktai, o tik tokie jose nurodyti aktai, kurių pagrindu priimtas sprendimas galėjo pažeisti šio asmens konstitucines teises ar laisves; pagal Konstituciją minėtas *asmuo neturi teisės kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl Konstitucijos 105 straipsnio 1 ir 2 dalyse nurodytų aktų, jeigu jų pagrindu nebuvo priimta tokio sprendimo*³²⁸.

Tokia įstatymų leidėjo ir Konstitucinio Teismo pozicija gali būti suprantama atsižvelgiant į siekį išvengti per didelio Konstitucinį Teismą pasiekiančių prašymų srauto, kai pareiškėjai bandytų kreiptis į Konstitucinį Teismą prieš tai neišnaudoję visų kitų teisinės gynybos priemonių. Vis dėlto, kaip parodė minėta situacija, esama atvejų, kai tokių teisinės gynybos priemonių nacionalinėje teisėje nėra. Manytina, kad tokie atvejai akivaizdžiai prasilenkia su Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalies nuostata, jog asmuo, kurio konstitucinės teisės ir laisvės yra pažeidžiamos, turi teisę kreiptis į teismą. Taip pat su oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatomis, pagal kurias, visus ginčus dėl asmens teisių ir laisvių pažeidimo būtų galima spręsti teisme <...>, negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuriuo būtų paneigta asmens, manančio, kad jo teisės ir laisvės pažeidžiamos, teisė ginti savo teises ir laisves teisme³²⁹. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs ir tai, jog Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalies nuostata, kad asmuo, kurio konstitucinės teisės ar laisvės pažeidžiamos, turi teisę kreiptis į teismą, reiškia, jog Lietuvoje, kaip teisinėje valstybėje, kiekvienam turi būti užtikrinta galimybė savo teises ginti teisme tiek nuo kitų asmenų, tiek nuo neteisėtų valstybės institucijų ar pareigūnų veiksmų³³⁰. Taip pat tai, kad teisė kreiptis į teismą yra absoliuti ir negali būti dirbtinai suvaržoma³³¹.

Taigi siūlytina pagalvoti apie KTĮ įtvirtinto reguliavimo pakeitimus, kurie numatytų visų teisinės gynybos priemonių išnaudojimo taisyklės iš-

328 *Inter alia*, Konstitucinio Teismo 2020 m. vasario 18 d. sprendimas Nr. KT32-A-S29/2020; Konstitucinio Teismo 2020 m. kovo 12 d. sprendimas Nr. KT46-A-S42/2020; Konstitucinio Teismo 2020 m. kovo 25 d. sprendimas Nr. KT53-A-S48/2020.

329 Konstitucinio Teismo 2002 m. liepos 2 d. nutarimas, *Žin.*, 2002, Nr. 69-2832.

330 *Inter alia*, Konstitucinio Teismo 1997 m. spalio 1 d. nutarimas. *Žin.*, 1997, Nr. 91-2289.

331 *Inter alia*, Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 30 d. nutarimas. *Žin.*, 2000, Nr. 54-1587.

imtis (*inter alia*, kai konstitucinio skundo objektas ir pagrindas sutampa ir teisės aktai nenumato kitų teisinės gynybos priemonių, nes neįmanoma išnaudoti to, ko nėra) arba Konstituciniam Teismui pakoreguoti savo konstitucinę doktriną, kad konstitucinėje teisėje kreiptis į teismą neliktų spragų³³². Paminėtina, kad, pavyzdžiui, Vengrijos konstitucinių skundų sistemoje (kurią, kaip minėta, sudaro trys skundų rūšys), viena skundų rūšis yra skirta būtent tokiems atvejams. Pagal Vengrijos KTĮ 26 straipsnio 2 dalį, Konstitucinio Teismo procesas gali būti inicijuojamas išimties tvarka, jei dėl Pagrindiniam įstatymui prieštaraujančio įstatymo taikymo arba tokiam įstatymui įsigaliojus teisės buvo pažeistos tiesiogiai, be teismo sprendimo, ir nėra jokios teisinės gynybos procedūros, skirtos teisių pažeidimui atitaisyti, arba pareiškėjas jau yra išnaudojęs teisinės gynybos galimybes. Tai reiškia, kad antros rūšies skundo nagrinėjimo atveju teismo sprendimo nėra, Pagrindiniame įstatyme garantuojamų teisių pažeidimas įvyksta tiesiogiai³³³. Tačiau, kuriant Lietuvos konstitucinio skundo modelį, apie tokias situacijas nepagalvota.

Jeigu vis dėlto atitinkami KTĮ pakeitimai nebūtų padaryti, Konstitucinis Teismas galėtų pats pripažinti KTĮ nustatytą teisinį reguliavimą prieštaraujančiu Konstitucijai arba išaiškinti jį pareiškėjui palankiu būdu (angl. *in an applicant friendly manner*), kad jis neprieštarauja Konstitucijai suprantant tik šitaip: 1) kad Konstitucijos nuostata „teisės aktų pagrindu priimtas sprendimas“ apima ir tuos atvejus, kai „teisės aktas“ ir „sprendimas“ sutampa; 2) Konstitucijos 106 straipsnio nuostata „asmuo išnaudojo visas teisinės gynybos priemones“ apima ne tik tas situacijas, kai tam tikros priemonės įstatymuose numatytos, bet ir tas, kai tokių priemonių įstatymuose nėra numatyta.

332 Plačiau apie tai žr. monografijos II.3.4.1.2. skyrių „Reikalavimas išnaudoti visas teisinės gynybos priemones“.

333 Paminėtina, kad Vengrijos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje toks tiesioginis žmogaus teisių pažeidimas suprantamas gana plačiai: pvz., Vengrijos Konstitucinio Teismo sprendime 15/2020 (VII. 8) konstatuota, kad naujos veikos kriminalizavimas Baudžiamajame kodekse tiesiogiai paliečia fizinius asmenis, kurie ta veikla anksčiau užsiėmė teisėtai, nes tokia nauja nuostata pakeičia asmenų teisinę padėtį be jokių jų įgyvendinančių sprendimų.

11.3.2. Individualaus konstitucinio skundo objektas

11.3.2.1. Konstitucinio skundo modelio pasirinkimas

Kaip minėta, pagrindinis konstitucinio skundo modelių klasifikacijos kriterijus yra konstitucinio skundo objektas: ar galimi ginčyti yra (tik) norminiai ar (ir) individualūs aktai (įskaitant teismų sprendimus). Taip pat, kad Europos regione dominuoja pagrindiniai du: plataus dalyko konstitucinio skundo modelis ir siauro dalyko norminis konstitucinis skundas. Kaip ir tai, kad diskutuojant dėl konstitucinio skundo mechanizmo efektyvumo daugiausia susitelkiama ties šiuo pasirinkimu.

2019 m. Konstitucijos 106 straipsnio 4 dalyje įtvirtinta, kad kiekvienas asmuo turi teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl Konstitucijos 105 straipsnio pirmojoje ir antrojoje dalyse nurodytų aktų, t. y. dėl Lietuvos Respublikos įstatymų (*inter alia*, Konstitucijos keitimo, konstitucinių ar referendumu priimtų įstatymų) ir kitų Seimo priimtų aktų, Respublikos Prezidento aktų, Respublikos Vyriausybės aktų. Vadinasi, asmuo individualų konstitucinį skundą gali pateikti dėl tų pačių teisės aktų (jeigu jų pagrindu priimtas sprendimas pažeidė šio asmens konstitucines teises ar laisves), kurių konstitucingumą iki šiol galėjo ginčyti ir kiti subjektai. Taigi Lietuvoje pasirinktas vadinamasis norminio konstitucinio skundo modelis, kai konstitucinis skundas gali būti paduodamas, jeigu valstybės valdžios įgaliojimus turinti institucija priėmė sprendimą, remdamasi (galimai) Konstitucijai prieštaraujančiu teisės aktu, bet ne plataus dalyko konstitucinio skundo modelis, kai individualus konstitucinis skundas gali būti paduodamas ne tik dėl teisės normos, kuri yra konkretaus sprendimo pagrindas, atitikties Konstitucijai, bet ir dėl to, kaip teisminės ar kitos valstybės valdžios institucijos šią teisės normą taiko. Svarbu pažymėti, kad Lietuvos konstitucinio skundo modelio kontekste terminas „norminis konstitucinis skundas“ yra sąlyginis, nes Konstitucijos 105 straipsnio pirmojoje ir antrojoje dalyse nurodyti aktai Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje suprantami kaip visi minėtų subjektų priimami teisės aktai: tiek norminiai, tiek individualūs aktai³³⁴. Sąvoka „norminis konstitu-

334 Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad pagal Konstituciją jis turi įgaliojimus tirti Seimo priimtų poįstatyminių aktų, taip pat Respublikos Prezidento, Vyriausybės aktų konstitucingumą nepriklausomai nuo to, ar šie aktai yra individualūs, ar norminiai, ar jie yra vienkartinio (*ad hoc*) taikymo, ar nuolatinio galiojimo (Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas. *Žin.*, 2003, Nr. 124-5643).

cinis skundas“ šioje monografijoje vartojama atsižvelgiant į jos įsitvirtinimą konstitucinio skundo tematikai skirtoje literatūroje³³⁵. Taip pat dėl tos aplinkybės, kad Lietuvoje konstitucinio skundo objektu (kitaip nei plataus dalyko konstitucinį skundą pasirinkusiose valstybėse) gali būti tik įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios priimti aktai, bet ne bendrosios kompetencijos ar administracinių teismų sprendimai.

Reikėtų paminėti, kad iki individualaus konstitucinio skundo įtvirtinimo Lietuvoje kai kurių teisės mokslo atstovų darbuose buvo siūlymų įtvirtinti būtent plataus dalyko konstitucinį skundą, argumentuota, kad siauro dalyko konstitucinio skundo modeliu nebūtų suteikta Lietuvai aktuali papildoma procesinė teisių ir jų garantijų apsauga, nes priemonių, kurios nukreipiamos prieš norminį aktą, o ne jo taikymą individualiu atveju šių teisių apsaugai nepakanka, dažnai žmogaus teisių pažeidimai yra nekonstitucinio individualaus akto, kuris gali, bet nebūtinai turi būti pagrįstas atitinkančiu konstituciją įstatymu, rezultatas³³⁶. Vis dėlto, modeliuojant nacionalinį konstitucinio skundo modelį Lietuvoje, plataus konstitucinio skundo įtvirtinimo galimybė intensyviau nebuvo svarstoma. 2007 m. Konceptijoje planuojamo įtvirtinti konstitucinio skundo modelio objektas buvo tas pats – įstatymas ar kitas Seimo aktas (ar jo dalis), Respublikos Prezidento ar Vyriausybės aktas (ar jo dalis) kaip ir 2017 m. registruotame Konstitucijos pakeitimo projekte bei 2019 m. priimtoje Konstitucijos pataisoje.

Minėta, jog akcentuojant norminio konstitucinio skundo nepakankamumą paprastai pabrėžiama, kad pilnas konstitucinio skundo modelis suteikia platesnes žmogaus teisių apsaugos galimybes, taip pat tvirtinama, kad tik tokios rūšies skundo modelis gali sumažinti EŽTT tenkančių prašymų skaičių. O kalbant apie norminio konstitucinio skundo pranašumus dažniausiai minima, kad: 1) tokiu būdu išvengiama įtampos tarp konstitucinių ir bendrosios kompetencijos bei specializuotų teismų, kuri darytų neigiamą įtaką visai teisinei sistemai, taigi konstituciniai teismai netampa dar viena apeliacija arba „superkasacine instancija“; 2) išvengiama per didelės Konstitucinio Teismo apkrovos, tokiu būdu teikiama pirmenybė Konstitucinio Teismo sprendimų argumentavimo kokybei.

335 Pvz., Venecijos Komisijos studijose skiriami du pagrindiniai konstitucinio skundo modeliai: pilnas konstitucinis skundas ir norminis konstitucinis skundas. Žr.: EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Revised report on <...>*.

336 BELIŪNIENĖ, L. *Žmogaus teisių <...>*, p. 184.

Nors įvardyti konkrečias priežastis, kodėl Lietuvoje plačiau nebuvo svarstoma pilno konstitucinio skundo modelio įtvirtinimo galimybė, sunku, vis dėlto galima pabandyti išskirti keletą pagrindinių šį pasirinkimą nulėmusių veiksnių.

Siekis išvengti įtampos tarp Konstitucinio Teismo ir bendrosios kompetencijos teismų. Iš tam tikrų šio instituto įtvirtinimo Lietuvoje *travoux preparatoire* matyti, kad kuriant konstitucinio skundo modelį nemažai diskusijų buvo skirta būtent administracinių / bendrosios kompetencijos teismų ir Konstitucinio Teismo kompetencijos atskyrimo ginant pažeistas asmens teises klausimui³³⁷. Buvo išsakoma abejonė, „ar įtvirtinus individualaus konstitucinio skundo institutą Konstitucinis Teismas, užuot vykdęs savo pirmąją funkciją – tikrinti teisės aktų konstitucingumą, neturės spręsti ir teismų jurisdikcijai priklausančių teisės taikymo klausimų ta apimtimi, kuria asmuo gindamas savo teisę suabejojo teisės akto konstitucingumu“³³⁸. Taip pat pateikiama nuomonė, kad (...) būtų gerokai sunkiau nustatyti ribą tarp Konstitucinio Teismo ir kitų teismų jurisdikcijos (...) bei kad galėtų kilti klausimas, ar Konstitucinis Teismas kitų teismų sprendimams netampa superkasacine (superrevizine) instancija³³⁹, jei konstitucinis skundas galėtų būti paduodamas dėl teismo (viešojo administravimo institucijos) sprendimo atitikties Konstitucijai. Teisės mokslo darbuose taip pat buvo išsakoma nuomonė, kad, įtvirtinus platesnę asmens konstitucinio skundo sampratą, kai skundas paduodamas dėl teismo (viešojo administravimo institucijos) sprendimo atitikties Konstitucijai, būtų gerokai sunkiau nustatyti ribą tarp Konstitucinio Teismo ir kitų teismų jurisdikcijos³³⁹.

Pažymėtina, kad panašias rizikas pripažįsta ir Venecijos Komisija (nors ir agituoja už pilno konstitucinio skundo modelio pasirinkimą). Komisija pabrėžia, kad konstituciniai teismai turėtų vertinti tik konstitucinius klausimus, o ordinarinės teisės interpretavimo klausimus palikti bendrosios kompetencijos teismams. Vis dėlto Komisija pripažįsta, kad konstitucinių klausimų identifikavimas tam tikrais atvejais gali būti sudėtingas, ypač tei-

337 2006 m. kovo 22 d. Lietuvos Respublikos Seimo Biudžeto ir finansų komiteto (papildomo komiteto) išvada Nr. 9 „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto XP-980“. Prieiga per internetą: XP-980 KOMITETO IŠVADA Konstitucijos 106 straipsnio pakeitimo įstatymo projektui (lrs.lt) [žiūrėta 2021 m. lapkričio 30 d.].

338 BELIŪNIENĖ, L. *Žmogaus teisių <...>*, p. 132.

339 ABRAMAVIČIUS, A. Konstitucinio skundo <...>, p. 312.

sės į teisingą teisumą kontekste, kai bet koks procesinis pažeidimas teismuose gali būti vertinamas kaip teisės į teisingą teisumą pažeidimas³⁴⁰. Sudėtiną bendrosios kompetencijos ir konstitucinių teismų jurisdikcijų atskyrimą atskleidžia pilną konstitucinį skundą pasirinkusių valstybių konstitucinių teismų jurisprudencija³⁴¹. Šį atskyrimą paprastai bandoma įvardyti aptakio- mis formuluočiomis „Konstitucija – konstitucinių teismų sritis, o likęs teisi- nis reguliavimas yra ordinarinių teismų sritis“ arba tai, kad Konstitucinio Teismo įgaliojimai yra ne paprastoji teisė, o konstituciškai garantuotos fun- damentalios teisės ir pan.³⁴² Tačiau šiame procese yra daug neapibrėžtumo. Slovėnijos Konstitucinio Teismo teisėja Š. Mežnar tvirtina, kad Slovėnijos Konstitucinio Teismo ir bendrosios kompetencijos teismų kompetencijos atskyrimas Konstituciniam Teismui atliekant teismų sprendimų konstitu- cingumo patikrą yra labai problemiškas³⁴³.

Siekis išvengti per didelės Konstitucinio Teismo apkrovos. Minėta, kad valstybėse, kuriuose veikia pilno konstitucinio skundo modelis, konstitu- ciniai teismai dažnai yra pernelyg apkrauti prašymų³⁴⁴. 2007 m. parengus Konceptiją, teisės mokslo atstovų darbuose buvo išsakoma nuomonė, kad Lietuvos teisės sistemoje įtvirtinti pernelyg plačios asmens konstitucinio skundo sampratos modelį būtų pavojinga, nes Konstitucinis Teismas būtų apkrautas papildomomis, su konstitucinio teisingumo vykdymu nesusi- jusiomis funkcijomis³⁴⁵. Taigi pernelyg plati skundo samprata dėl didelio skundų skaičiaus gali kelti rimtų grėsmių teismo darbo efektyvumui, kartu ir Teismo sprendimo argumentavimo kokybei. O tai galiausiai gali Teismui trukdyti tinkamai atlikti pagrindinę konstitucinio skundo instituto funkci- ją – saugoti žmogaus teises.

Norminio konstitucinio skundo išplitimas kaimyninėse ir kitose Rytų Europos valstybėse. Norminio konstitucinio skundo įtvirtinimą iš dalies

340 EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Revised report on <...>*.

341 BELIŪNIENĖ, L. *Žmogaus teisių <...>*, p. 130–140.

342 EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *The limits of constitutional review of the ordinary court’s decisions in constitutional complaint proceedings*, 2005. Prieiga per internetą: Microsoft Word - data0000017310.doc (coe.int).

343 Monografijos autorės stažuotės Slovėnijos Konstituciniame Teisme metu vykęs pokalbis su šio teismo teisėja Š. Mežnar (2021 m. rugsėjo 29 d.).

344 Išsamiau apie konkrečių valstybių konstituciniams teismams tenkančių skundų skai- čių žr.: monografijos I.3 skyrių.

345 ABRAMAVIČIUS, A. *Konstitucinio skundo <...>*, p. 312.

nulėmė ir Lenkijos ir Latvijos patirtis (abi šios valstybės taip pat pasirinkusios norminio konstitucinio skundo koncepciją). Tam tikra ribota norminio konstitucinio skundo forma įtvirtinta ir Estijoje, kur galima kreiptis į Aukščiausiąjį Teismą dėl tam tikrų Parlamento rezoliucijų ir Prezidento sprendimų. Paminėtina, kad 2016 m. norminio konstitucinio skundo modelis įtvirtintas ir Ukrainoje. Norminio konstitucinio skundo modelio didesnis išplitimas būtent Rytų Europoje grindžiamas ir kitais argumentais. Išsakoma nuomonė, kad šis pasirinkimas turėtų būti vertinamas politinės ir ekonominės situacijos valstybėje, teisinės kultūros lygio, teisinių paslaugų kokybės kontekste. Esama nuomonės, kad tokioje pereinamojoje terpėje visos reformos, ypač tokios reikšmingos kaip konstitucinio skundo įtvirtinimas, turėtų būti nuosaikios ir vykti laipsniškai. Pavyzdžiui, Ukrainoje neatmetama galimybė ateityje įtvirtinti plataus dalyko konstitucinį skundą³⁴⁶.

Visuminis konstitucinis reguliavimas, Lietuvos teisinės sistemos ir susiformavusios konstitucinės kontrolės tradicija. Pilno konstitucinio skundo įtvirtinimas nacionalinėje teisėje keltų abejonių ir dėl suderinamumo su visuminiu konstituciniu reguliavimu. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad pagal Konstituciją ir įstatymus Lietuvoje yra trys teismų sistemos: 1) Konstitucinis Teismas vykdo konstitucinę teisminę kontrolę; 2) Konstitucijos 111 straipsnio 1 dalyje nurodyti Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, Lietuvos apeliacinis teismas, apygardų ir apylinkių teismai sudaro bendrosios kompetencijos teismų sistemą; 3) pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį administracinių, darbo, šeimos ir kitų kategorijų byloms nagrinėti gali būti įsteigti specializuoti teismai – šiuo metu įstatymais yra įsteigta ir veikia viena specializuotų teismų, būtent administracinių, sistema, kurią sudaro Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas ir apygardų administraciniai teismai³⁴⁷. Taigi teisės moksle pabrėžiama, kad, būdamas viena iš Lietuvoje esančių trijų teismų sistemų, Konstitucinis Teismas neturėtų vertinti kitų dviejų teismų sistemų, t. y. bendrosios kompetencijos ir administracinių teismų, sprendimų. Jis nėra „ketvirtoji instancija“ bendrosios kompetencijos ar „trečioji instancija“ administracinių teismų sprendimams. Konstitucinis Teismas tiria ir sprendžia tik jo kompetencijai priklausančius teisės aktų konstitucingumo klausimus³⁴⁸.

346 NALYVAIKO, L.; CHEPIK-TREHUBENKO, O. Normative Model <...>.

347 *Inter alia*, Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 6 d. nutarimas. *Žin.*, 2006, Nr. 65-2400.

348 BIRMONTIENĖ, T. et al. *Konstituciniai ginčai* <...>, p. 428.

Pagal Konstitucijos 102 ir 105 straipsnius svarbiausia Konstitucinio Teismo funkcija – užtikrinti Konstitucijos viršenybę tiriant ir sprendžiant ginčus, ar įstatymai (ar jų dalis) ir kiti Seimo priimti aktai (ar jų dalis) neprieštarauja Konstitucijai, ar Respublikos Prezidento ir Vyriausybės aktai (ar jų dalis) neprieštarauja Konstitucijai ir įstatymams. Nuo pat savo veiklos pradžios, t. y. jau beveik 30 metų, Konstitucinis Teismas nagrinėja tik įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios priimtų teisės aktų konstitucingumą. Reikia pažymėti, kad Konstitucinio Teismo baigiamieji aktai ir jo formuojama konstitucinė doktrina saisto bendrosios ir specialiosios kompetencijos teismus, be to, šie teismai turi *locus standi* kreiptis į Konstitucinį Teismą abejodami teisės akto (ar jo dalies) konstitucingumu, tačiau, manytina, kad pilno konstitucinio skundo įtvirtinimas būtų pernelyg „revoliucinis“ jau susiformavusios nacionalinės konstitucinės kontrolės tradicijos kontekste, taip pat nederėtų su Konstitucijoje įtvirtintomis nuostatomis ir jau suformuota Konstitucinio Teismo oficialiąja konstitucine doktrina. Tai gi norminio konstitucinio skundo modelis priimtinesnis Lietuvos teisei sistemai ir dėl susiformavusios konstitucinės kontrolės tradicijos.

Tai gi nacionalinio konstitucinio skundo modelio pasirinkimą nulėmė ne tik tradiciniai norminio konstitucinio skundo šalininkų argumentai dėl įtampos tarp bendrosios kompetencijos ir konstitucinių teismų išvengimo, taip pat dėl galimo per didelio Teismo apkrovimo prašymais, bet ir visuminis konstitucinis reguliavimas, šalies teisinės sistemos ir jau susiformavusi konstitucinės kontrolės tradicija bei aplinkinių valstybių aptariamo instituto modelio pasirinkimo patirtis. Šių argumentų kontekste norminio konstitucinio skundo pasirinkimas atrodo pagrįstas.

Reikėtų aptarti ir pilno konstitucinio skundo šalininkų argumentus dėl šio modelio suteikiamų platesnių žmogaus teisių apsaugos galimybių, taip pat dėl jo įtakos EŽTT tenkančių prašymų skaičiui mažinti. Monografijos I. 5. dalyje prieita prie išvados, jog teiginiai, kad tik pilno dalyko konstitucinio skundo modelis gali būti pripažintas efektyvia priemone, kuri turi būti išnaudota prieš kreipiantis į EŽTT, nėra tikslūs. Tiek pilno dalyko, tiek norminio konstitucinio skundo modelis gali būti pripažintas veiksminga priemone, kuria reikia pasinaudoti prieš kreipiantis į EŽTT. Norminio konstitucinio skundo atveju EŽTT naudoja dviejų žingsnių testą ir, jei situacija atitinka minėtus du reikalavimus, EŽTT gali pripažinti, kad toks skundas konkrečiu atveju gali būti veiksminga teisinės gynybos priemonė. Minėta ir tai, kad konstitucinio skundo modelis nėra vienintelis skundo efektyvumą lemiantis kriterijus.

Lietuvos konstitucinio skundo mechanizmas gali būti pripažintas efektyvia priemone (pagal Konvencijos 35 str. 1 d. prasmę), kai individualus sprendimas, kuris galimai pažeidė Konvenciją, buvo priimtas tiesiogiai taikant antikonstitucinę nacionalinio teisės akto nuostatą, tačiau tai nebus efektyvi teisinės gynybos priemonė, jei galimas pažeidimas kilo iš netinkamo teisės akto taikymo ar aiškinimo, jeigu pati teisės akto nuostata nėra antikonstitucinė. Lietuvos konstitucinis skundas atitinka ir kitus EŽTT išskirtus skundo efektyvumo kriterijus dėl Konstitucinio Teismo sprendimo galutinumo ir privalomumo, taip pat įvairius EŽTT jurisprudencijoje išskirtus procesinius reikalavimus, bendriausia prasme taip pat galima pasakyti, kad Konstitucinis Teismas aiškina Konstituciją „Konvencijai draugišku“ būdu³⁴⁹. Taigi negalima tvirtinti, kad Lietuvoje pasirinktas konstitucinio skundo modelis neturės įtakos EŽTT tenkančių skundų skaičiui mažinti.

Be aptartų norminio konstitucinio skundo pasirinkimą pagrindžiančių argumentų, reikia pažymėti, kad plataus dalyko konstitucinio skundo šalininkų argumentai dėl šios rūšies modelio suteikiamų platesnių žmogaus teisių apsaugos galimybių nėra nepagrįsti. Akivaizdu, kad asmens, manančio, kad yra pažeistos Konstitucijoje įtvirtintos jo teisės, galimybės kreiptis į Konstitucinį Teismą neturi būti pernelyg susiaurintos. Tokiu atveju konstitucinis skundas taptų ne viena iš priemonių, užtikrinančių veiksmingesnę asmens konstitucinių teisių apsaugą, o fikcija, iškreipiančia pačios konstitucinės teisminės kontrolės paskirtį, net darančia jai žalą.

Paminėtina ir tai, kad norminio konstitucinio skundo rūšis dažnai pavadinama „imitaciniu“ konstituciniu skundu, nes asmenims suteikta galimybė ginti savo pažeistas teises gana ribota³⁵⁰. Tvirtinama, kad siauresnė asmens konstitucinio skundo samprata (kai konstitucinis skundas paduodamas tik dėl teisės normos, o ne dėl paties sprendimo) ir jos įtvirtinimas valstybių teisės sistemose sudaro prielaidų susidaryti tokioms teisinėms situacijoms, kai yra ribojama konstitucinių teismų galimybė visiškai apginti konstitucines asmenų teises ir laisves. Kaip minėta, Lenkijoje, kurioje, įtvirtinant asmens konstitucinio skundo institutą buvo remtasi siauresne šio skundo samprata,

349 Plačiau apie Lietuvos konstitucinio skundo atitiktį EŽTT jurisprudencijoje išskirtiems skundo efektyvumo kriterijams žr. monografijos autorės straipsnyje: PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. Individual constitutional complaints in Lithuania: an effective remedy to be exhausted before applying to the European Court of Human Rights? *Baltic Journal of Law and Politics*, 2022, Volume 15, Number 1.

350 PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. Individualus konstitucinis skundas<...>, p. 216.

yra diskutuojama, ar asmeniui suteikta teisė ginčyti tik teisės normą užtikrina veiksmingą asmens konstitucinių teisių apsaugą, nes galimi atvejai, kai tokios asmens teisės pažeidžiamos ne dėl Konstitucijai prieštaraujančios teisės normos, bet dėl netinkamo šios normos taikymo. Taigi tokiais atvejais nėra garantuojamas visų pažeistų asmens teisių atkūrimas. Šios valstybės teisės mokslo doktrinoje kartais tvirtinama, kad ši priemonė suteikia pareiškėjui reikalingą apsaugą tik tam tikrais atvejais ir kad konstitucinis skundas Lenkijoje neatlieka reikšmingo vaidmens konstitucinių teisių ir laisvių apsaugoje³⁵¹.

Kaip minėta monografijos I.3. dalyje, konstitucinio skundo įtvirtinimas visuomenėje sukuria didelių lūkesčių ir tie lūkesčiai gali būti nuvilti paaiškėjus, kad labai dažnai konstituciniai teismai negali padėti žmogaus teisių pažeidimų aukoms, nes tų pažeidimų priežastis buvo ne antikonstitucinis norminis aktas, tačiau šio akto taikymas. Taigi kyla pavojus, kad dideli lūkesčiai dėl efektyvios žmogaus teisių gynimo priemonės privers didelę visuomenės dalį nusivilti konstituciniu teismu³⁵². Paminėtina, kad 2019 m. Konstituciniam Teismui buvo pateikti 29³⁵³, o 2020 m. – 28³⁵⁴ konstituciniai skundai, 2021 m. – 12³⁵⁵ konstitucinių skundų, kuriuose prašyta spręsti, ar teismų sprendimai neprieštarauja Konstitucijai ar įstatymams, peržiūrėti (pakeisti, panaikinti) teismų sprendimus, peržiūrėti ar atnaujinti teismų išnagrinėtas bylas. Konstitucinis Teismas atsisako nagrinėti tokius skundus KTĮ 69 straipsnio 1 dalies 2 punkte nustatytu pagrindu (prašymo nagrinėjimas yra nežinyingas Konstituciniam Teismui).

Vis dėlto prieš tai minėti norminio konstitucinio skundo pasirinkimą Lietuvoje nulėmę argumentai, bent jau šiuo laikotarpiu, nesudaro svaresnio pagrindo diskutuoti dėl galimybės suteikti asmenims teisę konstituciniu skundu ginčyti ir teismų sprendimų konstitucingumą. Autorės nuomone, įtvirtinus siauresnę konstitucinio skundo koncepciją, verčiau turėtų būti kreipiama dėmesio į tai, kad kiti konstitucinio skundo modelį apibūdinantys elementai dar labiau nesusiaurintų fizinio ar juridinio asmens galimybių apginti savo galimai pažeistas teises Konstituciniame Teisme.

Kaip minėta, konstitucinio skundo objektas turėtų būti tik vienas iš kriterijų, apibūdinančių atitinkamos valstybės konstitucinio skundo modelio ap-

351 Plačiau apie tai žr.: monografijos I.3. skyrių.

352 DÜRR, S. R. *Improving Human Rights* <...>.

353 Konstitucinio Teismo 2019 m. metinis veiklos <...>.

354 Konstitucinio Teismo 2020 m. metinis veiklos <...>.

355 Konstitucinio Teismo 2021 m. metinis veiklos <...>.

imtį pažeistų asmens teisių apsaugos atžvilgiu. Tai yra jo priskyrimą plačiam ar ribotam turėtų lemti ir kiti ne mažiau svarbūs konstitucinio skundo modelio elementai. Pavyzdžiui, konstitucinio skundo pagrindas, subjektai, galintys kreiptis su individualiu konstituciniu skundu (ar jiems priklauso užsieniečiai, privatūs juridiniai asmenys, viešieji juridiniai asmenys ir kt.); skundo pateikimo sąlygų (filtrų) griežtumas; kitų šio instituto procesinių elementų efektyvumas; pagaliau skundo pripažinimo pagrįstu / nepagrįstu teisiniai padariniai. Taigi, apibūdinant nacionalinio konstitucinio skundo modelio platumą / ribotumą, šioje monografijoje analizuojami visi konstitucinio skundo modelį sudarantys elementai, t. y. siekiama įvertinti, ar jie pernelyg nesusiaurina / neapsunkina asmens galimybių ginti savo galimai pažeistas konstitucines teises.

11.3.2.2. Individualaus konstitucinio skundo objektų spektras

Kaip minėta, asmuo individualų konstitucinį skundą gali pateikti dėl tų pačių teisės aktų (jeigu jų pagrindu priimtas sprendimas pažeidė šio asmens konstitucines teises ar laisves), kurių konstitucingumą iki šiol galėjo ginčyti ir kiti subjektai, t. y. dėl įstatymų ir kitų Seimo priimtų aktų, Respublikos Prezidento aktų, Respublikos Vyriausybės aktų atitikties Konstitucijai ar kitam aukštesnės galios teisės aktui (Konstitucijos 106 str. 4 d.).

Tai yra kartu su individualiu konstituciniu skundu konstitucingumo patikros objektų sąrašas nebuvo išplėstas ne tik teismų sprendimais, bet ir žemesnės galios teisės aktais. Konstitucinio Teismo konstitucingumo patikros objektų spektrui nepriklauso ministrų, kitų valdymo institucijų, vietos savivaldos teisės aktai. Bylas dėl norminių administracinių aktų teisėtumo, kurių atitikties Konstitucijai ir įstatymams užtikrinimas nepatenka į Konstitucinio Teismo kompetenciją, nagrinėja administraciniai teismai. Toks pasirinkimas atitinka Europos konstitucinės kontrolės tradicijas, pagal kurias Konstitucinio Teismo kompetencijai turėtų priklausyti ne visų norminių teisės aktų konstitucingumo kontrolė, o tik aukščiausiųjų šalies institucijų priimtų teisės aktų. Atsižvelgiant į norminių aktų rūšį ir vietą teisės normų sistemoje bei jas priimančio subjekto statusą, teisės normų teisėtumo kontrolė istoriškai kontinentinės teisės tradicijos valstybėse padalyta tarp konstitucinės ir administracinės justicijos³⁵⁶. Tvirtinama, kad

356 PAUŽAITĖ-KULVINSKIENĖ, J. *Administracinė justicija: teorija ir praktika*. Vilnius: Justitia, 2005, p. 101.

Konstitucinio Teismo kompetencija teisės aktų konstitucingumo kontrolės objektų aspektu yra optimali, nes Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus vertinti tik aukščiausios teisinės galios teisės aktų konstitucingumą³⁵⁷. Paminėtina, kad Latvijoje, kurioje taip pat įtvirtintas norminio konstitucinio skundo modelis, įstatymų leidėjas Konstitucinio Teismo įstatyme įtvirtino teisę Konstituciniam Teismui vertinti ne tik aukščiausiųjų šalies institucijų teisės aktų, bet ir kitų norminių teisės aktų atitikties Konstitucijai klausimą, tačiau tokiu atveju kyla rizika, kad Konstitucinio Teismo kompetencija būtų pernelyg išplėsta ir Teismas būtų perdėm apkrautas darbu³⁵⁸.

Su tuo sutinka ir Venecijos Komisija, kurios nuomone, žemesnės galios teisės aktų konstitucinė kontrolė turėtų priklausyti administracinių teismų kompetencijai³⁵⁹. Kartais pabrėžiama, kad, apsibrėžiant teisės aktų konstitucingumo patikros objektų sąrašą, reikia atsižvelgti į jų vietą teisės normų hierarchijoje ir konstitucinio teismo galimybes susidoroti su darbo krūviu, todėl protingiausias sprendimas būtų konstitucinio teismo kompetencijai priskirti tik aukščiausios galios teisės aktus³⁶⁰.

Vis dėlto konstitucinių skundų priimtinumų statistika Lietuvoje atskleidžia, kad pareiškėjai neretai nežino, kokių teisės aktų konstitucingumą galima ginčyti konstituciniu skundu. Štai 2019 m. Konstitucinis Teismas atsisakė nagrinėti – 31³⁶¹, 2020 m. – 74³⁶², 2021 m. – 33³⁶³ konstitucinius skundus (ar jų dalį), pažymėjęs, kad pagal Konstituciją asmuo turi teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą ne dėl visų aktų atitikties Konstitucijai ir (ar) įstatymams, o tik dėl tų, kurie nurodyti Konstitucijos 105 straipsnio 1 ir 2 dalyse, t. y. dėl įstatymų ar kitų Seimo priimtų aktų, Prezidento aktų, Vyriausybės aktų. Atsižvelgdamas į tai, Konstitucinis Teismas konstatavo, kad pagal Konstituciją jis:

- 1) neturi įgaliojimų vertinti kitų institucijų (ne Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės) priimtų aktų atitikties Konstitucijai ir (ar) įstatymams;

357 BIRMONTIENĖ, T. *et al.* *Lietuvos konstitucinė teisė*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012, p. 73.

358 PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. Teisės aktų konstitucingumo patikros objektai Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. *Teisė*, 2020, t. 116, p. 75.

359 EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Study on individual access <...>*.

360 STEINBERGER, H. *Models of constitutional <...>*.

361 Konstitucinio Teismo 2019 m. metinis veiklos <...>.

362 Konstitucinio Teismo 2020 m. metinis veiklos <...>.

363 Konstitucinio Teismo 2021 m. metinis veiklos <...>.

- 2) neturi įgaliojimų vertinti ministrų išleistų teisės aktų, kitų žemesnės galios aktų (įstaigų prie ministerijų, jų teritorinių padalinių priimtų aktų) atitikties Konstitucijai ir (ar) įstatymams;
- 3) nesprenžia dėl teisėjų, Seimo narių, valstybės pareigūnų, valstybės tarnautojų veiksmų atitikties Konstitucijai;
- 4) nevertina valstybės ir savivaldybės institucijų ar įstaigų, teismų savivaldos institucijų veiksmų ar neveikimo;
- 5) nesprenžia, ar teismų sprendimai neprieštarauja Konstitucijai ir (ar) įstatymams, neturi įgaliojimų peržiūrėti (pakeisti, panaikinti) teismų sprendimų, peržiūrėti ar atnaujinti teismų išnagrinėtų bylų;
- 6) neturi įgaliojimų spręsti kitų institucijų kompetencijai priskirtų klausimų³⁶⁴.

Visi tokio pobūdžio prašymai yra vertinami kaip nežyningi Konstituciniam Teismui.

Kalbant apie Konstitucinio Teismo kompetenciją kontroliuojant teisės aktų konstitucingumą, iškyla kita problema – *ją apibrėžiančių Konstitucijos straipsnių nuostatų formulavimas labai lakoniškas*, jose nedetalizuojama, kurie konkrečiai įstatymai (be paprastųjų) ir kiti teisės aktai gali būti konstitucinės kontrolės objektais. Pavyzdžiui, Konstitucijos 102 ir 105 straipsniuose *expressis verbis* nepaminėti Konstitucijos keitimo įstatymai, konstituciniai įstatymai, įstatymai, kuriais ratifikuotos tarptautinės sutartys, Seimo statutas. Tačiau esama nuomonės, kad Konstitucijos nuostatų lakoniškumas kaip tik išplečia konstitucinės kontrolės galimybes³⁶⁵. Taip pat tvirtinama, kad abstraktus terminas „aktai“ Konstitucijos 102 straipsnyje ir 105 straipsnyje vartojamas sąmoningai, sudarant Konstituciniam Teismui galimybę prireikus vertinti ir Konstitucijoje tiesiogiai neįvardytų aktų konstitucingumą, jei tuo sprendžiama akivaizdi konstitucinė problema³⁶⁶.

Konstitucinis Teismas yra ne kartą konstatavęs, kad Konstitucijos 102 straipsnio negalima aiškinti kaip esą pateikiančio išsamų, baigtinį teisės aktų, kurių atitikties aukštesnės galios teisės aktams, *inter alia*, (ir pirmiausia) Konstitucijai, tyrimas ir atitinkamų sprendimų priėmimas Kons-

364 Konstitucinio Teismo 2019 m. metinis veiklos <...>.

365 KŪRIS, E. (sud. ir moksl. red.) Konstitucinis Teismas <...>, p. 83.

366 ŠILEIKIS, E. *Alternatyvi konstitucinė teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005, p. 496.

titucijoje yra priskirtas Konstitucinio Teismo jurisdikcijai, sąrašą. Kaip ir tai, kad pagal Konstituciją Konstitucinis Teismas turi išimtinę kompetenciją tirti ir spręsti, ar bet kuris Seimo, Respublikos Prezidento arba Vyriausybės aktas, taip pat bet kuris referendumu priimtas aktas (jo dalis) neprieštaruoja bet kuriam aukštesnės galios aktui, *inter alia*, (ir pirmiausia) Konstitucijai, būtent: ar bet kuris konstitucinis įstatymas (jo dalis) neprieštaruoja Konstitucijai, ar bet kuris įstatymas (jo dalis), taip pat Seimo statusas (jo dalis) neprieštaruoja Konstitucijai ir konstituciniams įstatymams, ar bet kuris Seimo poįstatyminis teisės aktas (jo dalis) neprieštaruoja Konstitucijai, konstituciniams įstatymams ir įstatymams, Seimo statutui, ar bet kuris Respublikos Prezidento aktas (jo dalis) neprieštaruoja Konstitucijai, konstituciniams įstatymams ir įstatymams, ar bet kuris Vyriausybės aktas (jo dalis) neprieštaruoja Konstitucijai, konstituciniams įstatymams ir įstatymams³⁶⁷.

Konstitucinis Teismas yra suformulavęs išsamią doktriną savo konstitucingumo patikros objektų sąrašo klausimu. Atsižvelgiant į tai, kad, įtvirtinus konstitucinio skundo institutą, šis objektų sąrašas nebuvo išplėstas, Konstitucinio Teismo doktrina jo paties konstitucingumo kontrolės objektų klausimu aktuali ir Konstituciniam Teismui nagrinėjant individualius konstitucinius skundus. Paminėtina ir tai, kad, nagrinėjant šiuos skundus ir sprendžiant dėl jų priimtinumą, jau atsiskleidė ir naujų Teismo konstitucingumo kontrolės objektų doktrinos aspektų. Aptariama konstitucingumo patikros objektų sąrašo doktrina gali būti suskirstyta į šiuos pagrindinius pjūvius: 1) pagal teisės aktų teisinę galią; 2) pagal jų priėmimo ir paskelbimo būdą; 3) pagal jų (įsi)galiojimo laiką; 4) pagal teisės aktų konstitucingumo patikros objektų tyrimo *ex officio* ribas; 5) pagal teisinio reguliavimo spragų tyrimo ribas.

Visi šie doktrinos elementai išsamiau buvo aptarti kitoje monografijos autorės publikacijoje³⁶⁸, todėl čia jie bus pristatomi tik labai koncentruotai, taip pat labiau paliečiant individualaus konstitucinio skundo kontekste aktualius aspektus.

Teisės aktų teisinės galios kontekste paminėtina, kad Konstitucinis Teismas savo jurisprudencijoje yra atskleidęs savo įgaliojimus nagrinėti:

367 *Inter alia*, Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas. *Žin.*, 2006, Nr. 36-1292.

368 PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. Teisės aktų konstitucingumo <...>.

- 1) ne tik „paprastųjų įstatymų“, bet ir įstatymo dėl Konstitucijos keitimo³⁶⁹, konstitucinių įstatymų, įstatymų dėl tarptautinės sutarties ratifikavimo, Seimo statuto konstitucingumą;
- 2) plėtodamas poįstatyminių teisės aktų konstitucingumo doktriną, Konstitucinis Teismas konstatavo, kad pagal Konstituciją jis turi įgaliojimus tirti Seimo priimtų poįstatyminių aktų, taip pat Respublikos Prezidento, Vyriausybės aktų konstitucingumą nepriklausomai nuo to, ar šie aktai yra individualūs, ar norminiai, ar jie yra vienkartinio (*ad hoc*) taikymo, ar nuolatinio galiojimo³⁷⁰; taip pat, kad į Konstitucinio Teismo konstitucinės kontrolės sritį patenka ir netiesioginio taikymo aktai.

Teisės aktų priėmimo ir paskelbimo būdo kontekste paminėtina, kad Konstitucinis Teismas gali tirti:

- 1) bet kurio referendumu priimto akto³⁷¹ konstitucingumą (taip pat ir referendumu priimto įstatymo dėl Konstitucijos pakeitimo)³⁷²;
- 2) teisės akto konstitucingumą nepriklausomai nuo to, ar teisės aktas yra (ar būtų) pažymėtas visiško slaptumo, slaptumo, konfidencialumo ar kokia nors kita žyma³⁷³.

Teisės aktų (įsi)galiojimo pjūvio kontekste Konstitucinis Teismas yra pagrindęs savo įgaliojimus: tirti ir iki Konstitucijos įsigaliojimo priimtų teisės aktų atitiktį aukštesnės galios teisės aktams, pirmiausia Konstitucijai, tačiau tik tų, kurie nebuvo nustoję galios dar iki Konstitucijos įsigaliojimo³⁷⁴;

369 Kai kuriose užsienio valstybių konstitucijose įgaliojimai konstituciniams teismams vertinti konstitucijos pataisų konstitucingumą nustatyti konstitucijose. Pvz., Rumunijos Konstitucijoje nustatyta, kad Konstitucinis Teismas gali vertinti inicijuojamų Konstitucijos pataisų konstitucingumą (146 str.), Moldovos Konstitucijoje įtvirtinta, kad, prieš pateikiant įstatymų leidėjui, visi Konstitucijos pakeitimai turi būti patvirtinti Konstitucinio Teismo (141 str.). Ukrainoje Konstitucinis Teismas vertina siūlomus Konstitucijos pakeitimus ta apimtimi, ar jie nepažeidžia konstitucinių teisių ir laisvių bei Ukrainos teritorijos vientisumo ir nepriklausomybės (tokie pakeitimai yra draudžiami Konstitucijos 157 ir 159 str.). Taigi šiose valstybėse įtvirtinta išankstinės konstitucijos pataisų kontrolės galimybė.

370 Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas. *Žin.*, 2003, Nr. 124-5643.

371 Palyginti įdomu pažymėti, kad Prancūzijos Konstitucinė Taryba 1962 m. lapkričio 6 d. nutarime konstatavo, kad ji netiria referendumu priimtų įstatymų konstitucingumo.

372 Plačiau apie tai žr.: PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. Teisės aktų konstitucingumo <...>.

373 Konstitucinio Teismo 2000 m. balandžio 5 d. nutarimas. *Žin.*, 2000, Nr. 30-840.

374 Konstitucinio Teismo 2007 m. sausio 17 d. sprendimas. *Žin.*, 2007, Nr. 8-329.

- 1) neišgaliojusių (nepradėtų taikyti) įstatymų ir kitų Seimo priimtų teisės aktų atitiktį Konstitucijai;
- 2) negaliojančių (panaikintų) įstatymų ir kitų teisės aktų atitiktį Konstitucijai, jeigu dėl įstatymų ir kitų teisės aktų konstitucingumo į Konstitucinį Teismą kreipėsi teismai. Tais atvejais, kai su prašymu ištirti negaliojančių įstatymų ir kitų teisės aktų konstitucingumą į Konstitucinį Teismą kreipiasi ne teismai, bet kiti Konstitucijos 106 straipsnyje nurodyti subjektai, Konstitucinis Teismas, atsižvelgdamas į bylos aplinkybes, gali pradėti teiseną byloje nutraukti³⁷⁵.

Paminėtina, kad negaliojančių teisės aktų konstitucingumo doktrina buvo reikšmingai išplėtotą ir individualaus konstitucinio skundo kontekste. Atsižvelgęs į tai, kad 2019 m. rugsėjo 1 d. Konstitucijoje buvo įtvirtintas individualaus konstitucinio skundo institutas, Konstitucinis Teismas pažymėjo, jog KTĮ 69 straipsnio 4 dalies nuostata dėl Konstitucinio Teismo teisės nutraukti pradėtą teiseną, kai ginčijamas teisės aktas nebegalioja, netaikoma individualių asmenų prašymams. Tai reiškia, kad tais atvejais, kai į Konstitucinį Teismą, išnaudojęs visas teisinės gynybos priemones, ir kitomis Konstitucinio Teismo įstatyme nustatytais sąlygomis kreipėsi Konstitucijos 106 straipsnio 4 dalyje nurodytas asmuo, Konstitucinis Teismas privalės išnagrinėti šio asmens prašymą nepriklausomai nuo to, ar ginčijamas įstatymas arba kitas teisės aktas atitinkamos konstitucinės justicijos bylos nagrinėjimo metu galioja, ar negalioja. Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimas Konstitucijoje nėra savitiksliis. Juo siekiama sudaryti galimybes veiksmingai apginti asmens konstitucines teises ar laisves, kurios galėjo būti pažeistos sprendimais, priimtais Konstitucijai prieštaraujančių teisės aktų (jų dalių) pagrindu, ir sudaryti prielaidas peržiūrėti tokį sprendimą, kad galėtų būti pašalintas asmuo konstitucinių teisių ar laisvių pažeidimas. Jei Konstitucinis Teismas nutrauktų pradėtą teiseną (bylą) tais atvejais, kai į jį kreipėsi individualus asmuo, o ginčijamas teisės aktas bylos nagrinėjimo metu nustotų galios, būtų panaikintas ar pakeistas, tai būtų nesuderinama su individualaus konstitucinio skundo instituto paskirtimi, nes taip būtų užkirstas kelias asmeniui apginti savo konstitucines teises ar laisves, kartu galėtų būti pažeistos ir kitos Konstitucijos ginamos vertybės³⁷⁶.

375 Plačiau apie tai žr.: PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. Teisės aktų konstitucingumo <...>.

376 Konstitucinio Teismo 2019 m. lapkričio 25 d. nutarimas. TAR, 2019-11-25, Nr. 18747.

Europos valstybėse nėra bendro požiūrio į tai, ar konstitucinis teismas turėtų nutraukti bylą tais atvejais, kai teisės aktas nebegalioja. Kai kuriose valstybėse teismas nedelsdamas nutraukia tokių bylų nagrinėjimą (*inter alia*, Austrijoje, Čekijoje, Prancūzijoje, Šiaurės Makedonijoje, Portugalijoje, Slovakijoje, Ukrainoje), kitose tai teismo diskrecija (Serbijoje) arba priklauso nuo tam tikrų aplinkybių. Pavyzdžiui, Lenkijoje tokių bylų nagrinėjimas nėra nutraukiamas, jei to reikia siekiant išvengti žmogaus teisių pažeidimo³⁷⁷.

Efektyvios konstitucinių žmogaus teisių apsaugos kontekste minėta Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo doktrina dėl negaliojančių aktų tyrimo individualaus konstitucinio skundo bylose neabejotinai vertintina pozityviai. Su tuo sutinka ir Venecijos Komisija, kurios nuomone, bylos nutraukimas tokiais atvejais neužtikrina žmogaus teisių apsaugos individualaus skundo bylose, nes žmogaus teisės tokiais atvejais gali likti pažeistos³⁷⁸.

Teisės aktų konstitucingumo patikros objektų ex officio tyrimo ribų kontekste paminėtina, kad Konstitucinis Teismas savo doktrinoje yra atskleidęs ir savo įgaliojimus tirti teisės aktus, kurių atitiktis Konstitucijai pareiškėjas neginčija³⁷⁹; paminėtina, kad Konstitucinis Teismas jau yra pasinaudojęs šiais savo įgaliojimais ir nagrinėdamas konstitucinius skundus. Pavyzdžiui, 2021 m. kovo 19 d. nutarimu³⁸⁰ Konstitucijos nuostatomis prieštaraujančiomis pripažintos ir pareiškėjo neginčytos Baudžiamojo proceso kodekso nuostatos. Konstitucinis Teismas konstatavo, jog jis, nustatęs, kad Konstitucijai prieštarauja pareiškėjo neginčijamos tuos pačius santykius reguliuojančios nuostatos, įtvirtintos teisės akte, kuriuo pakeistas pareiškėjo ginčijamas teisinis reguliavimas, privalo tai konstatuoti. Tai taikytina ir tuos pačius santykius reguliuojančioms nuostatomis, neatsie-

377 EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Revised report* <...>.

378 *Ibid.*

379 Tai daroma, kai: 1) tame neginčijamame akte nustatytas teisinis reguliavimas įsiterpia į ginčijamą teisinį reguliavimą – tokiu atveju sistemiskai neištyrus susijusių nuostatų nebūtų galima ne formaliai, bet pagal teisę išspręsti konstitucinės justicijos bylos (*inter alia*, Konstitucinio Teismo 2002 m. sausio 14 d. nutarimas. *Žin.*, 2002, Nr. 5-186); 2) kai poįstatyminis aktas, kurio atitiktis Konstitucijai ir (arba) įstatymui ginčijama, yra grindžiamas įstatymu, jei poįstatyminis aktas neprieštarauja įstatymui, bet pats įstatymas prieštarauja Konstitucijai, reikalavimas, kad poįstatyminis aktas atitiktų tą antikonstitucinį įstatymą, iškreiptų pačią konstitucinės justicijos esmę (*inter alia*, Konstitucinio Teismo 2001 m. lapkričio 29 d. nutarimas. *Žin.*, 2001, Nr. 102-3636).

380 Konstitucinio Teismo 2021 m. kovo 19 d. nutarimas. *TAR*, 2021-03-19, Nr. 5546.

jamai susijusioms su kitame teisės akte įtvirtintomis nuostatomis, į kurias daroma nuoroda teisės akte, kuriuo pakeistas pareiškėjo ginčijamas teisinis reguliavimas.

Teismo įgaliojimai išplėsti tyrimo ribas neabejotinai vertintini pozityviai ir yra būdingi ir kitų Europos valstybių konstituciniams teismams. Nagrinėdami prašymus iširti teisės aktų konstitucingumą, *inter alia*, Kroatijos, Vokietijos, Vengrijos, Italijos, Šiaurės Makedonijos, Moldovos, Rumunijos, Serbijos, Slovėnijos, Ispanijos, Ukrainos teismai gali nuspręsti įvertinti ne tik ginčijamos nuostatos, bet esant tam tikroms sąlygoms ir visą įstatymą arba susijusį teisinį reguliavimą³⁸¹. Reikia sutikti su Venecijos Komisijos nuomone, kuria pabrėžiama, kad išplėsdami tyrimo ribas konstituciniai teismai prisideda ne tik prie pirminės konstitucinės kontrolės funkcijos stiprinimo – konstitucinės tvarkos užtikrinimo, pašalinant daugiau antikonstitucinių teisės aktų iš teisės sistemos, bet ir prie veiksmingesnės žmogaus teisių apsaugos³⁸². Todėl šis institutas itin aktualus individualaus konstitucinio skundo kontekste.

Teisinio reguliavimo spragų tyrimo ribų kontekste paminėtina, kad pagal oficialiąją konstitucinę doktriną Konstitucijos 106 straipsnyje išvardyti subjektai Konstituciniame Teisme gali kelti ir legislatyvinės omisijos³⁸³ tyrimo ir įvertinimo klausimą. Nors Konstitucinis Teismas šiuo klausimu dar nėra pasisakęs, manytina, kad nuo 2019 m. rugsėjo 1 d. legislatyvinės omisijos tyrimo klausimą gali kelti ir individualius konstitucinius skundus teikiantys asmenys.

Kalbant apie legislatyvinės omisijos tyrimą paminėtina, kad Konstitucinio Teismo įgaliojimai tirti legislatyvinės omisijos klausimą eksplicitiškai įtvirtinti tik Portugalijos Konstitucijoje, tokie konstitucinių teismų įgaliojimai taip pat *expressis verbis* nustatyti kelių valstybių konstitucinių teismų veiklą reglamentuojančiuose įstatymuose, tačiau dauguma konstitucinių teismų (ir Lietuvos) šiuos savo įgaliojimus atskleidė konstitucinėje jurisprudencijoje kildindami juos iš konstitucinio reguliavimo visumos

381 EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Revised report* <...>.

382 *Ibid.*

383 Konstitucinis Teismas prašymą, kuriame ginčijama tam tikrame teisės akte iš tikrųjų ar tariamai esanti teisės spraga, *inter alia*, legislatyvinė omisija, priima nagrinėti tik laikydamasis tam tikrų sąlygų, kurios suformuluotos konstitucinėje jurisprudencijoje. Plačiau apie tai žr.: PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. Teisės aktų konstitucingumo <...>.

ir konstitucijos viršenybės³⁸⁴. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įgaliojimai nagrinėti legislatyvinės omisijos klausimą taip pat yra neabejotinai pozityvus dalykas. Legislatyvinės omisijos tyrimo doktrina atspindi bendrą Europos konstitucinės justicijos tendenciją – stiprinti teisinės sistemos konstitucinius pamatus. Taigi legislatyvinės omisijos tyrimas yra susijęs su Konstitucijos viršenybe ir konstitucinių imperatyvų užtikrinimu nacionalinėje teisės sistemoje³⁸⁵. Vis dėlto legislatyvinės omisijos tyrimas konstituciniuose teismuose yra ne tik reikšminga Konstitucijos viršenybės, bet ir žmogaus teisių apsaugos užtikrinimo priemonė. Konstitucinių teismų patirtis rodo, kad legislatyvinės omisijos konstatavimas ir įpareigojimo ištaisyti teisinį reguliavimą formulavimas sustiprina asmens teisių ir laisvių apsaugą³⁸⁶. Todėl legislatyvinės omisijos tyrimas yra ne mažiau aktualus individualiu konstituciniu skundu inicijuotose bylose. Teismai turi šiuos įgaliojimus nagrinėdami individualius konstitucinius skundus, *inter alia*, Vokietijoje, Vengrijoje, Lichtenšteine, Šiaurės Makedonijoje, Lenkijoje, Slovėnijoje. Tačiau, pavyzdžiui, Portugalijoje, legislatyvinės omisijos tyrimas galimas tik atliekant abstrakčiąją konstitucinę kontrolę, bet ne nagrinėjant individualius konstitucinius skundus (Portugalijos Konstitucijos 283 str.).

Konstitucinio skundo objektų kontekste verta paminėti, kad Konstitucinis Teismas, sprenddamas dėl konstitucinių skundų priimtinumą, yra atskleidęs ir tai, kokių klausimų jis netiria:

- 1) *Lietuvos Respublikos įstatymų bei kitų teisės aktų ir tarptautinės sutarčių nuostatų kolizijos, taip pat Lietuvos Respublikos įstatymų bei kitų teisės aktų ir Europos Sąjungos teisės normų kolizijos*. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad tai yra teisės taikymo klausimas, nežinyingas Konstituciniam Teismui. Pavyzdžiui, 2020 m. birželio 26 d. sprendime³⁸⁷, kuriuo atsisakyta nagrinėti pareiškėjo prašymą ištirti CPK nuostatų atitiktį Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijai (Konvencijai), ir 2020 m. rugpjūčio 20 d. sprendime³⁸⁸,

384 EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *General Report of the XIVth Congress of the Conference of European Constitutional Courts on Problems of Legislative Omission in Constitutional Jurisprudence*, 2008. Prieiga per internetą: Special Bulletin-M-e.pdf (coe.int) [žiūrėta 2021 m. gruodžio 9 d.].

385 *Ibid.*

386 *Ibid.*

387 Konstitucinio Teismo 2020 m. birželio 26 d. sprendimas Nr. KT111-A-S103/2020.

388 Konstitucinio Teismo 2020 m. rugpjūčio 20 d. sprendimas. Nr. KT145-A-S134/2020.

kuriuo atsisakyta nagrinėti pareiškėjo prašymą ištirti ABTĮ nuostatų atitiktį Konvencijai dėl teisės gauti informaciją, visuomenės dalyvavimo priimant sprendimus ir teisės kreiptis į teismus aplinkosaugos klausimais (Orhuso konvencijai), Konstitucinis Teismas konstatavo, kad pareiškėjai kelia įstatymo ir tarptautinės sutarties kolizijos, t. y. teisės taikymo, klausimą, kuris yra nežyningas Konstituciniam Teismui.

- 2) *netiria teisės akto atitikties tos pačios galios teisės aktui, nesprendžia vienodos galios teisės aktų suderinamumo, konkurencijos klausimų. Prašymai išspręsti tokius klausimus yra nežyningi Konstituciniam Teismui*³⁸⁹.
- 3) *valstybės institucijų (Seimo, Respublikos Prezidento, Vyriausybės) teisėkūros sprendimų nepriėmimo – vengimo, delsimo priimti tokius sprendimus, taip pat kokių nors kitų motyvų nulemtu neveikimo*³⁹⁰.
- 4) *atsisako nagrinėti ir individualius konstitucinius skundus, kuriuose keliamos abejonės dėl vienu Konstitucijos nuostatų prieštaravimo kitoms Konstitucijos nuostatomis. Pavyzdžiui, Konstitucinio Teismo 2020 m. balandžio 1 d. sprendimu atsisakyta nagrinėti pareiškėjo prašymą, kuriame, be kita ko, buvo prašoma ištirti Konstitucijos 107 straipsnio atitiktį Konstitucijos 7 straipsniui*³⁹¹.

Apibendrinant konstatuotina, kad Konstitucinio Teismo kompetencija konstitucinio skundo objektų aspektu yra optimali, nes Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus vertinti tik aukščiausios teisinės galios teisės aktų konstitucingumą, kitu atveju Konstitucinio Teismo kompetencija būtų pernelyg išplėsta ir perdėm apkrautų Teismą darbu. Palankiai vertintinas ir Konstitucijos nuostatų lakoniškumas teisės aktų konstitucingumo patikros objektų klausimu, nes neužkerta kelio galimybei prireikus įvertinti ir Konstitucijoje tiesiogiai neįvardytų aktų konstitucingumą.

Konstitucijos aiškinimas Konstituciniam Teismui nagrinėjant vis naujas bylas yra nuolatinis ir nesibaigiantis procesas, todėl ir doktrina kons-

389 Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui pateiktų individualių konstitucinių skundų priimtinumą apžvalga 2019 m. rugsėjo 1 d. – 2020 m. rugpjūčio 31 d. Prieiga per internetą: [individualiu-konstituciniu-skundu-priimtinum-2019-2020-link.pdf](https://www.lrkt.lt/individualiu-konstituciniu-skundu-priimtinum-2019-2020-link.pdf) [žiūrėta 2021 m. gruodžio 19 d.].

390 *Ibid.*

391 Konstitucinio Teismo 2020 m. balandžio 1 d. sprendimas Nr. KT63-A-S58/2020.

titucingumo kontrolės objektų klausimu niekada nebus visiškai baigta. Nuo 2019 m. naują impulsą šiai doktrinai formuoti suteikia individualaus konstitucinio skundo institutas. Nors nagrinėdamas individualius konstitucinius skundus Konstitucinis Teismas žengia tik pirmuosius žingsnius, tačiau pirmuosius konstitucingumo kontrolės objektų doktrinos elementus individualaus konstitucinio skundo kontekste Konstituciniam Teismui jau teko formuluoti ne tik priimant nutarimus individualiais konstituciniais skundais inicijuotose bylose, bet ir sprendžiant dėl šių skundų priimtimumo bei nagrinėjant kitų subjektų pateiktus prašymus.

11.3.3. Individualaus konstitucinio skundo subjektai

11.3.3.1. Subjektai, turintys teisę kreiptis su individualiu konstituciniu skundu

Konstitucinė kontrolė turi visam teisingumo vykdymui bendrą savybę, kad ji pradeda tam tikrų įgaliotų subjektų iniciatyva. Tiesa, ši taisyklė turi ir išimčių, Albanijoje, Juodkalnijoje ir Serbijoje (praeityje Lenkijoje ir Rusijoje) yra galimybė patiems konstituciniams teismams inicijuoti konstitucinę kontrolę. Tačiau tokie įgaliojimai konstitucinės teisės mokslo doktrinoje nėra vertinami palankiai, vyrauja nuomonė, kad jie gali sukelti disbalansą valstybės valdžių sistemoje. Pareiškėjų, turinčių teisę kreiptis į konstitucinį teismą, spektras yra vienas iš esminių valstybės konstitucinės justicijos modelį apibūdinančių elementų, todėl Konstitucinio Teismo atliekamos teisės aktų konstitucingumo patikros funkcijos, neanalizuojant subjektų, įgaliotų kreiptis į šį teismą dėl ginčijamų aktų konstitucingumo, išsamiai atskleisti neįmanoma.

Kaip minėta, iki 2019 m. Konstitucijos VIII skirsnyje buvo įtvirtintas gana ribotas subjektų, galinčių kreiptis į Konstitucinį Teismą, ratas. Konstitucijos teksto autoriai, baimindamiesi galimos konstitucinių skundų grūties, kuri galėtų sutrikdyti naujos institucijos veiklą, apsiribojo pačiomis būtiniausiomis konstitucinės kontrolės priemonėmis³⁹². Iki 2019 m. Lietuva buvo priskiriama prie ribotą subjektų, galinčių kreiptis į Konstituci-

392 JARAŠIŪNAS, E. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas ir žmogaus <...>, p. 206.

nį Teismą, ratą turinčių valstybių ir užsienio teisės mokslo literatūroje³⁹³. Į Konstitucinį Teismą galėjo kreiptis tik Seimo narių grupė, Respublikos Prezidentas, Respublikos Vyriausybė, Teismai ir Seimas *in corpore*. Reikėtų pabrėžti ir tai, kad netgi esant tokiam nedideliame teisės aktų konstitucingumo kontrolę galinčių inicijuoti subjektų ratui, šie subjektai papildomai diferencijuojami daliai jų suteikiant įgaliojimus kreiptis į Konstitucinį Teismą tik dėl dalies jo jurisdikcijai priklausančių teisės aktų konstitucingumo tyrimo. Vis dėlto, įtvirtinus individualaus konstitucinio skundo galimybę, Lietuva nebegali būti priskiriama prie ribotą subjektų, galinčių kreiptis į Konstitucinį Teismą, ratą turinčių valstybių.

Subjektas, galintis kreiptis į Konstitucinį Teismą su individualiu konstituciniu skundu, Konstitucijos 106 straipsnyje įvardijamas labai talpia formuluote „kiekvienas asmuo“. Konstitucijoje nedetalizuojama, kas konkrečiai patenka į aptariamą sąvoką: tik fiziniai ar ir juridiniai asmenys; tik Lietuvos Respublikos piliečiai ar ir kitų valstybių piliečiai, asmenys be pilietybės ir kt. KTĮ taip pat neapibrėžia išsamaus aptariamų subjektų rato. Tačiau šio įstatymo nuostatų analizė leidžia užtikrintai tvirtinti, kad į šį ratą patenka ne tik fiziniai, bet ir juridiniai asmenys. Pavyzdžiui, KTĮ 32 straipsnyje kalbama apie juridinio asmens atstovavimą Konstituciniame Teisme, 67¹ straipsnyje nurodoma, kad Konstitucijos 106 straipsnio ketvirtojoje dalyje nurodyto asmens prašyme Konstituciniam Teismui turi būti nurodyta <...> prašymą teikiančio asmens vardas, pavardė (*pavadinimas*). Vis dėlto KTĮ nepateikia atsakymo į tai, ar visi juridiniai asmenys patenka į aptariamą ratą, pavyzdžiui, tik privatūs ar ir viešieji juridiniai asmenys turi individualaus konstitucinio skundo teisę. Fizinų asmenų kategorija taip pat nedetalizuota, Konstitucijoje ir KTĮ *expressis verbis* nenurodyta, ar individualaus konstitucinio skundo subjektai gali būti tik piliečiai, ar ir užsieniečiai, taip pat asmenys be pilietybės.

Tačiau, atsižvelgiant į Konstitucijoje pavartotą plačią „kiekvieno asmens“ formulotę, logiška manyti, kad ja turėtų būti aprėpiamos visos paminėtos subjektų kategorijos. Antraip individualaus konstitucinio skundo subjektų ratui apibrėžti būtų pasirinkta žmogaus arba piliečio sąvoka. Nagrinėdamas konstitucinius skundus, Konstitucinis Teismas tolydžio turėtų suformuluoti oficialiąją konstitucinę doktriną šiuo klausimu, kurioje tikėtina bus įvardyti visi paminėti subjektai. Tokią poziciją patvirtina

393 SADURSKI, W. *Rights Before Courts* <...>, p. 6.

ir Konstitucinio Teismo interneto svetainėje pateikiami atsakymai į dažniausiai užduodamus klausimus dėl individualaus konstitucinio skundo pateikimo tvarkos³⁹⁴. Šioje informacijoje nurodoma, kad individualų konstitucinį skundą gali pateikti: 1) fiziniai asmenys, t. y. Lietuvos Respublikos piliečiai, kitų valstybių piliečiai, asmenys be pilietybės; 2) juridiniai asmenys: privatūs juridiniai asmenys (pvz., uždarosios akcinės bendrovės, akcinės bendrovės, mažosios bendrijos, individualios įmonės ir kt.); viešieji juridiniai asmenys (pvz., valstybės ir savivaldybės įmonės, valstybės ir savivaldybės įstaigos, viešosios įstaigos, profesinės sąjungos, religinės bendruomenės, asociacijos ir kt.)³⁹⁵.

Pirmoji individualių konstitucinių skundų priimtumo statistika atskleidžia, kad aiškiai dominuoja fizinių asmenų pateikti konstituciniai skundai. 2019–2021 m. Konstituciniame Teisme gauti 475 skundai, iš jų 441 skundą pateikė fiziniai asmenys ir tik 29 skundus juridiniai asmenys, 5 skundus pateikė kartu fiziniai ir juridiniai asmenys³⁹⁶.

Pažymėtina ir tai, kad tam tikros individualaus konstitucinio skundo subjektų kategorijos neišvengiamai turės išskirtinumo kitų atžvilgiu. Pavyzdžiui, užsienio valstybių piliečiai, asmenys be pilietybės neturi kai kurių piliečio teisių (pvz., teisė balsuoti per Seimo ar Prezidento rinkimus yra politinė Lietuvos Respublikos piliečio teisė), todėl jų pateikti skundai dėl atitinkamų teisių negalės būti nagrinėjami, savo specifikos turės ir juridinių asmenų kategorija (ypač viešųjų).

Dėl pareiškėjų, galinčių pateikti individualų konstitucinį skundą, iš lyginamosios perspektyvos, Venecijos Komisija pažymi, kad dauguma valstybių suteikia tokią teisę fiziniams asmenims, jeigu jie įvykdo kitas skundo pateikimo sąlygas. Tik nedaugelis valstybių šią teisę suteikia išimtinai piliečiams (pvz., Šiaurės Makedonija). Dalis valstybių suteikia tokią teisę ne tik fiziniams, bet ir juridiniams asmenims (Austrija, Belgija, Vokietija, Ispanija, Slovėnija, Juodkalnija, Šveicarija, Serbija, Turkija). Paminėtina ir tai, kad, pavyzdžiui, Vokietijoje individualaus konstitucinio skundo teisė yra suteikta ir savival-

394 Atsakymai į dažniausiai užduodamus klausimus dėl individualaus konstitucinio skundo pateikimo tvarkos. Prieiga per internetą: <https://www.lrkt.lt/lt/informacija-asmenims/dazniausiai-uzduodami-klausimai/1466>. [žiūrėta 2021 m. spalio 30 d.]

395 Teisės mokslo darbuose įvardijami tie patys subjektai. Žr.: BIRMONTIENĖ, T. et al. *Konstituciniai ginčai* <...>, p. 422.

396 Konstitucinio Teismo 2019 m. metinis veiklos <...>; Konstitucinio Teismo 2020 m. metinis veiklos <...>; Konstitucinio Teismo 2021 m. metinis veiklos <...>.

dybėms. Taigi Europos valstybių kontekste subjektų, galinčių pateikti konstitucinį skundą Lietuvos Konstituciniam Teismui, ratas gali būti gana didelis.

Lyginamuoju požiūriu reikėtų pažymėti ir tai, kad individualaus konstitucinio skundo subjektų rato tikslus neįvardijamas teisės aktuose, nėra išskirtinis Lietuvos konstitucinio modelio bruožas. Pavyzdžiui, Lenkijos Respublikos Konstitucijoje subjektas, turintis teisę kreiptis su individualiu konstituciniu skundu, įvardijamas kaip „kiekvienas, kieno konstitucinės teisės ir laisvės pažeistos“, Latvijoje sąvokos „asmuo“ turinys taip pat nėra apibrėžtas Konstitucijoje ir Konstitucinio Teismo įstatyme. Vokietijos Pagrindiniame Įstatyme šis subjektas įvardytas aptakia formuluote „kiekvienas, tvirtinantis, jog viešojo valdžia pažeidė vieną iš jo pagrindinių teisių“ (93 str. 1 d.). Slovėnijos Konstitucinio Teismo įstatymo 24 straipsnio 1 dalyje šis subjektas taip pat apibūdinamas vartojant plačią formuluotę „kiekvienas“. Kituose Rytų ir Vidurio Europos valstybių teisės aktuose kaip galintys pateikti konstitucinį skundą *expressis verbis* įvardijami fiziniai ir juridiniai asmenys. Kroatijos Konstitucinio Teismo įstatymo 38 straipsnyje šie subjektai nurodomi „kiekvienas individas ar juridinis asmuo“, Čekijos Konstitucinio Teismo įstatymo 24 straipsnyje – „fizinis ar juridinis asmuo“, Serbijos Konstitucijos 168 straipsnyje – „kiekvienas juridinis ar fizinis asmuo“, Slovakijos Konstitucijos 127 straipsnyje – „fiziniai asmenys ir juridiniai asmenys“. Išsamiau šis subjektų ratas yra laipsniškai atskleidžiamas šių teismų konstitucinėje doktrinoje³⁹⁷.

Pavyzdžiui, Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje įsitvirtino pozicija, kad kolektyvinis subjektas turi konstitucines garantijas, jei jo struktūra ir veikla yra susijusi su asmens laisvės įgyvendinimu. Subjektas, kuriame valstybė tik turi akcijų ir kurio veikla nėra susijusi su viešosiomis paslaugomis, taip pat gali siekti pagrindinių teisių apsaugos. Taigi valstybės įmonės yra konstitucinių teisių ir laisvių subjektas ir Vokietijos doktrinoje netgi bandoma sudaryti sąrašą įmonių, kurios turi teisę kreiptis su individualiu konstituciniu skundu į Vokietijos Federalinį Konstitucinį Teismą³⁹⁸.

Nors individualaus konstitucinio skundo institutas Lenkijoje jau gyvuoja daugiau kaip du dešimtmečius (nuo 1997 m.), tačiau iki šiol yra

397 Pvz., žr.: Latvijos Konstitucinio Teismo 2002m. vasario 21 d. sprendimas byloje Nr. 2000-07-0409.

398 KŁOPOCKA-JASIŃSKA, M.; KRZYWOŃ, A. On the Rights of Public Entities <...>, p. 54.

sprendžiama dėl individualaus konstitucinio skundo teisę turinčių subjektų. Vis dar kyla diskusijų dėl subjektų, turinčių kokį nors ryšį su viešosios valdžios institucijomis, teisės kreiptis su individualiu konstituciniu skundu. Lenkijos teisės mokslo doktrinoje tvirtinama, kad kolektyviniai subjektai gali tikėtis konstitucinės apsaugos tik jei įrodo, kad jų teisių ir laisvių apsauga yra susijusi su jų narių (fizinį asmenų) teisėmis³⁹⁹. Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo pozicija, kad konstitucinį skundą gali pateikti ir privatūs juridiniai asmenys, teisės mokslo doktrinoje sutikta be didesnio pasipriešinimo⁴⁰⁰. Tačiau Tribunolo pozicija dėl viešųjų juridinių asmenų teisės kreiptis su individualiu konstituciniu skundu yra visiškai kitokia. Tribunolas yra konstatavęs, kad viešosios valdžios institucijos yra atsakingos už veiksmingą konstitucinių teisių ir laisvių įgyvendinimą. Jos yra įgaliotos formuoti privačių subjektų teisinę padėtį. Todėl, Tribunolo nuomone, viešosios valdžios institucijų teikiami konstituciniai skundai prieštarautų šio instrumento esmei⁴⁰¹.

Kalbant apie viešųjų juridinių asmenų galimybę kreiptis su individualiu konstituciniu skundu arba viešųjų ir privačių juridinių asmenų atskyrimą šiame kontekste, paminėtina, kad Lenkijos Respublikos Konstitucinis Tribunolas sprendė dėl įvairių subjektų galimybės teikti konstitucinius skundus: teismų sprendimų vykdymo pareigūnų⁴⁰², notarų profesinės asociacijos⁴⁰³, politinių partijų⁴⁰⁴, provincijų valdytojų⁴⁰⁵, apskričių⁴⁰⁶, savivaldos lygmens organizacinių padalinių⁴⁰⁷ ir kt. Pavyzdžiui, Konstitucinis Tribunolas atsisako nagrinėti skundus, pateiktus vietos valdžios vienetų, Konstitucinio Tri-

399 *Ibid*, p. 50.

400 *Ibid*, p. 47.

401 Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo 2004 m. lapkričio 4 d. sprendimas byloje Nr. Ts163/04.

402 Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo 2004 m. sausio 20 d. sprendimas byloje Nr. SK 26/03.

403 Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo 2011 m. spalio 21 d. sprendimas, byloje Nr. Ts 311/10.

404 Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo 2010 m. lapkričio 17 d. ir 2011 m. rugsėjo 15 d. sprendimai byloje Nr. Ts 256/09.

405 Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo 2005 m. gegužės 31 d. ir 2006 m. sausio 11 d. sprendimai byloje Nr. Ts 36/05.

406 Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo 2005 m. spalio 3 d. ir 2006 m. vasario 12 d. sprendimai byloje Nr. Ts 148/05.

407 Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo 2006 m. balandžio 21 d. sprendimas byloje Nr. Ts 58/06.

bunolo tvirtinimu, konstitucinis skundas yra priemonė apsaugoti asmens teises ir laisves nuo viešosios valdžios institucijų daromų pažeidimų, todėl savivaldybė, apskritis ar provincija kaip subjektas, atliekantis viešąsias funkcijas, tokios teisės neturi⁴⁰⁸. Konstitucinis Tribunolas taip pat yra pažymėjęs, kad jei vietos valdžios subjektams būtų suteikta individualaus konstitucinio skundo teisė, ši priemonė taptų viešąją valdžią vykdančių institucijų ginčų sprendimo instrumentu⁴⁰⁹. Konstitucinis Tribunolas yra taip pat konstatavęs, kad individualaus konstitucinio skundo teisė yra nesuderinama su politinių partijų, kaip viešosios teisės subjektų, dalyvaujančių vykdant viešąją valdžią, prigimtimi⁴¹⁰. Vis dėlto dėl šios Tribunolo pozicijos abejojama tiek Lenkijos mokslo doktrinoje, tiek Tribunolo teisėjų atskirosiose nuomonėse⁴¹¹.

Tačiau Vengrijos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje įsitvirtino labai aiški pozicija, kad individualų konstitucinį skundą gali pateikti ir valstybės institucijos. Minėta, kad pagal Vengrijos KTĮ 27 straipsnį pareiškėjas gali pasinaudoti viena iš konstitucinių skundų rūšių ginčydamas teismo sprendimą. Konkrečiose bylose nukentėjęs *asmuo ar organizacija* gali kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl teismo sprendimo, prieštaraujančio Pagrindiniam įstatymui, jeigu priimtas sprendimas dėl bylos esmės ar kiti sprendimai, kuriais baigiamas teismo procesas, pažeidžia jų teises, įtvirtintas Pagrindiniame įstatyme, ir pareiškėjas jau yra išnaudojęs visas teisinės gynybos galimybes arba jam nėra jokių teisinės gynybos galimybių. Pirmą kartą Vengrijos Konstitucinis Teismas išnagrinėjo institucijos (Vengrijos nacionalinio banko) konstitucinį skundą 2018 metais. Konstitucinis Teismas atsižvelgė į pareiškėjo dalyvavimą šalies ekonomikoje, finansinio tarpininkavimo sistemoje, taip pat į tai, kad pareiškėjas netiesiogiai įgyvendina Konstitucijos saugomas pagrindines privačių šalių konstitucines teises į teisingą ginčų sprendimą, ir nusprendė, kad Vengrijos nacionalinis bankas turi teisę pateikti konstitucinį skundą⁴¹². Autorės stažuotės Vengrijos

408 Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo 2007 m. gegužės 22 d. sprendimas byloje Nr. SK 70/05.

409 Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo 2007 m. gruodžio 20 d. sprendimas byloje Nr. SK 67/05.

410 KŁOPOCKA-JASIŃSKA, M.; KRZYWOŃ, A. On the Rights of Public Entities <...>, p. 60.

411 Teisėjo Stanisław Rymar atskiroji nuomonė dėl Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo 2011 m. rugsėjo 15 d. sprendimo byloje Nr. Ts 256/09.

412 Vengrijos Konstitucinio Teismo sprendimas 23/2018 (XII 28) AB.

Konstituciniame Teisme metu teisminiam posėdžiui buvo rengiama konstitucinės justicijos byla, kurioje konstitucinį skundą pateikė Vyriausybė, prašydama ištirti Aukščiausiojo Teismo nutarimo, kuriuo atsisakyta patvirtinti referendumui keliamus klausimus, konstitucingumą⁴¹³. Tokia Vengrijos Konstitucinio Teismo pozicija dėl konstitucinio skundo subjektų yra kritikuojama, kaip praktiškai suteikianti teisę valstybės institucijoms ginčyti joms nepalankius teismų sprendimus Konstituciniame Teisme, teigiant, kad buvo pažeistos jų „teisės“⁴¹⁴.

Aptarti pavyzdžiai rodo, kad ir Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas neišvengiamai susidurs su panašiais klausimais atskleisdamas aptariamą subjektų ratą. Kaip matyti, ypač problemiškas yra viešųjų juridinių asmenų (ar net valstybės institucijų) galimybės kreiptis su individualiu konstituciniu skundu klausimas. Abejonės dėl viešųjų juridinių asmenų individualaus konstitucinio skundo teisės grindžiamos tuo, kad individualaus konstitucinio skundo funkcija yra teisių ir laisvių, kurios kyla būtent iš žmogaus orumo, apsauga. Šios abejonės taip pat grindžiamos tuo, kad tokiu atveju kyla šių subjektų teisės kreiptis su individualiu konstituciniu skundu ir kitos konstitucinės justicijos institucijoms būdingos kompetencijos (ginčų tarp valstybės institucijų sprendimo)⁴¹⁵ atskyrimo problema. Visi šie aspektai, tikėtina, bus atskleisti konstitucinėje doktrinoje, nagrinėjant skirtingų subjektų pateiktus individualius konstitucinius skundus.

Žinoma, fiziniai ir juridiniai asmenys į Konstitucinį Teismą gali kreiptis tik jei įvykdo kitas Konstitucijoje ir KTĮ nustatytas sąlygas⁴¹⁶. Kalbant apie konstitucinių skundų priimtinumą praktiką paminėtina, kad 2019–2021 m. Konstitucinis Teismas atsisakė nagrinėti 141 konstitucinį skundą (ar jų dalis)⁴¹⁷, kaip paduotą asmenų, neturinčių teisės kreiptis į Konsti-

413 Plačiau apie tai žr.: *Case of Child Protection Referendum Continues in Constitutional Court* (Hungary today), 2021. Prieiga per internetą: *Case of Child Protection Referendum Continues in Constitutional Court - Hungary Today* [žiūrėta 2021 m. gruodžio 10 d.].

414 Plačiau apie tai žr.: *Constitutional Complaint as Orbán's Tool* (Verfassungsblog), 2022. Prieiga per internetą: *Constitutional Complaint as Orbán's Tool - Verfassungsblog* [žiūrėta 2022 m. balandžio 10 d.].

415 Plačiau apie šią kompetencijos rūšį žr.: PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. Konstitucinės justicijos procesas <...>, p. 404–407.

416 Plačiau apie tai monografijos II. 3. 4. dalyje.

417 Konstitucinio Teismo 2019 m. metinis veiklos <...>; Konstitucinio Teismo 2020 m. metinis veiklos <...>; Konstitucinio Teismo 2021 m. metinis veiklos <...>.

tucinį Teismą. Konstitucinių skundų priimtinumą praktikoje individualus konstitucinis skundas laikomas paduotu asmens, neturinčio teisės kreiptis į Konstitucinį Teismą, tais atvejais, kai: 1) ginčijamo teisinio reguliavimo pagrindu nebuvo priimta sprendimo, kuriuo galėjo būti pažeistos pareiškėjo konstitucinės teisės ar laisvės; 2) pareiškėjas nesiekia apginti savo galimai pažeistų konstitucinių teisių ar laisvių; 3) pareiškėjas prieš kreipdamasis į Konstitucinį Teismą neišnaudojo visų įstatyme nustatytų savo konstitucinių teisių ar laisvių gynybos priemonių ir nebegali jomis pasinaudoti⁴¹⁸.

Apibendrintai galima konstatuoti, kad nors konkretaus subjekto, galinčių kreiptis su konstituciniais skundais, rato neišskyrimas Konstitucijoje ir KTĮ kelia tam tikrų neaiškumų, vis dėlto toks pasirinkimas laikytinas konstitucinio skundo modelio pranašumu, nes neužkerta kelio skirtingų kategorijų subjektams ginti savo teisių Konstituciniame Teisme. Aptakios „kiekvieno asmens“ formuluotės įtvirtinimas Konstitucijoje yra logiškas, atsižvelgiant į visuminį konstitucinį reguliavimą: kiekvienas savo teises gali ginti remdamasis Konstitucija (6 str. 2 d.); asmuo, kurio konstitucinės teisės ar laisvės pažeidžiamos, turi teisę kreiptis į teismą (30 str. 1 d.). Kaip minėta, šis Lietuvos pasirinkimas atitinka ir europines tendencijas.

Taigi dėl šių priežasčių subjekto, galinčių kreiptis su konstituciniu skundu, ratas žmogaus teisių užtikrinimo požiūriu laikytinas optimaliu. Vis dėlto kalbant apie norminio konstitucinio skundo modelio ribotumą pažeistų teisių gynybos atžvilgiu, manytina, kad šį trūkumą bent iš dalies būtų kompensavęs individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo derinimas su kitų subjektų, turinčių teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą, rato išplėtimu. Tarp tokių subjektų visų pirma paminėtinos ombudsmeno institucijos, generalinis prokuroras, taip pat būtų buvę tikslinga diskutuoti apie Respublikos Prezidento galimybių kreiptis į Konstitucinį Teismą išplėtimą⁴¹⁹. Manytina, kad toks sprendimas būtų geriau atitikęs Venecijos Komisijos studijose pateikiamą siūlymą rasti per didelio konstitucinio teismo darbo krūvio ir efektyvaus individualaus kreipimosi į konstitucinės justicijos institucijas pusiausvyrą⁴²⁰. Efektyvios žmogaus teisių apsaugos požiūriu

418 Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui pateiktų individualių <...>.

419 Plačiau apie tai žr.: PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. Konstitucinės justicijos procesas <...>, p. 268–273.

420 EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Revised report* <...>.

aktualiausias būtų individualaus konstitucinio skundo instituto derinimas su ombudsmenų institucijų galimybėmis kreiptis į Konstitucinį Teismą.

Be tradicinių ombudsmeno tyrimo, ataskaitų ir rekomendacijų teikimo įgaliojimų, vis labiau pripažįstama, kad ombudsmenai turėtų turėti įgaliojimų kreiptis į teismus ir pradėti bylas dėl žmogaus teisių pažeidimų. Koncentruotose konstitucinės kontrolės sistemose ombudsmenai paprastai turi įgaliojimus inicijuoti konstitucinės justicijos bylas (*inter alia*, Albanijoje, Austrijoje, Kroatijoje, Čekijoje, Estijoje, Vengrijoje, Latvijoje, Moldovoje, Lenkijoje, Portugalijoje, Rumunijoje, Serbijoje, Slovakijoje, Slovėnijoje, Ispanijoje, Ukrainoje). Vienose valstybėse ombudsmenai gali inicijuoti abstrakčiąją konstitucinę kontrolę (pvz., Vengrijoje), kitose valstybėse ombudsmenai gali ginčyti norminius teisės aktus jiems tiriant jų kompetencijai priskirtus skundus, t. y. siekiant apginti galimai pažeistas kitų į jas besikreipusių asmenų teises (pvz., Ukrainoje).

Efektyvaus žmogaus teisių užtikrinimo kontekste galimybės ombudsmenamams kreiptis į konstitucinius teismus suteikimas svarbus dėl jų ekspertinių žinių, kurios gali padėti pagerinti kreipimūsi kokybę, todėl tai aktualu net ir esant tiesioginio asmens kreipimosi į konstitucinį teismą galimybei. Venecijos Komisijos studijoje pabrėžiama, kad ši galimybė sustiprina žmogaus teisių apsaugą dar ir dėl to, kad asmeniui visada lengviau susisiekti su ombudsmenu nei su teisėju⁴²¹.

Žmogaus teisių apsaugos stiprinimo kontekste Venecijos Komisija rekomenduoja, kad, tirdamas jo kompetencijai priskirtus skundus, ombudsmenas turėtų įgaliojimus ginčyti norminių teisės aktų konstitucingumą. Minėtina, kad 2017 m. įregistruotu Konstitucijos pakeitimo įstatymo projektu siūlyta individualaus konstitucinio skundo institutą derinti su ombudsmenų institucijų galimybėmis kreiptis į Konstitucinį Teismą⁴²². Šiame projekte siūlyta Konstitucijoje numatyti ne tik asmens teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl savo pažeistų teisių gynybos, bet ir suteikti atitinkamą teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą ir Seimo kontrolieriams ir kitoms vadovaujantis Konstitucijos 73 straipsnio 3 dalies nuostatomis įsteigtoms kontrolės institucijoms (pavyzdžiui, lygių galimybių kontrolieriui ir vaiko teisių apsaugos kontrolieriui), šioms tiriant jų kompetencijai priskirtus skundus,

421 *Ibid.*

422 Kaip minėta, per 2017 m. vykusį pirmąjį balsavimą dėl aptariamų Konstitucijos pakeitimų nepavyko surinkti 2/3 visų Seimo narių balsų.

t. y. siekiant apginti galimai pažeistas kitų į jas besikreipusių asmenų teises. Tačiau, deja, tokios galimybės galutinėje Konstitucijos pataisoje dėl individualaus konstitucinio skundo įtvirtinimo neliko. Atsižvelgiant į pirmiau išdėstytus argumentus dėl efektyvesnės žmogaus teisių apsaugos, siūlytina ateityje grįžti prie individualaus konstitucinio skundo instituto derinimo su ombudsmenų institucijų galimybėmis kreiptis į Konstitucinį Teismą klausimo.

II.3.3.2. Dalyvaujantys byloje asmenys

Individualaus konstitucinio skundo subjektų sąvoka yra platesnė nei konstitucinį skundą galinčių pateikti asmenų. Į šią sąvoką taip pat įeina proceso Konstituciniame Teisme dalyviai (byloje dalyvaujantys asmenys ir kiti proceso dalyviai).

Iki 2019 m. pakeitimų pagal KTĮ 31 straipsnį teisės aktų konstitucingumo patikros teisejoje dalyvaujančiais byloje asmenimis buvo laikomi: pareiškėjas – valstybės institucija, Seimo narių grupė, kuriems įstatymai suteikia teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą su prašymu ištirti teisės akto atitiktį Konstitucijai ar įstatymams, bei jų atstovai; suinteresuotas asmuo – valstybės institucija, priėmusi teisės aktą, kurio atitiktį Konstitucijai ar įstatymams reikia ištirti, bei jos atstovas.

Šis ratas buvo padidintas Konstitucijoje numačius daugiau subjektų, galinčių kreiptis į Konstitucinį Teismą. Tai yra šią teisę suteikus fiziniams ir juridiniams asmenims, šie subjektai ir jų atstovai buvo įrašyti ir į dalyvaujančių byloje asmenų (pareiškėjų) sąrašą. Kadangi, kaip minėta, įvirtinusių individualų konstitucinį skundą, teisės aktų konstitucingumo patikros objektų sąrašas nebuvo išplėstas, suinteresuotų asmenų sąrašas nepakito.

Taigi nuo 2019 m. individualiu konstituciniu skundu inicijuotoje byloje dalyvaujančiais byloje asmenimis laikomi: pareiškėjas – Konstitucijos 106 straipsnio ketvirtojoje dalyje nurodyti asmenys ir jų atstovai; suinteresuotas asmuo – valstybės institucija, priėmusi teisės aktą, kurio atitikimą Konstitucijai ar įstatymams reikia ištirti, ir jos atstovas (KTĮ 31 str.).

Subjektai, įeinantys į atstovų kategoriją individualiais konstituciniais skundais inicijuotose bylose, įvardijami KTĮ 32 straipsnyje „Atstovavimas Konstituciniame Teisme“. Apžvelgus šiame straipsnyje nustatytą teisinį reguliavimą galima išvelgti tam tikrų skirtumų tarp galimų fizinio ir juridinio asmens atstovų individualiais konstituciniais skundais inicijuotose bylose.

Pagal KTĮ Į 32 straipsnio 5 dalyje nustatytą teisinį reguliavimą, pareiškėjo fizinio asmens (individualaus konstitucinio skundo byloje) atstovai gali būti: 1) advokatai; 2) aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą turintys asmenys, kai jie atstovauja savo artimiesiems giminaičiams ar sutuoktiniui (sugyventiniui); 3) kai reikia specialių žinių, susijusių su bylos dalyku, kartu su šioje dalyje nurodytais asmenimis atstovai pagal pavedimą gali būti ir kiti asmenys – neteisinių sričių specialistai; 4) nepilnamečio ar asmens, įstatymų nustatyta tvarka pripažinto neveiksniu tam tikroje srityje arba ribotai veiksniu tam tikroje srityje, interesams turi teisę Konstituciniame Teisme atstovauti jų atstovai pagal įstatymą (tėvai, tėviai, globėjai, rūpintojai).

O pareiškėjo (juridinio asmens) individualaus konstitucinio skundo byloje atstovai gali būti: 1) advokatai; 2) aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą turintys šio juridinio asmens darbuotojai; 3) kai reikia specialių žinių, susijusių su bylos dalyku, kartu su šioje dalyje nurodytais asmenimis atstovai pagal pavedimą gali būti ir kiti asmenys – neteisinių sričių specialistai.

Atstovavimo institutas, *inter alia*, konstituciniais skundais inicijuotose bylose detalizuojamas KTĮ 32 straipsnio 6 dalyje, kurioje nustatyta jo įforminimo tvarka.

Pirmoji statistinė informacija atskleidžia, kad iš 10 2019–2021 metais išnagrinėtų (individualiais konstituciniais skundais inicijuotų) bylų tik dviejose bylose pareiškėjai pasinaudojo atstovavimo institutu – jiems atstovavo advokatai⁴²³.

Mokslinėje literatūroje kartais keliamas *trečiųjų suinteresuotųjų asmenų instituto* įvedimo konstitucinės justicijos procese klausimas⁴²⁴. Šis klausimas aktualus ir konstitucinio skundo byloje: diskutuotina, ar neturėtų konstitucinės justicijos procese dalyvauti ir kita bylos, kurioje buvo pritaikytas individualiu konstituciniu skundu ginčijamas teisės aktas, šalis? Šie subjektai negali būti priskirti dalyvaujančių byloje asmenų kategorijai, nes pareiškėju šiuo atveju pripažįstamas Konstitucijos 106 straipsnio 4 dalyje nurodytas asmuo. Taigi kita bylos šalis negali būti priskirta pareiškėjų kategorijai. Šie subjektai negali būti priskirti ir suinteresuotų asmenų kategorijai, nes pagal KTĮ nustatytą teisinį reguliavimą prašymų ištirti teisės aktų

423 Konstitucinio Teismo 2020 m. kovo 18 d. nutarimas. TAR, 2020, Nr. 5659; Konstitucinio Teismo 2021 m. kovo 4 d. nutarimas. TAR, 2021, Nr. 4528.

424 RAGAUSKAS, P. *Amicus curiae* institutas užsienio šalių ir tarptautinėje teisėje: (dis) kvalifikuojantys požymiai ir gretimi institutai. *Teisės problemos*, 2011, Nr. 2(72), p. 21.

atitiktą teisenoje suinteresuotais asmenimis laikytinos tik valstybės institucijos, priėmusios teisės aktą, kurio atitiktą Konstitucijai ar įstatymams reikia iširti, ir jų atstovai. Tačiau reikėtų sutikti, kad kitai bylos šaliai Konstitucinio Teismo nutarimas dėl toje byloje taikytino teisės akto konstitucingumo taip pat gali būti labai svarbus, nes gali turėti lemiamą reikšmę ir atitinkamos ordinarinės bylos baigčiai, taigi ir įtakos minėtų asmenų teisėms ir pareigoms.

Atsižvelgiant į tai, kad norminių administracinių aktų teisėtumo tyrimas administraciniuose teismuose panašus į Konstitucinio Teismo vykdomą įstatymų, Respublikos Prezidento, Vyriausybės ir referendumu priimtų aktų konstitucingumo kontrolę, tik žemesnės teisinės galios aktų atžvilgiu, šiame kontekste aktualu panagrinėti ABTĮ įtvirtintą trečiųjų suinteresuotų asmenų institutą norminių administracinių aktų patikros teisenoje. Pagal ABTĮ 48 straipsnio 2 dalį administracinės bylos proceso šalys yra: pareiškėjas (skundą, prašymą padavęs subjektas; teismas, priėmęs nutartį); atsakovas (institucija, įstaiga, tarnyba, tarnautojas, kurių aktai ar veiksmai skundžiami); tretieji suinteresuoti asmenys (t. y. tie, kurių teisėms ar pareigoms bylos išsprendimas gali turėti įtakos)⁴²⁵. Taigi norminių administracinių teisės aktų teisėtumo patikros teisenoje administraciniame teisminiame procese minėti subjektai laikytini trečiaisiais suinteresuotais asmenimis. Tai rodo ir administracinių teismų praktika⁴²⁶.

Tačiau konstitucinės justicijos procese trečiųjų suinteresuotų asmenų instituto nėra. Be dalyvaujančių byloje asmenų ir jų atstovų, proceso dalyviais yra laikomi: 1) liudytojai; 2) ekspertai; 3) pakviesti specialistai; 4) vertėjai (KTĮ 33 str.). Nė viena iš šių proceso dalyvių kategorijų neatitinka trečiųjų suinteresuotų asmenų statuso.

Pažymėtina, kad Europos valstybių konstitucinių teismų veiklą reglamentuojančiuose teisės aktuose aptariamas klausimas sprendžiamas skirtingai. Pavyzdžiui, Latvijos ir Lenkijos, kurios taip pat pasirinkusios norminio konstitucinio skundo koncepciją, konstitucinių teismų veiklą reglamentuojančiuose teisės aktuose trečiųjų suinteresuotų asmenų institutas taip pat nėra įtvirtintas: Latvijos Konstitucinio Teismo įstatyme nustatyta, kad byloje dalyvaujančiais asmenimis yra laikomi pareiškėjas ir

425 Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas. *Žin.*, 1999, Nr. 13-308.

426 Pvz., žr.: Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2015 m. balandžio 22 d. nutartį byloje Nr. P-43-822/2015.

ginčijamą teisės aktą priėmusi institucija (23 str. 1 d.), Lenkijos Konstitucinio Tribunolo įstatyme aptariami subjektai taip pat nėra įtraukti į proceso dalyvių sąrašą (Konstitucinio Tribunolo įstatymo 56 str.). Tačiau Ispanijoje, Portugalijoje, Čekijoje, Vokietijoje trečiųjų suinteresuotų asmenų institutas konstitucinės justicijos procese yra įtvirtintas: Ispanijos Konstitucinio Tribunolo įstatyme nustatyta, kad fiziniai ir juridiniai *asmenys, turintys teisėtą interesą procese būti papildoma šalimi* (angl. – *additional party*), turi būti atstovaujami advokato (81 str.). Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo įstatyme nustatyta, kad Konstitucinis Teismas suteikia teisę pasisakyti šaliai, kurios naudai buvo priimtas teismo sprendimas, jei konstitucinis skundas paduotas dėl teismo sprendimo (94 str. 3 d.). Portugalijos ir Čekijos konstitucinių teismų įstatymuose taip pat įtvirtintas trečiųjų suinteresuotų asmenų institutas. Taigi, trečiųjų suinteresuotų asmenų institutas būdingesnis valstybėms, pasirinkusioms plataus dalyko konstitucinio skundo modelį. Tikėtina, dėl to, kad tokiais atvejais konstitucinio skundo objektas gali būti ir pats atitinkamoje bendrosios kompetencijos teismo byloje priimtas sprendimas, todėl jo pripažinimas antikonstituciniu turėtų tiesioginių padarinių ir kitai tos bylos šaliai. Venecijos Komisija šio instituto poreikį taip pat pabrėžia būtent tais atvejais, kai konstitucinis skundas paduotas dėl teismo sprendimo, o ne dėl norminio akto⁴²⁷.

Norminio konstitucinio skundo modelyje ši galimybė nėra tokia svarbi, nes ginčijamas ne pats teismo sprendimas, bet norminis teisės aktas, kurio pagrindu buvo priimtas minėtas sprendimas. Taigi, jeigu kita bendrosios kompetencijos teisme išnagrinėtos bylos šalis dalyvautų nagrinėjant konstitucinės justicijos bylą, ši byla tarsi būtų perkeliama į Konstitucinį Teismą. Taip iš dalies lyg ir būtų perimtos bendrosios kompetencijos teismo funkcijos. Svarbu pažymėti ir tai, kad tam tikrais atvejais tokia galimybė gali turėti neigiamą įtaką bylos nagrinėjimo trukmei. Pasitaiko atvejų, kai vienoje konstitucinės justicijos byloje yra sujungiamas nemenkas skaičius prašymų ištirti to paties akto konstitucingumą. Pavyzdžiui, Konstitucinio Teismo 2014 m. gruodžio 22 d. nutarimu⁴²⁸ išspręstoje konstitucinės justicijos byloje buvo sujungtas 21 teismų prašymas, Konstitucinio Teismo

427 EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Revised report* <...>.

428 Konstitucinio Teismo 2014 m. gruodžio 22 d. nutarimas. *TAR*, 2014-12-22, Nr. 20411.

2012 m. vasario 6 d. nutarimu – net 39 teismų prašymai⁴²⁹, panaši situacija gali susidaryti ir individualiais konstituciniais skundais inicijuotose bylose.

Taigi galimybė bendrosios kompetencijos teisme išnagrinėtos bylos šalims dalyvauti nagrinėjant individualiu konstituciniu skundu inicijuotos konstitucinės justicijos bylą galimai sukurtų tam tikrų problemų – užtruktų konstitucinės justicijos bylų nagrinėjimas, o kartais (kai sujungtų teismų prašymų skaičius itin didelis) kiltų grėsmė paralyžiuoti Teismo darbą. Be to, KTĮ 36 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad kiekvienas asmuo, kuris gali žinoti kokių nors su byla susijusių aplinkybių, gali būti liudytojas. Taigi, prireikus išsamiau išsiaiškinti atitinkamos ordinarinės bylos aplinkybes, Konstitucinis Teismas gali šios bylos šalis iškviesti liudyti Konstituciniame Teisme. Pažymėtina, kad tokia galimybė Konstitucinis Teismas yra pasinaudojęs teisės aktų konstitucingumo patikros teisenoje dar iki konstitucinio skundo įtvirtinimo. Byloje, kurioje Konstitucinis Teismas, *inter alia*, tyrė Respublikos Prezidento dekreto „Dėl apygardos teismo teisėjo atleidimo“ atitiktį Konstitucijai, iki viešo Konstitucinio Teismo posėdžio buvo apklaustas liudytojas – atleistasis Vilniaus apygardos teismo teisėjas G. Baziulis. Konstitucinio Teismo 2007 m. gruodžio 17 d. nutarime⁴³⁰ konstatuota, kad G. Baziulis pateikė parodymus ir paaiškinimus, iš esmės tapačius pateiktiesiems Lietuvos apeliacinio teismo nagrinėjamoje civilinėje byloje, kurioje buvo nutarta kreiptis į Konstitucinį Teismą ir kuri buvo pridėta prie šio pareiškėjo prašymo ištirti Respublikos Prezidento dekreto atitiktį Konstitucijai ir Teismų įstatymo straipsniams (jų dalims). Taigi prireikus tokia galimybė Konstitucinis Teismas galėtų pasinaudoti ir nagrinėdamas konstitucinius skundus.

II.3.3.3. Kiti proceso dalyviai – liudytojai, ekspertai, specialistai, vertėjai, *amicus curiae*

Liudytojai. Konstitucinis Teismas galimybė iškviesti liudytoją prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai teisenoje naudojami retai. Be minėto pavyzdžio, Konstitucinis Teismas šia galimybė iki šiol pasinaudojo 16 kartų⁴³¹.

429 Konstitucinio Teismo 2012 m. vasario 6 d. nutarimas. *Žin.*, 2012, Nr. 109-5528.

430 Konstitucinio Teismo 2007 m. gruodžio 17 d. nutarimas. *Žin.*, 2007, Nr. 134-5427.

431 Konstitucinio Teismo 2000 m. vasario 10 d. nutarimas. *Žin.*, 2000, Nr. 14-370; Konstitucinio Teismo 2001 m. balandžio 2 d. nutarimas. *Žin.*, 2001, Nr. 29-938, atitaisy-

Konstitucinis Teismas liudytojo institutu dažniau naudojasi tų kategorijų bylose, kuriose faktų tyrimas turi didesnę reikšmę, t. y. konstitucinės justicijos bylose, kurias inicijavo ordinariniai teismai (6 kartus)⁴³², bylose, kuriose tikrinamas individualių teisės aktų konstitucingumas (3 kartus)⁴³³, taip pat bylose, kuriose teisės akto atitiktis Konstitucijai vertinama pagal priėmimo, pasirašymo, paskelbimo ir įsigaliojimo tvarkos parametrą (3 kartus)⁴³⁴. Nagrinėdamas individualius konstitucinius skundus Konstitucinis Teismas dar nėra pasinaudojęs liudytojo institutu.

Reikia pabrėžti, kad galimybė iškviesti liudytoją Konstitucinis Teismas daug aktyviau naudojasi paklausimų dėl išvadų nagrinėjimo teiseuose⁴³⁵. Ši tendencija susijusi su specifiniais paklausimų dėl išvadų nagrinėjimo teisenos objektais, kurie suponuoja, kad pagal šią teiseną faktų tyrimas ir jo teisinis įvertinimas yra ne pagalbinis, bet pirminis ir svarbiausias uždavinys.

mas – 2001-04-06, Nr. 30; Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 4 d. nutarimas. *Žin.*, 2003, Nr. 24-1004; Konstitucinio Teismo 2003 m. rugsėjo 30 d. nutarimas. *Žin.*, 2003, Nr. 24-1004; Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas. *Žin.*, 2003, Nr. 124-5643; Konstitucinio Teismo 2005 m. gegužės 13 d. nutarimas. *Žin.*, 2005, Nr. 63-2235; Konstitucinio Teismo 2005 m. liepos 8 d. nutarimas. *Žin.*, 2005, Nr. 87-3274; Konstitucinio Teismo 2006 m. gruodžio 21 d. nutarimas. *Žin.*, 2006, Nr. 141-5430; Konstitucinio Teismo 2007 m. birželio 27 d. nutarimas. *Žin.*, 2007, Nr. 72-2865; Konstitucinio Teismo 2010 m. rugsėjo 7 d. nutarimas. *Žin.*, 2010, Nr. 106-5466; Konstitucinio Teismo 2013 m. vasario 22 d. nutarimas. *Žin.*, 2013, Nr. 22-1068; Konstitucinio Teismo 2015 m. birželio 11 d. nutarimas. *TAR*, 2016-01-01, Nr. 1; Konstitucinio Teismo 2016 m. liepos 8 d. nutarimas. *TAR*, 2016-07-08, Nr. 19478; Konstitucinio Teismo 2020 m. gruodžio 11 d. nutarimas. *TAR*, 2020-12-11, Nr. 27066.

432 Konstitucinio Teismo 2000 m. vasario 10 d. nutarimas. *Žin.*, 2000, Nr. 14-370; Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 4 d. nutarimas. *Žin.*, 2003, Nr. 24-1004; Konstitucinio Teismo 2003 m. rugsėjo 30 d. nutarimas. *Žin.*, 2003, Nr. 24-1004; Konstitucinio Teismo 2005 m. liepos 8 d. nutarimas. *Žin.*, 2005, Nr. 87-3274; Konstitucinio Teismo 2013 m. vasario 22 d. nutarimas. *Žin.*, 2013, Nr. 22-1068; Konstitucinio Teismo 2015 m. birželio 11 d. nutarimas. *TAR*, 2016-01-01, Nr. 1; Konstitucinio Teismo 2019 m. balandžio 16 d. nutarimas. *TAR*, 2019-12-02, Nr. 19221; Konstitucinio Teismo 2020 m. gruodžio 11 d. nutarimas. *TAR*, 2020-12-11, Nr. 27066.

433 Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas. *Žin.*, 2003, Nr. 124-5643; Konstitucinio Teismo 2010 m. rugsėjo 7 d. nutarimas. *Žin.*, 2010, Nr. 106-5466; Konstitucinio Teismo 2020 m. gruodžio 11 d. nutarimas. *TAR*, 2020-12-11, Nr. 27066.

434 Konstitucinio Teismo 2007 m. birželio 27 d. nutarimas. *Žin.*, 2007, Nr. 72-2865; Konstitucinio Teismo 2016 m. liepos 8 d. nutarimas. *TAR*, 2016-07-08, Nr. 19478; Konstitucinio Teismo 2019 m. balandžio 16 d. nutarimas. *TAR*, 2019-12-02, Nr. 19221.

435 Plačiau apie tai žr.: PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. *Konstitucinio Teismo įgaliojimų teikti išvadas objektai ir subjektai: teisinio reguliavimo problemos ir jų sprendimo galimybės*: mokslo studija. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2019. ISBN 978-9986-704-62-1, p. 65–69.

Nagrinėdamas šių kategorijų konstitucinės justicijos bylas Teismas tiria ir vertina tam tikrus faktus. Faktų tyrimas – tokių bylų esmė⁴³⁶. O prašymų iširti teisės aktų atitiktį Konstitucijai teisenoje vertinamos konkretaus teisės akto nuostatos, o ne realūs („gyvenimo“) atvejai arba veiksmai, kaip yra 3 iš 4 rūšių išvadų teikimo atvejais. Todėl faktinių aplinkybių tyrimas, o kartu ir liudytojų apklausa, nagrinėjant teisės aktų konstitucingumo klausimus, yra tik pagalbinė priemonė, kuria prireikus galima pasinaudoti.

Manytina, kad Konstitucinis Teismas galėtų dažniau pasinaudoti liudytojo institutu tiek nagrinėdamas konstitucinius skundus, tiek kitų subjektų prašymus dėl teisės aktų konstitucingumo, ypač tų kategorijų bylose, kuriose, kaip minėta, faktų tyrimas turi didesnę reikšmę.

Ekspertai. Konstitucinis Teismas savo procesinėje praktikoje nesinaudoja ir dar viena galimybe – eksperto institutu. Tokia galimybė nustatyta KTĮ 37–38 straipsniuose. Pagal KTĮ 37 straipsnio 1 dalį, ekspertu gali būti skiriamas asmuo, turintis reikiamų žinių išvadai duoti. Pažymėtina, kad, pavyzdžiui, Baudžiamojo proceso kodekse⁴³⁷ ekspertas apibūdinamas kiek kitaip: „asmuo, turintis reikiamų specialių žinių ir įrašytas į Lietuvos Respublikos ekspertų sąrašą“ (BPK 84 str. 1 d.), tačiau KTĮ ekspertui nėra nustatytas reikalavimas būti įtrauktam į šį sąrašą. Vertindamas teisės aktų atitiktį Konstitucijai, Konstitucinis Teismas eksperto paslaugomis nepasinaudojo nė vienoje konstitucinės justicijos byloje, todėl sunku vertinti, ar ir Konstitucinis Teismas ekspertais pripažintų tik asmenis, įtrauktus į Lietuvos Respublikos ekspertų sąrašą. Reikėtų pažymėti, kad galimybė pasinaudoti eksperto paslaugomis, kaip ir minėta galimybė apklausti liudytojus, nagrinėjant bylas dėl teisės aktų konstitucingumo, nėra tokia aktuali, nes faktinių aplinkybių tyrimas pagal šią teiseną yra tik pagalbinė priemonė, nes sunku įsivaizduoti atvejį, kai reikėtų atlikti konkretaus objekto ekspertizę. Manytina, kad eksperto, kaip ir aptarto liudytojo, institutas aktualesnis paklausimų dėl išvadų nagrinėjimo teisenai, pagal kurią, kaip minėta, faktų tyrimas yra pirminis ir pagrindinis uždavinys. Tačiau neatmestina galimybė, kad tam tikrais atvejais pasinaudoti eksperto paslaugomis gali tekti ir nagrinėjant individualius konstitucinius skundus, pavyzdžiui, bylose, kuriose tikrinamas individualių teisės aktų konstitucingumas.

436 JARAŠIŪNAS, E. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas ir aukštųjų valstybės pareigūnų apkalta: kelios aktualios problemos. *Jurisprudencija*, 2006, Nr. 80, p. 36.

437 Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Žin.*, 2002, Nr. 37-1341.

Specialistai. Šiame kontekste pagrįstai gali kilti ir kitas klausimas – kaip elgiasi Konstitucinis Teismas, kai kokioje nors konstitucinės justicijos byloje prireikia specialių žinių turinčių asmenų nuomonės? KTĮ 33 straipsnyje, be minėtų liudytojų ir ekspertų, paminėta dar viena proceso dalyvių kategorija – specialistai. Tačiau išsamiau KTĮ ši proceso dalyvių kategorija nėra apibūdinta. KTĮ 40 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta galimybė Konstituciniam Teismui skirti baudą specialistui, kai šis neatvyksta, atsisako atvykti arba nepraneša apie negalėjimą atvykti į Konstitucinį Teismą arba pas teisėją⁴³⁸, KTĮ 27 straipsnio 2 dalies 5 punkte nustatyta, kad teisėjas, rengdamas bylą Konstitucinio Teismo posėdžiui, skiria ekspertizes, išskviečia ir apklausia specialistus, *nesuinteresuotus bylos baigtimi*. Tačiau, nepaisant šiam institutui skirto teisinio reguliavimo lakoniškumo, galimybė apklausti specialistus konstitucinės justicijos procese naudojamosi itin dažnai. Pavyzdžiui, iš 2015 metais priimtų 21 Konstitucinio Teismo nutarimo 6 nutarimuose⁴³⁹ paminėta, kad, rengiant bylą Konstitucinio Teismo posėdžiui, buvo apklausti arba Konstitucinio Teismo posėdyje paaiškinimus pateikė tam tikri specialistai⁴⁴⁰. Vis dėlto nagrinėjant individualius konstitucinius skundus 2019–2021 m., specialisto institutu dar nebuvo pasinaudota.

Specialistai yra asmenys, turintys tam tikrų specialių žinių, reikalingų konstitucinės justicijos byloje. Pavyzdžiui, Konstitucinio Teismo posėdžiui rengiant konstitucinės justicijos bylą dėl žemės gelmių tyrimo ir naudojimo taikant hidraulinį ardymą, paaiškinimus pateikė specialistai – Lietuvos geologijos tarnybos prie Aplinkos ministerijos Teisės ir personalo skyriaus vedėjas, šios tarnybos Giluminių tyrimų skyriaus vedėja, Vilniaus universiteto Gamtos mokslų fakulteto Geologijos ir mineralogijos katedros profesorius⁴⁴¹. Pažymėtina, kad šių proceso dalyvių procesinė padėtis nuo liudytojų ir ekspertų skiriasi dar ir tuo, kad KTĮ nėra numatyta, jog už specialistų

438 Tokia galimybė atsirado tik įsigaliojus 2015 m. KTĮ pakeitimams. Pagal ankstesnės redakcijos KTĮ 40 str. 2 d., Konstitucinis Teismas galėjo skirti baudą tik liudytojui ar ekspertui.

439 Konstitucinio Teismo 2015 m. vasario 26 d. nutarimas. *TAR*, 2015-02-27, Nr. 3023; Konstitucinio Teismo 2015 m. birželio 11 d. nutarimas. *TAR*, 2016-01-01, Nr. 1; Konstitucinio Teismo 2015 m. rugsėjo 22 d. nutarimas. *TAR*, 2015-09-22, Nr. 14100; Konstitucinio Teismo 2015 m. spalio 20 d. nutarimas. *TAR*, 2015-10-20, Nr. 15777; Konstitucinio Teismo 2015 m. lapkričio 4 d. nutarimas. *TAR*, 2015-11-04, Nr. 17587; Konstitucinio Teismo 2015 m. gruodžio 16 d. nutarimas. *TAR*, 2015-12-16, Nr. 19859.

440 2021 m. šia galimybė nepasinaudota nė karto.

441 Konstitucinio Teismo 2015 m. gruodžio 16 d. nutarimas. *TAR*, 2015-12-16, Nr. 19859.

dalyvavimo Konstitucinio Teismo posėdyje išlaidas mokama iš Konstitucinio Teismo lėšų, o liudytojų ir ekspertų išlaidų apmokėjimo galimybė yra nustatyta atitinkamai KTĮ 36 straipsnio 5 dalyje ir 37 straipsnio 7 dalyje. Galbūt tai viena iš priežasčių, kodėl Konstitucinis Teismas šiuo institutu naudojami dažniau nei eksperto ar liudytojo institutais. Vis dėlto KTĮ turėtų būti numatyta galimybė apmokėti specialisto išlaidas, susijusias su dalyvavimu konstitucinės justicijos procese, ypač atsižvelgiant į tai, kad specialistui, kaip ir liudytojui ir ekspertui, Konstitucinis Teismas turi teisę skirti baudą už atsisakymą atvykti į Konstitucinį Teismą ar pas teisėją (KTĮ). Paminėtina ir tai, kad, kitaip nei ekspertams (KTĮ 37 str. 6 d.) ar liudytojams (KTĮ 36 str. 3 d.), specialistams nėra nustatyta atsakomybė už melagingų parodymų ar išvados davimą, tai taip pat rodo specialistų instituto teisinio reguliavimo neišsamumą ir nebaigtumą KTĮ.

Vertėjai. KTĮ 33 straipsnyje tarp kitų proceso dalyvių nurodyti ir vertėjai. KTĮ 20 straipsnyje taip pat nustatyta, kad posėdžio dalyviams, nemokantiems lietuvių kalbos, garantuojama teisė naudotis vertėjo paslaugomis. KTĮ 42 straipsnio 1 dalyje taip pat nurodyta, kad vertėjai, kaip ir liudytojai bei ekspertai, į Teismo posėdį kviečiami šaukimu. Išsamiau vertėjo statusas KTĮ nėra reglamentuojamas. Vertėjo paslaugomis konstitucinės justicijos procese teko pasinaudoti tik vieną kartą – nagrinėjant bylą dėl Respublikos Prezidento dekreto, kuriuo Lietuvos Respublikos pilietybė išimties tvarka suteikta J. Borisovui. J. Borisovas šioje byloje buvo apklaustas kaip liudytojas, jį apklausiant dalyvavo vertėjas⁴⁴². Nagrinėjant individualius konstitucinius skundus šiuo institutu dar nebuvo pasinaudota, tačiau, atsižvelgiant į tai, kad Lietuvoje konstitucinius skundus gali pateikti ne tik piliečiai, bet ir užsieniečiai, taip pat asmenys be pilietybės, tikėtina, kad šiuo institutu ateityje bus naudojamosi aktyviau.

Amicus curiae. Svarbu pažymėti, kad specialistais Konstitucinio Teismo aktuose įvardijami tik tie asmenys, kurie teikė paaiškinimus Konstituciniame Teisme (teismo posėdyje arba iki jo). Tačiau tie asmenys, kurie rengiant bylą pateikė rašytines nuomones atitinkamoje konstitucinės justicijos byloje, Konstitucinio Teismo nutarimuose nėra įvardijami specialistais, šie asmenys Konstitucinio Teismo nutarimuose neišvardijami niekaip. Konstitucinio Teismo nutarimuose tiesiog pažymima apie rengiant bylą teismo posėdžiui gautas tam tikrų asmenų nuomones. Pavyzdžiui, 2021 metais

442 Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas. *Žin.*, 2003, Nr. 124-5643.

9 nutarimuose pažymėta, kad rengiant bylą teismo posėdžiui gautos rašytinės nuomonės⁴⁴³.

Svarbu pažymėti, kad šia galimybe jau aktyviai naudojamosi ir nagrinėjant konstitucinius skundus: 1) Konstitucinio Teismo 2020 m. kovo 18 d. nutarime, priimtame išnagrinėjus pirmąjį konstitucinį skundą, pažymima, kad rengiant bylą Konstitucinio Teismo posėdžiui gautos Lietuvos Respublikos teisingumo viceministro Ernesto Jurkonio ir Lietuvos teisės instituto mokslinės sekretorės, laikinai vykdančios direktoriaus pareigas, Ingridos Mačernytės-Panomariovienės rašytinės nuomonės⁴⁴⁴; 2) 2021 m. balandžio 14 d. nutarime pažymėta, kad rengiant bylą Konstitucinio Teismo posėdžiui gautos Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministrės Agnės Bilotaitės, Lietuvos Respublikos teisingumo viceministro Elano Jablonsko rašytinės nuomonės⁴⁴⁵; 3) 2021 m. rugsėjo 28 d. nutarime paminėta, kad rengiant bylą Konstitucinio Teismo posėdžiui gauta Žemės ūkio ministerijos kanclerio Valdo Aleknavičiaus rašytinė nuomonė⁴⁴⁶; 4) 2021 m. lapkričio 9 d. nutarime taip pat pažymima, kad rengiant bylą Konstitucinio Teismo posėdžiui gautos vaiko teisių apsaugos kontrolierės Editos Žiobienės, lygių galimybių kontrolierės Birutės Sabatauskaitės, Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos Viešosios teisės instituto prof. dr. Tomos Birmontienės rašytinės nuomonės⁴⁴⁷; 5) 2021 m. gruodžio 30 d. paminėta, kad rengiant bylą Konstitucinio Teismo posėdžiui gautos Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos dekanės prof. dr. Lyros Jakulevičienės pateikta Privatinės teisės instituto prof. dr. Virginijaus Bitės parengta nuomonė, Lietuvos Respublikos teisingumo ministrės Evelinos Dobrovolskos, Lietuvos socialinių mokslų centro Teisės instituto vadovės dr. Ingridos Mačernytės-Panomariovienės rašytinės nuomonės⁴⁴⁸.

443 Konstitucinio Teismo 2021 m. gruodžio 30 d. nutarimas. *TAR*, 2021-12-30, Nr. 27683. Konstitucinio Teismo 2021 m. lapkričio 9 d. nutarimas. *TAR*, 2021-11-09, Nr. 23240. Konstitucinio Teismo 2021 m. spalio 15 d. nutarimas Nr. KT168-N13/2021 bylos Nr. 14/2020; Konstitucinio Teismo 2021 m. rugsėjo 28 d. nutarimas. *TAR*, 2021-09-28, Nr. 20273. Konstitucinio Teismo 2021 m. rugsėjo 7 d. nutarimas. *TAR*, 2021-09-07, Nr. 18922; Konstitucinio Teismo 2021 m. gegužės 13 d. nutarimas. Nr. KT67-N6/2021. Konstitucinio Teismo 2021 m. balandžio 19 d. nutarimas Nr. KT59-N5/2021 bylos Nr. 13/2019; Konstitucinio Teismo 2021 m. balandžio 14 d. nutarimas. *TAR*, 2021-04-14, Nr. 7723; Konstitucinio Teismo 2021 m. vasario 12 d. nutarimas. *TAR*, 2021-02-12, Nr. 2775.

444 Konstitucinio Teismo 2020 m. kovo 18 d. *TAR*, 2020-03-18, Nr. 5659.

445 Konstitucinio Teismo 2021 m. balandžio 14 d. *TAR*, 2021-04-14, Nr. 7723.

446 Konstitucinio Teismo 2021 m. rugsėjo 28 d. nutarimas. *TAR*, 2021-09-28, Nr. 20273.

447 Konstitucinio Teismo 2021 m. lapkričio 9 d. nutarimas. *TAR*, 2021-11-09, Nr. 23240.

448 Konstitucinio Teismo 2021 m. gruodžio 30 d. nutarimas. *TAR*, 2021-12-30, Nr. 27683.

Taigi gali kilti visai pagrįstas klausimas – kuriai konstitucinės justicijos proceso dalyvių grupei priskiriami šie asmenys? Ar tai yra dar viena KTĮ *expressis verbis* neįvardyta proceso dalyvių grupė? Paminėtina, kad Konstitucinio Teismo teisėjų raštuose, kuriuose rengiant bylą Konstitucinio Teismo posėdžiui atitinkamų asmenų prašoma pateikti nuomones konstitucinės justicijos byloje, remiamasi KTĮ 27 straipsniu, tačiau nenurodoma, kuriuo šio straipsnio punktu. Matyt, konkretaus punkto nenurodoma neatsitiktinai, nes šiame straipsnyje *expressis verbis* neįtvirtinta galimybė prašyti nuomonių konstitucinės justicijos byloje. Galbūt tokia Konstitucinio Teismo teisė galėtų būti kildinama iš KTĮ 27 straipsnio 2 dalies 4 punkto, kuriame nustatyta, kad teisėjas išreikalauja iš valstybės institucijų, kitų organizacijų bei asmenų rašytinius ir daiktinius įrodymus bei kitą reikalingą medžiagą, tačiau abejotina, ar tam tikro asmens nuomonė dėl konstitucinės justicijos bylos baigties negali būti įvardyta įrodymais ar medžiaga. Tokia teisė negali būti kildinama ir iš KTĮ 27 straipsnio 2 dalies 5 punkto, pagal kurį teisėjas skiria ekspertizes, kviečia ir apklausia specialistus, nesuinteresuotus bylos baigtimi. Visų pirma, minėti asmenys nėra kviečiami ar apklausiami, jie tik pateikia rašytinę nuomonę dėl pareiškėjo argumentų ar kitais susijusiais su konkrečia konstitucinės justicijos byla klausimais, be to, kaip minėta, jie nėra įvardijami kaip specialistai ir Konstitucinio Teismo nutarimuose. Taip pat reiktų pažymėti, kad dažnai jų negalima įvardyti nesuinteresuotais bylos baigtimi asmenimis. Štai, pavyzdžiui, konstitucinės justicijos byloje, kurioje nagrinėta, *inter alia*, privalomojo sveikatos draudimo lėšų paskirstymo sveikatos priežiūros įstaigoms (taip pat ir privačioms) problematika, rengiant bylą Konstitucinio Teismo posėdžiui buvo gauti Lietuvos privačių sveikatos priežiūros įstaigų asociacijos prezidento rašytiniai paaiškinimai⁴⁴⁹. Be abejo, Lietuvos privačių sveikatos priežiūros įstaigų asociacijos prezidentas negali būti laikomas nesuinteresuotu šios bylos baigtimi specialistu. Šiame kontekste įdomu pažymėti, kad šis asmuo šiuos savo rašytinius paaiškinimus, kurių jo prašė bylą rengianti Konstitucinio Teismo teisėja, vėliau dar kartą papildė savo iniciatyva⁴⁵⁰, šiame rašte, *inter alia*, pateikiama papildoma informacija apie privačių

449 Konstitucinio Teismo 2013 m. gegužės 16 d. nutarimas. *Žin.*, 2013, Nr. 52-2604.

450 Lietuvos privačių sveikatos priežiūros įstaigų asociacijos prezidento L. Paškevičiaus 2013 m. balandžio 3 d. pateikta papildoma informacija prie 2013 m. kovo 29 d. pateikto rašto dėl nuomonės pateikimo byloje Nr. 47/2009 bei 131/2010.

sveikatos priežiūros įstaigų diskriminavimą skiriančią ES struktūrinių fondų ir valstybės investicijų programų lėšas. Paprastai aptariami subjektai pildo savo pateiktas nuomones tik prašomi bylą rengiančio teisėjo. Galimai Konstitucinio Teismo teisė prašyti tam tikrų asmenų nuomonės konstitucinės justicijos byloje kyla iš KTĮ 27 straipsnio 2 dalies 7 punkto, kuriame nustatyta, kad teisėjas, rengdamas bylą Konstitucinio Teismo posėdžiui, atlieka kitus būtinus veiksmus bylai parengti teismo posėdžiui. Tačiau šiame kontekste taip pat gali kilti abejonė, ar tam tikrų asmenų nuomonė dėl bylos baigties gali būti įvardyta kaip būtinas veiksmas konstitucinės justicijos bylai parengti.

Manytina, kad KTĮ *expressis verbis* neįtvirtinta galimybė prašyti tam tikrų fizinių ar juridinių asmenų nuomonės konstitucinės justicijos byloje labiau primena Lietuvoje ganėtinai mažai žinomą *amicus curiae* institutą. Šiuo institutu daugiausia naudojama bendrosios teisės tradicijos valstybėse, paskutiniaisiais dešimtmečiais ir tarptautiniuose teismuose, tačiau pastaruoju metu imta kalbėti ir apie platesnį šio instituto naudojimą ir kontinentinėje Europoje⁴⁵¹.

Nėra vienos bendros sąvokos, kuri glaustai apibūdintų atitinkamo teisės instituto sampratą. Vienas iš problemiškesnių klausimų, kylančių apibūdinant *amicus curiae* institutą, – galimas suinteresuotumas. Tvirtinama, kad skirtingose jurisdikcijose koncepcijos *amicus curiae* suinteresuotumo požiūriu yra gana prieštaringos – nuo būtinos sąlygos iki neigimo, o pats suinteresuotumas gali pasireikšti bet kuriuo iš kelių tipų: 1) rūpestis tiesiogiai su ginčo dalyku susijusiais savo interesais; 2) rūpestis su ginčo dalyku tiesiogiai nesusijusiais savo interesais; 3) rūpestis vienos iš proceso šalių interesais; 4) rūpestis viešuoju interesu⁴⁵². *Amici* nėra šalys, nėra tretieji asmenys, nėra liudytojai, nėra ekspertai. *Amicus curiae* vaidmenį gali atlikti patys įvairiausi subjektai: nuo valstybės institucijų iki individų, nuo religinių organizacijų iki profesinių sąjungų, įmonių, mokslo įstaigų, tarptautinių organizacijų ir kt. Neretai *amicus curiae* nuomones konstituciniams teismams jų pačių prašymu teikia ir Venecijos Komisija⁴⁵³.

451 KOCHEVAR, S. *Amici Curiae* in Civil Law Jurisdictions. *The Yale Law Journal*, 2013, Vol. 122, p. 1653.

452 RAGAUSKAS, P. *Amicus curiae* institutas užsienio šalių <...>, p. 18.

453 Pvz., žr.: EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Amicus curiae* brief for the Constitutional Court of the Former Yugoslav Republic of Macedonia on amendments to several laws relating to the system of salaries and remunerations

Tvirtinama, kad *amicus* atlieka lobistinei veiklai artimą informacinės sklaidos kanalo funkciją, padedančią teismą informuoti apie galimą platesnį jo priimamų sprendimų poveikį⁴⁵⁴. Taigi, manytina, kad intereso turėjimas savaime nepaneigia *amicus curiae* statuso, atvirkščiai, – dažniau šios rūšies proceso dalyviai turi tam tikrą tiesioginį ar netiesioginį suinteresuotumą bylos baigtimi. Tai ir yra jų pagrindinis skirtumas nuo ekspertų, specialistų ir liudytojų.

Amicus curiae kartais apibūdinama kaip viena iš universaliausių, paprasčiausių ir bene mažiausiai kainuojančių teismo atsivėrimo formų⁴⁵⁵, todėl Konstitucinio Teismo procesinėje praktikoje naudojama tam tikra šio instituto atmaina yra sveikintina. Turint omenyje Konstitucinio Teismo priimamų sprendimų reikšmingumą, informacija apie galimą platesnį jo priimamų sprendimų poveikį yra labai svarbi. Tačiau, manytina, kad ši proceso dalyvių kategorija turėtų būti griežčiau atskirta nuo kitų proceso dalyvių (ypač specialistų), būtent vadovaujantis suinteresuotumo bylos baigtimi kriterijumi, bet ne pagal tai, ar atitinkamas asmuo buvo apklaustas Konstituciniame Teisme, ar tik pateikė rašytinę nuomonę atitinkamoje konstitucinės justicijos byloje. Neretai pasitaiko, kad vienoje konstitucinės justicijos byloje tas pats asmuo buvo pateikęs rašytinę nuomonę ir į klausimus (jau kaip specialistas) atsakė Konstitucinio Teismo posėdyje. Kaip antai, rengiant konstitucinės justicijos bylą dėl skirtingų rinkėjų skaičiaus vienmandatėse apygardose, buvo gauta VRK pirmininko rašytinė nuomonė, tačiau jis taip pat atsakė į teisėjų klausimus Konstitucinio Teismo posėdyje⁴⁵⁶. Taigi manytina, kad specialistams ir *amicus curiae* konstitucinės justicijos procese turėtų būti suteikta galimybė pateikti tiek rašytinę nuomonę, tiek paaiškinimus Konstituciniame Teisme. Tačiau, atsižvelgiant į galimą *amicus curiae* suinteresuotumą konstitucinės justicijos bylos baigtimi, šiems subjektams neturėtų būti apmokamos dalyvavimo konstituci-

of elected and appointed officials, 2010. Prieiga per internetą: <[http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2010\)038-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2010)038-e)> [žiūrėta 2021 m. spalio 30 d.]; EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Amicus curiae brief for the Constitutional Court of Moldova on certain provisions of the law on professional integrity testing*, 2014. Prieiga per internetą: <<file:///C:/Users/DPuraitė/Downloads/ro-Opinia-Comisieii-de-la-Venetiaenga128a.pdf>> [žiūrėta 2017 m. gegužės 30 d.].

454 RAGAUSKAS, P. *Amicus curiae* institutas užsienio šalių <...>, p. 18.

455 *Ibid.*, p. 8.

456 Konstitucinio Teismo 2015 m. spalio 20 d. nutarimas. *TAR*, 2015-10-20, Nr. 15777.

nės justicijos procese išlaidos. Taip pat siūlytina šiems subjektams suteikti teisę įsitraukti į konstitucinės justicijos procesą savo iniciatyva, žinoma, paliekant Konstituciniam Teismui savo nuožiūra spręsti, ar tokių subjektų dalyvavimas procese reikalingas. Mokslinėje literatūroje tvirtinama, kad leidimas dalyvauti procese *amicus curiae* teisėmis visada priklausė nuo teismo diskrecijos⁴⁵⁷.

11.3.4. Individualaus konstitucinio skundo pateikimo sąlygos (filtrai)

Individualių konstitucinių skundų pateikimo sąlygos (filtrai) – itin svarbus individualaus konstitucinio skundo modelio elementas. Šio elemento reikšmė siejama su vadinamąja sklandžiai funkcionuojančio Konstitucinio Teismo ir efektyvaus žmogaus teisių gynimo mechanizmo dilema. Šią dilemą lakoniškai būtų galima apibūdinti taip: nors individualių konstitucinių skundų srautas suteikia galimybę apginti savo pažeistas teises, tačiau per didelis skundų skaičius gali pakenkti sklandžiam konstitucinės justicijos funkcionavimui. Paminėtina, kad būtent tai, jog esą įvedus individualaus konstitucinio skundo institutą, Konstitucinis Teismas būtų pernelyg apkrautas darbu, suprastėtų Teismo darbo efektyvumas, ir buvo viena iš pagrindinių priežasčių, nulėmusių, kad Lietuvoje buvo taip ilgai delsiama įvesti šį žmogaus teisių gynimo mechanizmą⁴⁵⁸. Todėl analizuojant individualaus konstitucinio skundo institutą šios problemos išsprendimo galimybės turėtų būti skiriamas ypatingas dėmesys.

Šių sąlygų įtvirtinimas nacionalinio konstitucinio skundo modelyje yra logiškas visuminio Lietuvos konstitucinio reguliavimo kontekste. Konstitucijos IX skyriuje įtvirtinta iš skirtingų instancijų susidedanti teismų sistema, kad asmuo galėtų įgyvendinti savo konstitucinę teisę kreiptis į teismą pažeidus jo konstitucines teises ar laisves (Konstitucijos 30 str. 1 d.). Todėl natūralu, kad, egzistuojant instancinei teismų sistemai ir asmens konstitucinių teisių teisminės apsaugos garantijai, Konstitucijoje ir KTĮ numatytos tam tikros sąlygos kreiptis į Konstitucinį Teismą su individualiu konstituciniu skundu.

457 SHELTON, D. The participation of Nongovernmental Organizations in International Judicial Proceedings. *American Journal of International Law*, 1994, Vol. 88, p. 616.

458 Plačiau apie tai žr. PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. Individualus konstitucinis skundas <...>.

Valstybėse, kuriose funkcionuoja individualus konstitucinis skundas, labiausiai paplitusios šios individualių konstitucinių skundų pateikimo sąlygos (filtrai): 1) reikalavimas, kad pareiškėjo, bet ne trečiojo asmens, teisės ir laisvės būtų pažeidžiamos (galimai) Konstitucijai prieštaraujančiu teisės aktu; 2) reikalavimas išnaudoti visas kitas teisinės gynybos priemones; 3) konstitucinio skundo padavimo terminas; 4) reikalavimas, kad skundą pagal nustatytus reikalavimus galėtų parengti advokatas; 5) kreipimosi apmokestinimas⁴⁵⁹.

Lietuvos individualaus konstitucinio skundo modelyje įtvirtintos pirmos trys paminėtos priemonės. Dvi iš jų įtvirtintos Konstitucijoje: 1) „asmuo turi teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl <...> aktų, kurių pagrindu priimtas sprendimas pažeidė šio asmens konstitucines teises ar laisves“; 2) „asmuo išnaudojo visas teisinės gynybos priemones“ (106 str. 4 d.). Trečioji – ordinarinės teisės lygmeniu. KTĮ nustatytas 4 mėnesių skundo padavimo terminas po paskutinės instancijos, sprendusios bylą, galutinio sprendimo (65 str. 2 d. 3 p.). Paminėtina, kad šiame KTĮ straipsnyje detalizuotos ir kitos dvi Konstitucijoje įtvirtintos priemonės. Toliau šioje monografijos dalyje atskirai analizuojama kiekviena iš Lietuvos konstitucinio skundo modelyje įtvirtintų individualių skundų skaičių mažinančių priemonių bei poreikis įtvirtinti priemones, kurios konstitucinio skundo modelyje nebuvo įtvirtintos.

Paminėtina, kad kitos konstitucinio skundo pateikimo sąlygos yra analogiškos kitoms prašymų ištirti teisės aktų konstitucingumą pateikimo sąlygoms (*inter alia*, reikalavimai, kad prašyme nurodyto teisės akto atitiktis Konstitucijai nebūtų buvusi tirta Konstituciniame Teisme; kad Konstitucinis Teismas nebūtų pradėjęs nagrinėti bylos dėl to paties dalyko; kad prašymas būtų grindžiamas teisiniais motyvais). KTĮ 69 straipsnyje suformuluoti atsakymo nagrinėti prašymus pagrindai⁴⁶⁰ yra taikomi ir konstituciniams skundams⁴⁶¹, todėl šioje monografijos dalyje šios sąlygos nebus aptariamoms⁴⁶².

459 PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. Lietuvos konstitucinio skundo <...>, p. 59.

460 Konkrečiai konstituciniams skundams skirtas tik vienas 2019 m. šio straipsnio 1 d. 6 p. įtvirtintas prašymo atsakymo pagrindas, t. y. Konstitucijos 106 straipsnio kevirtitojoje dalyje nurodyto asmens prašymas paduotas praleidus šiame įstatyme nustatytą jo pateikimo Konstituciniam Teismui terminą.

461 Žinoma, atsakymas nagrinėti konstitucinius skundus Teismo procesinėje praktikoje turi tam tikrą specifiką.

462 Kiek plačiau apie jas žr.: monografijos II.3.6.1. skyriuje.

11.3.4.1. Konstitucijoje įtvirtintos sąlygos

11.3.4.1.1. Reikalavimas, kad pareiškėjo, bet ne trečiojo asmens, teisės ir laisvės būtų pažeidžiamos (galimai) Konstitucijai prieštaraujančiu teisės aktu

Pirmasis iš konstituciniu lygmeniu įtvirtintų filtrų („asmuo turi teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl <...> aktų, kurių pagrindu priimtas sprendimas pažeidė šio asmens konstitucines teises ar laisves“) apibūdina Lietuvos pasirinktą individualaus konstitucinio skundo modelį. Tai yra įtvirtinusi šią nuostatą Konstitucijoje Lietuva neginčijamai gali būti priskiriama prie valstybių, pasirinkusių individualaus konstitucinio skundo, bet ne *actio popularis* institutą. Kaip minėta, pagrindinis skirtumas tarp šių konstitucinių teisių gynimo mechanizmų yra tas, kad, pasirinkus *actio popularis* institutą, asmuo gali kreiptis į konstitucinės justicijos institucijas ne tik kai jo paties pagrindinės teisės ir laisvės yra pažeistos, bet ir vedamas viešojo intereso. Taigi *actio popularis* leistų asmeniui į Konstitucinį Teismą kreiptis ir viešojo intereso gynimo tikslu, t. y. kvestionuoti kiekvieno Konstitucinio Teismo kompetencijai priskirto nagrinėti teisės akto atitiktį Konstitucijai (kitam aukštesnės galios aktui), o tai sudarytų galimybę asmeniui kreiptis į konstitucinės justicijos instituciją kitu tikslu, nei siekiant apginti savo konstitucines teises ar laisves⁴⁶³.

Pirmasis *actio popularis* terminą savo mokslo darbuose 1928 m. pavartojo H. Kelsenas. Jo nuomone, *actio popularis* yra pati galingiausia priemonė kovojant su konstitucijai prieštaraujančiais teisės aktais. Tačiau jau tada H. Kelsenas nerekomendavo Austrijoje įvesti tokios plačios apimties kreipimosi į konstitucinės justicijos institucijas modelio. Jo nuomone, tokiu atveju kyla per didelė piktnaudžiavimo šiuo institutu galimybė, taip pat dėl per didelės Konstituciniam Teismui tenkančio skundų srauto grėsmės⁴⁶⁴. Atsižvelgdama į tai, kad, pasirinkus tokį kreipimosi į konstitucinės justicijos institucijas modelį, itin suprastėja galimybės suvaldyti nepa-

463 BIRMONTIENĖ, T. et al., *Konstituciniai ginčai <...>*, p. 426.

464 ARJOMAND, S. A. Constitutional development and political reconstruction from nation building to new constitutionalism. In ARJOMAND, S. A. (ed.) *Constitutionalism and political reconstruction*. Netherlands, 2007, p. 39.

grįstų, pasikartojančių, potencialiai nesėkmingų skundų srautą, neigiamai apie *actio popularis* modelį⁴⁶⁵ atsiliepia ir Venecijos Komisija⁴⁶⁶.

Actio popularis institutas negali būti laikomas europiniu standartu. Nors iš pradžių gali pasirodyti, kad tokia priemonė (*actio popularis*) gali būti labai veiksminga ir itin įtraukianti asmenis į konstitucionalizacijos procesą, tačiau valstybių, kuriose funkcionavo šis institutas, patirtis rodo, kad pasirinkus šį modelį itin padidėja konstitucinio teismo darbo krūvis ir apsunkinamas teismo darbo organizavimas. Dėl šių priežasčių *actio popularis* šiuo metu Europoje laikomas išimtimi⁴⁶⁷. Minėta, kad, siekiant išvengti Konstitucinio Teismo paralyžiavimo, 2012 m. Vengrijoje buvo įtvirtinta nauja skirtingų rūšių konstitucinių skundų sistema, kuri pakeitė anksčiau buvusį *actio popularis*. Dėl per didelio *actio popularis* skundų srauto panaši situacija susiklostė Kroatijoje⁴⁶⁸.

Įdomu pažymėti, kad Lietuvoje buvo iniciatyvų įtvirtinti *actio popularis* institutą. 2005 m. Seimo narių grupė pateikė Konstitucijos 106 straipsnio pakeitimo įstatymo projektą, pagal kurį bet kas galėtų ginčyti teisės aktų konstitucingumą Konstituciniame Teisme, netgi nesant asmeninio suinteresuotumo. Tačiau svarstant šį projektą įvairios valstybės ir mokslo institucijos parėmė individualaus konstitucinio skundo, bet ne *actio popularis* pasirinkimą⁴⁶⁹.

Konstitucinis Teismas atsisako nagrinėti konstitucinius skundus, kuriais pareiškėjai siekė apginti ne savo, o kito asmens (kitų asmenų) konstitucines teises ar laisves, pateikia bendro pobūdžio (*actio popularis*) ar fiktyvų prašymą remdamasis Konstitucinio Teismo įstatymo 69 straipsnio

465 Šiame kontekste reikėtų pažymėti, kad, pvz., Graikijoje egzistuoja *quasi actio popularis* institutas, užimantis tam tikrą tarpinę poziciją tarp *actio popularis* ir individualaus konstitucinio skundo. Pareiškėjas turi įrodyti, kad jis turi tam tikrą interesą dėl ginčijamos teisės normos, tačiau neturi įrodinėti, kad ji daro jam tiesioginį poveikį.

466 EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Study on individual access* <...>.

467 EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Opinion on three legal questions arising in the process of drafting the new Constitution of Hungary*, 2011. Prieiga per internetą: [https://www.venice.coe.int/WebForms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2011\)001-e](https://www.venice.coe.int/WebForms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2011)001-e) [žiūrėta 2021 m. gruodžio 13 d.].

468 Plačiau apie tai žr.: monografijos I.6. skyrių.

469 LIMANTĖ, A. *Lithuania introduces individual constitutional complaint*, 2019. Prieiga per internetą: <https://verfassungsblog.de/lithuania-introduces-individual-constitutional-complaint/> [žiūrėta 2021 m. spalio 30 d.],

1 dalies 1 punkte nustatytu pagrindu (prašymas paduotas institucijos ar asmens, neturinčių teisės kreiptis į Konstitucinį Teismą). 2019 m. Konstitucinis Teismas dėl šios priežasties atsisakė nagrinėti vieną konstitucinį skundą⁴⁷⁰, nes pareiškėja siekė apginti ne savo, bet savo brolio interesus⁴⁷¹, 2020 m. dėl šios priežasties atsisakyta nagrinėti jau net 21 skundą⁴⁷², o 2021 m. – 5 skundus⁴⁷³. Pavyzdžiui, Konstitucinis Teismas atsisakė nagrinėti pareiškėjo prašymą ištirti Vyriausybės nutarimo dėl karantino Lietuvos Respublikos teritorijoje paskelbimo atitiktį Konstitucijai ir Nepaprastosios padėties įstatymui⁴⁷⁴. Pareiškėjas tvirtino, kad ginčijamo Vyriausybės nutarimo nuostatomis buvo apribota jo konstitucinė judėjimo laisvė, be to, šis nutarimas laikytinas tiek ginčijamu teisės aktu, tiek jo konstitucines teises pažeidusiu sprendimu. Kaip pažymėta sprendime, iš pareiškėjo prašymo visumos nematyti, kad pareiškėjas būtų siekęs įgyvendinti savo teisę išvykti iš Lietuvos Respublikos ar vykti į ne savo gyvenamosios vietos savivaldybę; taigi pareiškėjas savo prašyme nenurodė jokių aplinkybių, patvirtinančių, kad galėjo būti pažeistos jo konstitucinės teisės ar laisvės. Atsižvelgiant į tai, konstatuota, kad pareiškėjas kreipėsi į Konstitucinį Teismą pateikdamas bendro pobūdžio prašymą, o ne siekdamas apginti savo galimai pažeistas konstitucines teises ar laisves.

Taigi pirmoji iš individualaus konstitucinio skundo pateikimo sąlygų (filtrų) neabejotinai atlieka savo funkciją ir yra reikalinga. Todėl šio filtro įtvirtinimas laikytinas nacionalinio konstitucinio skundo modelio privatumu. Palankiai vertintinas ir šio filtro įtvirtinimas būtent konstituciniu lygmeniu, nes šis klausimas susijęs su pačia konstitucinio skundo modelio esme. Šios sąlygos įtvirtinimas konstitucinio skundo modelyje taip pat atrodo logiškas Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalies, pagal kurią, teisę kreiptis į teismą turi būtent asmuo, kurio teisės ir laisvės yra pažeistos, kontekste.

470 Konstitucinio Teismo 2019 m. metinis veiklos <...>.

471 Konstitucinis Teismas taip pat pažymėjo, kad pagal Konstitucinio Teismo įstatymo 32 straipsnį ir 67¹ straipsnio 4 dalies 6 punktą prašymą kito asmens vardu gali pateikti tik tinkamai įgaliotas atstovas. Nei pareiškėjos pateiktame prašyme, nei kartu su juo pateiktuose prieduose nėra duomenų, kad pareiškėjos brolis ją būtų įgaliojęs atstovauti jo interesams. Žr.: Konstitucinio Teismo 2019 m. spalio 16 d. sprendimą Nr. KT33-A-S22/2019.

472 Konstitucinio Teismo 2020 m. metinis veiklos <...>.

473 Konstitucinio Teismo 2021 m. metinis veiklos <...>.

474 Konstitucinio Teismo 2020 m. liepos 2 d. sprendimas Nr. KT116-A-S108/2020.

II.3.4.1.2. Reikalavimas išnaudoti visas teisinės gynybos priemones

Konstitucijoje įtvirtinta, kad individualų konstitucinį skundą asmuo gali pateikti tik jei jis „išnaudojo visas teisinės gynybos priemones“ (106 str. 4 d.). Tai antroji konstituciniu lygmeniu įtvirtinta konstitucinio skundo pateikimo sąlyga (filtras), kuri taip pat susijusi su pačia individualaus konstitucinio skundo modelio esme. Kaip minėta, vienas iš konstitucinio skundo institutą apibūdinančių požymių yra tai, kad asmuo į konstitucinį teismą su konstituciniu skundu gali kreiptis tik išnaudojęs visas teisinės gynybos priemones. Būtent dėl reikalavimo išnaudoti visas teisinės gynybos priemones konstitucinis skundas gali būti įvardijamas kaip papildoma teisinės gynybos priemonė. Tai leidžia pabrėžti, kad individualaus konstitucinio skundo egzistavimas nepaneigia kitų žmogaus teisių apsaugos galimybių⁴⁷⁵.

Paminėtina, kad Konstitucijos tekste nedetalizuota, kokios konkrečiai turėtų būti šios teisinės gynybos priemonės. Konkretesnę atsakymą šiuo klausimu pateikia KTĮ, kuriame nustatyta, kad asmuo turi teisę paduoti Konstituciniam Teismui prašymą ištirti įstatymų ar kitų Seimo priimtų aktų, Respublikos Prezidento aktų, Vyriausybės aktų atitikimą Konstitucijai arba įstatymams, jeigu: <...> pasinaudojo visomis įstatymuose nustatytomis savo konstitucinių teisių ar laisvių gynybos priemonėmis, įskaitant teisę kreiptis į teismą, ir, išnaudojus visas įstatymuose numatytas teismo sprendimo apskundimo galimybes, yra priimtas galutinis ir neskundžiamas teismo sprendimas (KTĮ 65 str. 2 d. 2 p.). KTĮ nuostata „įskaitant teisę kreiptis į teismą“ atskleidžia, kad visų teisinės gynybos priemonių sąvoka apima ne tik kreipimąsi į teismą ir visas teismo sprendimo apskundimo galimybes⁴⁷⁶ (apeliacine ir kasacine tvarka), bet ir privalomą išankstinę ginčų nagrinėjimo ne teisme tvarką, jei tokia yra įstatymų numatyta (pvz., įstatymų nusta-

475 Plačiau apie konstitucinį skundą kaip subsidiarią teisinės gynybos priemonę žr.: BE-LIŪNIENĖ, L. *Žmogaus teisių <...>*, p. 117–145.

476 Kaip matyti iš Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymo *travaux preparatoires*, dėl šios konstitucinio skundo teisės įgyvendinimo sąlygos apimties vyko diskusijų. Teisingumo ministerija siūlė, kad galimybė pateikti individualų konstitucinį skundą galėtų būti susieta ne su visų teisinės gynybos priemonių panaudojimu, o su bendrosios kompetencijos ar administracinių teismų sprendimų priėmimu. Plačiau žr.: Pagrindinio komiteto išvada dėl Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto. XIII P-2159. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/c5912070bbfe1e8aa33fe8fofea665f?jfwid=-q4aj6ep1u>. [žiūrėta 2019 m. spalio 30 d.].

tytais atvejais kreipimąsi į darbo ginčų komisiją dėl asmens konstitucines teises ar laisves pažeidžiančio sprendimo⁴⁷⁷).

Mokslinėje literatūroje pabrėžiama, kad atsižvelgiant į tai, jog proceso atnaujinimas (civilinėse, administracinėse, baudžiamosiose ir administracinių nusižengimų bylose) laikomas išimtinė įsiteisėjusių sprendimų kontrolės priemone, minėtas reikalavimas išnaudoti visas galimas konstitucinių teisių ir laisvių gynimo veiksmingas teisinės priemonės neapima pareigos pasinaudoti proceso atnaujinimo institutu⁴⁷⁸.

Taigi reikalavimas išnaudoti visas teisinės gynybos priemones reiškia išnaudoti ne bet kokias, o efektyvias, konkrečiu atveju galimas teisminės gynybos priemones, įskaitant: 1) pasinaudojimą privaloma išankstine ginčų nagrinėjimo ne teisme tvarka, 2) kreipimąsi į teismą įstatymų nustatyta tvarka, 3) priimto teismo sprendimo apskundimą apeliacine ir 4) kasacine (jeigu ginčas nagrinėjamas bendrosios kompetencijos teismuose) tvarka⁴⁷⁹.

Pirmoji konstitucinių skundų priimtinumų statistika atskleidžia, kad 2019–2021 m. Konstitucinis Teismas atsisakė nagrinėti 17 skundų (ar jų dalis), konstatavęs, kad individualų konstitucinį skundą teikiantis asmuo prieš kreipdamasis į Konstitucinį Teismą neišnaudojo visų įstatymuose nustatytų savo konstitucinių teisių ar laisvių gynybos priemonių ir nebegali jų išnaudoti⁴⁸⁰.

Šio filtro įtvirtinimas Lietuvos konstitucinio skundo modelyje atspindi europines tendencijas. Visų teisinės gynybos priemonių išnaudojimo taisyklė įtvirtinta tiek plataus dalyko pilną, tiek norminį konstitucinio skundo modelį pasirinkusiose valstybėse (*inter alia*, Albanijoje, Andoroje, Armėnijoje, Ispanijoje, Kroatijoje, Čekijoje, Latvijoje, Lenkijoje, Maltoje, Portugalijoje, Slovakijoje, Slovėnijoje, Vokietijoje, Vengrijoje)⁴⁸¹. Taigi apskritai šio filtro įtvirtinimas Lietuvos individualaus konstitucinio skundo modelyje neabejotinai laikytinas privalumu. Svarbu pažymėti ir tai, kad jo reikšmė neapsiriboja vien tik nepagrįstų skundų srauto mažinimu, jis padeda pasiekti ir kitų svarbių tikslų: 1) pabrėžia bendrosios kompetencijos teis-

477 Atsakymai į dažniausiai užduodamus <...>.

478 BIRMONTIENĖ, T. et al. *Konstituciniai ginčai* <...>, p. 430.

479 *Ibid.*

480 Konstitucinio Teismo 2019 m. metinis veiklos <...>; Konstitucinio Teismo 2020 m. metinis veiklos <...>; Konstitucinio Teismo 2021 m. metinis veiklos <...>.

481 EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Revised report on* <...>.

mų atsakomybę saugant konstitucines teises ir laisves; 2) Konstituciniam Teismui nereikia nustatinėti faktinių ir (ar) teisinių bylos aplinkybių, todėl jis gali tinkamai įgyvendinti savo pagrindinę funkciją – įvertinti skundžiamo teisės akto konstitucingumą⁴⁸².

2021 m. gruodžio 30 d. nutarime⁴⁸³ atskleisdamas reikalavimo išnaudoti visas teisinės gynybos priemonės paskirtį Konstitucinis Teismas konstatavo, kad Konstitucijoje ir Konstitucinio Teismo įstatyme įtvirtintu reikalavimu prieš kreipiantis į Konstitucinį Teismą išnaudoti visas teisinės gynybos priemones sudaromos prielaidos asmens, jo manymu, pažeistas konstitucines teises ar laisves apginti pagal Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalį kreipiantis į bendrosios kompetencijos ar specializuotą teismą, taip pat priimtą teismo sprendimą skundžiant aukštesnės instancijos teismui ir taip iš esmės išspręsti kilusį teisinį ginčą bendrosios kompetencijos ar specializuotuose teismuose.

Konstitucinis Teismas šiame nutarime pabrėžė ir tai, kad šiuo reikalavimu siekiama užtikrinti ne tik tai, kad asmuo pirmiausia, jo manymu, pažeistas teises ir laisves siektų apginti kreipdamasis į bendrosios kompetencijos ar specializuotus teismus, bet ir tai, kad Konstitucinis Teismas, nagrinėdamas bylas pagal Konstitucijos 106 straipsnio 4 dalyje nurodytų asmenų skundus, neišterptų į bendrosios kompetencijos ar specializuotų teismų kompetenciją ir jiems priskirtus įgaliojimus vykdyti teisingumą ir spręsti teisinius ginčus dėl pažeistų asmens teisių ar laisvių.

Vis dėlto, atsižvelgiant į tai, kad aptariamam filtru asmens galimybės ginti savo pažeistas konstitucines teises nebūtų pernelyg susiaurintos, reikalingos šios taisyklės išimtis. Pavyzdžiui, Čekijoje, Juodkalnijoje, Kroatijoje, Latvijoje, Slovakijoje, Slovėnijoje visų teisinės gynybos priemonių išnaudoti nereikalaujama tais atvejais, kai tai lemtų neištaisomą žalą asmeniui arba kai skundo išnagrinėjimas yra visuomeniškai reikšmingas⁴⁸⁴. Venecijos Komisija pabrėžia, kad visų teisinės gynybos priemonių išnaudojimo taisyklės išimtis turi būti numatyta visais atvejais, kai šios taisyklės laikymasis gali lemti neištaisomą žalą asmeniui⁴⁸⁵.

482 PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. Individualus konstitucinis skundas <...>, p. 217.

483 Konstitucinio Teismo 2021 m. gruodžio 30 d. nutarimas. TAR, 2021-12-30, Nr. 27683.

484 EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Revised report on <...>*.

485 EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Opinion on Act CLI of 2011 on the Constitutional Court of Hungary*, 2012. Prieiga per internetą: Venice Commission: Council of Europe (coe.int) [žiūrėta 2021 m. spalio 30 d.]

Tačiau Lietuvos konstitucinio skundo modelyje tokia galimybė nenumatyta. Su tuo susijusias jau ne tik teorines, bet ir praktines problemas atskleidė minėtas EŽTT sprendimas byloje *Romuva prieš Lietuvą*⁴⁸⁶. Kaip minėta, visų teisinės gynybos priemonių išnaudojimo taisyklės absoliutumas (išimčių nebuvimas) sudaro kliūtis asmeniui apginti savo teises tais atvejais, kai individualaus konstitucinio skundo objektas (ginčijamas teisės aktas) ir konstitucinio skundo pagrindas (sprendimas, kuriuo pažeistos konstitucinės asmens teisės ir laisvės) sutampa. Panaši problema gali kilti ir dėl kitų individualaus pobūdžio aktų, kurių konstitucingumo vertinimas priklauso Konstitucinio Teismo kompetencijai. Aptariant konstitucinio skundo pagrindo problematiką minėta, kad KTĮ nustatytas teisinis reguliavimas šią problemą dar labiau pagilina, nes pagal jį asmuo turi teisę paduoti prašymą ištirti teisės aktų konstitucingumą tik pasinaudojęs visomis įstatymuose nustatytomis savo konstitucinių teisių ir laisvių gynimo priemonėmis, ir tik tuo atveju, kai yra priimtas galutinis ir neskundžiamas teismo sprendimas. Tačiau neatsako į klausimą, ką daryti tais atvejais, kai tokių teisinės gynybos priemonių nacionaliniuose teisės aktuose nenumatyta? Minėtame sprendime EŽTT atkreipė dėmesį į tai, kad KTĮ nenumato galimybės pateikti individualų skundą byloje, kurios nepatenka į kitų teismų kompetenciją ir dėl kurių nėra kitų teisinės gynybos priemonių.

Kaip parodė byla *Romuva prieš Lietuvą*, esama atvejų, kai tokių teisinės gynybos priemonių nacionalinėje teisėje nėra. Taigi tai, kad tokiais atvejais asmuo negali kreiptis į Konstitucinį Teismą, akivaizdžiai prasilenkia su Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalies nuostata, kad asmuo, kurio konstitucinės teisės ir laisvės yra pažeidžiamos, turi teisę kreiptis į teismą. Paminėtina, jog Venecijos Komisija pabrėžia, kad subsidiarumo principas (teisinės gynybos priemonių išnaudojimo taisyklės kontekste) apima ne tik tuos atvejus, kai konstitucinis teismas gali vertinti ginčijamo akto konstitucingumą tik kai pasisakė visos ordinarinių teismų instancijos, bet ir kai skundas ordinariam teismui nėra įmanomas⁴⁸⁷. Juk individualaus konstitucinio skundo

486 Europos Žmogaus Teisių Teismo 2021 m. birželio 8 d. sprendimas byloje *Romuva prieš Lietuvą*, pareiškimo Nr. 48329/19.

487 EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Draft amicus curiae brief for the Constitutional Court of Georgia on the effects of Constitutional Court decisions on final judgments in civil and administrative cases*, 2018. Priėta per internetą: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL\(2018\)019-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL(2018)019-e) žiūrėta [2021 m. lapkričio 28 d.].

esmė yra ta, kad jis pasitelkiamas, kai neįmanoma užkirsti kelio žmogaus teisių pažeidimui bendrosiomis teisių apsaugos priemonėmis, taigi ir tais atvejais, kai jų nacionalinėje teisėje nėra numatyta.

Paminėtina ir tai, kad KTĮ nustatyta, jeigu Konstitucijos 106 straipsnio ketvirtojoje dalyje nurodytas asmuo neišnaudojo visų įstatymuose nustatytų savo konstitucinių teisių ar laisvių gynybos priemonių, įskaitant teisę kreiptis į teismą, Konstitucinio Teismo pirmininkas savo iniciatyva arba teisėjo siūlymu grąžina pareiškėjui prašymą (70 str. 1 d. 2 p.). Taigi pareiškėjas tokiais atvejais dar turi galimybę šias priemones išnaudoti ir tada vėl bandyti kreiptis į Konstitucinį Teismą su individualiu konstituciniu skundu⁴⁸⁸. Tačiau Konstitucinis Teismas savo sprendimuose dėl atsisakymo nagrinėti individualų skundą yra pažymėjęs, kad prašymas gali būti grąžinamas pareiškėjui tik tais atvejais, kai asmuo neišnaudojo visų įstatymuose nustatytų savo konstitucinių teisių ar laisvių gynybos priemonių, įskaitant teisę kreiptis į teismą ir teisę apskusti teismo sprendimą, bet dar gali jas išnaudoti⁴⁸⁹. Akivaizdu, kad kitais atvejais sprendimas grąžinti pareiškėjui prašymą būtų savitiksliis ir beprasmis.

Taigi visų teisinės gynybos priemonių išnaudojimo taisyklės išimčių neįtvirtinimas gali būti įvardytas nacionalinio konstitucinio skundo modelio trūkumu⁴⁹⁰. Siūlytina pagalvoti apie KTĮ įtvirtinto reguliavimo pakaitimus, kurie numatytų šios taisyklės išimtis (*inter alia*, kai konstitucinio skundo objektas ir pagrindas sutampa ir teisės aktai nenumato kitų teisinės gynybos priemonių, nes neįmanoma išnaudoti to, ko nėra) arba Konstituciniam Teismui pakoreguoti savo konstitucinę doktriną, kad konstitucinėje teisėje kreiptis į teismą neliktų spragų⁴⁹¹. Pavyzdys galėtų būti Latvijos Konstitucinio Teismo įstatyme įtvirtinta svarbi galimybė pareiškėjui kreiptis į Konstitucinį Teismą neišnaudojus visų teisinės gynybos priemonių, jei konstitucinio skundo išnagrinėjimas yra visuomeniškai reikšmingas arba jeigu teisių gynimas bendrosiomis gynimo priemonėmis negali užkirsti kelio pareiškėjo patiriamai žalai, Konstitucinis Teismas gali priimti sprendimą

488 Pvz., Konstitucinio Teismo 2019 m. spalio 22 d. sprendimas Nr. KT37-A-S26/2019.

489 Konstitucinio Teismo 2019 m. spalio 17 d. sprendimas Nr. KT34-A-S23/2019.

490 Mokslinėje literatūroje esama nuomonės, kad kol teisės aktai ar konstitucinė jurisprudencija nenumato paprastesnio sprendimo, tokiais atvejais galutinis ir neskundžiamas bendrosios kompetencijos ar specializuoto teismo sprendimas, kuriuo atsisakoma nagrinėti tokį prašymą, turėtų būti pakankamas pagrindas priimti tokį skundą nagrinėti Konstituciniame Teisme, žr.: DANĖLIENĖ, I. Individual access to constitutional <...>, p. 297.

491 Plačiau apie tai žr.: monografijos II.3.1. skyriuje.

dėl skundo nagrinėjimo nelaukdamas, kol pareiškėjas įgyvendins visas kitas savo teisės gynybos priemones (19.2 str. 3 d.).

Paminėtina, kad Konstitucinio Teismo 2021 m. gruodžio 30 d. nutarime konstatuota, kad tik tada, kai asmuo, laikydamasis įstatyme nustatytos tvarkos ir sąlygų, *negali apginti, jo manymu, pažeistų konstitucinių teisių ar laisvių kreipdamasis į bendrosios kompetencijos ar specializuotus teismus*, jis Konstitucijoje ir Konstitucinio Teismo įstatyme nustatytomis sąlygomis gali kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl teisės aktų, kurių pagrindu priimtas sprendimas galėjo pažeisti jo konstitucines teises ar laisves, atitikties Konstitucijai (kitam aukštesnės teisinės galios aktui).

Galima kelti klausimą, ar ši oficialiosios doktrinos nuostata, ypač žodžiai „*negali apginti, jo manymu, pažeistų konstitucinių teisių ar laisvių kreipdamasis į bendrosios kompetencijos ar specializuotus teismus*“, apima ir tas situacijas, kai teisės aktai nenumato kitų teisinės gynybos priemonių?

Tačiau šiame nutarime taip pat konstatuota, kad pagal Konstituciją asmuo į Konstitucinį Teismą Konstitucijoje ir Konstitucinio Teismo įstatymo nustatytomis sąlygomis gali kreiptis tik tada, kai jis, laikydamasis įstatymų leidėjo nustatytos tvarkos ir sąlygų, *išnaudojęs visas teisinės gynybos priemones* negali apginti, jo manymu, pažeistų konstitucinių teisių ar laisvių bendrosios kompetencijos ar specializuotuose teismuose. Taigi, manytina, kad į prieš tai iškeltą klausimą reikėtų atsakyti neigiamai. Tai patvirtina ir tai, kad Konstitucinis Teismas ne kartą konstatavo (*inter alia*, šiame nutarime), kad pagal Konstituciją ir Konstitucinio Teismo įstatymą *asmuo turi teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą* dėl Konstitucijos 105 straipsnio 1 ir 2 dalyse nurodytų aktų **tik tada, kai jis, laikydamasis įstatyme nustatytos tvarkos, pasinaudojo visomis įstatymuose nustatytomis savo konstitucinių teisių ar laisvių gynybos priemonėmis**, įskaitant teisę kreiptis į teismą, ir, jam išnaudojus visas įstatymuose numatytas teismo sprendimo apskundimo galimybes, yra priimtas galutinis ir neskundžiamas teismo sprendimas.

11.3.4.2. Konstitucinio Teismo įstatyme įtvirtintos sąlygos

11.3.4.2.1. Individualaus konstitucinio skundo padavimo terminas

Trečiasis filtras konstituciniu lygmeniu nebuvo įtvirtintas, jis įtvirtintas KTI. Šio įstatymo 65 straipsnio 2 dalies 3 punkte nustatyta, kad asmuo turi teisę paduoti Konstituciniam Teismui prašymą ištirti įstatymų ar kitų Seimo priimtų aktų, Respublikos Prezidento aktų, Vyriausybės aktų atitikimą Konstitucijai

arba įstatymams, jeigu nuo galutinio teismo sprendimo įsiteisėjimo dienos nepraėjo daugiau kaip keturi mėnesiai⁴⁹². Tai reiškia, kad, be kitų sąlygų, Konstitucijos 106 straipsnio 4 dalyje nurodyto asmens teisė kreiptis į Konstitucinį Teismą su individualiu konstituciniu skundu turi būti įgyvendinta per KTĮ nustatytą keturių mėnesių terminą⁴⁹³, kuris yra susietas su galutinio ir neskundžiamo teismo sprendimo įsiteisėjimo diena⁴⁹⁴.

Kaip matyti iš Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymo *travaux preparatoires*, dėl šios konstitucinio skundo teisės įgyvendinimo sąlygos įtvirtinimo konstituciniu lygmeniu vyko diskusijų. Teisingumo ministerijos nuomone, naikinamojo pobūdžio individualaus konstitucinio skundo terminas yra viena iš esminių šio instituto įgyvendinimo sąlygų, todėl turėtų būti nustatytas Konstitucijoje⁴⁹⁵. Tačiau tokiam siūlymui nebuvo pritarta. Autorės nuomone, įstatymų leidėjo pasirinkimas šią skundo įgyvendinimo sąlygą įtvirtinti ordinarinės teisės lygmeniu, t. y. KTĮ, yra pagrįstas. Reikėtų sutikti su požiūriu, kad terminai yra ordinarinio lygmens procesinės teisės, ne konstitucinio lygmens reguliavimo dalykas. Manytina, kad konkretaus termino dydžio pasirinkimas nėra esminė konstitucinio skundo modelį apibūdinanti sąlyga.

492 Šiame straipsnyje taip pat nustatyta, kad jei asmens prašymas įteiktas paštui, kurjeriui arba išsiųstas elektroninių ryšių priemonėmis iki šio straipsnio antrosios dalies 3 punkte nustatyto prašymo pateikimo Konstituciniam Teismui termino paskutinės dienos dvidešimt ketvirtos valandos, šis terminas nelaikomas praleistu (65 str. 3 d.).

493 Tais atvejais, kai KTĮ 65 str. 2 d. 3 p. nustatytas keturių mėnesių terminas sueina ne darbo ar oficialios šventės dieną, paskutine šio termino diena laikytina po šios ne darbo ar oficialios šventės dienos einanti pirmoji darbo diena. Pažymėtina, kad pagal KTĮ 65 str. 3 d. individualaus konstitucinio skundo pateikimo Konstituciniam Teismui terminas nelaikomas praleistu tuo atveju, kai asmens prašymas įteiktas paštui, kurjeriui arba išsiųstas elektroninių ryšių priemonėmis iki šio straipsnio 2 d. 3 p. nustatyto keturių mėnesių individualaus konstitucinio skundo pateikimo Konstituciniam Teismui termino paskutinės dienos dvidešimt ketvirtos valandos.

494 Pavyzdžiui, Konstitucinio Teismo 2020 m. vasario 12 d. sprendimu Nr. KT27-A-S25/2020 atsisakyta priimti nagrinėti pareiškėjo prašymą, konstatavus, kad Konstituciniam Teismui 2019 m. gruodžio 23 d. pateiktas prašymas Konstituciniam Teismui buvo išsiųstas 2019 m. gruodžio 20 d., o galutinė ir neskundžiama Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis įsiteisėjo 2019 m. rugpjūčio 19 d., taigi pareiškėjas praleido KTĮ 65 str. 2 d. 3 p. nustatytą keturių mėnesių prašymo pateikimo Konstituciniam Teismui terminą.

495 Pagrindinio komiteto išvada dėl Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto XIII P-2159. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/c5912070bbfe1e8aa33fe8fofea665f?jfwid=-q4aj6ep1u>. [žiūrėta 2021 m. spalio 30 d.].

Žinoma, šie teiginiai nepaneigia individualaus konstitucinio skundo pateikimo termino svarbos, pažymėtina, kad jis yra vienas iš atitinkamos teisės įgyvendinimo tvarkos elementų ir atlieka svarbią funkciją – suteikia teisinių santykių apibrėžtumą. Todėl kitaip nei kitų subjektų prašymai iš-tirti teisės aktų konstitucingumą, fizinių ir juridinių asmenų prašymai gali būti pateikiami ribotą laiką. Šios sąlygos nustatymas leidžia užtikrinti, kad nebus sukurta tokia situacija, kai, pavyzdžiui, vienai iš bylos šalių praėjus penkeriems ar netgi dešimčiai metų po galutinio ir neskundžiamo ordina-rinio teismo sprendimo kreipusis į Konstitucinį Teismą, o šiam pripažinus, kad teisės aktas prieštarauja Konstitucijai, atsirastų galimybė prašyti atnau-jinti procesą ir jį atnaujinti tokioje jau seniai (daugiau nei prieš penkerius ar dešimt metų) baigtoje byloje⁴⁹⁶.

Konstatavęs, kad pareiškėjai neįvykdė šios skundo pateikimo sąlygos, t. y. be svarbių priežasčių praleido KTĮ nustatytą skundo pateikimo Konstituci-niam Teismui terminą, 2019–2021 m. Konstitucinis Teismas atsisakė nagrinėti 24⁴⁹⁷ konstitucinius skundus⁴⁹⁸. Konstitucinis Teismas atsisako nagrinėti tokius skundus remdamasis KTĮ 69 straipsnio 1 dalies 6 punktu. Spręsdamas individualių konstitucinių skundų priimtinumą klausimą, Konstitucinis Teismas, be kita ko, atskleidė KTĮ 65 straipsnio 2 dalies 2 punkte nurodyto ga-lutinio ir neskundžiamo sprendimo, nuo kurio įsiteisėjimo dienos skaičiuo-tinas keturių mėnesių individualaus konstitucinio skundo pateikimo Kons-tituciniam Teismui terminas, sampratą. Šiuo aspektu Konstitucinis Teismas, *inter alia*, yra pažymėjęs, kad KTĮ 65 straipsnio 2 dalies 2 punktas negali būti aiškinamas kaip reikalaujantis prieš kreipiantis į Konstitucinį Teismą pasi-naudoti proceso atnaujinimo galimybe, kad Europos Žmogaus Teisių Teismo (EŽTT) sprendimas nelaikytinas KTĮ 65 straipsnio 2 dalies 2 punkte nurody-tu galutiniu ir neskundžiamu sprendimu⁴⁹⁹.

496 BIRMONTIENĖ, T. et al. *Konstituciniai ginčai* <...>, p. 432.

497 Metinis 2019 m. Konstitucinio Teismo metinis veiklos <...>; Metinis 2020 m. Konsti-tucinio Teismo metinis veiklos <...>; Metinis 2021 m. Konstitucinio Teismo metinis veiklos <...>.

498 Pvz., žr.: Konstitucinio Teismo 2019 m. spalio 10 d. sprendimą Nr. KT29-A-S18/2019; Konstitucinio Teismo 2019 m. spalio 10 d. sprendimą Nr. KT30-A-S19/2019; Konsti-tucinio Teismo 2019 m. spalio 16 d. sprendimą Nr. KT32-A-S21/2019; Konstitucinio Teismo 2019 m. spalio 17 d. sprendimą Nr. KT35-A-S24/2019; Konstitucinio Teismo 2019 m. spalio 22 d. sprendimą Nr. KT36-A-S25/2019.

499 Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui pateiktų individualių konstitucinių skundų <...>.

Vertinant konkretų pasirinktą dydį reikėtų pažymėti, kad keturių mėnesių terminas ypač neišsiskiria kaimyninių Europos valstybių kontekste. Lenkijoje nustatytas trijų mėnesių terminas po paskutinės instancijos, sprendusios bylą, galutinio sprendimo (Lenkijos Konstitucinio Tribunolo įstatymo 46 str. 1 d.), o Latvijoje pasirinktas kiek ilgesnis – šešių mėnesių po paskutinės institucijos priimto sprendimo įsigaliojimo – terminas (Latvijos Konstitucinio Teismo įstatymo 19 str. 2 d.). Tačiau kitose valstybėse (paprastai pasirinkusiose plataus dalyko konstitucinio skundo modelį) šis terminas gerokai trumpesnis: Čekijoje konstitucinį skundą galima paduoti per 60 dienų nuo galutinio teismo sprendimo įsigaliojimo (Čekijos Konstitucinio Teismo įstatymo 72 str.); Slovėnijoje terminas paduoti konstitucinį skundą – per 60 dienų nuo individualaus akto, dėl kurio paduodamas konstitucinis skundas, įsigaliojimo (Slovėnijos Konstitucinio Teismo įstatymo 52 str.), Slovakijoje konstitucinis skundas gali būti pateiktas per du mėnesius nuo galutinio sprendimo (Slovakijos Konstitucinio Teismo įstatymo 52 str.); o Kroatijoje konstitucinio skundo pateikimo terminas – vos per 30 dienų nuo galutinio sprendimo gavimo (Kroatijos Konstitucinio Teismo įstatymo 64 str.).

Manytina, kad pasirinktas keturių mėnesių skundo padavimo terminas atitinka įvairių valstybių konstitucinių skundų praktiką apibendrinančioje studijoje suformuluotą Venecijos Komisijos patarimą, kad skundo padavimo terminai būtų protingi, kad asmuo turėtų galimybę parengti skundą. Šiame kontekste paminėtina, kad turbūt siekiant minėtų tikslų KTĮ įtvirtintas keturių mėnesių terminas buvo pailgintas, palyginti su ankstesnėmis individualaus konstitucinio skundo įvedimo iniciatyvose siūlytu terminu (2007 m. Konceptijos kūrėjai joje įtvirtino trijų mėnesių nuo galutinio valstybės institucijos sprendimo terminą, toks pats terminas siūlytas ir 2017 m. įregistruotame KTĮ pakeitimo projekte).

Kitas svarbus Venecijos Komisijos patarimas dėl aptariamo termino, kad teismas turėtų galimybę pratęsti terminą tais atvejais, kai jis buvo praleistas ne dėl pareiškėjo kaltės⁵⁰⁰, Lietuvoje taip pat buvo įgyvendintas. KTĮ nustatyta, kad asmuo turi teisę prašyti atnaujinti dėl svarbių priežasčių praleistą <...> nustatytą prašymo pateikimo Konstituciniam Teismui terminą. Nustačius, kad šis terminas buvo praleistas dėl svarbių priežasčių, sprendi-

500 EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Study on individual access <...>*.

mas dėl praleisto termino atnaujinimo priimamas šio įstatymo 25 straipsnio antroje dalyje nustatyta tvarka (65 str. 4 d.).

Vis dėlto Konstitucinis Teismas termino pratęsimo galimybe dar nėra pasinaudojęs. Šiuo aspektu Konstitucinis Teismas atkreipė dėmesį į tai, kad individualaus konstitucinio skundo pateikimo Konstituciniam Teismui terminas nėra savitiksliis: juo siekiama nepaneigti įsiteisėjusių teismo sprendimų nustatytų ir patvirtintų teisinių santykių stabilumo, taip pat suteikti asmeniui laiko apsispręsti, ar kreiptis į Konstitucinį Teismą, ir, nusprendus kreiptis į Konstitucinį Teismą, parengti ir Konstituciniam Teismui pateikti Konstitucinio Teismo įstatyme nustatytus reikalavimus atitinkantį prašymą.

Atsižvelgdamas į visa tai, Konstitucinis Teismas ne viename sprendime konstatavo, kad pagal KTĮ 65 straipsnio 4 dalį terminas kreiptis į Konstitucinį Teismą gali būti atnaujinamas tik išimtiniais atvejais, nustačius, kad šio termino eigos metu egzistavo išskirtinės, objektyvios aplinkybės, nepriklausiusios nuo asmens valios ir sutrukdžiusios asmeniui laiku ir tinkamai įgyvendinti savo teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą. Kaip pabrėžė Konstitucinis Teismas, asmenys, manantys, kad jų konstitucinės teisės ar laisvės buvo pažeistos, turi ne tik teisę jas ginti, bet ir, nusprendę šia teise pasinaudoti, pareigą tai daryti operatyviai, atidžiai, rūpestingai ir sąžiningai⁵⁰¹.

Įvertinęs konkrečias individualių konstitucinių skundų pateikimo aplinkybes, Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad, pavyzdžiui, tokios aplinkybės, kaip antai pareiškėjo sunki materialinė padėtis ir jos nulemtas negalėjimas pasisamdyti advokatą, pareiškėjo kelionė į užsienį, kreipimasis į Lietuvos vyriausiąją administracinį teismą dėl proceso atnaujinimo, pareiškėjo nurodomas ilgo laiko teismų sprendimų analizei ir kreipimuisi į Konstitucinį Teismą suformuluoti poreikis, teismų sprendimų, su kuriais pareiškėjas sieja savo konstitucinių teisių ar laisvių pažeidimą, priėmimas prieš įsigaliojant Konstitucijos pataisoms dėl individualaus konstitucinio skundo, galutinės ir neskundžiamos teismo nutarties gavimas keliomis dienomis vėliau, nei ši nutartis įsiteisėjo, minėtos nutarties vertimo į gimtąją kalbą negavimas, nelaikytinos išskirtinėmis, sutrukdžiusiomis ar atėmusiomis galimybę laiku ir tinkamai įgyvendinti savo teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą⁵⁰².

501 Pvz., Konstitucinio Teismo 2020 m. vasario 5 d. sprendimas Nr. KT17-A-S17/2020.

502 Žr.: Konstitucinio Teismo 2020 m. sausio 22 d. sprendimą Nr. KT9-A-S9/2020, 2020 m. vasario 5 d. sprendimą Nr. KT17-A-S17/2020, 2020 m. balandžio 8 d. sprendimus Nr. KT66-A-S61/2020 ir Nr. KT69-A-S64/2020, 2020 m. liepos 9 d. sprendimą Nr. KT119-A-S110/2020, 2020 m. liepos 23 d. sprendimą Nr. KT132-A-S123/2020.

Pažymėtina, kad, atsižvelgdamas į KTĮ 65 straipsnio 2 dalies 3 punkte nustatytą terminą, t. y. nepraėjus daugiau kaip keturiems mėnesiams nuo galutinio ir neskundžiamo teismo sprendimo įsiteisėjimo dienos, Konstitucinis Teismas konstatavo, kad nuo 2019 m. rugsėjo 1 d. konstitucinę teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl Konstitucijos 105 straipsnio pirmojoje ir antrojoje dalyse nurodytų aktų įgijo tik tie asmenys, kurių atžvilgiu priimtas galutinis ir neskundžiamas teismo sprendimas byloje dėl šių asmenų konstitucinių teisių ir laisvių pažeidimo įsiteisėjo 2019 m. gegužės 1 d. ir vėliau⁵⁰³.

Taigi Konstitucijos 106 straipsnio ketvirtojoje dalyje nurodytų asmenų, kurių atžvilgiu priimtas galutinis ir neskundžiamas teismo sprendimas įsiteisėjo anksčiau nei 2019 m. gegužės 1 d., prašymai vertinami kaip nežinyingi Konstituciniam Teismui⁵⁰⁴, juos atsisakoma nagrinėti remiantis KTĮ 69 straipsnio 1 dalies 2 punktu.

Apibendrinant šios konstitucinio skundo pateikimo sąlygos ir jos taikymo praktikos aptarimą reikėtų konstatuoti, kad šio filtro įtvirtinimas nacionaliniame konstitucinio skundo modelyje (ordinarinės teisės lygmeniu), taip pat pasirinktas šio termino dydis bei minėta galimybė šį terminą pratęsti neabejotinai laikytini aptariamo modelio privalumais.

11.3.4.3. Lietuvos konstitucinio skundo modelyje neįtvirtintos konstitucinio skundo pateikimo sąlygos

11.3.4.3.1. Reikalavimas, kad individualų konstitucinį skundą galėtų parengti advokatas

Lietuvos konstitucinės justicijos modelyje nebuvo įtvirtintas reikalavimas, kad skundą pagal nustatytus reikalavimus galėtų parengti advokatas. Tai turbūt daugiausiai diskusijų kuriant Lietuvos konstitucinio skundo modelį kėlęs klausimas. Pirminiame KTĮ pakeitimo įstatymo projekte⁵⁰⁵ (ku-

503 Konstitucinio Teismo 2019 m. spalio 10 d. sprendimas Nr. KT29-A-S18/2019.

504 Žr., pvz., Konstitucinio Teismo 2019 m. spalio 10 d. sprendimus Nr. KT29-A-S18/2019 ir Nr. KT30-A-S19/2019, 2019 m. spalio 16 d. sprendimą Nr. KT32-A-S21/2019, 2019 m. spalio 17 d. sprendimą Nr. KT35-A-S24/2019, 2020 m. balandžio 1 d. sprendimą Nr. KT63-A-S58/2020, 2020 m. gegužės 20 d. sprendimą Nr. KT94-A-S89/2020.

505 Konstitucinio Teismo įstatymo Nr. I-67 3, 13, 24, 28, 31, 32, 39, 40, 46, 48, 49, 53¹, 61, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 76, 84, 86, 88 straipsnių pakeitimo ir įstatymo papildymo 67¹ ir 67² straipsniais įstatymo projektas Nr. XIIIIP-3578(2).

riuo buvo siekiama nustatyti individualaus konstitucinio skundo įgyvendinimo tvarką)⁵⁰⁶ buvo siūloma, kad konstitucinį skundą galėtų surašyti tik advokatas, taip pat jeigu prašymą teikia fizinis asmuo, turintis aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą, surašyti prašymą turi teisę jis pats. Buvo siūloma ir tai, kad fizinio asmens teikiamą prašymą galėtų surašyti jo artimasis giminaitis ar sutuoktinis (sugyventinis), turintis aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą. Projekto rengimo metu Teisingumo ministerijoje gautas Konstitucinio Teismo pirmininko laiškas, kuriame pateikti įvairūs argumentai dėl to, kad tokia priemonė per daug susiaurintų Konstitucijos 106 straipsnio ketvirtojoje dalyje nurodytų asmenų (kuriems suteikta teisė kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl jų konstitucinių teisių ar laisvių pažeidimo) galimybes ginti pažeistas teises ir laisves Konstituciniame Teisme. Iš jų paminėtini: 1) ribota (siaura) Lietuvoje įtvirtintos asmens teisės kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl jo pažeistų konstitucinių teisių ir laisvių pažeidimo apimtis, kitos nustatomos šios teisės ribojimo sąlygos; 2) kitų Europos valstybių teisinis reguliavimas šiuo klausimu ir kt.⁵⁰⁷ Dėl šios projekto nuostatos taip pat gautas Seimo narės siūlymas, kad tokio reikalavimo reikėtų atsisakyti kaip nepagrįstai susiaurinančio galimybes ginti pažeistas teises⁵⁰⁸.

Apibendrinant šio filtro priešininkų poziciją galima išskirti šiuos pagrindinius argumentus: 1) tuo atveju, kai asmuo neturės galimybės kreiptis į advokatą, nes neturės tam pakankamai lėšų, o valstybės garantuojama nemokama teisinė pagalba jam būtų neteiktina, siūlomumu reguliavimu būtų paneigta asmens konstitucinė teisė kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl konstitucinių teisių ar laisvių pažeidimo; 2) Konstitucinis Teismas pripažino, kad Civilinio proceso kodekso nuostata, pagal kurią apeliacinį skundą civilinėje byloje gali surašyti tik advokatas, prieštarauja Konstitucijai⁵⁰⁹; 3) į EŽTT asmenys gali kreiptis tiek patys, tiek per atstovus.

506 Konceptijoje, taip pat ir 2017 m. pateiktame KTĮ pakeitimo įstatymo projekte siūlyta nustatyti, kad pareiškėjas neturėtų teisės pats surašyti skundą ir galėtų pateikti skundą tik pasinaudojęs advokato paslaugomis.

507 Konstitucinio Teismo pirmininko Teisingumo ministerijai adresuotas 2019 m. gegužės 3 d. raštas Nr. 14B-231(2.4).

508 Pasiūlymas dėl Konstitucinio Teismo įstatymo 3, 13, 24, 28, 31, 32, 39, 40, 46, 48, 49, 53¹, 61, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 76, 84, 86, 88 straipsnių pakeitimo ir įstatymo papildymo 67¹ ir 67² straipsniais projekto Nr. XIII P-3578(2). Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/rs/legalact/TAK/d5dad9a09ef011e9aab6d8dd69c6da66/> [žiūrėta 2021 m. lapkričio 11 d.]

509 Konstitucinio Teismo 2019 m. kovo 1 d. nutarimas. TAR, 2019-03-01, Nr. 3464.

Tačiau esama ir kitokių nuomonių dėl šios priemonės reikalingumo. Advokatūros tvirtinimu, įtraukus privalomą advokato dalyvavimą, skundai būtų neabejotinai kokybiškesni⁵¹⁰. Kritišką nuomonę dėl šios priemonės atsisakymo Lietuvos konstitucinio skundo modelyje viešojoje erdvėje yra išsakęs ir prof. V. Nekrošius. Jis šios priemonės priešininkų argumentus mano esant nepagrįstus ir tvirtina, kad kokybiškam skundai surašyti yra būtinos gilios konstitucinės teisės, žmogaus teisių ir kitų teisės šakų žinios, todėl visų „paprastų“ žmonių skundus bus atsisakyta priimti⁵¹¹. 2019 m. VU Teisės fakulteto organizuotoje diskusijoje „Individualaus konstitucinio skundo potencialas“ kai kurie pranešėjai taip pat išsakė neigiamą nuomonę šio filtro atsisakymo klausimu⁵¹². Paminėtina ir tai, kad nors Konstitucinis Teismas pripažino, kad Civilinio proceso kodekso nuostata, pagal kurią apeliacinį skundą civilinėje byloje gali surašyti tik advokatas, prieštarauja Konstitucijai, tačiau Konstitucinio Teismo 2021 m. gruodžio 30 d. nutarime⁵¹³ pripažinta, kad Civilinio proceso kodekso (toliau ir – CPK) 347 straipsnio 3 dalis, kurioje nustatyta, kad kasacinį skundą surašo advokatas, Konstitucijai neprieštarauja⁵¹⁴. Konstitucinis Teismas ginčytą teisinį reguliavimą įvertino kaip būtiną ir proporcingą priemonę siekiant konstituciškai pagrįsto tiks-

510 Individualų konstitucinį skundą galėtų surašyti tik advokatas? Prieiga per internetą: <https://www.diena.lt/naujienos/lietuva/salies-pulsas/individualu-konstitucini-skunda-galetu-surasyti-tik-advokatas-920705> [žiūrėta 2021 m. spalio 30 d.].

511 V. Nekrošiaus nuomonė Facebook paskyroje. Prieiga per internetą: <https://www.facebook.com/vytautas.nekrosius.319/posts/143242136878580> [žiūrėta 2021 m. lapkričio 11 d.].

512 Individualus konstitucinis skundas – kas laukia ateityje? Prieiga per internetą: <http://www.teise.pro/index.php/2019/10/25/individualus-konstitucinis-skundas-kas-laukia-ateityje/> [žiūrėta 2021 m. lapkričio 11 d.].

513 Konstitucinio Teismo 2021 m. gruodžio 30 d. nutarimas. TAR, 2021-12-30, Nr. 27683.

514 Konstitucinis Teismas konstatavo, kad, atsižvelgiant į tai, jog advokato, kaip būtina profesinę kompetenciją turinčio teisininko, dalyvavimas yra viena iš asmens teisės į veiksmingą teisminę gynybą įgyvendinimo sąlygų, taip pat į konstitucinę kasacinio proceso paskirtį, bylų nagrinėjimo kasacine tvarka ypatumus, *inter alia*, į tai, kad bylos kasacinio proceso tvarka dėl galimai pažeistų asmens teisių ir laisvių gynimo nagrinėjamos tik dėl itin svarbių teisės klausimų, įstatymų leidėjas, pagal Konstituciją naudodamasis jam suteikta diskrecija nustatyti kreipimosi į Lietuvos Aukščiausiąjį Teismą tvarką, taip pat tam tikrus kasacinio skundo surašymo reikalavimus, kuriuos lemia, *inter alia*, viešasis interesas užtikrinti vienodą teisės aiškinimą ir taikymą bei vienodos (nuoseklios, neprieštaringos) teismų praktikos formavimą, gali nustatyti, be kita ko, tai, kad kasacinį skundą privalo surašyti advokatas. Taip būtų sudarytos prielaidos užtikrinti veiksmingą teisės į teisminę gynybą, o kartu ir teisingumo principo įgyvendinimą kasaciniame procese.

lo užtikrinti viešąjį interesą. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad tokiu teisiniu reguliavimu nėra pernelyg apribojama ar paneigiama asmens teisė kreiptis į kasacinės instancijos teismą, nes dėl kasacinio proceso išskirtinumo ir jame keliamų klausimų sudėtingumo ir svarbos užtikrinant vienodą teisės aiškinimą ir taikymą bei vienodos teismų praktikos formavimą, taip pat dėl CPK 347 straipsnio 1 dalyje įtvirtinto reikalavimo išsamiai teisiškai argumentuoti CPK 346 straipsnio 2 dalyje nurodytų kasacijos pagrindų buvimą kasacinį skundą kokybiškai gali surašyti tik asmenys, turintys aukštą teisinę kvalifikaciją ir atitinkamų teisinio darbo įgūdžių. Svarstyтина, ar panašiais argumentais negalėtų būti grindžiamas ir reikalavimas, kad konstitucinį skundą surašytų advokatas.

Europos valstybių pozicija dėl šios priemonės taip pat skiriasi: reikalavimas, kad konstitucinį skundą parengtų advokatas, įtvirtintas Lenkijos, Čekijos, Ispanijos, Portugalijos, Slovakijos teisės aktuose, tačiau Kroatijoje, Vengrijoje, Vokietijoje, Latvijoje, Rumunijoje, Slovėnijoje, Ukrainoje skundą gali surašyti ir pats pareiškėjas⁵¹⁵.

Kol kas sunku vertinti, ar šio filtro neįtvirtinimas nacionaliniame skundo modelyje yra privalumas ar trūkumas: viena vertus, toks reikalavimas tam tikrais atvejais gali sudaryti per dideles finansines kliūtis kreiptis dėl galimai pažeistų konstitucinių teisių, antra vertus, nors ši priemonė ir negarantuoja, tai bent jau kur kas padidina skundo kokybiškumo tikimybę, kartu sumažina potencialiai nesėkmingų, pasikartojančių, nepagrįstų skundų srautą Konstituciniame Teisme.

Pirmoji konstitucinių skundų priimtino statistika atskleidžia, kad pareiškėjai advokato paslaugomis naudojami retai, 2019–2021 m. Konstituciniame Teisme gauti 475 konstituciniai skundai ir tik 82 iš jų buvo parengti su advokato pagalba⁵¹⁶. Vis dėlto šie statistiniai duomenys visų pirma rodo ne tai, kad advokatų paslaugos nėra reikalingos, bet priešingas tendencijas. Žemas skundų priimtino rodiklis (tik apie 3 procentus skundų priimama nagrinėti⁵¹⁷) rodo, kad pareiškėjai dažnai nežino Konstitucijoje ir

515 Plačiau apie tai žr.: PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. Individualus konstitucinis skundas <...>, p. 218–219.

516 Konstitucinio Teismo 2019 m. metinis veiklos <...>; Konstitucinio Teismo 2020 m. metinis veiklos <...>; Konstitucinio Teismo 2021 m. metinis veiklos <...>.

517 2019 m. gauti 94 konstituciniai skundai, tik vienas iš jų priimtas nagrinėti, 2020 m. Konstituciniame Teisme gautas 231 konstitucinis skundas ir tik 5 skundai priimti nagrinėti, 2021 m. gauta 150 konstitucinių skundų, priimta nagrinėti – 7.

KTĮ numatytų konstitucinio skundo pateikimo sąlygų, o advokato pagalba galimai pagerintų skundų kokybiškumą arba advokatas patartų asmeniui nesikreipti į Konstitucinį Teismą skundai esant potencialiai nesėkmingam.

Vis dėlto tai tik pirmieji konstitucinių skundų nagrinėjimo praktikos metai, tikėtina, laikui bėgant pareiškėjai geriau susipažins su konstitucinio skundo pateikimo sąlygomis. Taigi atsižvelgiant į ribotą (siaurą) Lietuvoje įtvirtintos asmens teisės kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl jo pažeistų konstitucinių teisių ir laisvių pažeidimo apimtį (tik norminio skundo galimybę), šios sąlygos neįtvirtinimas konstitucinio skundo modelyje (bent jau konstitucinio skundo instituto veikimo pradžios laikotarpiu), atrodo labiau užtikrinantis balansą tarp sklandžiai funkcionuojančio Konstitucinio Teismo ir efektyvaus žmogaus teisių apsaugos mechanizmo.

Tačiau, manytina, jei ateityje Konstitucinis Teismas būtų apkrautas nekokybiškų, pakartotinių, potencialiai nesėkmingų skundų srauto, būtų galima diskutuoti dėl šios priemonės įtvirtinimo KTĮ, tačiau numatant tam tikras išimtis. Pavyzdžiui, kad, atsižvelgiant į pareiškėjo materialinę padėtį, turėtų būti suteikiama nemokama teisinė pagalba. Venecijos Komisija pabrėžia, kad jei teisinis atstovavimas yra privalomas, tai, kad nėra finansinės paramos, gali reikšti, jog nėra efektyvaus priėjimo prie Konstitucinio Teismo⁵¹⁸.

11.3.4.3.2. Kreipimosi apmokestinimas

Paminėtina, jog 2007 m. Konceptijoje tvirtinta, kad individualių skundų, pasiekiančių Konstitucinį Teismą, srautui apriboti turėtų būti įvestas minimalus žyminis mokestis, tačiau dabartiniame individualaus konstitucinio skundo modelyje šio filtro nebuvo įtvirtinta. Tikėtina, kad kreipimosi apmokestinimo Lietuvos konstitucinio skundo modelyje buvo atsisakyta dėl panašių priežasčių kaip ir reikalavimo, kad skundą surašytų advokatas. Viena vertus, žyminio mokesčio nustatymas skatintų pareiškėją įvertinti visas aplinkybes prieš kreipiantis į Konstitucinį Teismą, antra vertus, kaip ir reikalavimas, kad skundą surašytų advokatas, žyminis mokestis susijęs su didesnėmis procesinėmis išlaidomis, taigi teisė kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl konstitucinių teisių ar laisvių pažeidimo būtų apsunkinta.

Žyminių mokesčių įvedimas kreipiantis į konstitucinius teismus negali būti pavadintas europine tendencija. Venecijos Komisija pabrėžia, kad žy-

518 EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Revised report on <...>*.

miniai mokesčiai konstituciniuose teismuose yra labiau išimtis, iš Europos Sąjungos valstybių juos yra įvedusi tik Austrija (240 Eur)⁵¹⁹. Kitaip nei teisinio atstovavimo reikalavimas, kurio pagrindinis tikslas yra skundo kokybiškumo užtikrinimas, kreipimosi apmokestinimo pagrindinis tikslas yra užkirsti kelią akivaizdžiai piktnaudžiauti teikiant skundus. Todėl, manytina, kad dėl šios priemonės nustatymo būtų galima diskutuoti tik tuo atveju, jei Konstitucinį Teismą pasiektų itin didelis pakartotinių, akivaizdžiai nesėkmingų skundų srautas, kai skundų teise akivaizdžiai būtų per daug piktnaudžiuojama.

Venecijos Komisija rekomenduoja, kad, nusprendus įvesti žyminius mokesčius, jie turėtų būti sąlygiškai maži, ir kad Teismas turėtų galimybę pritaikyti išimtis asmenims, kurie neturi pakankamai lėšų, jei jų skundas nėra akivaizdžiai nepagrįstas. Taigi, jeigu kultų šios priemonės poreikis, ji konstitucinio skundo modelyje galėtų būti įtvirtinta taip pat tik su tam tikromis išimtimis. Pavyzdžiui, kartu su galimybe atleisti nuo žyminio mokesčio arba atleisti nuo dalies žyminio mokesčio mokėjimo atsižvelgiant į asmens turtinę padėtį. Svarbu, kad ši priemonė, kaip ir kitos konstitucinio skundo pateikimo sąlygos, būtų sumodeliuota taip, kad užtikrintų sklandžiai funkcionuojančio Konstitucinio Teismo ir efektyvios žmogaus teisių apsaugos pusiausvyrą.

Piktnaudžiavimą asmens teise kreiptis į Konstitucinį Teismą savo praktikoje Konstitucinis Teismas yra pripažinęs, kai asmenys teikė akivaizdžiai nepagarbaus, įžeidžiamo pobūdžio individualius konstitucinius skundus, taip pat akivaizdžiai nepriimtinius pakartotinius individualius konstitucinius skundus⁵²⁰. Individualus konstitucinis skundas, kuriuo piktnaudžiuojama asmens teise kreiptis į Konstitucinį Teismą, yra vertinamas kaip nežinybingas Konstituciniam Teismui. Pavyzdžiui, Konstitucinio Teismo sprendime⁵²¹, kuriuo buvo atsisakyta nagrinėti pareiškėjo prašymą, konstatuota, kad pareiškėjo prašymas traktuotinas kaip piktnaudžiavimas asmens teise kreiptis į Konstitucinį Teismą, nes šiame prašyme nurodytas reikalavimas nušalinti Konstitucinio Teismo teisėjus grindžiamas ne Konstitucinio Teismo įstatymo 48 straipsnio „Konstitucinio Teismo teisėjo nusišalini-

519 *Ibid.*

520 Plačiau apie tai žr.: Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui pateiktų individualių konstitucinių skundų <...>.

521 Konstitucinio Teismo 2020 m. liepos 23 d. sprendimas Nr. KT132-A-S123/2020.

mas ir nušalinimas“ 1 dalyje nurodytais pagrindais, bet vien akivaizdžiai nepagarbaus ir įžeidžiamo pobūdžio teiginiais, preziumuojančiais, kad Konstitucinio Teismo teisėjai gali neigti visuotinai pripažintus istorinius faktus, *inter alia*, Holokaustą, ir negerbti Holokausto aukų atminimo. Kitame Konstitucinio Teismo sprendime⁵²² pažymėta, kad pareiškėjo prašymai traktuotini kaip piktnaudžiavimas asmens teise kreiptis į Konstitucinį Teismą, nes šie prašymai grindžiami ne teisiniais, bet akivaizdžiai nepagarbaus ir įžeidžiamo pobūdžio teiginiais, preziumuojančiais, kad valstybė ir jos institucijos, tarp jų ir teismai, gali vykdyti organizuotą nusikalstamą veiklą, išvengdami bet kokios atsakomybės.

Iš viso per pirmuosius konstitucinio skundo instituto veikimo metus (2019 m. rugsėjo 1 d. – 2020 m. rugpjūčio 31 d.) Konstitucinis Teismas konstatavo, kad 17 individualių konstitucinių skundų turėjo piktnaudžiavimo asmens teise kreiptis į Konstitucinį Teismą požymių, o pateikiant 21 individualų konstitucinį skundą buvo piktnaudžiauta minėta teise⁵²³. Nors šie skaičiai nemaži, tačiau vargu ar galima konstatuoti, jog šis srautas toks, kad kliudytų Teismo sklandžiam funkcionavimui.

Šiame kontekste pažymėtina, kad esama ir kitų priemonių valdyti akivaizdžiai nepagrįstų, įžeidžiamų ar pasikartojančių skundų srautą. Pavyzdžiui, Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo įstatyme nustatyta, kad Teismas gali skirti iki 2 600 eurų baudą, jei yra piktnaudžiaujama konstitucinio skundo teise (34 str. 2 d.).

Nors KTĮ tiesiogiai nėra įtvirtinta, kad Teismas gali skirti baudą už piktnaudžiavimą konstitucinio skundo teise, tačiau pagal šio įstatymo 40 straipsnio 1 dalies 6 punktą Konstitucinis Teismas turi teisę skirti baudas, kai asmenys piktnaudžiauja savo procesinėmis teisėmis. Konstitucinis Teismas šia teise yra pasinaudojęs ir piktnaudžiavimo konstitucinio skundo teise atvejais. Pavyzdžiui, 2020 m. balandžio 29 d. sprendime⁵²⁴, kuriuo už piktnaudžiavimą procesinėmis teisėmis pareiškėjui fiziniam asmeniui buvo skirta bauda, Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad toks pareiškėjo elgesys, kai jis, turėdamas suvokti savo teikiamo prašymo (teikiamų prašymų) akivaizdų nepriimtinumą ir šio prašymo (šių prašymų) svarstymo Konstitu-

522 Konstitucinio Teismo 2020 m. liepos 30 d. sprendimas Nr. KT138-A-S127/2020.

523 Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui pateiktų individualių konstitucinių skundų <...>.

524 Konstitucinio Teismo 2020 m. balandžio 29 d. sprendimas Nr. KT83-A-S78/2020.

ciniam Teisme beprasmiškumą, kreipiasi į Konstitucinį Teismą su tokio pobūdžio prašymu (prašymais), nėra suderinamas su sąžiningu naudojimusi savo konstitucine teise kreiptis į Konstitucinį Teismą ir konstitucinio teisingumo vykdymo tikslais; taigi toks konstitucinės teisės kreiptis į Konstitucinį Teismą įgyvendinimas ne pagal paskirtą laikytinas pagal Konstituciją draudžiamu piktnaudžiavimu procesinėmis teisėmis.

Manytina, kad baudos skyrimas už piktnaudžiavimą skundo teise yra gerokai mažiau apsunkinanti kreipimosi į Konstitucinį Teismą galimybę priemonė nei kreipimosi apmokestinimas, nes yra taikoma tik konkrečiu atveju, kai šia teise tikrai yra piktnaudžiuojama. Todėl tokia priemonė laikytina labiau užtikrinančia sklandžiai funkcionuojančio Konstitucinio Teismo ir efektyvaus žmogaus teisių apsaugos mechanizmo pusiausvyrą. Vis dėlto svarstyti, ar baudos skyrimo galimybė KTĮ neturėtų būtų suformuluota konkrečiau, t. y. nurodant, kad ji gali būti skiriama ir už piktnaudžiavimą konstitucinio skundo teise⁵²⁵. Pareiškėjai ne visada žino Konstitucinio Teismo procesinę praktiką, o dabartinė KTĮ nuostata dėl baudos skyrimo suformuluota gana abstrakčiai. Manytina, kad, matydami KTĮ nuostatą dėl baudos skyrimo konkrečiai už piktnaudžiavimą konstitucinio skundo teise, pareiškėjai galimai susilaikytų nuo tokio pobūdžio skundų. Taip pat būtų tikslinga numatyti tam tikras baudos dydžio ribas.

11.3.5. Individualaus konstitucinio skundo išnagrinėjimo padariniai

11.3.5.1. Konstitucinio Teismo aktai, kuriais užbaigiamas konstitucinių skundų nagrinėjimas

KTĮ 71 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad Konstitucinis Teismas, baigęs nagrinėti bylą dėl teisės akto atitikimo Konstitucijai, priima nutarimą. Taigi prašymų ištirti teisės aktų atitikimą Konstitucijai teisenai (taip pat ir individualių konstitucinių skundų nagrinėjimas) užbaigiama priimant ir paskelbiant nutarimus. Tačiau konstitucinių skundų nagrinėjimas gali būti užbaigiamas ne tik nutarimais. Tais atvejais, kai byla nėra išnagrinėjama iš esmės, šių prašymų nagrinėjimas taip pat gali būti užbaigiamas tokiais aktais: Konstituci-

525 P.vz., žr. minėtą Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo įstatymo 34 str. 2 d.

nio Teismo sprendimais atsisakyti nagrinėti prašymą, Konstitucinio Teismo pirmininko potvarkiais dėl prašymo grąžinimo, Konstitucinio Teismo sprendimais grąžinti prašymą pareiškėjui, Konstitucinio Teismo sprendimais nutraukti teiseną ir Konstitucinio Teismo sprendimais nutraukti bylą. Nagrinėjant konstitucinius skundus gali būti priimami ir daliniai Konstitucinio Teismo sprendimai⁵²⁶ arba Konstitucinio Teismo pirmininko potvarkiai⁵²⁷.

Sprendimai atsisakyti nagrinėti prašymą ir sprendimai grąžinti prašymą pareiškėjui bei Konstitucinio Teismo pirmininko potvarkiai dėl prašymo grąžinimo priimami sprendžiant prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai priimtinumui klausimus. Atsisakymo nagrinėti prašymą pagrindai nustatyti KTĮ 69 straipsnio 1 dalyje⁵²⁸. Prašymas grąžinamas pareiškėjui, jeigu prašymas ar jo priedai neatitinka KTĮ 66 ir 67 straipsniuose nustatytų reikalavimų (KTĮ 70 str. 1 d. 1 p.). 2019 m. šis straipsnis papildytas dviem konkrečiais individualių konstitucinių skundų grąžinimo pagrindais. KTĮ 70 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad Konstitucijos 106 straipsnio ketvirtojoje dalyje nurodytas asmuo neišnaudojo visų įstatymuose nustatytų savo konstitucinių teisių ar laisvių gynybos priemonių, įskaitant teisę kreiptis į teismą (2 p.); Konstitucijos 106 straipsnio ketvirtojoje dalyje nurodytas asmuo nepašalina trūkumų šio įstatymo 24 straipsnio ketvirtojoje dalyje nustatytu atveju ir terminais (3 p.)⁵²⁹.

Pažymėtina, kad Konstitucinio Teismo pirmininko potvarkiais dėl prašymo grąžinimo ar sprendimais grąžinti prašymą pareiškėjui prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai teiseną nebūtinai užbaigiama: KTĮ 70 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad prašymo grąžinimas neatima teisės kreiptis į Konstitucinį Teismą bendra tvarka, kai bus pašalinti buvę trūkumai, taigi jei pareiškėjas ištaiso prašymo ar jo priedų trūkumus ir iš naujo

526 Sprendimai dėl prašymo dalies priėmimo ir jo dalies grąžinimo, sprendimai dėl prašymo dalies priėmimo ir atsisakymo nagrinėti jo dalį, sprendimai dėl prašymo dalies grąžinimo ir atsisakymo nagrinėti jo dalį, sprendimai dėl prašymo dalies priėmimo, grąžinimo ir atsisakymo nagrinėti jo dalį.

527 Konstitucinio Teismo pirmininko potvarkiai dėl prašymo dalies priėmimo ir jo dalies grąžinimo.

528 2019 m. KTĮ 69 str. 1 d. papildyta šeštu išskirtinai individualių konstitucinių skundų atsisakymui skirtu punktu, kuriame nustatyta, kad Konstitucijos 106 straipsnio ketvirtojoje dalyje nurodyto asmens prašymas paduotas praleidus šiame įstatyme nustatytą jo pateikimo Konstituciniam Teismui terminą, išskyrus šio įstatymo 65 straipsnio ketvirtojoje dalyje nurodytą atvejį.

529 Plačiau apie tai žr.: monografijos II.3.6.1.4. skyrių.

kreipiasi į Konstitucinį Teismą, ši teiseną gali būti tęsiama arba pradedama iš naujo. O priėmus sprendimą atsisakyti nagrinėti prašymą – tokios galimybės nėra. Taigi šių Teismo aktų teisiniai padariniai skirtingi, sprendimas atsisakyti nagrinėti prašymą užkerta kelią pareiškėjui dar kartą kreiptis su tokiu pačiu prašymu į Konstitucinį Teismą, o sprendimas grąžinti prašymą pareiškėjui ir Konstitucinio Teismo pirmininko potvarkis dėl prašymo grąžinimo – ne, jei bus pašalinti įvardyti trūkumai.

Ganėtinai painus skirtumas tarp dviejų kitų minėtų Konstitucinio Teismo sprendimų rūšių – sprendimų nutraukti teiseną ir sprendimų nutraukti bylą. KTĮ 69 straipsnio 3 dalyje nustatyta, jeigu atsisakymo nagrinėti prašymą pagrindai buvo nustatyti *pradėjus nagrinėti bylą Konstitucinio Teismo posėdyje, priimamas sprendimas nutraukti bylą*. KTĮ 69 straipsnio 4 dalyje nustatyta, kad ginčijamo akto panaikinimas yra pagrindas *priimti sprendimą pradėti teisei nutraukti*. Jeigu tai paaiškėja iki teismo posėdžio pradžios, Konstitucinis Teismas šį klausimą sprendžia pasitarimų kambaryje. Taigi darytina išvada, kad *sprendimas dėl bylos nutraukimo* priimamas, kai byla pradėta nagrinėti Konstitucinio Teismo posėdyje. Tačiau KTĮ 69 straipsnio 4 dalyje paminėtas ir kitos rūšies sprendimas – *pradėti teisei nutraukti*. Iš KTĮ 69 straipsnio 4 dalies nuostatos „jeigu tai paaiškėja iki teismo posėdžio pradžios, Konstitucinis Teismas šį klausimą sprendžia pasitarimų kambaryje“, galima spręsti, kad šios rūšies sprendimai priimami, kai byla dar nebuvo pradėta nagrinėti teisminiame posėdyje. Pagal oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatas *Konstitucinio Teismo sprendimai dėl teisenos (teisenos byloje) nutraukimo* priimami tais atvejais, kai atitinkamas prašymas buvo priimtas Konstituciniame Teisme ir konstitucinės justicijos byla buvo pradėta rengti Konstitucinio Teismo posėdžiui, o *Konstitucinio Teismo sprendimai dėl bylos nutraukimo* priimami konstitucinės justicijos bylą išnagrinėjus Konstitucinio Teismo posėdyje⁵³⁰.

Taigi konstitucinių skundų nagrinėjimas (kaip ir kitų prašymų ištirti teisės aktų atitikimą Konstitucijai) gali būti užbaigiamas: 1) *pasibaigus prašymų išankstinio tyrimo stadijai* (Konstitucinio Teismo sprendimais atsisakyti nagrinėti prašymą, Konstitucinio Teismo pirmininko potvarkiais dėl prašymo grąžinimo arba Konstitucinio Teismo sprendimais grąžinti prašymą pareiškėjui); 2) *bylos rengimo teisminiame posėdžiui stadijoje* (Konstitucinio

530 Plačiau apie tai: PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. Konstitucinės justicijos procesas <...> p. 308–310.

Teismo sprendimais dėl teisenos (teisenos byloje) nutraukimo); 3) *pasibai-gus teismo nagrinėjimo stadijai* (Konstitucinio Teismo sprendimais dėl bylos nutraukimo); 4) *baigiamojo akto priėmimo stadijoje konstitucinės jus-ticijos bylą išnagrinėjus iš esmės* (Konstitucinio Teismo nutarimais).

Šie aktai ne tik sukelia skirtingus teisinius padarinius, bet skiriasi ir jų pavišimo ir oficialaus paskelbimo tvarka. Iš šių aktų tik Konstitucinio Teismo nutarimai ir sprendimai dėl konstitucinės justicijos bylos nutrau-kimo (kai byla buvo išnagrinėta Konstitucinio Teismo posėdyje) visada skelbiami Teismo posėdžių salėje (KTR 130 p.). Konstitucinis Teismas gali nuspręsti, kad bus skaitoma – tik akto rezoliucinė dalis arba akto rezoliuci-nė dalis ir dalis motyvuojamosios dalies, Teismo posėdžio pirmininkas gali nuspręsti akto motyvuojamosios dalies argumentus pristatyti laisva forma (KTR 134 p.). Ši nuostata atsirado tik 2015 m. patvirtinus naujos redakcijos KTR. Teismo praktika šiuo klausimu tolydžio kito, Konstitucinio Teismo veiklos pradžioje posėdžių salėje buvo perskaitomas visas nutarimas, nu-tarimams ilgėjant vėliau pradėta skaityti tik akto rezoliucinę dalį, o pas-taraisiais metais įsitvirtino praktika skaityti ne tik rezoliucinę dalį, bet ir svarbesnes motyvuojamosios dalies nuostatas.

Oficialiai Teisės aktų registre iš teisės aktų konstitucingumo patikros teisenoje priimamų Teismo aktų yra skelbiami tik Konstitucinio Teismo nutarimai (KTĮ 84 str. 1 d.), jie taip pat skelbiami ir Konstitucinio Teismo interneto svetainėje (KTR 137 p.). Kiti šią teiseną (*inter alia*, individualių konstitucinių skundų nagrinėjimą) užbaigiantys aktai skelbiami tik Kons-titucinio Teismo interneto svetainėje (KTR 139 p.). Aktų, priimtų išnagri-nėjus individualų konstitucinį skundą kontekste, 2019 m. KTR įtvirtintas vienas išskirtinumas. Konstitucinio Teismo nutarimai, priimti nagrinėjant Konstitucinio Teismo įstatymo 67¹ straipsnyje nurodytus prašymus, taip pat sprendimai dėl tokių Konstitucinio Teismo nutarimų išaiškinimo pa-prastai skelbiami nuasmeninti (KTR 137 p. 2 d.).

Pažymėtina, kad iki 2014 m. sausio 1 d. galiojusioje KTĮ 84 straipsnio redakcijoje buvo nustatyta, kad oficialiai („Valstybės žiniuose“) skelbiami ne tik nutarimai, bet ir sprendimai atsakyti nagrinėti prašymą, sprendimai nutraukti bylą (teiseną). Tačiau KTĮ 84 straipsnis buvo pakeistas 2012 m. KTĮ pakeitimo įstatymu⁵³¹, kuris buvo parengtas siekiant suderinti KTĮ

531 Konstitucinio Teismo įstatymo 18, 26 ir 84 straipsnių pakeitimo įstatymas. *Žin.*, 2012, Nr. 132-6657.

nuostatas su Lietuvos Respublikos teisėkūros pagrindų įstatymo nuostatomis⁵³², t. y. Teisėkūros pagrindų įstatyme numačius, kad teisės aktai ir informacija skelbiama nebe leidinyje „Valstybės žinios“, šio leidinio priede „Informaciniai pranešimai“, o Teisės aktų registre, internete, atsižvelgiant į Teisėkūros pagrindų įstatymo 6 straipsnio 2 dalies 19 ir 20 punktus, KTĮ įtvirtinta, kad Teisės aktų registre oficialiai skelbiami tik Konstitucinio Teismo nutarimai ir sprendimai dėl Konstitucinio Teismo nutarimų išaiškinimo. 2015 m. pakeitimais⁵³³ KTĮ 84 straipsnio 1 dalyje, *inter alia*, nustatyta, kad Teisės aktų registre taip pat skelbiami ir Konstitucinio Teismo pirmininko pranešimai dėl ginčijamo akto galiojimo sustabdymo ir dėl sustabdyto akto galiojimo atnaujinimo. KTĮ pakeitimo įstatymo projektą rengusioje darbo grupėje vyko diskusijų dėl poreikio į oficialiai skelbiamų Konstitucinio Teismo aktų sąrašą gražinti ir kitus baigiamuosius Teismo aktus, *inter alia*, minėtus Konstitucinio Teismo sprendimus, kuriais užbaigiama prašymų iširti teisės aktų atitiktį Konstitucijai teise, tačiau darbo grupėje buvę Seimo nariai šiuo klausimu buvo kategoriški: jų požiūriu, Teisės aktų registre turi būti skelbiami tik tie Teismo aktai, kurie turi tiesioginį poveikį teisės sistemai – nutarimai, kuriais tam tikras teisės aktas pašalinamas iš teisės sistemos arba juo patvirtinamas ginčijamo teisės akto konstitucingumas, sprendimai dėl šių aktų išaiškinimo, taip pat Konstitucinio Teismo pirmininko pranešimai dėl ginčijamo akto galiojimo sustabdymo ir dėl sustabdyto akto galiojimo atnaujinimo⁵³⁴. Tačiau toks požiūris yra per daug formalus, ne tik nutarimuose, bet ir kituose Konstitucinio Teismo baigiamuosiuose aktuose yra formuluojama oficialioji konstitucinė doktrina⁵³⁵, kuri turi Konstitucijos galią, taigi ir jos poveikis teisės sistemai neturėtų kelti abejonių. Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad teisę kuriančias ir teisę taikančias institucijas (pareigūnus)

532 Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos teisėkūros pagrindų įstatymo lydinčiųjų įstatymų projektų. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=434380> [žiūrėta 2021 m. spalio 1 d.].

533 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo Nr. I-67 6, 9, 14, 19, 26, 29, 32, 40, 52, 53-1, 55, 58, 60, 61, 62, 66, 67, 72, 76, 77 ir 84 straipsnių pakeitimo įstatymas. TAR, 2015, Nr. 2015-08037.

534 Monografijos autorė buvo šios darbo grupės narė.

535 Pvz., Konstitucinio Teismo 2012 m. gruodžio 19 d. sprendime dėl bylos nutraukimo buvo suformuluota pakankamai išsami taisyklės, kad Konstitucinio Teismo sprendimų galia yra nukreipiama į ateitį, išimčių oficialioji konstitucinė doktrina. *Žin.*, 2012, Nr. 152-7779.

savo turiniu saisto ne tik Konstitucinio Teismo nutarimai, bet ir išvados bei sprendimai – visi jo aktai, kuriuose yra aiškinama Konstitucija, t. y. formuojama oficialioji konstitucinė doktrina⁵³⁶. Galima paminėti keletą itin reikšmingų Konstitucinio Teismo sprendimų, kuriais konstitucinės justicijos byla nebuvo išnagrinėta iš esmės, tačiau juose buvo suformuluota itin reikšminga konstitucinė doktrina: Konstitucinio Teismo 1993 m. rugpjūčio 26 d. sprendimas dėl atsisakymo nagrinėti prašymą, kuriame konstatuota, kad 1/5 Seimo narių grupė, kuri gali kreiptis į Konstitucinį Teismą, turi sudaryti ne 28, bet 29 Seimo nariai⁵³⁷; Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas dėl teisenos nutraukimo, kuriame suformuluota plati precedento kaip teisės šaltinio doktrina⁵³⁸; Konstitucinio Teismo 2012 m. gruodžio 19 d. sprendimas dėl bylos nutraukimo, kuriame suformuluota taisyklės, kad Konstitucinio Teismo sprendimų galia yra nukreipiama į ateitį, išimčių doktrina⁵³⁹.

Dar vienas su Konstitucinio Teismo aktų paviešėjimu susijęs konstitucinės justicijos proceso institutas – Konstitucinio Teismo nutarimo, išvados ir sprendimo išsiuntimas (KTĮ 60 str.). KTR 141 punkte nustatyta, kad Konstitucinio Teismo nutarimus, išvadas ir sprendimus dėl konstitucinės justicijos bylos nutraukimo (kai byla buvo išnagrinėta Konstitucinio Teismo posėdyje), sprendimus dėl Konstitucinio Teismo nutarimo, išvados ar sprendimo išaiškinimo ar peržiūrėjimo paskelbus viešame Konstitucinio Teismo posėdyje, ne vėliau kaip per 2 kalendorines dienas nuo šių aktų priėmimo dienos jų kopijos išsiunčiamos Konstitucinio Teismo teisėjams, dalyvavusiems byloje asmenims, jų atstovams, Seimui, Respublikos Prezidentui, Vyriausybei, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pirmininkui, generaliniam prokurorui ir teisingumo ministrui. Taigi tik šiems aktams taikomas išsiuntimo institutas. Pažymėtina, kad su šiuo institutu susietas kitas itin reikšmingas konstitucinės justicijos proceso institutas – Konstitucinio Teismo nutarimo, išvados ir sprendimo aiškinimas: KTĮ 61 straipsnyje nustatyta, kad Konstitucinio Teismo nutarimą, išvadą ir sprendimą oficialiai gali aiškinti tik pats Konstitucinis Teismas pagal dalyvavusių byloje asme-

536 Žr.: Konstitucinio Teismo 2005 m. rugsėjo 20 d. sprendimą. *Žin.*, 2005, Nr. 113-4132; Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimą. *Žin.*, 2006, Nr. 32-1292.

537 Konstitucinio Teismo 1993 m. rugpjūčio 26 d. sprendimas Nr. 3.

538 Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas. *Žin.*, 2006, Nr. 88-3475, atitaisyimas – 2006-12-16, Nr. 137.

539 Konstitucinio Teismo 2012 m. gruodžio 19 d. sprendimas. *Žin.*, 2012, Nr. 152-7779.

nu, kitų šio įstatymo 60 straipsnio pirmojoje dalyje nurodytų institucijų ar asmenų prašymą, taip pat savo iniciatyva⁵⁴⁰.

2019 m. įtvirtinus individualaus konstitucinio skundo galimybę padarytas tam tikras Konstitucinio Teismo aktų išsiuntimo instituto patikslinimas. KTR 141 straipsnio 3 dalyje nustatyta, jeigu Reglamento 130 punkte nurodyti Konstitucinio Teismo aktai priimti pagal Konstitucinio Teismo įstatymo 67¹ straipsnyje nurodytus prašymus, kitiems adresatams nei byloje dalyvaujantys asmenys paprastai siunčiama nuasmeninto Konstitucinio Teismo akto kopija.

Po Konstitucinio Teismo akto paskelbimo įvyksta jo įsigaliojimas. KTĮ 84 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad Konstitucinio Teismo nutarimai įsigalioja jų oficialaus paskelbimo Teisės aktų registre dieną. Kiti individualių konstitucinių skundų nagrinėjimą užbaigiantys Teismo aktai įsigalioja jų paskelbimo Konstitucinio Teismo interneto svetainėje dieną (KTĮ 84 str. 4 d.). KTR 139 punkte detalizuota, kokie konkrečiai aktai įsigalioja jų paskelbimo Konstitucinio Teismo interneto svetainėje dieną. Iš individualių konstitucinių skundų nagrinėjimą užbaigiančių aktų tai – sprendimai atsisakyti nagrinėti prašymą arba grąžinti jį pareiškėjui, sprendimai nutraukti bylą ar teiseną, Konstitucinio Teismo potvarkiai dėl prašymo grąžinimo pareiškėjui.

Konstitucinio Teismo nutarimai ir jų rūšys. Konstitucijos VIII skirsnyje, kuriame įtvirtinti pagrindiniai Konstitucinio Teismo statuso bruožai, mini Konstitucinio Teismo sprendimai ir išvados. Konstitucijos 105 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad Konstitucinis Teismas nagrinėja ir priima sprendimą, ar neprieštaruja Konstitucijai įstatymai ir kiti Seimo priimti aktai. Tačiau oficialiojoje konstitucinėje doktrinoje pabrėžiama, kad Konstitucijos 107 straipsnio antrojoje dalyje vartojama sąvoka „sprendimai“ negali būti aiškinama kaip reiškianti, esą Konstitucinis Teismas, spręsdamas jo kompetencijai priskirtus klausimus, gali priimti tik tokį teisės aktą, kuris vadinamas sprendimu (turi sprendimo formą). Sąvoka „sprendimai“ yra bendrinė, ja ne tik apibūdinami Konstitucinio Teismo priimami teisės aktai ir tų aktų rūšys – ji reiškia, kad Konstitucinis Teismas įgyvendina Konstitucijoje jam priskirtą kompetenciją ir pareiškia savo valią, t. y. priima Konstitucinio Teismo baigiamąjį aktą⁵⁴¹.

540 Išsamiau apie tai: PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. Konstitucinės justicijos procesas <...> p. 447–476.

541 Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas. *Žin.*, 2006, Nr. 49-1600.

KTĮ 71 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad Konstitucinis Teismas, baigęs nagrinėti bylą dėl teisės akto atitikimo Konstitucijai, priima nutarimą. Taigi *nutarimai* priimami konstitucinės justicijos bylose, kuriose yra įvertinamas teisės akto konstitucingumas, jais užbaigiamas prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai (*inter alia*, konstitucinių skundų) nagrinėjimas. Priimdamas nutarimą Konstitucinis Teismas išsprendžia bylą iš esmės. Nutarimai skelbiami Lietuvos Respublikos vardu. Paminėtina, kad užrašas „Lietuvos Respublikos vardu“ nuo Konstitucinio Teismo veiklos pradžios buvo rašomas nutarimo pabaigoje prieš nutarimą pasirašiusių teisėjų pavardes, tačiau 2013 m. Konstitucinio Teismo pirmininko įsakymu buvo patvirtinta Konstitucinio Teismo nutarimų, sprendimų ir išvadų įforminimo tvarka, kurioje nustatyta, kad žodžiai „Lietuvos Respublikos vardu“ rašomi po dokumento sudarytojo pavadinimu⁵⁴², taigi Konstitucinio Teismo 2013 m. vasario 20 d. nutarime žodžiai „Lietuvos Respublikos vardu“ atsirado nutarimo pradžioje tarp žodžių „Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas“ ir „nutarimas“. Tokiu būdu vienasmeniu Konstitucinio Teismo pirmininko priimtu aktu buvo pakeista 20 metų Konstitucinio Teismo nutarimų rašymo praktika.

Paminėtina ir tai, kad iki 2015 m. rugsėjo 1 d. galiojo itin klaidinanti KTĮ 72 straipsnio formuluotė „Teismo priimti nutarimai turi įstatymo galią“⁵⁴³. Konstitucinio Teismo nutarimai turi ne įstatymo, bet Konstitucijos galią, nes jais iš teisinės apyvartos pašalinamos antikonstitucinės nuostatos ir tokio teisinio reguliavimo nebeleidžiama pakartoti: „Konstitucinio Teismo nutarimo pripažinti teisės aktą ar jo dalį nekonstituciniu galia negali būti įveikta pakartotinai priėmus tokį patį teisės aktą ar jo dalį“ (KTĮ 72 str.), be to, abiejuose nutarimų tipuose formuojama oficialioji konstitucinė doktrina, kuri yra laikoma „gyvąja Konstitucija“. Įveikti Konstitucinio Teismo nutarimo galią galima tik pakeitus tas Konstitucijos nuostatas, kuriomis grindžiamas nutarimas, bet, griežtai tariant, ir tai nebūtų įveikimas, nes Teismo nutarimas dėl to nenustoja pagrįstumo ir validumo, jo padariniai dėl to neatšaukiami⁵⁴⁴.

542 Konstitucinio Teismo pirmininko 2013 m. vasario 15 d. įsakymu „Dėl Konstitucinio Teismo nutarimų, sprendimų ir išvadų įforminimo tvarkos patvirtinimo“ patvirtinta Konstitucinio Teismo nutarimų, sprendimų ir išvadų įforminimo tvarka.

543 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo Nr. I-67 6, 9, 14, 19, 26, 29, 32, 40, 52, 53-1, 55, 58, 60, 61, 62, 66, 67, 72, 76, 77 ir 84 straipsnių pakeitimo įstatymu ši nuostata panaikinta.

544 KŪRIS, E. (sud. ir moksl. red.). Konstitucinis Teismas <...>, p. 80.

KTĮ 71 straipsnyje nustatytos dvi Konstitucinio Teismo nutarimų rūšys: 1) pripažinti, kad teisės aktas neprieštaruja Konstitucijai ar įstatymams; 2) pripažinti, kad teisės aktas prieštaruja Konstitucijai ar įstatymams.

Tačiau reikia sutikti su mokslinėje literatūroje pateikiama nuomone, kad dichotomija „prieštaruja – neprieštaruja“ neatspindi nutarimų, tiksliau – jų rezoliucinės dalies, formulavimo variantų įvairovės⁵⁴⁵. Štai V. Staugaitytė, analizuodama atskirus Konstitucinio Teismo nutarimus, išskiria ir aptaria tokias Konstitucinio Teismo nutarimų tipologijas: nutarimai, kuriais konstatuojamas teisės akto konstitucingumas (teisėtumas); nutarimai dėl teisės akto nekonstitucingumo (neteisėtumo); nutarimai dėl dalinio nekonstitucingumo („daliniai“ nutarimai); nutarimai dėl eksplicitinio teisinio reguliavimo nepakankamumo; nutarimai dėl legislatyvinės omisijos; interpretaciniai arba aiškinamieji nutarimai. Reikėtų sutikti ir su A. R. Brewerio-Caríaso tvirtinimu, kad pastaraisiais dešimtmečiais konstitucinių teismų vaidmuo stipriai pasikeitė, jis neapsiriboja vien įstatymų konstitucingumo kontrole, šiomis dienomis konstituciniai teismai dažnai pasirenka ne galimybę pripažinti įstatymų ar kitų teisės aktų antikonstitucingumą, bet išaiškinti juos taip, kad jie atitiktų konstituciją⁵⁴⁶. Manytina, kad nuolat plėtojant Konstitucinio Teismo jurisprudenciją ateityje gali susiformuoti ir nauji nutarimų tipai.

Priėmus nutarimą, kad įstatymas ar kitas teisės aktas (jo dalis) prieštaruja Konstitucijai ar kitam aukštesnės galios teisės aktui, toks teisės aktas negali būti taikomas nuo tos dienos, kai oficialiai paskelbiamas Konstitucinio Teismo nutarimas, kad atitinkamas aktas (jo dalis) prieštaruja Konstitucijai ar kitam aukštesnės galios aktui. Kiek kitokią teisinę reikšmę turi Konstitucinio Teismo nutarimai, kuriais pripažįstama, kad teisės aktas neprieštaruja Konstitucijai. Šiais aktais patvirtinama teisės akto atitiktis Konstitucijai ar kitam aukštesnės galios aktui, todėl ateityje nebebus galima kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl šio teisės akto konstitucingumo. Tačiau abi nutarimų rūšys konstitucinės justicijos procese (taigi ir nagrinėjant konstitucinius skundus) priimamos tokia pačia tvarka. Įdomu pažymėti, kad, rengiant 2015 m. gegužės 14 d. priimtą KTĮ pakeitimo įstatymo projek-

545 STAUGAITYTĖ, V. Konstitucinio Teismo nutarimų tipai ir jų poveikio teisės sistemai bei teisės taikymo praktikai ypatumai. *Konstitucinė jurisprudencija*, 2007, Nr. 4(8), spalio–gruodis.

546 BREWER-CARÍAS, A. R. *Constitutional Courts as Positive Legislators* <...>.

tą, kai kurie šį projektą rengusios darbo grupės nariai siūlė nustatyti skirtingą Konstitucinio Teismo teisėjų daugumos reikalavimą priimant Konstitucinio Teismo nutarimus, kuriais pripažįstama, kad teisės aktas prieštarauja Konstitucijai, ir nutarimus, kuriais pripažįstama, kad teisės aktas neprieštarauja Konstitucijai, t. y. siūlyta, jog už nutarimą, kuriuo pripažįstama, kad įstatymas prieštarauja Konstitucijai, turi balsuoti ne mažiau kaip 6 Konstitucinio Teismo teisėjai. Tačiau manytina, kad tokios kvalifikuotos daugumos reikalavimas šiai nutarimų rūšiai priimti nebūtų pagrįstas dėl dviejų priežasčių: 1) tokios daugumos nustatymas sudarytų prielaidas situacijai, kai Teismo mažuma – 4 teisėjai – nulemtų bylos baigtį, nes 5 teisėjams balsavus „už“ tokį nutarimą ir 4 – „prieš“ toks nutarimas negalėtų būti priimtas ir turėtų būti konstatuota, kad ginčijamas įstatymas neprieštarauja Konstitucijai, nors Teismo dauguma buvo kitokios nuomonės; 2) toks reikalavimas nepagrįstai išskirtų Konstitucinio Teismo nutarimus, kuriais pripažįstama, kad įstatymas prieštarauja Konstitucijai, kaip galimai turinčius didesnę teisinę reikšmę. Visų rūšių Konstitucinio Teismo nutarimuose yra formuluojama oficialioji konstitucinė doktrina, t. y. aiškinama Konstitucija, todėl jų teisinė galia yra vienoda. Po ilgų diskusijų minėto kvalifikuotos daugumos reikalavimo vienai iš nutarimų rūšių KTĮ pakeitimo įstatymo projektą rengusioje darbo grupėje buvo atsisakyta. Savitai nutarimų rūšis buvo bandoma skirstyti ir Įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos įstatyme⁵⁴⁷, kurio 10 straipsnio 2 dalyje iki 2002 m. pabaigos buvo įtvirtinta nuostata, kad Konstitucinio Teismo nutarimas, kad ginčijamas aktas neprieštarauja Konstitucijai, įsigalioja tą dieną, kurią jis paskelbtas „Valstybės žiniuose“. Tačiau apie nutarimų, kuriais pripažinta, kad teisės aktas prieštarauja Konstitucijai, įsigaliojimą iki 2002 m. pabaigos nebuvo pasakyta nieko.

Vis dėlto konstitucinio skundo instituto kontekste dėl šių dviejų nutarimų rūšių teisinių padarinių konstituciniu lygmeniu įtvirtintas vienas reikšmingas skirtumas. Konstitucijos 107 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad byloje pagal Konstitucijos 106 straipsnio ketvirtojoje dalyje nurodyto asmens kreipimąsi priimtas Konstitucinio Teismo sprendimas, kad Lietuvos Respublikos įstatymas (ar jo dalis) arba kitas Seimo aktas (ar jo dalis), Respublikos Prezidento aktas, Vyriausybės aktas (ar jo dalis) prieštarauja

547 Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos įstatymas. *Lietuvos aidas*, Nr. 67; 1993, Nr. 12-296; *Žin.*, 2002, Nr. 124-5626.

Konstitucijai, yra pagrindas įstatymo nustatyta tvarka atnaujinti procesą dėl pažeistų to asmens konstitucinių teisių ar laisvių įgyvendinimo. Akivaizdu, kad, išnagrinėjus individualų skundą priimtas nutarimas, jog atitinkamas teisės aktas Konstitucijai neprieštarauja, tokios galimybės asmeniui nesuteikia. Toliau nagrinėjamos abi šios teisinės situacijos.

11.3.5.2. Individualaus konstitucinio skundo pripažinimo pagrįstu teisiniai padariniai

11.3.5.2.1. Individualaus konstitucinio skundo pripažinimo pagrįstu teisiniai padariniai erga omnes / inter parties aspektu

Minėta, kad, kalbant apie konstitucinės justicijos tipologiją pagal jos teisinius padarinius, galima klasifikacija yra tarp *inter parties* ir *erga omnes* sprendimų teisinės galios, t. y. ar teismo sprendimas privalomas tik ginčo šalims, sprendimas teisės normos nepanaikina (*inter parties*), ar jis yra visuotinai privalomas (*erga omnes*), jo padarinys – akto anuliavimas ar pašalinimas iš teisės sistemos. Lietuvoje, kaip ir kitose centralizuotą konstitucinės kontrolės sistemą pasirinkusiose valstybėse, kuriose konstitucinės justicijos įgaliojimai sukonzentruoti specializuoto Konstitucinio Teismo rankose, šios institucijos nutarimai turi visuotinę (*erga omnes*) galią. Konstitucijos 107 straipsnyje nustatyta, kad Lietuvos Respublikos įstatymas (ar jo dalis) arba kitas Seimo aktas (ar jo dalis), Respublikos Prezidento aktas, Vyriausybės aktas (ar jo dalis) negali būti taikomi nuo tos dienos, kai oficialiai paskelbiamas Konstitucinio Teismo sprendimas, kad atitinkamas aktas (ar jo dalis) prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai. KTĮ 72 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad Konstitucinio Teismo nutarimai yra privalomi visoms valstybės valdžios institucijoms, teismams, visoms įmonėms, įstaigoms bei organizacijoms, pareigūnams ir piliečiams.

Vis dėlto mokslinėje literatūroje diskutuojama, ar Lietuvos konstitucinės justicijos modelis taip pat neturi tam tikrų *inter parties* sprendimų teisinės galios elementų⁵⁴⁸. 2019 m. Lietuvoje įtvirtinus konstitucinio skundo institutą, *inter parties* elementas nacionaliniame konstitucinės justicijos modelyje dar labiau pabrėžiamas⁵⁴⁹. Minėta, kad, vadovaujantis Konstitu-

548 Plačiau apie tai žr.: PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. Konstitucinės justicijos proceso <...>, p. 315–316; BIRMONTIENĖ, T. et al. *Konstituciniai ginčai* <...>, p. 514–526.

549 BIRMONTIENĖ, T. et al. *Konstituciniai ginčai* <...>, p. 433.

cijos 107 straipsnio 3 dalies nuostatomis, Konstitucinio Teismo sprendimas, kad Lietuvos Respublikos įstatymas (ar jo dalis) arba kitas Seimo aktas (ar jo dalis), Respublikos Prezidento aktas, Vyriausybės aktas (ar jo dalis) prieštarauja Konstitucijai, yra pagrindas įstatymo nustatyta tvarka atnaujinti procesą dėl pažeistų to asmens konstitucinių teisių ar laisvių įgyvendinimo. Taigi Konstitucijoje įtvirtinti tokio nutarimo padariniai tam tikra apimtimi gali būti pavadinti *inter partes* – procesas dėl pažeistų asmens konstitucinių ir laisvių įgyvendinimo gali būti atnaujintas toje bendrosios kompetencijos ar specializuoto teismo byloje, kurioje buvo priimtas galutinis ir neskundžiamas sprendimas, pažeidęs pareiškėjo teises. Taigi sukelia padarinių konkrečioje byloje dalyvavusiems asmenims.

Konstitucinis Teismas savo jurisprudencijoje yra atskleidęs šio instituto konstitucinę paskirtį, pažymėdamas, kad <...> pagrindas atnaujinti procesą siekiant apginti konstitucinės justicijos bylą inicijavusio asmens konstitucines teises ar laisves yra būtinas tam, kad, įgyvendinant Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalyje įtvirtintą asmens, kurio konstitucinės teisės ar laisvės yra pažeistos, teisę kreiptis į teismą, Konstitucijai prieštaraujančio teisės akto ar jo dalies pagrindu priimtas sprendimas būtų peržiūrėtas, siekiant pašalinti asmens konstitucinių teisių ar laisvių pažeidimą ir (arba) atlyginti juo padarytą žalą⁵⁵⁰. Toks Konstitucijos aiškinimas kyla ir iš Konstitucijos 6 straipsnio 2 dalies, vadovaujantis kuria kiekvienas savo teises gali ginti remdamasis Konstitucija, taip pat iš oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatų, nustatančių, kad pagal Konstituciją galimybė ginti pažeistas teises turi būti reali⁵⁵¹.

Vis dėlto, nepaisant to, kad asmuo su konstituciniu skundu kreipėsi tik dėl savo paties galimai pažeistų teisių gynimo, Konstitucijos 107 straipsnio 3 dalies kontekste neturi būti pamirštos Konstitucijos 107 straipsnio 1 ir 2 dalies nuostatos, pagal kurias, pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai teisės aktas negali būti taikomas nuo atitinkamo Konstitucinio Teismo sprendimo oficialaus paskelbimo dienos ir Konstitucinio Teismo sprendimai jo kompetencijai priskirtais klausimais yra galutiniai ir neskundžiami. Iš šių Konstitucijos nuostatų matyti, kad Konstitucijoje įtvirtintas *erga omnes* konstitucinės kontrolės modelis, pagal kurį Konstitucinio Teismo nutarimai turi poveikį visai teisės sistemai ir yra visuotinai privalomi.

550 Konstitucinio Teismo 2019 m. lapkričio 25 d. nutarimas. TAR, 2019-11-25, Nr. 18747.

551 BIRMONTIENĖ, T. et al. *Konstituciniai ginčai* <...>, p. 433.

Konstitucinis Teismas yra ne kartą konstatavęs, kad konstitucinio teisingumo įgyvendinimas suponuoja, kad Konstitucijai prieštaraujantis teisės aktas (jo dalis) turi būti pašalintas iš teisės sistemos, todėl Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalis aiškintina kaip reiškianti, kad kiekvienas Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės išleistas arba referendumu priimtas teisės aktas (jo dalis), pripažintas prieštaraujančiu kuriam nors aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* (ir pirmiausia), Konstitucijai, visam laikui pašalinamas iš Lietuvos teisės sistemos, jis niekada nebegalės būti taikomas⁵⁵². Tas pats pasakytina ir apie individualiais konstituciniais skundais inicijuotose bylose Konstitucijai prieštaraujančiais pripažintus teisės aktus.

Pažymėtina, kad teisės subjektams privalomas visas Konstitucinio Teismo nutarimas – ne tik jo rezoliucinė, bet ir motyvuojamoji ir kitos dalys. Konstitucinis Teismas ne kartą yra pažymėjęs, kad visi teisę kuriantys ir taikantys subjektai, įskaitant ir teismus, taikydami Konstituciją privalo paisyti oficialiosios konstitucinės doktrinos, jie negali aiškinti Konstitucijos nuostatų kitaip, nei savo aktuose yra išaiškinęs Konstitucinis Teismas; priešingu atveju būtų pažeistas konstitucinis principas, kad įgaliojimus oficialiai aiškinti Konstituciją turi tik Konstitucinis Teismas, būtų nepaisoma Konstitucijos viršenybės, būtų sudarytos prielaidos nesuderinamumams teisės sistemoje atsirasti⁵⁵³. Nagrinėjant individualius konstitucinius skundus priimtuose baigiamuosiuose aktuose taip pat formuluojama oficialioji konstitucinė doktrina, kurios turi paisyti visi teisėkūros ir teisės taikymo subjektai.

Taigi negalima sutikti su požiūriu, kad individualaus konstitucinio skundo procedūra priskirtina *inter partes* konstitucinės kontrolės modeliui. Individualaus konstitucinio skundo reikšmė neapsiriboja individualaus intereso apsauga, taip pat šis institutas saugo viešąjį interesą ir visą konstitucinę tvarką. Konstitucinio Teismo baigiamieji aktai, priimti individualiais konstituciniais skundais inicijuotose konstitucinės justicijos bylose, akivaizdžiai turi *erga omnes* poveikį teisės aktų pašalinimo iš teisės sistemos ir oficialiosios konstitucinės doktrinos privalomumo kontekste.

Be to, Konstitucinis Teismas neišsprendžia bendrosios kompetencijos teisme nagrinėjamo ginčo, tai atlieka bendrosios kompetencijos teismai po

552 *Inter alia*, Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas. *Žin.*, 2006, Nr. 36-1292.

553 *Ibid.*

to, kai konstitucinės justicijos institucija įvertina atitinkamo akto konstitucingumą. *Inter parties* Konstitucinio Teismo nutarimo padariniai konstitucinio skundo procedūroje apsiriboja proceso dėl pažeistų asmens konstitucinių ir laisvių įgyvendinimo atnaujinimo institutu.

Tokia Konstitucinio Teismo nutarimų teisinė galia yra nulemta ir pasirinkto konstitucinio skundo modelio. Sprendimai, priimti išnagrinėjus konstitucinius skundus dėl norminių teisės aktų, paprastai turi *erga omnes* poveikį, o sprendimai, priimti išnagrinėjus konstitucinius skundus dėl individualių aktų, dažniausiai turi tik *inter parties* poveikį⁵⁵⁴. Taigi šiuo požiūriu Lietuva nėra išskirtinė kitų Europos valstybių kontekste. Daugumoje valstybių konstitucinių teismų sprendimai, kuriais pripažįstamas norminio teisės akto prieštaravimas Konstitucijai, turi *erga omnes* teisinę galią (*inter alia*, Austrijoje, Bosnijoje ir Hercegovinoje, Čekijoje, Ispanijoje, Latvijoje, Lenkijoje, Slovėnijoje, Šiaurės Makedonijoje, Vokietijoje)⁵⁵⁵.

11.3.5.2.2. Individualaus konstitucinio skundo pripažinimo pagrįstu teisiniai padariniai laiko aspektu

Sistemose, kuriose konstitucinės justicijos institucijų sprendimai turi *erga omnes* poveikį (*inter alia*, Lietuvoje), taip pat skirtingai sprendžiama dėl konstitucinės justicijos institucijos sprendimo (taip pat individualaus konstitucinio skundo bylose) įsigaliojimo laiko. Tradiciškai teismų sprendimų galiojimas laiko aspektu skirstomas į tris grupes: *ex tunc*⁵⁵⁶, *ex nunc*⁵⁵⁷ ir *pro futuro*⁵⁵⁸.

Ex tunc ir ex nunc sprendimų galiojimas. Mokslinės diskusijos apie konstitucinės justicijos institucijų sprendimų teisinius padarinius grindžiamos negaliojimo ir nugincijamumo teorijomis, kurios skirtingai aiškina pačią nekonstitucingumo sampratą⁵⁵⁹. Pagal negaliojimo doktriną, konstitucijai prieštaraujantis įstatymas yra negaliojantis (niekinis) nuo jo kolizijos su konstitucija atsiradimo momento, t. y. nuo to įstatymo priėmimo arba įsigaliojimo. Pagal šią teoriją, teisės akto negaliojimas yra tiesioginis aukš-

554 EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Revised report on <...>*.

555 *Ibid.*

556 Liet. – *nuo pradžios*. Tai yra retroaktyvus teisės galiojimas.

557 Liet. – *nuo dabar*. Tai yra teisės galiojimas nuo priėmimo momento.

558 Liet. – *į ateitį*. Tai yra teisės galiojimas nuo tam tikro momento ateityje.

559 STAUGAITYTĖ, V. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimų teisinė galia <...>, p. 66.

tesnės teisinės galios normos pažeidimo padarinys, taigi jis kyla *ipso jure*. Pagal nugincijamumo teoriją, įstatymas, prieštaraujantis konstitucijai, yra galiojantis ir sukelia teisinių padarinių tol, kol dėl savo ydingumo nėra eliminuojamas iš teisės sistemos (panaikinamas) konstitucinio teismo sprendimu. Reikia pažymėti, kad nė viena iš šių teorijų praktikoje grynąja forma paprastai nėra įgyvendinamos.

Negaliojimo ir nugincijamumo teorijos sukuria dilemą, kuri verčia rinktis teisės sistemos darną ar teisinį saugumą⁵⁶⁰. Neretai tvirtinama, kad retroaktyvus teismų sprendimų poveikis prisideda prie teisinio neapibrėžtumo⁵⁶¹. Esant *ex tunc* poveikiui teismo sprendimas paneigia galimybę numatyti individui taikytiną teisę, kitaip tariant, pažeidžiamas teisinio tikrumo principas⁵⁶². Atsiradusią naują taisyklę pritaikyti praeities atvejams gali būti problemiška, nes tenka iš naujo spręsti daug bylų, iš naujo vertinti seniai išnagrinėtus ginčus⁵⁶³. Atsižvelgdamos į problemas, kurias kelia teismo sprendimo taikymas *ex tunc* bylose, susijusiose su teisės aktų teisėtumo kontrole, vis daugiau valstybių pradeda taikyti *ex nunc* modelį arba galiojančio *ex tunc* konvencinio režimo išimtis⁵⁶⁴.

Dėl minėtų priežasčių nedaug valstybių yra pasirinkusios *ex tunc* konstitucinių teismų sprendimų teisinės galios modelį⁵⁶⁵. Vis dėlto ir šiose valstybėse konstitucinių teismų sprendimų retroaktyvumas daugiausia taikomas baudžiamiesiems nuosprendžiams⁵⁶⁶. Iš *ex tunc* sprendimų teisinės galios modelį pasirinkusių valstybių tik Belgija, Ispanija, Rusija ir Slovėnija *ex tunc* sprendimų teisinės galios modelį taiko plačiau (yra tik su kelios išimtys, kurios turi būti nurodytos Konstitucinio Teismo)⁵⁶⁷.

560 EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Study on individual access* <...>.

561 PORTUESE, A. *et al.* The principal of Legal Certainty <...>, p. 21.

562 MURASKAS, D. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas ir laikas <...>, p. 202.

563 STAUGAITYTĖ, V. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimų teisinė galia <...>, p. 66.

564 VERSTRAELEN, S. The Temporal Limitation of Judicial Decisions: The Need for Flexibility Versus the Quest for Uniformity. *German Law Journal*, 2013, Vol. 14, No. 9, p. 1962.

565 EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Study on individual access* <...>.

566 Plačiau apie tai: PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. Konstitucinio Teismo nutarimų padariniai laiko aspektu. *Teisė*, 2019, t. 112, p. 70–90.

567 EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Study on individual access* <...>.

Libiausiai išplitęs sprendimų teisinės galios modelis yra *ex nunc*. Remdamasi 2021 m. duomenimis Venecijos Komisija prie ši modelį pasirinkusių valstybių priskiria, *inter alia*, Albaniją, Austriją, Italiją, Juodkalniją, Kroatiją, Čekiją, Latviją, Lenkiją, Moldovą, Prancūziją, Portugaliją, Rumuniją, Serbiją, Slovakiją, Šiaurės Makedoniją, Ukrainą, Vengriją⁵⁶⁸.

Tačiau šis modelis taip pat nėra vienalytis, galimos kelios jo atmainos. Esant griežčiausiai *ex nunc* formai, antikonstitucinė nuostata išlieka galioti ir yra taikoma faktams, atsiradusiems iki šios nuostatos panaikinimo įsigaliojimo. Taigi konstitucinio teismo sprendimai neturi įtakos teisiniams santykiams, kurie baigėsi iki sprendimo paskelbimo. Tokiu pasirinkimu prioritetas suteikiamas teisiniam tikrumui, bet ne individualių teisių apsaugai. Todėl, siekiant didesnio šių vertybių darnumo, taip pat kad asmenys būtų suinteresuoti teikti konstitucinius skundus, paprastai nustatoma, kad konstitucinio teismo sprendimas būtų taikomas bent pareiškėjo bylai⁵⁶⁹. Klasikinis *ex nunc* modelio taikymo pavyzdys yra Austrijos Konstitucinis Teismas. Austrijoje įstatymas toliau taikomas tiems santykiams, kurie prasidėjo iki jo panaikinimo dėl prieštaravimo Konstitucijai, reguliuoti, išskyrus tą konkrečią bylą, nebent Konstitucinis Teismas savo nutarime nustatytų kitokią tvarką; jeigu Konstitucinis Teismas savo panaikinamajame nutarime nustatė tokio panaikinimo įsigaliojimo datą, įstatymas ir toliau iki tos nustatytos datos galioja visiems juo reguliuojamiems santykiams, išskyrus tą konkrečią bylą (Federalinio konstitucinio įstatymo 140 str. 7 d.). Išspręstos bylos ir įsiteisėję individualūs sprendimai yra neliečiami – kitaip nei *ex tunc* modelio valstybėse, Austrijoje nėra nustatyta jokių išimčių, net baudžiamaisiais nuosprendžiais nuteistiems asmenims⁵⁷⁰.

Konstitucinio Teismo sprendimų teisiniai padariniai laiko aspektu itin griežtai reglamentuojami ir Italijoje: neleidžiama jokio nukrypimo nuo *ex nunc* teisinės galios režimo⁵⁷¹. Tačiau Italijos Konstitucinis Teismas savo jurisprudencijoje bando nors kiek sušvelninti tokį teisinio reguliavimo griežtumą. Pavyzdžiui, kartais Italijos Konstitucinis Teismas *de facto* pripažįs-

568 *Ibid.*

569 EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Revised report on <...>*.

570 STAUGAITYTĖ, V. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimų teisinė galia <...>, p. 66.

571 POPELIER, P.; VERSTRAELEN, S.; VANHEULE, D.; VANLERBERGHE, B. *The Effects of Judicial Decisions in Time*. Cambridge, 2014, p. 10.

ta teisinio reguliavimo nesuderinamumą su Konstitucija, tačiau *de jure* to nekonstatuoja, taip stengdamasis nurodyti kelią įstatymų leidėjui, kad šis suderintų teisinį reguliavimą su Konstitucija⁵⁷².

Kitos valstybės yra įtvirtinusios švelnesnę *ex nunc* versiją. Šiuo atveju *ex nunc* teisinė galia reiškia, kad tik galutiniai teismo sprendimai lieka nepaveikti nuostatos, kuria jie buvo paremti, panaikinimo. Konstitucinio Teismo sprendimas panaikina antikonstitucinę nuostatą nuo sprendimo paskelbimo dienos. Taigi iš esmės ta nuostata lieka galioti iki sprendimo įsigaliojimo. Tačiau bylos, kurios nėra baigtos nagrinėti, ir visos naujos bylos turės remtis konstitucinio teismo sprendimo rezultatais, o antikonstitucinė nuostata nebebus taikoma net ir bylose, susijusiose su faktais, kurie įvyko prieš priimant sprendimą⁵⁷³.

Dažnai tvirtinama, kad *ex nunc* galiojimo laiko atžvilgiu koncepcija yra lankstesnė ir palieka daugiau laisvės kompromisui tarp konkuruojančių vertybių – teisinio saugumo ir materialinio teisingumo, turbūt todėl dauguma Rytų ir Vidurio Europos valstybių pasirinko būtent šią koncepciją, tačiau daugeliui šio regiono valstybių būdingos tam tikros šios koncepcijos išimtys⁵⁷⁴. Latvijoje kiekviena teisės norma (aktas), kurią Konstitucinis Teismas pripažino prieštaraujančia aukštesnės galios teisės aktui, turi būti laikoma negaliojančia nuo tos dienos, kai paskelbiamas Konstitucinio Teismo sprendimas, nebent Konstitucinis Teismas nusprendžia kitaip (Konstitucinio Teismo įstatymo 32 str. 3 d.). Konstitucinis Teismas, nustatydamas konkretų momentą, nuo kurio ginčijamos normos netenka galios, įvertina, ar jas pripažinti netekusiomis galios atgaline data reikia dėl pareiškėjų pagrindinių teisių apsaugos, ar esama kitų argumentų, kuriais remiantis ginčijamas normas reikėtų pripažinti negaliojančiomis atgaline data tik dėl pareiškėjų⁵⁷⁵. Taigi Latvijos Konstitucinio Teismo sprendimų teisinės galios modelio negalima pavadinti grynuoju *ex nunc*, nes jis turi ir ganėtinai ryškių *ex tunc* modelio elementų.

Vis dėlto, neatsižvelgiant į tai, kurį sprendimų teisinės galios modelį pasirinkusios tam tikros valstybės, praktikoje jų konstitucinių teismų spren-

572 *Ibid.*, p. 140.

573 EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Revised report on <...>*.

574 *Ibid.*

575 Latvijos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. gruodžio 21 d. nutarimas Nr. 2009-43-01.

dimų padariniai gali būti panašūs. Valstybėse, pripažįstančiose negaliojimo doktriną, sprendimų retroaktyvumas yra ribojamas siekiant užtikrinti teisinės tvarkos stabilumą, teisinį saugumą, įgytų teisių apsaugą ir kt., o valstybėse, kuriose laikomasi nugincijamumo koncepcijos siekiant užtikrinti teisingumą individualiose bylose, tenka taikyti tam tikras taisyklės *ex tunc* išimtis⁵⁷⁶. Beveik visos valstybės leidžia teismams nustatyti laiką, kada teisės akto panaikinimas įsigalioja, ir galimą retroaktyvų poveikį. Šios tendencijos poreikį valstybės grindžia skirtingais pagrindais: asmens teisių apsauga (Albanijoje, Latvijoje); siekiu ištaisyti žalą ar jos išvengti (Slovėnijoje); ar leisti teisėkūros subjektams pataisyti teisinį reguliavimą.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimų teisinė galia laiko aspektu. Konstitucinis Teismas savo nutarimuose ne kartą konstatavo, kad Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalies nuostata, jog teisės aktas (ar jo dalis) negali būti taikomi nuo tos dienos, kai oficialiai paskelbiamas Konstitucinio Teismo sprendimas, kad atitinkamas teisės aktas (jo dalis) prieštarauja Konstitucijai, reiškia, kad tol, kol Konstitucinis Teismas nėra priėmęs sprendimo, jog atitinkamas teisės aktas (jo dalis) prieštarauja Konstitucijai, preziumuojama, kad toks teisės aktas (jo dalis) atitinka Konstituciją ir kad tokio teisės akto (jo dalies) pagrindu atsiradusios teisinės pasekmės yra teisėtos⁵⁷⁷. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs ir tai, kad Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalyje yra įtvirtinta bendra taisyklė, jog Konstitucinio Teismo sprendimų dėl teisės aktų atitikties Konstitucijai galia nukreipiama į ateitį⁵⁷⁸. Taigi Lietuvoje įtvirtintas *ex nunc* Konstitucinio Teismo nutarimų teisinės galios modelis.

Dažnai tvirtinama, kad *ex nunc* modelis Lietuvoje pasirinktas dėl to, kad kitoks modelis, t. y. *ex tunc* modelis, gali sukelti teisės sistemos nestabilumą: bet kokio teisės akto pritaikymas negalėtų būti laikomas galutiniu, nes taikant *ex tunc* modelį atsirastų galimybė kada nors ateityje, net praėjus daugeliui metų po teisės akto pritaikymo, kvestionuoti teisės akto pritaikymą remiantis vien tuo, kad dabar šis teisės aktas pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai. Teisės sistemos nestabilumas būtų didesnė blygybė,

576 STAUGAITYTĖ, V. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimų teisinė galia <...>, p. 69.

577 *Inter alia*, Konstitucinio Teismo 2011 m. spalio 25 d. nutarimas. *Žin.*, 2011, Nr. 129-6116.

578 *Ibid.*

negu tai, kad teisės akto pripažinimas prieštaraujančiu Konstitucijai nėra pagrindas pakeisti ar panaikinti jau priimtų ir baigtų įvykdyti institucijų sprendimų (taip pat ir teismų), kurie buvo priimti vadovaujantis antikonstituciniu pripažintu teisės aktu⁵⁷⁹. Lietuvoje vyraujančio *ex nunc* modelio pranašumu prieš *ex tunc* modelį galėtų būti įvardijamas užtikrinamas teisinis tikrumas⁵⁸⁰.

Tačiau dar 2003 m. Konstitucinis Teismas konstatavo, jog Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta bendra taisyklė, kad Konstitucinio Teismo sprendimų galia yra nukreipiama į ateitį; tačiau ši taisyklė nėra absoliuti⁵⁸¹. Pastaruoju dešimtmečiu Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje⁵⁸² ne kartą buvo nagrinėjami Konstitucinio Teismo nutarimų galiojimo laiko požiūriu klausimai⁵⁸³. Bene išsamiausiai doktrina dėl taisyklės, kad Konstitucinio Teismo sprendimų galia yra nukreipiama į ateitį, suformuluota Konstitucinio Teismo 2012 m. gruodžio 19 d. sprendime, kuriame išskirtos trys šios taisyklės išimtys:

- 1) *Pirmoji išimtis*: konstitucinės justicijos byloje nustačius, kad ginčijamas teisės aktas (jo dalis) vertintinas kaip konstitucinio draudimo įveikti Konstitucinio Teismo baigiamojo akto galią pažeidimas, Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus įvertinęs visas aplinkybes konstatuoti, kad antikonstituciniais galėtų būti laikomi tokio teisės akto (jo dalies) taikymo padariniai, *inter alia*, padariniai, atsiradę iki Konstituciniam Teismui priimant sprendimą, kad šis teisės aktas (jo dalis) prieštarauja Konstitucijai⁵⁸⁴;

579 SINKEVIČIUS, V. Teisinės pasekmės, kurias sukelia Konstitucinio Teismo konstatavimas, jog įstatymas ar kitas teisės aktas prieštarauja Konstitucijai. *Jurisprudencija*, 2014, Nr. 21(4), p. 947.

580 ŠILEIKIS, E. *Alternatyvi konstitucinė <...>*, p. 526.

581 *Inter alia*, Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas. *Žin.*, 2003, Nr. 124-5643.

582 Žr. Konstitucinio Teismo 2011 m. spalio 25 d. nutarimas. *Žin.*, 2011, Nr. 129-6116; Konstitucinio Teismo 2012 m. gruodžio 19 d. sprendimas. *Žin.*, 2012, Nr. 152-7779; Konstitucinio Teismo 2015 m. rugsėjo 18 d. sprendimas, Nr. KT23-S10/2015; Konstitucinio Teismo 2018 m. birželio 19 d. nutarimas. *TAR*, 2018-06-19, Nr. 10101.

583 Plačiau apie šiuose Konstitucinio Teismo aktuose suformuluotą doktriną jo paties nutarimų galiojimo laiko aspektu žr.: PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. Konstitucinio Teismo nutarimų padariniai <...>.

584 Konstitucinio Teismo 2021 m. gegužės 19 d. nutarime (*TAR*, 2021-05-19, Nr. 11041) konstatuota, kad iš Konstitucijos 102 straipsnio 1 dalies, 107 straipsnio 2 dalies nuostatų, aiškinamų Konstitucijos viršenybės principo ir konstitucinio teisės viešpatavi-

- 2) *Antroji išimtis*: konstitucinės justicijos byloje nustačius, kad ginčijamas teisės aktas (jo dalis) ne tik prieštarauja Konstitucijai, bet ir iš esmės paneigia pamatines konstitucines vertybes – Lietuvos valstybės nepriklausomybę, demokratiją, respubliką ar prigimtinį žmogaus teisių ir laisvių pobūdį, toks aktas (jo dalis) negali galioti nuo pat jo priėmimo ir tokio teisės akto (jo dalių) taikymo padariniai turi būti laikomi antikonstituciniais.
- 3) *Trečioji išimtis*: taisyklės, kad Konstitucinio Teismo sprendimų galia nukreipama į ateitį, išimtis taip pat įtvirtinta Konstitucijos 110 straipsnyje, pagal kurią nagrinėjamoje byloje teismas negali taikyti teisės akto (jo dalies), kurį Konstitucinis Teismas, įgyvendindamas Konstitucijos 102 straipsnio 1 dalyje nustatytus įgaliojimus, pripažino prieštaraujančiu Konstitucijai.

Ketvirtoji išimtis. Toliau Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje jo sprendimų galios nukreipimo į ateitį išimčių doktrina buvo formuluojama Konstitucinio Teismo 2018 m. birželio 19 d. nutarime⁵⁸⁵, kuriame išskirta ketvirtoji išimtis. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad pagal Konstituciją, *inter alia*, konstitucinį teisinės valstybės principą, įstatymas, pagal kurį reikalaujama neįmanomų dalykų (t. y. kuris yra nesuderinamas su iš konstitucinio teisinės valstybės principo kylančių reikalavimu *lex non cogit ad impossibilia*), negali sukelti teisinių padarinių jo reguliuojamų teisių

mo imperatyvo kontekste, be kita ko, kyla Konstitucinio Teismo įgaliojimai, konstitucinės justicijos byloje nustačius, kad ginčijamas teisės aktas (jo dalis) prieštarauja Konstitucijai, įvertinus visas aplinkybes, taip pat konstatuoti, kad šis aktas (jo dalis) vertintinas kaip konstitucinio draudimo įveikti Konstitucinio Teismo baigiamojo akto galią pažeidimas, ir tokio teisės akto (jo dalies) taikymo padarinius pripažinti antikonstituciniais. Nustatęs konstitucinio draudimo įveikti Konstitucinio Teismo baigiamojo akto galią pažeidimą, Konstitucinis Teismas, spręsdamas, ar jo nutarimas pripažinti šį draudimą pažeidžiantį teisės aktą (jo dalį) prieštaraujančiu Konstitucijai taikytinas retroaktyviai, turi pagal nagrinėjamos konstitucinės justicijos bylos aplinkybes įvertinti galimas tokio retroaktyvaus taikymo pasekmes, be kita ko, tai, ar toks taikymas yra apskritai įmanomas, ar dėl jo visuomenei ir valstybei netektų siekti visiškai pašalinti antikonstitucinio akto padarinius neproporcinga našta ir neatsirastų su tokia našta susijusių itin nepalankių padarinių žmogaus teisėms ir laisvėms. Konstitucinis Teismas šiame nutarime pripažino, kad visi šioje konstitucinės justicijos byloje nagrinėti Fizinų asmenų bankroto įstatymo 29 straipsnio 7 dalyje (2019 m. birželio 13 d. redakcija) įtvirtinto teisinio reguliavimo, pagal kurį nurašomi reikalavimai dėl nusikalstamomis veikomis padarytos žalos atlyginimo, padariniai yra antikonstituciniai.

585 Konstitucinio Teismo 2018 m. birželio 19 d. nutarimas. TAR, 2018-06-19, Nr. 10101.

santykių subjektams, nes jie būtų įpareigoti daryti tai, ko apskritai daryti negalėtų (t. y. būtų nepaisoma reikalavimo *impossibilia nulla obligatio est*). Atitinkamai pagal Konstituciją, *inter alia*, konstitucinį teisinės valstybės principą, įstatymu, kuris yra nesuderinamas su iš konstitucinio teisinės valstybės principo kylančiu reikalavimu *lex non cogit ad impossibilia*, reguliuojamų teisinių santykių subjektams negali sukelti padarinių mėginimai poįstatyminiais, *inter alia*, teisės taikymo, aktais įgyvendinti tokio įstatymo nuostatas. Atsižvelgdamas į šios bylos kontekstą, Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad Konstitucinis Teismas, konstatavęs, kad ginčijamo įstatymo nuostatos neatitiko, *inter alia*, iš konstitucinio teisinės valstybės principo kylančio reikalavimo nenustatyti tokio teisinio reguliavimo, pagal kurį būtų reikalaujama neįmanomų dalykų (*lex non cogit ad impossibilia*), turi konstatuoti ir tai, kad šių nuostatų taikymas, *inter alia*, priimant poįstatyminius, įskaitant ir teisės taikymo, aktus, nesukelia teisinių padarinių tais aktais reguliuojamų teisinių santykių subjektams.

Taigi, Konstitucinis Teismas suformulavo doktriną, kad tais atvejais, kai Seimas įstatymu nustato tokį teisinį reguliavimą, pagal kurį yra reikalaujama neįmanomų dalykų, Konstitucinis Teismas turi konstatuoti ne tik tai, kad toks įstatymas prieštarauja Konstitucijai, bet ir tai, kad toks įstatymas nesukelia teisinių padarinių juo reguliuojamų teisinių santykių subjektams, kad juo reguliuojamų teisinių santykių subjektams negali sukelti teisinių padarinių ir poįstatyminiai aktai, kuriais įgyvendinamos tokio įstatymo nuostatos⁵⁸⁶. Taigi Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje išplėtotas dar vienas *ex tunc* modelio elementas.

Kai kurios Konstitucinio Teismo nutarimų galios nukreipimo į ateitį išimčių oficialios doktrinos nuostatos suformuluotos labai abstrakčiai ir mokslo doktrinoje, ir teismų praktikoje suprantamos skirtingai⁵⁸⁷. Tačiau, atsižvelgiant į tai, kad oficialioji konstitucinė doktrina formuojama byla po bylos, manytina, kad Konstitucinis Teismas ateityje turėtų išplėtoti išsamesnę doktriną aptariamais klausimais. Apibendrintai galima konstatuoti,

586 SINKEVIČIUS, V. Konstitucinio Teismo teisė pripažinti antikonstituciniais teisinius padarinius, kilusius iš Konstitucijai prieštaraujančių įstatymų ir kitų teisės aktų taikymo. Iš *Lietuvos teisė 2018: esminiai pokyčiai*. Mykolo Romerio universitetas, 2018, p. 11.

587 Plačiau apie su šių išimčių taikymu susijusią problematiką ir jų galimą plėtoją konstitucinėje jurisprudencijoje žr.: PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. Konstitucinio Teismo nutarimų padariniai <...>.

kad Lietuvos konstitucinės justicijos modelyje esama pakankamai ryškių *ex tunc* modelio elementų, kurie susiformavo Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje, Konstitucijoje apie juos *expressis verbis* nesakoma nieko⁵⁸⁸.

Penktoji išimtis. Konstitucinio skundo kontekste aktualiausia taisyklės, kad Konstitucinio Teismo sprendimų galia yra nukrepiama į ateitį, išimtis susiformavo ne jurisprudenciniu, bet legislatyviu būdu – priėmus individualaus konstitucinio skundo institutą įtvirtinančias Konstitucijos pataisas.

2019 m. Seimas priėmė Konstitucijos pataisą, įtvirtinančią individualaus konstitucinio skundo institutą, kuria, *inter alia*, Konstitucijos 107 straipsnis papildytas trečiąja dalimi, kurioje nustatyta, kad byloje pagal Konstitucijos 106 straipsnio ketvirtojoje dalyje nurodyto asmens kreipimąsi priimtas Konstitucinio Teismo sprendimas, kad Lietuvos Respublikos įstatymas (ar jo dalis) arba kitas Seimo aktas (ar jo dalis), Respublikos Prezidento aktas, Vyriausybės aktas (ar jo dalis) prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai, yra pagrindas įstatymo nustatyta tvarka atnaujinti procesą dėl pažeistos to asmens konstitucinės teisės ar laisvės įgyvendinimo. Taigi Konstitucijoje *expressis verbis* įtvirtintas Konstitucinio Teismo nutarimų, priimtų išnagrinėjus individualų konstitucinį skundą, retroaktyvus veikimas.

Svarbu pažymėti, kad mokslinėje literatūroje minėtos penkios išimties dar atskirai grupuojamos į dvi pagrindines grupes *rationae personae* aspektu: pagal tai, ar Konstitucinio Teismo nutarimas retroaktyviai taikomas *erga omnes* (visiems asmenims), ar tik *inter partes* (tam tikros bylos šalims)⁵⁸⁹.

Pirmai grupei, kuriai būdingas Konstitucinio Teismo nutarimo retroaktyvus taikymas *erga omnes*, priklauso trys išimties, susijusios su akivaizdžiais Konstitucijos pažeidimais. Tik šių išimčių atveju Konstitucinis Teismas, atsižvelgdamas į konstitucinės justicijos bylos aplinkybes, gali pripažinti antikonstituciniais visus antikonstitucinio akto taikymo padarinius, t. y. iš esmės pripažinti šį aktą niekiniu (akivaizdu, kad tai būtų neįmanoma, jeigu Konstitucinio Teismo nutarimas negalėtų būti taikomas retroaktyviai *erga omnes*). Kai yra šių išimčių, dėl Konstitucinio Teismo nutarimo retroaktyvaus taikymo, atsižvelgdamas į konstitucinės justicijos bylos aplinkybes, sprendžia pats Konstitucinis Teismas. Tai minėtos *pirmoji, antroji ir ketvirtoji* išimties⁵⁹⁰.

588 Išskyrus Konstitucijos 110 str. įtvirtintą išimtį, pagal kurią nagrinėjamoje byloje teismas negali taikyti teisės akto (jo dalies), kurį Konstitucinis Teismas, įgyvendindamas Konstitucijos 102 str. 1 d. nustatytus įgaliojimus, pripažino prieštaraujančiu Konstitucijai.

589 BIRMONTIENĖ, T. et al. *Konstituciniai ginčai* <...>, p. 514.

590 Plačiau apie jas žr.: BIRMONTIENĖ, T. et al. *Konstituciniai ginčai* <...>, p. 514–524.

Konstitucinio skundo kontekste aktualesnė antroji Konstitucinio Teismo nutarimų galiojimo *ex nunc* taisyklės išimčių grupė, kuriai priklauso dvi išimtys. Joms būdingas Konstitucinio Teismo nutarimo, kuriuo tam tikras teisės aktas pripažįstamas prieštaraujančiu Konstitucijai, retroaktyvus taikymas *inter partes*, t. y. tik tam tikros bylos, kurioje taikytinas šis Konstitucinio Teismo nutarimas, šalių santykiams. Šių išimčių atveju negalimas visų antikonstitucinio akto taikymo padarinių pripažinimas antikonstituciniais (t. y. antikonstituciniu pripažintas teisės aktas negali būti laikomas niekiniu), o dėl to, kaip konkrečiai Konstitucinio Teismo nutarimas retroaktyviai taikytinas bylos šalių santykiams, sprendžia atitinkamą bylą nagrinėjantis teismas, o ne Konstitucinis Teismas (nebent pastarasis atskleistų šiuo požiūriu reikšmingus savo nutarimo specifinius teisinius padarinius).

Šiai grupei priklauso minėta *trečioji išimtis*, t. y. Konstitucijos 110 straipsnyje įtvirtintas draudimas teismui byloje taikyti Konstitucijai prieštaraujanti teisės aktą. Kaip pažymėjo Konstitucinis Teismas, Konstitucijos 110 straipsnyje įtvirtintu reguliavimu siekiama, kad nebūtų taikomas Konstitucijai prieštaraujantis atitinkamas teisės aktas (jo dalis), kad dėl tokio teisės akto (jo dalies) taikymo neatsirastų antikonstitucinių teisinių padarinių, kad nebūtų pažeistos asmens teisės⁵⁹¹.

Kita išimtis, kuriai būdingas Konstitucinio Teismo nutarimo retroaktyvus taikymas *inter partes*, minėta *penktoji išimtis*: individualaus konstitucinio skundo elementas – proceso atnaujinimas siekiant apginti fizinio ar juridinio asmens konstitucines teises ar laisves Konstituciniam Teismui priėmus nutarimą, kad asmeniui pritaikytas teisės aktas prieštarauja Konstitucijai.

Konstitucinis Teismas 2019 m. lapkričio 25 d. nutarime pažymėjo, kad individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimas Konstitucijoje nėra savitikslis: juo siekiama sudaryti galimybes veiksmingai apginti asmens konstitucines teises ar laisves, kurios galėjo būti pažeistos sprendimais, priimtais Konstitucijai prieštaraujančių teisės aktų (jų dalių) pagrindu; atsižvelgiant į tai, Konstitucijos 107 straipsnio 3 dalyje įtvirtintas pagrindas atnaujinti procesą siekiant apginti Konstitucijos 106 straipsnio 4 dalyje nurodyto asmens konstitucines teises ar laisves – Konstitucinio

591 *Inter alia*, Konstitucinio Teismo 2018 m. gruodžio 14 d. nutarimas. TAR, 2018-12-14, Nr. 20548.

Teismo sprendimas, kad įstatymas (ar jo dalis) arba kitas Seimo aktas (ar jo dalis), Respublikos Prezidento aktas, Vyriausybės aktas (ar jo dalis) prieštarauja Konstitucijai, – yra būtinas tam, kad, įgyvendinant Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalyje įtvirtintą asmens, kurio konstitucinės teisės ar laisvės yra pažeistos, teisę kreiptis į teismą, Konstitucijai prieštaraujančio teisės akto (jo dalies) pagrindu priimtas sprendimas būtų peržiūrėtas, siekiant pašalinti asmens konstitucinių teisių ar laisvių pažeidimą ir (arba) atlyginti juo padarytą žalą⁵⁹².

Vis dėlto efektyvios žmogaus teisių apsaugos kontekste gali kilti klausimų dėl šio instituto veikimo apimties *rationae personae* aspektu: ar atnaujinti procesą dėl asmens konstitucinių teisių pažeidimo galės išimtinai tik tie asmenys, kurie kreipėsi į Konstitucinį Teismą dėl atitinkamo akto konstitucingumo⁵⁹³.

Pro futuro sprendimų teisinės galios elementų Europos valstybių konstitucinės justicijos sistemose priežastis – situacijos, kai konstitucijai prieštaraujantį teisės aktą nedelsiant pašalinus iš teisės sistemos gali kilti nepageidaujamų padarinių. Tarp jų, be kita ko, paminėtini: teisinio reguliavimo vakuumo, kuris sukeltų pavojų tam tikriems svarbiems visuomenės, valstybės ar asmenų interesams, susidarymas; poveikis valstybės finansų pusiausvyrai, kai sprendimui įgyvendinti reikia didelių valstybės biudžete nenumatytų lėšų. Nuginčijamumo teorijos kontekste atrodo visiškai pagrįsta ir logiška, kad konstitucinis teismas, atsižvelgdamas į konkrečios bylos aplinkybes, gali pats spręsti, ar konstitucijai prieštaraujantis aktas panaikintas *ex nunc*, t. y. nuo sprendimo įsigaliojimo momento, ar *ex tunc*, t. y. retroaktyviai, ar *pro futuro*, t. y. nuo tam tikros datos ateityje⁵⁹⁴. Kai kurių valstybių konstitucijose arba įstatymuose taip pat dažnai nustatyti konstitucinių teismų įgaliojimai pripažinus įstatymą ar kitą teisės aktą prieštaraujančiu konstitucijai kartu atidėti terminą, nuo kurio tas aktas neteks galios⁵⁹⁵.

592 Konstitucinio Teismo 2019 m. lapkričio 25 d. nutarimas. TAR, 2019-11-25, Nr. 18747.

593 Plačiau apie tai žr.: monografijos II.3.5.2.3. skyrių.

594 Plačiau apie tai žr.: STAUGAITYTĖ, V. Konstitucijai prieštaraujančių teisės aktų pašalinimo iš teisės sistemos atidėjimas Lietuvos ir užsienio valstybių konstitucinių teismų praktikoje. *Jurisprudencija*, 2006, Nr. 80, p. 100–111.

595 Plačiau apie konkrečių valstybių teisinio reguliavimo ir jo taikymo praktikos pavyzdžius žr.: PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. Konstitucinio Teismo nutarimų padariniai <...>.

Kaip ir *ex tunc* nutarimų teisinės galios elementai, Lietuvos konstitucinės justicijos modelyje *pro futuro* elementai taip pat pradėjo formuotis Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje, Konstitucijoje apie juos *expressis verbis* nesakoma nieko. Atsižvelgdamas į konkrečias bylos aplinkybes, Konstitucinis Teismas gali nustatyti kitą, vėlesnę, Konstitucinio Teismo nutarimo, kuriuo tam tikras teisės aktas (jo dalis) pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai ar įstatymams, paskelbimo dieną (KTĮ 84 str. 3 d.). KTR konkretizuota, kokiais atvejais Konstitucinis Teismas gali tai padaryti: jeigu tai būtina, kad teisėkūros subjektas turėtų laiko pašalinti teisinio reguliavimo spragas, kurių atsirastų, jeigu atitinkamas Konstitucinio Teismo nutarimas būtų oficialiai paskelbtas tuoj pat po viešo paskelbimo Konstitucinio Teismo posėdyje ir jeigu jos sudarytų prielaidas iš esmės paneigti tam tikras Konstitucijos ginamas, saugomas vertybes (140 p.).

Iki 2015 m. pakeitimų įsigaliojimo KTĮ tokia galimybė nebuvo įtvirtinta. Ši priemonė susiformavo jurisprudenciniu keliu. Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje ne kartą konstatuota, kad Konstitucinio Teismo nutarimo (*inter alia*, nutarimo, kuriuo tam tikras įstatymas (jo dalys) pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai) oficialaus paskelbimo atidėjimas – iš Konstitucijos kylanti prielaida išvengti tam tikrų visuomenei ir valstybei, žmonių teisėms ir laisvėms nepalankių padarinių, kurių galėtų atsirasti, jeigu atitinkamas Konstitucinio Teismo nutarimas būtų oficialiai paskelbtas tuoj pat po jo viešo paskelbimo Konstitucinio Teismo posėdyje ir tą jo oficialaus paskelbimo dieną įsigaliojusių⁵⁹⁶.

Kaip minėta, termino atidėjimo institutas yra įtvirtintas ir kitose Europos valstybėse, tačiau dažniausiai tokia galimybė yra įtvirtinta konstitucijų tekstuose. Juo siekiama, kad Konstitucijai prieštaraujantį teisės aktą nedelsiant pašalinus iš teisės sistemos nekiltų nepageidaujamų padarinių, pavyzdžiui, teisinio reguliavimo vakuumo, kuris sukeltų pavojų tam tikriems svarbiems visuomenės, valstybės ar asmenų interesams, susidarymas; poveikis valstybės finansų pusiausvyrai, kai sprendimui įgyvendinti reikia didelių valstybės biudžete nenumatytų lėšų. Per nukėlimo laiką teisėkūros subjektas turi galimybę teisinį reguliavimą suderinti su Konstitucija (Teismo posėdžių salėje viešai paskelbto nutarimo tekstas visiems prieinamas, be kita ko, Teismo interneto tinklalapyje). Šia galimybe iki minėtos KTĮ pa-

596 *Inter alia*, Konstitucinio Teismo 2005 m. rugpjūčio 23 d. nutarimas. *Žin.*, 2005, Nr. 152-5605.

taisos įsigaliojimo Konstitucinis Teismas pasinaudojo tik išimtiniais atvejais, t. y. tik 7⁵⁹⁷ kartus⁵⁹⁸.

Europos valstybėse šis institutas reiškia, kad konstitucinio teismo sprendimu tam tikram laikui pratęsimas konstitucijai prieštaraujančių nuostatų galiojimas, todėl neretai išreiškiama abejonė, ar tokia situacija suderinama su konstitucinio teisingumo samprata, taigi Lietuvos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje susiformavusi, vėliau KTĮ įtvirtinta išėitis – atsižvelgiant į konkrečias aplinkybes, atidėti oficialų savo nutarimo paskelbimą ir įsigaliojimą – yra netgi priimtinesnė priemonė nei nekonstitucinėmis pripažintų normų galiojimo pratęsimas, nes neduoda pagrindo kontroversijoms, kurių neišvengiamai sukeltų Konstitucijai prieštaraujančiomis pripažintų teisės normų tolesnis taikymas.

Tačiau svarbu pažymėti, kad kol Konstitucinio Teismo nutarimas, kuriu tam tikras teisinis reguliavimas pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai, nėra įsigaliojęs, jis formaliai neįpareigoja įstatymų leidėjo imtis atitinkamų legislatyvinų veiksmų, taigi iš esmės priklauso tik nuo jo geros valios⁵⁹⁹. Kadangi nutarimai, priimti išnagrinėjus individualius konstitucinius skundus, turi *erga omnes* poveikį, *pro futuro* elementu gali būti pasinaudota ir individualiais konstituciniais skundais inicijuotose bylose. Vis dėlto keltinas klausimas dėl šios galimybės santykio su nutarimo, primto išnagrinėjus konstitucinį skundą, teisiniais padariniais: kada asmuo gali kreiptis dėl proceso atnaujinimo, kai Konstitucinis Teismas pripažįsta, kad atitinkamas teisės aktas, kurio pagrindu priimtas asmens konstitucines teises ar laisves pažeidžiantis sprendimas, prieštarauja Konstitucijai? Nuo nutarimo priėmimo ar nuo jo įsigaliojimo dienos? Atsakymo į šį klausimą reikėtų ieškoti proceso atnaujinimo institutą reglamentuojančiuose procesiniuose įstatymuose (CPK, BPK, ANK, ABTĮ). Paminėtina, kad BPK

597 Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimas. *Žin.*, 2003, Nr. 19-828; Konstitucinio Teismo 2005 m. rugpjūčio 23 d. nutarimas. *Žin.*, 2005, Nr. 152-5605; Konstitucinio Teismo 2010 m. birželio 29 d. nutarimas. *Žin.*, 2010, Nr. 134-6860; Konstitucinio Teismo 2011 m. birželio 9 d. nutarimas. *Žin.*, 2011, Nr. 111-5228; Konstitucinio Teismo 2012 m. vasario 6 d. nutarimas. *Žin.*, 2012, Nr. 109-5528; Konstitucinio Teismo 2013 m. liepos 1 d. nutarimas. *Žin.*, 2013, Nr. 103-5079; Konstitucinio Teismo 2015 m. birželio 11 d. nutarimas. *TAR*, 2016-01-01, Nr. 1.

598 Plačiau apie šiuos atvejus žr.: PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. Konstitucinio Teismo nutarimų padariniai <...>.

599 STAUGAITYTĖ, V. Konstitucijai prieštaraujančių teisės aktų pašalinimo <...>, p. 100–111.

(458 str. 2 d) ir ANK (660 str.) proceso atnaujinimo institutas susietas su atitinkamo Konstitucinio Teismo nutarimo įsigaliojimu, taigi darytina išvada, kad baudžiamosiose ir administracinių nusižengimų bylose dėl proceso atnaujinimo tokiems atvejais galima kreiptis tik pasibaigus nutarimo įsigaliojimo atidėjimo terminui. Tačiau CPK (368 str.) ir ABTĮ (159 str. 1 d.) – prašymo dėl proceso atnaujinimo pateikimo terminas nėra susietas su Konstitucinio Teismo nutarimo įsigaliojimu, nustatyta, kad prašymas gali būti paduodamas nuo tos dienos, kai jį padavęs subjektas sužinojo arba turėjo sužinoti apie aplinkybes, kurios yra proceso atnaujinimo pagrindas⁶⁰⁰.

11.3.5.2.3. Asmens teisė kreiptis dėl proceso atnaujinimo

Dauguma konstitucinių teismų neturi įgaliojimų priteisti nuostolių (žalos) atlyginimo asmeniui, kurio teisės buvo pažeistos individualiu ar norminiu teisės aktu. Iš Europos valstybių tik Čekijos Respublikos ir Ispanijos Karalystės Konstituciniai Teismai turi daugiau priemonių asmens pažeistų teisių atkūrimo tikslui įgyvendinti. Čekijos Respublikos Konstitucinis Teismas gali uždrausti institucijai tęsti teisės ar laisvės pažeidimą ir nurodyti galima apimtimi atkurti situaciją, kuri buvo iki pažeidimo. Ispanijos Konstitucinis Teismas turi įgaliojimą atkurti skundo pateikėjo teisių ar laisvių vientisumą, grąžinti skundo pareiškėją į ankstesnę padėtį, buvusią iki jo teisių pažeidimo, išimtiniais atvejais priteisti atlyginti nuostolius, padarytus skundo pateikėjui dėl pripažinto jo konstitucinių teisių pažeidimo⁶⁰¹.

Apskritai proceso atnaujinimo instituto paskirtis – atnaujinti išspręstos bylos procesą, kai yra pagrindas atsirasti pagrįstoms abejonėms dėl teismo sprendimo teisingumo, jo metu patikrinama, ar nėra esminių ir akivaizdžių aplinkybių (pažeidimų, padarytų sprendžiant bylą iš esmės), kurios sukeltų pagrįstą abejonių dėl byloje priimtų teismų procesinių sprendimų teisėtumo ir pagrįstumo⁶⁰².

Paminėtina, kad proceso atnaujinimo institutas nėra konstitucinio skundo instituto elementas griežtąja prasme, nes šis procesas vyksta baigus konstitucinės justicijos bylą nagrinėti Konstituciniame Teisme. Akivaizdu, kad ne kiekviena konstituciniu skundu inicijuota konstitucinės justicijos

600 Plačiau apie tai monografijos II.3.5.2.3. skyriuje.

601 BELIŪNIENĖ, L. *Žmogaus teisių <...>*, p. 159.

602 *Ibid.* p. 156.

byla būtinai lems proceso atnaujinimą skundo pateikėjo byloje: skundas gali būti pripažintas nepagrįstu, o skundo sėkmės atveju – pareiškėjas gali nuspręsti nesikreipti dėl proceso atnaujinimo. Proceso atnaujinimo institutas yra kitų procesinės teisės šakų, kuriose jis modeliuojamas atsižvelgiant į konkrečios teisės šakos specifiką, elementas. Kita vertus, proceso atnaujinimo institutas gali būti traktuojamas ir kaip pratęsiantis individualų konstitucinį skundą elementas. Bylos atnaujinimo galimybė „išplečia“ ribotus konstitucinės justicijos institucijos įgaliojimus, patenkinus konstitucinį skundą⁶⁰³. Be proceso atnaujinimo instituto, galimybė konstituciniu skundu apginti savo pažeistas teises asmeniui būtų deklaratyvi.

Galimybė atnaujinti procesą dėl konstitucinės justicijos institucijos sprendimo, kuriuo pripažinta, kad teisės aktas yra antikonstitucinis, užsienio valstybėse retai įtvirtinama konstituciniu lygmeniu⁶⁰⁴. Paprastai ši galimybė nustatoma civilinį, baudžiamąjį, administracinį procesą reglamentuojančiuose teisės aktuose. Tačiau Lietuvos Respublikos Konstitucijos 107 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta, kad Konstitucinio Teismo sprendimas, jog Lietuvos Respublikos įstatymas (ar jo dalis) arba kitas Seimo aktas (ar jo dalis), Respublikos Prezidento aktas, Vyriausybės aktas (ar jo dalis) prieštarauja Konstitucijai, yra pagrindas įstatymo nustatyta tvarka atnaujinti procesą dėl pažeistų to asmens konstitucinių teisių ar laisvių įgyvendinimo.

Proceso atnaujinimo galimybės įtvirtinimas konstituciniu lygmeniu iš žmogaus teisių apsaugos pozicijų vertintinas pozityviai. Tai neabejotinai yra svarbi konstitucinė garantija, kad Seimas, priimdamas (ar galbūt ateityje koreguodamas) individualiam konstituciniam skundui įgyvendinti būtinus įstatymus, juose nenukryptų nuo Konstitucijos 106 straipsnio 4 dalyje nurodytų asmenų teisės į teismo proceso atnaujinimo galimybę.

Konstitucinis Teismas savo jurisprudencijoje yra atskleidęs šio instituto konstitucinę paskirtį, pažymėdamas, kad <...> pagrindas atnaujinti procesą siekiant apginti konstitucinės justicijos bylą inicijavusio asmens kons-

603 *Ibid.*, p. 158.

604 Šiame kontekste išimtimi laikytinas Lenkijos Respublikos Konstitucijos 190 str. 4 d. nustatytas teisinis reguliavimas, pagal kurį Konstitucinio Tribunolo sprendimas, kad norminis aktas, kuriuo remiantis buvo priimtas įsiteisėjęs teismo sprendimas, galutinis administracinis sprendimas ar sprendimas kitoje byloje, neatitinka Konstitucijos, tarptautinės sutarties ar įstatymo, yra pagrindas atnaujinti procesą, panaikinti administracinį ar kitokį sprendimą, vadovaujantis šiam procesui taikomose taisyklėse nustatytais principais ir tvarka.

titucines teises ar laisves yra būtinas tam, kad, įgyvendinant Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalyje įtvirtintą asmens, kurio konstitucinės teisės ar laisvės yra pažeistos, teisę kreiptis į teismą, Konstitucijai prieštaraujančio teisės akto ar jo dalies pagrindu priimtas sprendimas būtų peržiūrėtas, siekiant pašalinti asmens konstitucinių teisių ar laisvių pažeidimą ir (arba) atlyginti juo padarytą žalą⁶⁰⁵. Šiuo tikslu Lietuvoje įtvirtinant konstitucinio skundo institutą 2019 m. įsigaliojo papildomą proceso atnaujinimo pagrindą įtvirtinantys CPK⁶⁰⁶, BPK⁶⁰⁷, ANK⁶⁰⁸ ir ABTĮ⁶⁰⁹ pakeitimai.

Konstitucinio Teismo nutarimo dėl byloje taikomo teisės akto neatitikties Konstitucijai priėmimas individualaus konstitucinio skundo bylose administracinių bylų teiseną, administracinį, baudžiamąjį ir civilinį procesą reguliuojančiuose teisės aktuose įtvirtintas kaip savarankiškas proceso atnaujinimo pagrindas:

- 1) CPK nustatyta, kad procesas gali būti atnaujinamas, jei Konstitucinis Teismas, nagrinėdamas Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 straipsnio ketvirtojoje dalyje nurodyto asmens prašymą, pripažįsta, kad įstatymas ar kitas Seimo priimtas aktas, Respublikos Prezidento aktas ar Vyriausybės aktas (ar jų dalis), kurio (kurios) pagrindu priimtas asmens konstitucines teises ar laisves pažeidžiantis sprendimas, prieštarauja Konstitucijai (366 str. 1 d. 10 p.).
- 2) BPK nustatyta, kad Lietuvos Respublikos teismų išnagrinėtos baudžiamosios bylos gali būti atnaujintos, kai Konstitucinis Teismas, nagrinėdamas Konstitucijos 106 straipsnio ketvirtojoje dalyje nurodyto asmens prašymą, pripažįsta, kad įstatymas ar kitas Seimo priimtas aktas, Respublikos Prezidento aktas ar Vyriausybės aktas (ar jų dalis), kuriuo (kuria) grindžiamas priimtas sprendimas nuteisti asmenį, prieštarauja Konstitucijai, ir kyla pagrįstų abejonių dėl asmens nuteisimo, o besitęsiantys šio asmens teisių ir laisvių pažeidimai gali būti ištaisyti tik atnaujinus nuteistojo bylą (456 str.).

605 Konstitucinio Teismo 2019 m. lapkričio 25 d. nutarimas. *TAR*, 2019-11-25, Nr. 18747.

606 Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 366 ir 367 straipsnių pakeitimo įstatymas. *TAR*, 2019-07-26, Nr. 12370.

607 Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso XXXV skyriaus pavadinimo ir 456, 457, 458 ir 459 straipsnių pakeitimo įstatymas. *TAR*, 2019-07-26, Nr. 12371

608 Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso 658, 659, 660 ir 663 straipsnių pakeitimo įstatymas. *TAR*, 2019-07-26, Nr. 12373.

609 Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo Nr. VIII-1029 156 straipsnio pakeitimo įstatymas. *TAR*, 2019-07-26, Nr. 12376.

- 3) ANK nustatyta, kad administracinio nusižengimo byla gali būti atnaujinta, kai Konstitucinis Teismas, nagrinėdamas Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 straipsnio ketvirtojoje dalyje nurodyto asmens prašymą, pripažįsta, kad įstatymas ar kitas Lietuvos Respublikos Seimo priimtas aktas, Respublikos Prezidento aktas ar Lietuvos Respublikos Vyriausybės aktas (ar jų dalis), kurio (kurios) pagrindu priimtas sprendimas patraukti asmenį administracinėn atsakomybėn, prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat jeigu dėl šio prieštaravimo kyla pagrįstų abejonių dėl asmens patraukimo administracinėn atsakomybėn ir besitęsiantys šio asmens teisių ar laisvių pažeidimai gali būti ištaisyti tik atnaujinus bylą (658 str.).
- 4) ABTĮ nustatyta, kad procesas gali būti atnaujinamas, jei Konstitucinis Teismas, nagrinėdamas Konstitucijos 106 straipsnio ketvirtojoje dalyje nurodyto asmens prašymą, pripažįsta, kad įstatymas ar kitas Seimo priimtas aktas, Respublikos Prezidento aktas ar Vyriausybės aktas (ar jų dalis), kurio (kurios) pagrindu priimtas asmens konstitucines teises ar laisves pažeidžiantis sprendimas, prieštarauja Konstitucijai (156 str.).

Vis dėlto šis proceso atnaujinimo pagrindas minėtuose procesiniuose įstatymuose formuluojamas gana skirtingai. CPK ir ABTĮ proceso atnaujinimo pagrindas konstitucinį skundą pripažinus pagrįstu formuluojamas nustatant, kad proceso atnaujinimas galimas, kai Konstitucinis Teismas pripažįsta, kad atitinkamas teisės aktas, kurio pagrindu priimtas asmens konstitucines teises ar laisves pažeidžiantis sprendimas, prieštarauja Konstitucijai. BPK ir ANK nustatomos dar papildomos sąlygos, t. y. ne tik tai, kad pripažintas tam tikro teisės akto (kurio pagrindu priimtas asmens konstitucines teises ar laisves pažeidžiantis sprendimas) prieštaravimas Konstitucijai, bet ir kai dėl šio sprendimo kyla ir pagrįstų abejonių dėl asmens nuteisimo (patraukimo administracinėn atsakomybėn), o tebetrunkantys šio asmens teisių ir laisvių pažeidimai gali būti ištaisyti tik atnaujinus bylą.

Minėtuose procesiniuose įstatymuose skirtingai reglamentuojami ir kiti proceso atnaujinimo instituto elementai: subjektai, galintys pateikti prašymą dėl proceso atnaujinimo, tokio prašymo pateikimo terminas, tokį prašymą nagrinėjantis teismas.

Subjektai, turintys teisę pateikti prašymą dėl proceso atnaujinimo.
CPK nebuvo koreguotas atskirai nustatant, kas gali paduoti prašymą dėl

proceso atnaujinimo esant sėkmingam individualiam konstituciniam skundai. Šiame kodekse nustatyta, kad prašymus atnaujinti procesą gali paduoti šalys ir tretieji asmenys (365 str. 1 d.), prašymus atnaujinti procesą, siekiant apginti viešąjį interesą, šiame skyriuje nustatyta tvarka gali paduoti Lietuvos Respublikos generalinis prokuroras (365 str. 2 d.). BPK nustatyta, kad prašymą atnaujinti baudžiamąją bylą šio kodekso 456 straipsnio 2 punkte nurodytu pagrindu gali pateikti asmuo, dėl kurio priimtas sprendimas jį nuteisti pagrįstas įstatymu ar kitu Seimo priimtu aktu, Respublikos Prezidento aktu ar Vyriausybės aktu (ar jų dalimi), kuri (kurią) Konstitucinis Teismas, nagrinėdamas šio asmens prašymą, pripažino prieštaraujančiu Konstitucijai, taip pat jo atstovas ar Lietuvos Respublikos generalinis prokuroras (457 str. 2 d.). ANK 659 straipsnyje nustatyta, kad teisę paduoti prašymą atnaujinti administracinio nusižengimo bylą turi administracinė atsakomybėn patrauktas asmuo, jo teisių perėmėjas ar kitas atstovas (1 d. 3 p.).

ABTĮ 157 straipsnis „Subjektai, turintys teisę paduoti prašymą atnaujinti procesą“ nebuvo koreguotas atskirai nustatant, kas gali paduoti prašymą dėl proceso atnaujinimo esant sėkmingam individualiam konstituciniam skundai. Todėl darytina išvada, kad šiuo atveju procesą atnaujinti gali visi šiame straipsnyje nurodyti subjektai: proceso šalys ir jų atstovai, neįtraukti į bylos nagrinėjimą asmenys, jeigu įsiteisėjęs sprendimas ar nutartis pažeidžia jų teises ar įstatymų saugomus interesus, taip pat prokuroras ir viešojo administravimo subjektai (1 d.), esant tam tikroms sąlygoms tai gali padaryti ir Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo pirmininkas (2 d.).

Taigi minėtuose procesiniuose įstatymuose, subjektų, galinčių pateikti prašymą dėl proceso atnaujinimo Konstituciniam Teismui pripažinus konstitucinį skundą pagrįstu, ratas varijuoja nuo gana mažo (administracinė atsakomybėn patrauktas asmuo ar jo atstovas (ANK); asmuo, dėl kurio priimtas sprendimas jį nuteisti, jo atstovas ir generalinis prokuroras (BPK)), didesnio (šalys ir tretieji asmenys, siekdamas apginti viešąjį interesą, generalinis prokuroras (CPK), iki didžiausio (proceso šalys ir jų atstovai, neįtraukti į bylos nagrinėjimą asmenys, jeigu įsiteisėjęs sprendimas ar nutartis pažeidžia jų teises ar įstatymų saugomus interesus, taip pat prokuroras ir viešojo administravimo subjektai, Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo pirmininkas (ABTĮ)).

Prašymo pateikimo terminai. CPK 368 straipsnyje nustatyta, kad prašymas atnaujinti procesą gali būti pateikiamas per tris mėnesius nuo tos dienos, kurią jį pateikiantis asmuo sužinojo arba turėjo sužinoti aplinkybes,

sudarančias proceso atnaujinimo pagrindą (1 d.). BPK įtvirtinta, kad prašymas ar teikimas paduodamas per šešis mėnesius nuo tos dienos, kai priimtas Konstitucinio Teismo nutarimas yra ar tampa galutinis (BPK 458 str. 2 d.). ANK nustatyta, kad prašymas atnaujinti administracinio nusižengimo bylą paduodamas Lietuvos Aukščiausiajam Teismui per šešis mėnesius nuo tos dienos, kurią Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo sprendimas yra ar tapo galutinis (ANK 660 str.). ABTĮ įtvirtinta, kad prašymas dėl proceso atnaujinimo gali būti paduodamas per tris mėnesius nuo tos dienos, kai jį padavęs subjektas sužinojo arba turėjo sužinoti apie aplinkybes, kurios yra proceso atnaujinimo pagrindas (ABTĮ 159 str. 1 d.).

Taigi CPK ir ABTĮ nustatytas trijų mėnesių terminas, per kurį galima pateikti prašymą dėl proceso atnaujinimo Konstituciniam Teismui pripažinus konstitucinį skundą pagrįstu, o BPK ir ANK toks prašymas paduodamas per ilgesnį – šešių mėnesių nuo tos dienos, kai priimtas Konstitucinio Teismo nutarimas yra ar tampa galutinis, terminą. Paminėtina, kad CPK ir ABTĮ prašymo pateikimo terminas nėra susietas su Konstitucinio Teismo nutarimo įsigaliojimu, nustatyta, kad prašymas gali būti paduodamas nuo tos dienos, kai jį padavęs subjektas sužinojo arba turėjo sužinoti apie aplinkybes, kurios yra proceso atnaujinimo pagrindas. Manytina, kad šis prašymo atnaujinimo pateikimo terminą reguliuojantis teisinis reguliavimas (CPK ir ABTĮ) turėtų būti tikslinamas, nes Konstitucinis Teismas gali atidėti savo nutarimo įsigaliojimą, tokiu atveju lieka neaišku, kada asmuo gali kreiptis dėl proceso atnaujinimo: per tris mėnesius nuo atitinkamo Konstitucinio Teismo nutarimo įsigaliojimo ar nuo jo priėmimo.

Prašymą dėl proceso atnaujinimo nagrinėjantis teismas. Pagal CPK (367 str.), BPK (458 str. 1 d.) ir ANK (663 str.) nustatytą teisinį reguliavimą, prašymas dėl proceso atnaujinimo Konstituciniam Teismui pripažinus konstitucinį skundą pagrįstu pateikiamas Lietuvos Aukščiausiajam Teismui, o pagal nustatytąjį ABTĮ (158 str. 1d.) – Lietuvos vyriausiajam administraciniam teismui⁶¹⁰.

610 CPK 367 str. nustatyta, kad jeigu prašymas atnaujinti procesą grindžiamas šio kodekso 366 straipsnio 1 dalies 10 punkte numatytu pagrindu, jis pateikiamas Lietuvos Aukščiausiajam Teismui. BPK 458 str. nustatyta, kad prašymas ar teikimas atnaujinti baudžiamąją bylą paduodamas Lietuvos Aukščiausiajam Teismui (1 d.). Pagal ANK 663 str. prašymas atnaujinti administracinio nusižengimo bylą šio kodekso 658 straipsnio 1 dalies 7 punkte nurodytu pagrindu paduodamas Lietuvos Aukščiausiajam Teismui. ABTĮ 158 str. nustatyta, kad prašymas dėl proceso atnaujinimo pateikiamas Lietuvos vyriausiajam administraciniam teismui (1 d.)

Atkreiptinas dėmesys, kad Konstitucijoje galimybė atnaujinti procesą sėkmingo konstitucinio skundo atveju yra susieta su konstitucinio skundo pateikėju. Tokia išvada darytina iš Konstitucijos 107 straipsnio 3 dalyje nustatyto teisinio reguliavimo, pagal kurį byloje pagal Konstitucijos 106 straipsnio ketvirtojoje dalyje nurodyto asmens kreipimąsi priimtas Konstitucinio Teismo sprendimas, kad <...> aktas prieštarauja Konstitucijai, yra pagrindas įstatymo nustatyta tvarka atnaujinti procesą dėl pažeistų *to asmens* konstitucinių teisių ar laisvių įgyvendinimo. Būtent žodžiai „to asmens“ apibūdina nutarimo, priimto individualiu konstituciniu skundu inicijuotoje byloje, retroaktyvumo apimtį, t. y. kad šia galimybe gali pasinaudoti tik skundo pateikėjas, bet ne kiti asmenys. Tokią poziciją patvirtina ir oficialioji konstitucinė doktrina, kurioje atskleidamas konstitucinio skundo sampratą Teismas konstatavo, kad <...> pagrindas atnaujinti procesą siekiant *apginti konstitucinės justicijos bylą inicijavusio asmens* konstitucines teises ar laisves yra būtinas tam, <...> Konstitucijai prieštaraujančio teisės akto ar jo dalies pagrindu priimtas sprendimas būtų peržiūrėtas, siekiant pašalinti asmens konstitucinių teisių ar laisvių pažeidimą ir (arba) atlyginti juo padarytą žalą⁶¹¹.

Paminėtina, kad iš aptartų procesinių įstatymų proceso atnaujinimo galimybės sąsaja su konstitucinio skundo pateikėju tiesiogiai įtvirtinta tik BPK, kuriame nustatyta, kad prašymą atnaujinti baudžiamąją bylą <...> gali pateikti asmuo, dėl kurio priimtas sprendimas jį nuteisti pagrįstas įstatymu ar kitu Seimo priimtu aktu, Respublikos Prezidento aktu ar Vyriausybės aktu (ar jų dalimi), kurį (kurią) Konstitucinis Teismas, nagrinėdamas *šio asmens prašymą*, pripažino prieštaraujančiu Konstitucijai, taip pat jo atstovas ar Lietuvos Respublikos generalinis prokuroras (457 str. 2 d.). CPK, ANK, ABTĮ atitinkamos nuostatos formuluojamos aptakiau.

Diskutuotina, ar efektyvaus žmogaus teisių gynimo kontekste toks reguliavimas yra labiau privalumas ar trūkumas. Pagal *ex nunc* modelį (tiek griežtesnę, tiek švelnesnę jo formas) galutiniai teismo sprendimai lieka nepaveikti nuostatos, kuria jie buvo paremti, panaikinimo (išskyrus individualų konstitucinį skundą pateikusio asmens bylą). Vis dėlto galima įsivaizduoti situaciją, kai asmuo nesikreipė į Konstitucinį Teismą dėl atitinkamo teisės akto taikymo jo atžvilgiu iki atitinkamo Konstitucinio Teismo nutarimo įsigaliojimo, galbūt dėl pateisinamų priežasčių. Jei tokie asmenys

611 Konstitucinio Teismo 2019 m. lapkričio 25 d. nutarimas. TAR, 2019-11-25, Nr. 18747.

negalėtų apginti savo pažeistos teisės, tektų konstatuoti, kad Konstitucinis Teismas pripažino, kad ir jų teisė buvo pažeista, bet kaip tik dėl to, kad Konstitucinis Teismas tai pripažino ir kad jis tai padarė dar asmenims nepėjus pasinaudoti savo teise kreiptis į Konstitucinį Teismą, jie negali tos teisės apginti.

Taip pat keltinas klausimas dėl baudžiamųjų nuosprendžių arba administracines bylas dėl sankcijų skyrimo, kai taikytos normos negaliojimas būtų pagrindas sumažinti bausmę ar sankciją arba panaikinti atsakomybę. Nors kartais tvirtinama, kad įsiteisėjusių teismo sprendimų peržiūrėjimas yra „aukščiausiai siekiantis retroaktyvumo aspektas“, net tose valstybėse, kuriose konstitucinių teismų sprendimai turi *ex nunc* poveikį, visiškai įprastas reiškinys yra galimybė peržiūrėti baudžiamuosius nuosprendžius, jeigu konstitucinio teismo sprendimas lemtų švelnesnės bausmės skyrimą (pvz., Albanijoje, Čekijoje, Moldovoje, Rumunijoje)⁶¹². Tačiau, pavyzdžiui, Čekijoje, baudžiamųjų nuosprendžių peržiūra galima tik tuo atveju, jeigu nuosprendis dar nėra įvykdytas (Konstitucinio Teismo įstatymo 71 str.). Toks teismo sprendimų retroaktyvumas leidžiamas, remiantis principu, kad platesnis sprendimų retroaktyvumas galimas tik jeigu būtų palengvinama teisės subjektų padėtis nepakenkiant kitiems subjektams. Tokiais atvejais prioritetas teikiamas teisingumo, bet ne teisinės tvarkos stabilumo principui.

Svarstytina, ar ir Lietuvoje Konstitucinio Teismo sprendimų retroaktyvumas tokiais atvejais galėtų būti taikomas plačiau. Vis dėlto didesnę teisingumo principo užtikrinimą reikėtų derinti su minėtu teisinės tvarkos stabilumo principu, t. y. kad, pagerinus vienos teisinio santykio šalies padėtį, nepablogėtų kitos šalies padėtis. Tai derinant dėmesys turi būti atkreipiamas ir į asmens teisėtai įgytų teisių apsaugos siekį.

Todėl manytina, kad proceso atnaujinimo galimybė (Konstituciniam Teismui individualaus konstitucinio skundo byloje pripažinus teisės akto prieštaravimą Konstitucijai) įsiteisėjusių sprendimų atveju plačiau (ne tik skundo pateikėjo bylai) išimtiniais atvejais galėtų būti taikoma baudžiamosiose ar administracinėse bylose, nes jos susijusios su taikytos normos negaliojimu kaip pagrindu sumažinti sankciją arba panaikinti ar apriboti atsakomybę. Tačiau, atsižvelgiant į kitos proceso šalies ir trečiųjų asmenų

612 EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Study on individual access <...>*.

teisėtus interesus, ypač atsargiai šis klausimas turėtų būti sprendžiamas privatinės teisės srityje. Pastarosiose bylose tik teismas turėtų spręsti, ar nėra kliūčių peržiūrėti individualų sprendimą, kuris buvo grindžiamas konstitucinės justicijos institucijos pripažinta teisės akto neatitiktimi.

O aptartuose Lietuvos procesiniuose įstatymuose ši tendencija priešinga. Kaip minėta, skirtingai nuo CPK, BPK ir ANK, proceso atnaujinimo pagrindas konstitucinio skundo pripažinimo pagrįstu atveju formuluojamas nustatant dar tam tikras papildomas sąlygas, t. y. ne tik tai, kad pripažintas tam tikro teisės akto (kurio pagrindu priimtas asmens konstitucines teises ar laisves pažeidžiantis sprendimas) prieštaravimas Konstitucijai, bet ir kai dėl šio sprendimo kyla ir pagrįstų abejonių dėl asmens nuteisimo (patraukimo administracinėn atsakomybėn), o tebetrunkantys šio asmens teisių ir laisvių pažeidimai gali būti ištaisyti tik atnaujinus bylą. BPK ir ANK taip pat įtvirtintas mažesnis subjektų, galinčių inicijuoti proceso atnaujinimą (esant aptariamam pagrįdai), ratas.

Apibendrinant reikėtų konstatuoti, kad galbūt, atsižvelgdamas į konkrečios konstitucinės justicijos bylos aplinkybes, Konstitucinis Teismas galėtų konstatuoti savo nutarimo, priimto individualaus konstitucinio skundo byloje, platesnį retroaktyvų galiojimą (atskleisti reikšmingus savo nutarimo specifinius teisinius padarinius). Žinoma, atsižvelgiant į tai, kad Lietuvoje įtvirtintas *ex nunc* sprendimų teisinės galios modelis, tokie atvejai turėtų būti išimtiniai.

11.3.5.3. Konstitucinio skundo pripažinimo nepagrįstu teisiniai padariniai

Minėta, kad centralizuotą konstitucinės kontrolės sistemą pasirinkusiose valstybėse, kuriose konstitucinės justicijos įgaliojimai sutelkti specializuoto Konstitucinio Teismo rankose, šios institucijos nutarimai turi visuotinę (*erga omnes*) galią. Vis dėlto sprendimai, kuriais patvirtinamas akto konstitucingumas, Europos valstybėse gali turėti tiek *inter parties*, tiek *erga omnes* poveikį. Kai kuriose Europos valstybėse konstitucinių teismų sprendimų dėl teisės aktų atitikties konstitucijai teisinė galia *erga omnes / inter parties* aspektu skiriasi atsižvelgiant į tai, ar atitinkama nuostata pripažįstama prieštaraujančia Konstitucijai, ar ne. Pavyzdžiui, Austrijoje, Rumunijoje ir Ispanijoje konstituciniai teismai, priėmę sprendimą, kad teisės aktas neprieštarauja konstitucijai, ateityje nepriims nagrinėti prašymų dėl to paties

akto konstitucingumo tuo pačiu aspektu, jei kreipiasi tas pats subjektas, tačiau kiti subjektai gali kreiptis dėl to paties akto konstitucingumo⁶¹³, taigi tam tikra apimtimi tokie sprendimai turi *inter partes* poveikį. Kai kuriose valstybėse tokie klausimai negali būti iš naujo keliami tam tikrą laiką (Turkijoje, Armėnijoje).

Tačiau Lietuvoje, kaip ir daugelyje kitų Europos valstybių (*inter alia*, Belgijoje, Prancūzijoje, Vokietijoje, Moldovoje), Konstitucinio Teismo nutarimai, kuriais patvirtinamas teisės akto konstitucingumas (taip pat ir konstituciniais skundais inicijuotose bylose), negali būti įveikti, taigi kaip ir nutarimai, kuriais pripažįstama, kad teisės aktas prieštarauja Konstitucijai, turi *erga omnes* galią. KTĮ nustatyta, kad Konstitucinis Teismas savo sprendimu atsisako nagrinėti prašymą ištirti teisės akto atitikimą Konstitucijai, jeigu prašyme nurodyto teisės akto atitikimas Konstitucijai jau buvo tirtas Konstituciniame Teisme ir tebegalioja tuo klausimu priimtas Konstitucinio Teismo nutarimas (69 str. 1 d. 3 d.). Kai konstatuojama, kad pareiškėjas kreipėsi į Konstitucinį Teismą ginčydamas anksčiau Konstitucinio Teismo įvertinto teisinio reguliavimo atitiktį Konstitucijai (kitiems aukštesnės galios aktams), atsisakoma nagrinėti ir individualius konstitucinius skundus ar jų dalis. Pavyzdžiui, šiuo pagrindu 2019 m. rugsėjo 1 d. – 2020 m. rugpjūčio 31 d. laikotarpiu atsisakyta nagrinėti 20 individualių konstitucinių skundų (ar jų dalių)⁶¹⁴. Konstitucinio Teismo jurisprudencinė praktika šiuo klausimu gana griežta: Konstitucinis Teismas atsisako dar kartą tirti ne tik formaliai to paties (tos pačios redakcijos), bet ir tapataus turinio kita redakcija išdėstyto teisinio reguliavimo atitiktį Konstitucijai (kitiems aukštesnės galios teisės aktams)⁶¹⁵. Taip pat nėra svarbu, ar prašoma ištirti atitiktį toms pačioms ar kitoms Konstitucijos nuostatoms, nes Konstitucinis Teismas laikosi pozicijos, kad jis, pagal pareiškėjo prašymą tirdamas, ar ginčijamas teisės aktas neprieštaruja pareiškėjo nurodytoms Konstitucijos nuostatoms, kartu tiria, ar šis teisės aktas neprieštaruja Konstitucijai – vientisai darniai sistemai⁶¹⁶.

613 EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Study on individual access* <...>.

614 Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui pateiktų individualių <...>.

615 Žr., pvz., Konstitucinio Teismo 2020 m. balandžio 8 d. sprendimą Nr. KT70-A-S65/2020; Konstitucinio Teismo 2020 m. liepos 23 d. sprendimą Nr. KT131-A-S122/2020.

616 Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui pateiktų <...>.

Įdomu pažymėti, kad, Venecijos Komisijos nuomone, tokie ribojimai gali būti per griežti, nes užkerta kelią Teismo galimybei pripažinti teisės akto antikonstitucingumą, kuris gali atsiskleisti visai kitame kontekste. Pavyzdžiui, teisės aktas, kuris iš pradžių atrodė atitinkantis konstituciją, gali toks nebeatrodyti pasikeitus tam tikroms socialinėms, ekonominėms ar kitokioms sąlygoms. Vis dėlto galimybės kitam asmeniui ginčyti teisės akto, kurio konstitucingumas jau buvo tirtas Konstituciniame Teisme, įtvirtinimas Lietuvos konstitucinio skundo modelyje nederėtų su Konstitucijoje įtvirtintu *erga omnes* konstitucinės kontrolės modeliu, pagal kurį, Konstitucinio Teismo nutarimai turi poveikį visai teisės sistemai ir yra visuotinai privalomi. Konstitucinio Teismo nutarimų galutinumo ir visuotinum principas užtikrina konstitucinės santvarkos stabilumą ir teisinį tikrumą. Manytina, kad platesnių konstitucinių žmogaus teisių užtikrinimo galimybių kontekste Konstitucinis Teismas išimtiniais atvejais galėtų taikyti kitus institutus, pavyzdžiui, Konstitucinio Teismo nutarimų peržiūrėjimo institutą (KTĮ 62 str.), arba nagrinėti atitinkamos teisės akto nuostatos konstitucingumą kita apimtimi nei buvo nagrinėta ankstesnėje konstitucinės justicijos byloje.

11.3.6. Specifiniai procesiniai Lietuvos individualaus konstitucinio skundo modelio elementai

11.3.6.1. Individualių konstitucinių skundų priimtinumas

11.3.6.1.1. Konstitucinių skundų pateikimo būdai

Konstitucinių skundų pateikimo būdai reglamentuojami KTĮ 67¹ straipsnyje, ši tvarka detalizuojama KTR 71, 72, 73 punktuose. Kai kurie skundų pateikimo tvarkos aspektai taip pat išsamiau aprašomi Konstitucinio Teismo internetinėje svetainėje pateikiamoje informacijoje⁶¹⁷. Individualus konstitucinis skundas ir jo priedai Konstituciniam Teismui gali būti pateikiami trimis skirtingais būdais: 1) tiesiogiai, t. y. atvykus į Konstitucinį Teismą; 2) registruotu paštu; 3) elektroninių ryšių priemonėmis elektroniškai forma⁶¹⁸.

617 Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui pateiktų <...>.

618 *Ibid.*

KTĮ 67¹ straipsnyje „Konstitucijos 106 straipsnio ketvirtojoje dalyje nurodyto asmens prašymo Konstituciniam Teismui turinys“ nustatyta, kad prašymas ir šio straipsnio ketvirtojoje dalyje nurodyti jo priedai pateikiami Konstituciniam Teismui. Prašymas ir jo priedai gali būti pateikiami ir elektroninių ryšių priemonėmis (5 d.). Šiame straipsnyje taip pat nustatyta, kad prašymą pasirašo jį teikiantis asmuo arba jo atstovas. Kai prašymas teikiamas elektroninių ryšių priemonėmis, prašymą teikiantis asmuo jį pasirašo pažangiuoju elektroniniu parašu. Už prašymą teikiančią asmenį, kuris negali pasirašyti, prašymą pasirašo jo įgaliotas asmuo, nurodydamas priežastį, dėl kurios prašymą teikiantis asmuo pats negali jo pasirašyti. Šioje dalyje nustatytų reikalavimų neatitinkantis prašymas neregistruojamas ir grąžinamas jį pateikusiam asmeniui (3 d.). Prašymo ir jo priedų pateikimo elektroninių ryšių priemonėmis tvarka nustatoma Konstitucinio Teismo reglamente (5 d.).

Konstituciniam Teismui individualus konstitucinis skundas ir jo priedai elektroninių ryšių priemonėmis elektronine forma teikiami per Nacionalinę elektroninių siuntų pristatymo, naudojant pašto tinklą, informacinę sistemą (E. pristatymas) arba naudojantis Valstybės informacinių išteklių sąveikumo platforma (VIISP) elektronine forma elektroniniu parašu pasirašyto elektroninio dokumento specifikacija ADOC (KTR 71 punktą).

KTR taip pat nustatyta, kad Konstitucinio Teismo įstatymo 67¹ straipsnyje nurodytas prašymas, pateikiamas elektroninių ryšių priemonėmis elektronine forma, turi būti pasirašytas prašymą teikiančio asmens ar jo atstovo kvalifikuotu elektroniniu parašu. Patikrinęs, ar gautas kreipimasis pasirašytas kvalifikuotu elektroniniu parašu, atsakingas Konstitucinio Teismo kanceliarijos valstybės tarnautojas ar darbuotojas jį užregistruoja. Prašymai, paklausimai ir jų priedai, Konstituciniam Teismui pateikti kitomis elektroninių ryšių priemonėmis (pavyzdžiui, elektroniniu paštu), laikomi nepasirašytais (72 p.).

Elektroninių ryšių priemonėmis elektronine forma Konstituciniam Teismui pateikti prašymai, paklausimai ir jų priedai turi atitikti Konstitucinio Teismo įstatyme ir Reglamente nustatytus prašymų, paklausimų ir jų priedų turiniui ir formai keliamus reikalavimus (KTR 73 punktą).

Konstituciniam Teismui pateiktų individualių konstitucinių skundų apžvalgoje taip pat išsamiau paaiškinama, jog, nustačius, kad individualus konstitucinis skundas su priedais, pateiktas elektroninių ryšių priemonėmis, neatitinka pirmiau nurodytų reikalavimų, jis Konstituciniame Teisme

neregistruojamas. Pažymėtina, kad elektroninių ryšių priemonėmis teikiamas individualus konstitucinis skundas ir jo priedai turi būti pateikiami kaip vienas dokumentų paketas, o ne kaip atskiri (savarankiški) dokumentai. Taip pat tai, kad kitomis elektroninių ryšių priemonėmis (pvz., elektroniniu paštu) Konstituciniam Teismui pateikti individualūs konstituciniai skundai laikomi nepasirašytais⁶¹⁹.

Konstituciniame Teisme gavus individualų konstitucinį skundą, pirmiausia patikrinama, ar jis pasirašytas, taip pat ar elektroninių ryšių priemonėmis teikiamas individualus konstitucinis skundas atitinka tokiomis priemonėmis teikiams skundams keliamus reikalavimus. Šiuos reikalavimus atitinkantis individualus konstitucinis skundas registruojamas. Tada Konstitucinio Teismo pirmininkas per 7 dienas paskiria teisėją, kuris atlieka to individualaus konstitucinio skundo išankstinį tyrimą, t. y. įvertina, ar jis gali būti priimtas nagrinėti Konstituciniame Teisme.

Taigi tokia skundų pateikimo formų įvairovė (skundas gali būti pateikiamas atvykus į Konstitucinį Teismą, registruotu paštu, taip pat elektroniškai forma) vertintina palankiai, nes pareiškėjui sudaromos visos galimybės apginti savo galimai pažeistas konstitucines teises ir laisves.

11.3.6.1.2. Išankstinis tyrimas

Išankstinio tyrimo pradėjimo ir atlikimo terminai. KTĮ nustatyta, kad Konstitucinis Teismas, gavęs šio įstatymo nustatyta tvarka jam žinybingą kreipimąsi – prašymą ar paklausimą, turi ne vėliau kaip per 7 dienas pradėti tyrimą, t. y. pavesti konkrečiam Konstitucinio Teismo teisėjui pradėti išankstinį tyrimą (29 str. 1 d.). KTR nustatyta, kad Konstitucinio Teismo įstatymo 29 straipsnio pirmojoje dalyje nustatyto 7 dienų termino, per kurį Konstitucinio Teismo teisėjui turi būti pavesta pradėti išankstinį tyrimą, pradžia yra kita diena po tos dienos, kurią Konstitucinis Teismas gauna prašymą ar paklausimą (80 p.). Taip pat, kad Konstitucinio Teismo pirmininkas, pavesdamas vienam arba keliems teisėjams atlikti išankstinį kreipimosi tyrimą, nustato šio darbo terminą, kuris paprastai yra ne ilgesnis kaip 10 dienų. Atlikęs išankstinį tyrimą, teisėjas surašo pažymą (81 p.).

Taigi išankstinis tyrimas turi būti pradėtas ne vėliau kaip per 7 darbo dienas nuo kitos dienos po tos dienos, kurią Konstitucinis Teismas gauna

619 Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui pateiktų <...>.

prašymą. Išankstinio tyrimo atlikimo terminas KTĮ nėra apibrėžtas, KTR nustatyta, kad Konstitucinio Teismo pirmininkas gali savo nuožiūra nustatyti išankstinio tyrimo atlikimo terminą, ir nurodytas orientacinis terminas (paprastai ne ilgesnis nei 10 dienų), reikia pažymėti, kad paprastai praktikoje šio orientacinio termino yra laikomasi.

Pažymėtina, kad konstitucinių skundų išankstiniam tyrimui atlikti KTR nustatytas dar ilgesnis orientacinis terminas: Konstitucinio Teismo įstatymo 67¹ straipsnyje nurodytų prašymų išankstiniam tyrimui atlikti nustatomas terminas, paprastai ne ilgesnis kaip 20 darbo dienų (KTR 81 p.).

Šiame punkte taip pat nurodoma, kokiais atvejais konstitucinio skundo išankstiniam tyrimui atlikti skirtas terminas yra sustabdomas. Konstitucinio Teismo pirmininkui pritarus išankstinį tyrimą atliekančio teisėjo siūlymui nustatyti terminą prašymo ir (ar) jo priedų trūkumams pašalinti, išankstiniam tyrimui skirtas terminas sustabdomas nuo Konstitucinio Teismo pirmininko potvarkio dėl trūkumų pašalinimo priėmimo dienos. Pareiškėjui kreipusis į Konstitucinį Teismą po prašymo ir (ar) jo priedų trūkumų pašalinimo arba pasibaigus Konstitucinio Teismo pirmininko nustatytam terminui prašymo ir (ar) jo priedų trūkumams pašalinti, pradėtas išankstinis tyrimas tęsiamas, o jam skirtas terminas toliau skaičiuojamas nuo kitos dienos po tos dienos, kurią Konstitucinis Teismas gauna tokį kreipimąsi, arba nuo kitos dienos po tos dienos, kurią baigėsi Konstitucinio Teismo pirmininko nustatytas terminas prašymo ir (ar) jo priedų trūkumams pašalinti (KTR 81 p.). Prireikus prašymo išankstiniam tyrimui užbaigti gali būti skirtas papildomas, tačiau paprastai ne ilgesnis kaip 10 darbo dienų terminas.

Vis dėlto, ar galvojant apie proceso koncentruotumą⁶²⁰ išankstinio tyrimo atlikimo terminas neturėtų būti griežčiau apibrėžiamas? Štai Latvijos Konstitucinio Teismo įstatymo nustatyta, kad sprendimas dėl prašymo priimtinumui priimamas per vieną mėnesį nuo prašymo gavimo dienos ir gali būti pratęsiamas iki dviejų mėnesių (20 str.). Moldovos Konstitucinio Teismo įstatyme nustatyta, kad išankstinis tyrimas turi būti baigtas per 60 dienų nuo prašymo įregistravimo (terminas gali būti pratęsiamas). Šiose vals-

620 Proceso koncentruotumo principas yra kildinamas iš socialinės proceso funkcijos bei visuomenės suinteresuotumo, kad ginčas būtų kuo greičiau išspręstas ir tarp šalių įsivyrautų teisinė taika. Proceso koncentruotumo principas turi būti derinamas su būtinumu teisingai išspręsti bylą. Plačiau žr. NEKROŠIUS, V. *Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 241.

tybėse išankstinio tyrimo atlikimo terminas yra tiksliau apibrėžtas įstatymų lygmeniu, paminėtina ir tai, kad jis yra santykinai ilgas, taip pat numatyta jo pratęsimo galimybė. Taigi užsienio valstybių teisinio reguliavimo kontekste išankstinio tyrimo atlikimo termino neapibrėžtumas neatrodo išskirtinai. Baigus išankstinį tyrimą, Konstitucinio Teismo pirmininkas arba Konstitucinis Teismas tvarkomajame posėdyje sprendžia individualaus konstitucinio skundo priimtimumo klausimą. Kiekvieno konkretaus individualaus konstitucinio skundo priimtimumo vertinimo trukmė priklauso nuo tokio skundo apimties, sudėtingumo, kitų objektyvių aplinkybių.

Konstitucinių skundų paskirstymas. KTĮ nustatyta, kad Konstitucinio Teismo pirmininkas paskirsto darbus teisėjams (13 str. 1 d. 5 p.). KTR nustatyta, kad Konstitucinio Teismo pirmininkas darbą tolygiai paskirsto teisėjams, paprastai abėcėlės tvarka pagal teisėjų pavardes. Atsižvelgiant į konkrečias aplinkybes, byla gali būti skiriama ir kitokia tvarka (79 p.).

Galima kelti klausimą, ar tikslinga nusistovėjusi praktika paskirstyti teisėjams prašymus abėcėlės tvarka, galbūt reikėtų prašymus paskirstyti pagal teisėjų mokslinio ar profesinio domėjimosi sritį? Pavyzdžiui, Slovėnijos Konstituciniame Teisme konstitucinių skundų (taip pat ir kitų prašymų) priimtimumo klausimai sprendžiami trijose kolegijose (po 3 teisėjus), sudarytose pagal teisėjų specializaciją: Administracinės teisės kolegijoje, Baudžiamosios teisės kolegijoje ir Civilinės teisės kolegijoje. Skundų priimtimumo statistika Teisme atskleidžia, kad šių kolegijų darbo krūvis yra netolygus. Pavyzdžiui, 2020 m. daugiausiai skundų priimtimumo klausimų išspręsta Civilinės teisės kolegijoje – 500, Administracinės teisės kolegijoje – 355, Baudžiamosios teisės kolegijoje – 203⁶²¹. Taigi, skirstant bylas tokiu principu, galimas netolygus teisėjų darbo krūvis, todėl skirstyti jas abėcėlės tvarka atrodo objektyviau.

Lietuvoje ankstesnės Konstitucinio Teismo teisėjų specializavimosi praktikos, kai, pavyzdžiui, teisėjams, turintiems daugiau patirties privatinės teisės srityje, buvo pavedama rengti daugiausia bylas, kuriose būdavo ginčijamas civilinės, civilinio proceso ar darbo teisės aktų nuostatų konstitucingumas, teisėjams, anksčiau dirbusiems baudžiamosios teisės srityje, buvo pavedamos bylos dėl baudžiamųjų ar baudžiamojo proceso įstatymų nuostatų atitikties Konstitucijai, o teisėjams, kurie iki paskyrimo į Konsti-

621 THE CONSTITUTIONAL COURT OF THE REPUBLIC OF SLOVENIA. *An Overview of the Work*<...>.

tucinį Teismą dirbo konstitucinės teisės *per se* ar su ja artimiau susijusiose srityse, dažniau buvo pavedama rengti bylas dėl valstybinės ar administracinės teisės aktų atitikties aukštesnės galios teisės aktams, buvo atsisakyta 2002 m. pradžioje⁶²². Atkreiptinas dėmesys, kad čia rašoma apie bylos rengimo, bet ne apie išankstinio tyrimo stadiją, kurioje ne visada iš karto aišku, kuriai teisės sričiai priskirti atitinkamą ginčijamą teisės aktą. Paminėtina ir tai, kad KTĮ nėra numatyta galimybė Konstitucinio Teismo pirmininkui pačiam atlikti išankstinį tyrimą. Net tais atvejais, kai pasibaigus išankstinio tyrimo stadijai Konstitucinio Teismo pirmininkas skiria rengti Konstitucinio Teismo posėdžiui bylą pačiam sau⁶²³, išankstinį tyrimą atlikti pavedama kitam teisėjui⁶²⁴.

11.3.6.1.3. Prašymų trūkumų pašalinimas

Susipažinęs su individualiu konstituciniu skundu (ir jo priedais), Konstitucinis Teismas (arba KTĮ nustatytais atvejais – Konstitucinio Teismo pirmininkas) priima vieną iš šių sprendimų: 1) priimti individualų konstitucinį skundą nagrinėti Konstituciniame Teisme; 2) nustatyti pareiškėjui terminą trūkumams pašalinti; 3) grąžinti individualų konstitucinį skundą pareiškėjui; 4) atsisakyti nagrinėti pareiškėjo individualų konstitucinį skundą.

Trys iš šių sprendimų priimami atlikus išankstinį tyrimą ir tik vienas – nustatyti pareiškėjui terminą trūkumams pašalinti – išankstinio tyrimo stadijoje. Prašymų trūkumų šalinimo institutas KTĮ 24 straipsnio 4 dalyje įtvirtintas 2019 m. kartu su konstitucinio skundo institutu ir yra būdingas išimtinai konstitucinių skundų tyrimui.

Šiame KTĮ straipsnyje nustatyta, kad jeigu teisėjas pradėdamas tirti jam perduotą medžiagą nustato, kad šio įstatymo 67¹ straipsnyje nurodytas prašymas ir (ar) jo priedai neatitinka šio įstatymo 67¹ straipsnyje, išskyrus pirmosios dalies 6 ir 7 punktus ir trečiąją dalį, nustatytų reikalavimų, jis surašo pažymą Konstitucinio Teismo pirmininkui, kurioje siūlo nustatyti pakankamą, bet ne trumpesnę kaip 7 dienų ir ne ilgesnę kaip 30 dienų ter-

622 KŪRIS, E. Apie Konstitucinio Teismo teisėjų atskiras nuomones: keli bihevioristiniai aspektai. *Jurisprudencija*, 2012, Nr. 19(3), p. 1046. Žr. Konstitucinio Teismo pirmininko 2015 m. gegužės 5 d. potvarkį Nr. 2B-24. Žr. Konstitucinio Teismo pirmininko 2015 m. balandžio 27 d. potvarkį Nr. 2B-18.

623 Žr. Konstitucinio Teismo pirmininko 2015 m. gegužės 5 d. potvarkį Nr. 2B-24.

624 Žr. Konstitucinio Teismo pirmininko 2015 m. balandžio 27 d. potvarkį Nr. 2B-18.

miną trūkumams pašalinti. Spręsdamas šį klausimą, Konstitucinio Teismo pirmininkas priima potvarkį. Pasibaigus Konstitucinio Teismo pirmininko nustatytam terminui šio įstatymo 67¹ straipsnyje nurodyto prašymo ir (ar) jo priedų trūkumams pašalinti, pradėtas išankstinis tyrimas tęsiamas toliau.

Tačiau kokia šio naujo konstitucinės justicijos proceso instituto funkcija? Šis institutas įtvirtintas atsižvelgiant į specifines skundo pateikimo sąlygas. Konstitucinis Teismas, aiškindamas KTĮ 24 straipsnio nuostatas yra pažymėjęs, kad šiose nuostatose įtvirtintas Konstitucijos 106 straipsnio 4 dalyje nurodyto asmens prašymo trūkumų šalinimo institutas, pagal kurį Konstitucinio Teismo įstatymo 67¹ straipsnyje, išskyrus jo 1 dalies 6, 7 punktus ir 3 dalį, nustatytų reikalavimų neatitinkantis prašymas ir (ar) jo priedai gražinami šiam asmeniui trūkumams pašalinti per nustatytą terminą, taip pat, kad prašymo trūkumų šalinimo institutas įtvirtintas atsižvelgiant į tai, jog šiam asmeniui, priešingai nei kitiems teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą su prašymu iširti teisės aktų atitiktį Konstitucijai turintiems subjektams, Konstitucinio Teismo įstatyme yra nustatytas kreipimosi į Konstitucinį Teismą terminas⁶²⁵.

Kai kurie konstitucinio skundo trūkumų pašalinimo procedūros aspektai detalizuoti KTR. Nustatyta, kad Konstitucinio Teismo pirmininkui pritarus išankstinį tyrimą atliekančio teisėjo siūlymui nustatyti terminą prašymo ir (ar) jo priedų trūkumams pašalinti, išankstiniam tyrimui skirtas terminas sustabdomas nuo Konstitucinio Teismo pirmininko potvarkio dėl trūkumų pašalinimo priėmimo dienos. Pareiškėjui kreipusis į Konstitucinį Teismą po prašymo ir (ar) jo priedų trūkumų pašalinimo arba pasibaigus Konstitucinio Teismo pirmininko nustatytam terminui prašymo ir (ar) jo priedų trūkumams pašalinti, pradėtas išankstinis tyrimas tęsiamas toliau, o jam skirtas terminas toliau skaičiuojamas nuo kitos dienos po tos dienos, kurią Konstitucinis Teismas gauna tokį kreipimąsi, arba nuo kitos dienos po tos dienos, kurią baigėsi Konstitucinio Teismo pirmininko nustatytas terminas prašymo ir (ar) jo priedų trūkumams pašalinti (KTR 81 p. 2 d.).

Apžvelgus šį teisinį reguliavimą susidaro įspūdis, kad sprendimo dėl skundų trūkumo pašalinimo priėmimo procedūroje gali dalyvauti tik du Konstitucinio Teismo teisėjai: išankstinį tyrimą atliekantis teisėjas ir Konstitucinio Teismo pirmininkas. Taip pat tai, kad galimybė pritaikyti trūku-

625 Konstitucinio Teismo 2020 m. sausio 16 d. sprendimas Nr. KT6-A-S6/2020.

mų pašalinimo institutą yra tik atliekant išankstinį tyrimą. Tačiau ar tikrai pagal KTĮ ir KTR nustatytą teisinį reguliavimą nėra galimybės nustatyti pareiškėjo trūkumus ir terminą šiems trūkumams pašalinti kolegialiai, Konstitucinio Teismo sprendimu? Ir ar tokiu būdu tam tikrais atvejais pareiškėjui nebūtų užkirstas kelias tinkamai įgyvendinti savo teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą?

Juk Konstitucinis Teismas, be kita ko, 2019 m. lapkričio 25 d. nutarime, aiškindamas Konstitucijos 106 straipsnio 4 dalį yra pažymėjęs, kad individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimas Konstitucijoje nėra savitikslis; juo siekiama sudaryti galimybes veiksmingai apginti asmens konstitucines teises ar laisves, kurios galėjo būti pažeistos sprendimais, priimtais Konstitucijai prieštaraujančių teisės aktų (jų dalių) pagrindu.

Šiame kontekste svarbu pažymėti, kad Konstitucinis Teismas savo procesinėje praktikoje yra nustatęs skundo trūkumus ir terminą jiems pašalinti Konstitucinio Teismo sprendimu spręsdamas individualaus konstitucinio skundo priimtinumą klausimą⁶²⁶. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad Konstitucinio Teismo įstatymas negali būti aiškinamas kaip užkertantis kelią Konstituciniam Teismui sprendimu nustatyti pareiškėjo prašymo trūkumus ir terminą šiems trūkumams pašalinti. Kitaip aiškinant Konstitucinio Teismo įstatymo nuostatas, esą Konstitucinis Teismas, pagal Konstitucinio Teismo įstatymo 25 straipsnio 2 dalį, 28 straipsnio 1 dalį spręsdamas dėl pareiškėjo prašymo priimtinumą, neturi įgaliojimų nustatyti, kad pareiškėjo prašymas turi trūkumų, taip pat nustatyti šių trūkumų pašalinimo termino, pareiškėjui būtų užkirstas kelias tinkamai įgyvendinti savo teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą, o Konstitucinis Teismas negalėtų vykdyti konstitucinio teisingumo ir garantuoti Konstitucijos viršenybės teisės sistemoje, veiksmingai apginti asmens konstitucinių teisių ar laisvių.

Nustatytu terminu pareiškėjui pašalinus individualaus konstitucinio skundo (jo dalies) trūkumus, toks skundas (jo dalis) yra priimamas nagrinėti Konstituciniame Teisme, o per nustatytą terminą nepašalinus individualaus konstitucinio skundo (jo dalies) trūkumų, yra pagrindas tokį skundą (jo dalį) grąžinti pareiškėjui vadovaujantis KTĮ 70 straipsnio 1 dalies 3 punktu.

KTĮ nustatyta, kad individualaus konstitucinio skundo grąžinimas neatima teisės kreiptis į Konstitucinį Teismą bendra tvarka, kai bus pašalinti

626 Konstitucinio Teismo 2020 m. gegužės 28 d. sprendimas Nr. KT99-A-S94/2020.

buvę trūkumai (70 str. 2 d.). Atkreiptinas dėmesys į tai, kad šiuo aspektu Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, jog individualaus konstitucinio skundo gražinimas skundo trūkumų per nustatytą terminą nepašalinusiam pareiškėjui nesuteikia teisės kreiptis į Konstitucinį Teismą bendra tvarka, jeigu jis nebegali įgyvendinti šios savo teisės pateikdamas Konstituciniam Teismui naują individualų konstitucinį skundą Konstitucinio Teismo įstatyme nustatytomis sąlygomis, be kita ko, per šiame įstatyme nustatytą keturių mėnesių nuo galutinio ir neskundžiamo teismo sprendimo įsiteisėjimo dienos terminą⁶²⁷.

Paminėtina, kad per pirmuosius konstitucinio skundo gyvavimo metus (2019 m. rugsėjo 1 d. – 2020 m. rugpjūčio 31 d.) buvo priimti 22 Konstitucinio Teismo pirmininko potvarkiai, taip pat vienas Konstitucinio Teismo sprendimas, kuriais pareiškėjams nustatytas terminas individualaus konstitucinio skundo (jo dalies) trūkumams pašalinti⁶²⁸.

Tačiau pareiškėjai dažniausiai nepašalina skundo trūkumų. Iš minėtų 23 atvejų, tik 3 individualūs skundai (jų dalys) buvo priimti nagrinėti Konstituciniame Teisme. Dažniausias Konstituciniam Teismui pateiktų individualių konstitucinių skundų trūkumas, dėl kurio pareiškėjams buvo nustatytas terminas jam pašalinti, yra nepaisymas reikalavimo aiškiai, tiksliai ir suprantamai nurodyti prašymą teikiančio asmens poziciją dėl ginčijamo teisės akto (jo dalies) atitikties Konstitucijai ir (ar) įstatymams ir pateikti ją pagrindžiančius teisinius argumentus, kaip reikalaujama pagal Konstitucinio Teismo įstatymo 67(1) straipsnio 1 dalies 10 punktą, 2 dalį. Šis trūkumas nustatytas visuose 23 individualiuose konstituciniuose skunduose (jų dalyse), dėl kurių 2019 m. rugsėjo 1 d. – 2020 m. rugpjūčio 31 d. laikotarpiu pareiškėjų buvo paprašyta pašalinti trūkumus⁶²⁹.

Pavyzdžiui, Konstitucinis Teismas sprendimu pareiškėjui nustatė terminą individualaus konstitucinio skundo trūkumams pašalinti, be kita ko, konstatavęs, kad pareiškėjo Konstituciniam Teismui pateiktas prašymas nėra suformuluotas aiškiai ir tiksliai: nors iš pareiškėjo prašymo rezoliucinės dalies matyti, kad jis ginčija CPK 347 straipsnio 3 dalies atitiktį Konsti-

627 Žr., pvz., Konstitucinio Teismo 2020 m. sausio 16 d. sprendimą Nr. KT6-A-S6/2020, 2020 m. sausio 20 d. sprendimą Nr. KT7-A-S7/2020, 2020 m. balandžio 15 d. sprendimą Nr. KT74-A-S69/2020, 2020 m. birželio 17 d. sprendimą Nr. KT107-A-S99/2020.

628 Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui pateiktų <...>.

629 Apie kitus trūkumus, dėl kurių pareiškėjams buvo nustatytas terminas juos pašalinti, plačiau žr.: Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui pateiktų <...>.

tucijos 30 straipsnio 1 daliai, kitose prašymo dalyse pareiškėjas nurodo, kad CPK 347 straipsnio 3 dalis prieštarauja ir Konstitucijos 5, 6, 7, 18, 29, 109, 110 straipsniams⁶³⁰.

Apibendrinant konstatuotina, kad aptariamasis institutas yra svarbi garantija, kad pareiškėjui nebūtų užkirsta kelio tinkamai įgyvendinti savo teisės kreiptis į Konstitucinį Teismą, suteikiant jam galimybę per nustatytą terminą pakoreguoti prašymo trūkumus. Palankiai vertintina ir Konstitucinio Teismo pozicija dėl to, kad KTĮ negali būti aiškinamas kaip užkertantis kelią Konstituciniam Teismui sprendimu nustatyti pareiškėjo prašymo trūkumus ir terminą šiems trūkumams pašalinti. Tokiu KTĮ nuostatų aiškinimu Konstitucinis Teismas prisidėjo prie šio konstitucinio skundo instituto, kaip asmens teisių ir laisvių apsaugos mechanizmo, veiksmingumo stiprinimo. Nors tokia procesinė praktika vertintina teigiamai, tačiau reikia pabrėžti, kad atitinkamai turėtų būti pataisytos ir KTĮ nuostatos, reglamentuojančios prašymų trūkumų pašalinimo institutą.

11.3.6.1.4. Sprendimai atlikus išankstinį tyrimą

Subjektai, priimantys sprendimus dėl konstitucinių skundų priimtinum.

Pagal KTĮ 24 straipsnio „Išankstinis tyrimas“ trečiąją dalį teisėjas, pradėdamas tirti jam perduotą medžiagą: 1) išsiaiškina, ar nėra šio įstatymo 69 ir 80 straipsniuose nustatytų pagrindų atsisakyti nagrinėti prašymą ar paklausimą; 2) išsiaiškina, ar nėra šio įstatymo 70 ir 81 straipsniuose nustatytų pagrindų sugrąžinti prašymą ar paklausimą; 3) nustato, kokius klausimus būtina išsiaiškinti iki bylos rengimo posėdžiui. 2019 m. įtvirtinus konstitucinį skundą, ši straipsnio dalis taip pat papildyta dar vienu punktu, susijusiu su konstitucinių skundų priimtumu. Pagal jį, teisėjas taip pat nustato, ar šio įstatymo 67¹ straipsnyje nurodytas prašymas ir (ar) jo priedai atitinka šio įstatymo 67¹ straipsnyje, išskyrus pirmosios dalies 6 ir 7 punktus ir trečiąją dalį, nustatytus reikalavimus. Kaip minėta, nustatęs, kad toks prašymas neatitinka šių reikalavimų, išankstinį tyrimą atliekantis teisėjas Konstitucinio Teismo pirmininkui siūlo nustatyti terminą prašymo trūkumams pašalinti.

KTĮ nustatyta, kad, atlikęs išankstinį tyrimą ir reikalingus parengiamuosius veiksmus, teisėjas surašo pažymą su pasiūlymais ir praneša apie

630 Konstitucinio Teismo 2020 m. gegužės 28 d. sprendimas Nr. KT99-A-S94/2020.

ją: 1) Konstitucinio Teismo pirmininkui, siūlydamas priimti prašymą ar paklausimą ir pradėti rengti bylą Konstitucinio Teismo posėdžiui šio įstatymo 27 straipsnio nustatyta tvarka, jeigu prašymas ar paklausimas yra žinybingas Konstituciniam Teismui ir atitinka kitus šio įstatymo reikalavimus; 2) Konstitucinio Teismo pirmininkui, siūlydamas sugrąžinti prašymą ar paklausimą pareiškėjui, jeigu medžiaga atitinka šio įstatymo 70 ir 81 straipsniuose nurodytas sąlygas; 3) Konstitucinio Teismo tvarkomajam posėdžiui, siūlydamas priimti sprendimą atsisakyti nagrinėti prašymą ar paklausimą, jeigu medžiaga atitinka šio įstatymo 69 ir 80 straipsniuose nurodytas sąlygas (25 str.).

Sprenddamas šio straipsnio pirmosios dalies 1 ir 2 punktuose nurodytus klausimus, Konstitucinio Teismo pirmininkas priima potvarkius. Jei dėl minėtų klausimų tarp teisėjo ir Konstitucinio Teismo pirmininko kyla nesutarimų, tokie klausimai perduodami svarstyti ir spręsti Konstitucinio Teismo tvarkomajam posėdžiui.

KTR nustatyta, kad, atlikęs išankstinį tyrimą ir reikalingus parengiamuosius veiksmus, teisėjas surašo pažymą su pasiūlymais ir pagal Konstitucinio Teismo įstatymo 25 straipsnį praneša apie ją Konstitucinio Teismo pirmininkui, jei siūlo priimti prašymą ar paklausimą arba siūlo Konstitucinio Teismo įstatymo 70 ir 81 straipsniuose nustatytais pagrindais grąžinti jį pareiškėjui (84 p.).

KTR taip pat nustatyta, kad tais atvejais, kai teisėjas konstatuoja, jog yra Konstitucinio Teismo įstatymo 69 arba 80 straipsniuose nustatyti pagrindai atsisakyti nagrinėti prašymą ar paklausimą, jis tai nurodo pažymoje ir siūlo Konstitucinio Teismo tvarkomajame posėdyje priimti sprendimą atsisakyti nagrinėti prašymą ar paklausimą. KTR 86 punkte nustatyta, jeigu dėl šių Reglamento 84 punkte nurodytų klausimų tarp teisėjo ir Konstitucinio Teismo pirmininko kyla nesutarimų, tokie klausimai perduodami svarstyti ir spręsti Konstitucinio Teismo tvarkomajame posėdyje (85 p.).

Jau įtvirtinus konstitucinio skundo institutą KTR taip pat papildytas 87¹ punktu, kuriame nustatyta, kad jeigu Konstitucijos 106 straipsnio ketvirtroje dalyje nurodytas asmuo pateikia Konstituciniam Teismui du ar daugiau prašymų patikrinti to paties teisės akto ar susijusių teisės aktų atitiktį Konstitucijai ar įstatymams arba pateikia iš esmės tapačius (analogiškus) prašymus, išankstinį tyrimą atlikusio teisėjo siūlymu Konstitucinis Teismas, siekdamas išspręsti kartu šių prašymų priėmimo, grąžinimo ar atsisakymo nagrinėti klausimą, motyvuotu sprendimu gali juos sujungti.

Pažymėtina, kad dar iki konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo KTR (2015 m. rugpjūčio 31 d. redakcija) 86 punkte atsirado nauja nuostata, kurios nebuvo ankstesnės redakcijos KTR: „Reglamento 84 punkte nurodyti klausimai taip pat gali būti perduoti svarstyti ir spęsti Konstitucinio Teismo tvarkomajame posėdyje Konstitucinio Teismo pirmininko siūlymu.“ Šios nuostatos atsiradimą KTR tikslinga aptarti išsamiau.

KTĮ ir KTR prašymų priimtinumą reglamentuojančių nuostatų analizė rodo, kad Konstitucinis Teismas kolegialiai sprendžia prašymo priimtumo klausimus tik tais atvejais, kai: 1) išankstinį tyrimą atlikęs teisėjas tvarkomajame posėdyje siūlo priimti sprendimą atsisakyti nagrinėti kreipimąsi (KTĮ 25 str. 1 d. 3 p.); 2) tais atvejais, kai tarp teisėjo ir Konstitucinio Teismo pirmininko kyla nesutarimų kreipimūsi priimtumo klausimais (KTĮ 25 str. 2 d.); 3) tais atvejais, kai su prašymu ištirti žemesnės galios teisės akto atitiktį Konstitucijai ar kitam aukštesnės galios teisės aktui kreipiasi Respublikos Prezidentas arba Seimas *in corpore* (KTĮ 26 str. 1 d.).

Tačiau jei išankstinį tyrimą atlikęs teisėjas siūlo priimti arba grąžinti prašymą pareiškėjui, paprastai prašymų (taip pat ir konstitucinio skundo) priimtumo klausimą Konstitucinio Teismo pirmininkas turėtų išspręsti vienasmeniškai potvarkiais (KTĮ 25 str. 1 ir 2 p.). Taigi kreipimūsi priimtumo srityje Konstitucinio Teismo pirmininkas turi pakankamai plačią diskreciją, ypač tais atvejais, kai teisėjo, atliekančio išankstinį tyrimą, nuomonė ir Konstitucinio Teismo pirmininko nuomonė dėl prašymo priimtumo sutampa. Šiame kontekste visai pagrįstai gali kilti abejonių, ar toks prašymų priimtumą reglamentuojantis teisinis reguliavimas visiškai dera su Konstitucinio Teismo veiklos kolegialumo principu (KTĮ 19 str.). Juk jeigu teisėjo, atliekančio išankstinį tyrimą, ir Konstitucinio Teismo pirmininko nuomonė prašymo priimtumo klausimais sutampa, dar nereikia, kad ir kitų Konstitucinio Teismo teisėjų nuomonė šiais klausimais tokia pati.

Reikia pažymėti, kad maždaug nuo 2014 m. toks teisinis reguliavimas buvo švelninamas Teismo procesinėje praktikoje – KTĮ 25 straipsnio 1 dalies 2 punkte nurodyti klausimai (t. y. dėl prašymo grąžinimo visa apimtimi) buvo sprendžiami Teismo tvarkomuosiuose posėdžiuose, nors šio straipsnio 2 dalyje tokia galimybė numatyta tik dėl šių klausimų tarp teisėjo, atlikusio išankstinį tyrimą, ir Konstitucinio Teismo pirmininko kilus nesutarimų. Pavyzdžiui, visi klausimai dėl prašymų grąžinimo visa apimtimi 2014–2015 m. buvo išspręsti Teismo tvarkomuosiuose posėdžiuose sprenđi-

mais⁶³¹, todėl sunku patikėti, kad visais šiais klausimais tarp minėtų subjektų buvo kilę nesutarimų. Tokia Konstitucinio Teismo procesinė praktika veikiau rodo, kad Konstitucinis Teismas linkęs šioje srityje įtraukti daugiau kolegialumo elementų. Tokiu būdu KTR 2015 m. 86 punkte atsirado minėtoji nuostata.

Kokia apimtimi Teismas įgyvendina kolegialumo principą sprendžiant konstitucinių skundų priimtinumą klausimus, atskleidžia pirmoji skundų priimtinumą statistika. Pavyzdžiui, 2020 m. Konstituciniame Teisme gautas 231 konstitucinis skundas. Tais pačiais metais buvo išspręstas 181 tokio skundo priimtinumą nagrinėti Konstituciniame Teisme klausimas: Konstitucinis Teismas priėmė nagrinėti 5 individualius konstitucinius skundus, 151 individualų konstitucinį skundą visa apimtimi atsisakė nagrinėti, 17 individualių konstitucinių skundų visa apimtimi grąžino pareiškėjams, taip pat 7 individualius skundus iš dalies grąžino pareiškėjams, iš dalies atsisakė nagrinėti⁶³².

Visus skundus atsisakyta priimti Konstitucinio Teismo sprendimais, nes pagal KTĮ 25 straipsnio 1 dalies 3 punktą kitos galimybės ir nesuteikiama. Tačiau daugeliu atvejų Konstitucinis Teismas kolegialiai sprendė ir konstitucinių skundų grąžinimo, ir priėmimo nagrinėti klausimus. 2020 m. buvo priimtas tik vienas Konstitucinio Teismo pirmininko potvarkis dėl konstitucinio skundo grąžinimo⁶³³. Visi kiti konstituciniai skundai buvo grąžinti kolegialiai Teismo sprendimais⁶³⁴. Net ir tais atvejais, kai konstitu-

631 Konstitucinio Teismo 2014 m. gegužės 2 d. sprendimas Nr. KT16-S11/2014; Konstitucinio Teismo 2014 m. birželio 18 d. sprendimas Nr. KT33-S24/2014; Konstitucinio Teismo 2014 m. rugpjūčio 28 d. sprendimas Nr. KT38-S27/2014; Konstitucinio Teismo 2014 m. rugsėjo 2 d. sprendimas Nr. KT40-S29/2014; Konstitucinio Teismo 2014 m. rugsėjo 5 d. sprendimas Nr. KT41-S30/2014; Konstitucinio Teismo 2015 m. sausio 14 d. sprendimas Nr. KT1-S1/2015, bylos Nr. 06/2008-18/2008-24/2010; Konstitucinio Teismo 2015 m. sausio 16 d. sprendimas Nr. KT5-S4/2015; Konstitucinio Teismo 2015 m. balandžio 7 d. sprendimas Nr. KT11-S5/2015; Konstitucinio Teismo 2015 m. birželio 12 d. sprendimas Nr. KT18-S7/2015; Konstitucinio Teismo 2015 m. rugpjūčio 28 d. sprendimas Nr. KT22-S9/2015.

632 Konstitucinio Teismo 2020 m. metinis veiklos <...>.

633 Konstitucinio Teismo pirmininko 2020 m. gegužės 28 d. potvarkis Nr. 2A-133.

634 Konstitucinio Teismo 2020 m. sausio 16 d. sprendimas Nr. KT6-A-S6/2020; 2020 m. sausio 20 d. sprendimas Nr. KT7-A-S7/2020; Konstitucinio Teismo 2020 m. kovo 10 d. sprendimas Nr. KT45-A-S41/2020, 2020 m. balandžio 15 d. sprendimas Nr. KT74-A-S69/2020; 2020 m. balandžio 29 d. sprendimas Nr. KT79-A-S74/2020, 2020 m. gegužės 6 d. sprendimas Nr. KT88-A-S83/2020, 2020 m. birželio 11 d. sprendimas Nr. KT104-A-S97/2020, 2020 m. lapkričio 19 d. sprendimas Nr. KT198-A-S183/2020,

ciniai skundai buvo priimti nagrinėti, trys iš jų buvo priimti Teismo sprendimais ir tik du Pirmininko potvarkiais⁶³⁵. Taigi sprendžiant konstitucinių skundų priimtinumą klausimus labai aiškiai vyrauja tendencija juos spręsti kolegialiai.

Nors tokia procesinė praktika ir atitinkamai KTR atsiradusi nuostata vertintina teigiamai – sudaro galimybę konstitucinės justicijos procese plačiau įgyvendinti kolegialumą, tačiau reikia pabrėžti, kad atitinkamai turėtų būti pataisytos ir KTĮ nuostatos, reglamentuojančios prašymų priimtinumą. Platesnės kolegialumo principo įgyvendinimo galimybės prašymų priimtinumą srityje neabejotinai pozityvus dalykas, tačiau didesnis kolegialumas taip pat dažnai lemia lėtesnį sprendimų priėmimą, todėl šio principo plėtimas sprendžiant individualių konstitucinių skundų priimtinumą klausimus turėtų būti atsargus.

Kai kurių užsienio valstybių konstitucinių teismų veiklą reglamentuojančiuose teisės aktuose sprendžiant kreipimusi priimtinumą klausimus yra nustatytas didesnis kolegialumas. Štai, pavyzdžiui, Slovakijos ir Moldovos konstitucinių teismų įstatymuose nustatyta, kad sprendimus dėl priimtinumą priima visos sudėties teismas. Tačiau galvojant apie konstitucinės justicijos proceso operatyvumą, toks sprendimas gali būti ne visada sveikintinas, ypač tose valstybėse, kuriose įtvirtintas individualaus konstitucinio skundo institutas.

Esama ir priešingą tendenciją atspindinčių pavyzdžių – Lenkijos Konstitucinio Tribunolo įstatyme prašymų priimtinumą srityje nustatyti pakankamai platūs įgaliojimai teisėjui, atliekančiam išankstinį tyrimą. Tribunolo pirmininkas paskiria teisėją atlikti išankstinį tyrimą. Jei teisėjas mato, kad

Konstitucinio Teismo 2020 m. lapkričio 19 d. sprendimas Nr. KT197-A-S182/2020, Konstitucinio Teismo 2020 m. balandžio 8 d. sprendimas Nr. KT71-A-S66/2020, Konstitucinio Teismo 2020 m. gegužės 13 d. sprendimas Nr. KT92-A-S87/2020, 2020 m. gegužės 20 d. sprendimas Nr. KT95-A-S90/2020, 2020 m. lapkričio 19 d. sprendimas Nr. KT198-A-S183/2020, 2020 m. gruodžio 3 d. sprendimas Nr. KT205-A-S189/2020, 2020 m. birželio 17 d. sprendimas Nr. KT107-A-S99/2020, 2020 m. liepos 2 d. sprendimas Nr. KT113-A-S105/2020.

635 Prašymas Nr. 1A-54/2020, priimtas Konstitucinio Teismo 2020 m. gegužės 20 d. sprendimu Nr. KT93-A-S88/2020; prašymas Nr. 1A-142/2020, priimtas Konstitucinio Teismo 2020 m. rugpjūčio 27 d. sprendimu Nr. KT150-A-S139/2020; prašymas Nr. 1A-205/2020, priimtas Konstitucinio Teismo 2020 m. gruodžio 17 d. sprendimu Nr. KT216-A-S198/2020; prašymas Nr. 1A-92/2020, priimtas Konstitucinio Teismo pirmininko 2020 m. birželio 1 d. potvarkiu Nr. 2A-136; prašymas Nr. 1A-213/2020, priimtas Konstitucinio Teismo pirmininko 2020 m. gruodžio 16 d. potvarkiu Nr. 2A-293.

kreipimasis neatitinka formalių reikalavimų, teisėjas nurodo juos pareiškėjui ištaisyti per 7 dienas. Jei kreipimasis yra akivaizdžiai nepagrįstas arba trūkumų neištaisoma, teisėjas priima sprendimą atsisakyti nagrinėti tokį prašymą. Tačiau pareiškėjas gali skusti šį sprendimą visos sudėties teismui per 7 dienas nuo tokio sprendimo priėmimo (61 str. 5 d.). Taigi kolegialumas šiuo atveju atsiranda tik apskundus išankstinį tyrimą atlikusio teisėjo sprendimą atsisakyti nagrinėti prašymą. Tokio teisinio reguliavimo kontekste taip pat gali kilti abejonė, ar tokia apskundimo procedūra neapkraus Teismo papildomu darbu, tačiau galbūt padėtų kiek pataiso griežti sprendimo apskundimo ir skundo ištaisymo terminai.

Vengrijos Konstituciniame Teisme gana plačius įgaliojimus prašymų priimtinumui turi ne tik išankstinį tyrimą atliekantis teisėjas, bet ir Teismo kancleris (generalinis sekretorius). Vengrijos Konstitucinio Teismo reglamente nustatyta, kad kancleris nagrinėja Konstituciniam Teismui pateiktus prašymus dėl jų atitikties Konstitucinio Teismo įstatyme numatytiems reikalavimams (25 (1) p. 2 d.). Išnagrinėjęs prašymą, kancleris (generalinis sekretorius) išsiunčia pareiškėjui atsakymą, kuriame informuoja jį apie: a) teisinės galimybės pradėti procedūrą Konstituciniame Teisme nebuvimą dėl Konstitucinio Teismo įstatymo 55 straipsnyje numatyto atvejo; b) prašymo persiuntimą kitai kompetentingai institucijai ar įstaigai, jei patvirtinama, kad Konstitucinis Teismas neturi kompetencijos nagrinėti tokio prašymo; c) neabejotinai patikrinus, kad konstitucinis klausimas pagal Konstitucinio Teismo įstatymą kvalifikuotinas kaip *res iudicata* ir nėra teisinės galimybės spręsti dėl pakartotinai pateikto prašymo iš esmės nepasikeitus aplinkybėms; d) prašymas neatitinka įstatyme nustatytų formalių ar esminių reikalavimų (25 p. 3 d.). Teisėjo įgaliojimai prašymų priimtinumui nustatyti Vengrijos Konstitucinio Teismo reglamento 29 punkte, pagal kurį teisėjas atmeta prašymą, nenagrinėdamas jo iš esmės, jeigu pareiškėjas atsisako priimti 25 straipsnio 3 ir 6 dalyse nurodytą pranešimą ir yra įvykdytos KTĮ 55 straipsnyje nurodytos sąlygos arba jeigu prašymas ir toliau neatitinka įstatyme nustatytų formalių ar esminių reikalavimų, nepaisant to, kad buvo užpildyti 25 straipsnio 3 ir 6 dalyse nurodyti dokumentai.

Dar vienas galimas būdas spręsti prašymų priimtinumui klausimus – užsienio valstybių konstituciniuose teismuose ganėtinai paplitusi procesinė praktika, kai sprendimus dėl priimtumo priima teisėjų kolegija. Pavyzdžiui, Latvijos Konstitucinio Teismo įstatyme nustatyta, kad sprendimus dėl prašymų priimtumo priima trijų teisėjų kolegija. Jeigu sprendimas

nėra priimamas vienbalsiai, šis klausimas perduodamas spręsti visos sudėties teismui. Jei kolegija priima sprendimą atsisakyti priimti prašymą, šį sprendimą pareiškėjas gali apskųsti visos sudėties teismui (20 str.). Panašus reguliavimas yra nustatytas Albanijos Konstitucinio Teismo įstatyme (27, 31 str.). Nors Teismo pirmininkas paskiria teisėją, atliekantį išankstinį tyrimą, tačiau prašymo priimtinumą klausimą sprendžia trijų teisėjų kolegija (kartus su teisėju, atlikusiu išankstinį tyrimą). Jei šiais klausimais kolegijoje nėra bendros nuomonės, klausimas perduodamas spręsti visos sudėties Teismui. Panašiu būdu priimtinumą klausimas sprendžiamas ir Vokietijos Federaliniame Konstituciniame Teisme. Teismą sudaro dvi sekcijos, kartais vaizdžiai apibūdinama, kad iš tiesų tai yra du teismai, nes viena iš sekcijų atlieka specifinę užduotį – nagrinėja individualius konstitucinius skundus. Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo įstatyme nustatyta, kad kiekvienoje sekcijoje yra iš trijų teisėjų sudaryta komisija, kuri sprendžia kreipimūsi priimtinumą klausimus, tačiau jeigu komisija priima sprendimą atsisakyti nagrinėti kreipimūsi, sprendimas turi būti priimtas vienbalsiai. Jei šiais klausimais komisijoje nėra bendros nuomonės, klausimas perduodamas spręsti atitinkamai sekcijai (15 str.).

Taigi sprendimų dėl prašymų priimtinumą priėmimas teisėjų kolegijose yra tam tikras kompromisas derinant dvi vertybes: teismo kolegialumą ir proceso greitumą. Vis dėlto Lietuvoje įtvirtintus konstitucinio skundo institutą tokia prašymų priimtinumą forma nebuvo įtvirtinta, sprendžiant priimtinumą klausimus pasilikta prie ankstesnės prašymų priimtinumą tvarkos. Diskutuotina, ar šioje srityje reikalingos didesnės permainos. Manytina, kad galimybę prašymų priimtinumą klausimus spręsti teisėjų kolegijoje reikėtų diskutuoti, jei Teismas būtų pernelyg apkrautas konstituciniais skundais ir jei dėl to itin pailgėtų konstitucinių skundų bei kitų prašymų nagrinėjimo trukmė. Kol kas tokių tendencijų nėra matoma. Nors Konstitucinį Teismą pasiekia nemažai skundų (2021 m. – 150 skundų, 2020 m. – 231 skundas, 2019 m. – 94 skundai), tačiau vidutinės skundų nagrinėjimo trukmės kol kas tikrai negalima pavadinti pernelyg ilga. Konstitucinis Teismas 2019–2021 m. yra priėmęs 10 nutarimų konstituciniais skundais inicijuotose bylose⁶³⁶. Pirmasis konstitucinis skundas buvo išna-

636 Konstitucinio Teismo 2020 m. kovo 18 d. nutarimas. *TAR*, 2020, Nr. 5659; Konstitucinio Teismo 2020 m. rugsėjo 11 d. nutarimas. *TAR*, 2020, Nr. 19129; Konstitucinio Teismo 2021 m. kovo 4 d. nutarimas. *TAR*, 2021, Nr. 4528; Konstitucinio Teismo 2021 m.

grinėtas per 5 mėn.⁶³⁷, kiti 9 skundai per apytiksliai 7⁶³⁸, 13⁶³⁹, 10⁶⁴⁰, 10⁶⁴¹, 10⁶⁴², 8⁶⁴³, 11⁶⁴⁴, 7⁶⁴⁵, 8⁶⁴⁶ mėnesius. Taigi kol kas įvesti tokios proceso greitumą skatinančios priemonės nėra ypatingo poreikio. Vis dėlto paminėtina, kad Konstitucinio Teismo pirmininkė savo pranešime kelia klausimą, ar tikrai visus individualių konstitucinių skundų priimtimumo klausimus turi spręsti visos sudėties Konstitucinis Teismas (t. y. devyni teisėjai) ir priimti atitinkamą sprendimą atsisakyti priimti nagrinėti prašymą ar grąžinti jį pareiškėjui, ar tai galėtų daryti ir mažesnės teisėjų kolegijos (pavyzdžiui, trijų ar keturių teisėjų kolegijos)⁶⁴⁷.

Atsisakymas nagrinėti prašymą. Pagal KTĮ 69 straipsnį Konstitucinis Teismas motyvuotu sprendimu atsisako nagrinėti prašymą ištirti teisės akto atitiktį Konstitucijai, jeigu: 1) prašymas paduotas institucijos ar asmens, ne-

kovo 19 d. nutarimas. *TAR*, 2021, Nr. 5546; Konstitucinio Teismo 2021 m. balandžio 14 d. nutarimas. *TAR*, 2021, Nr. 7723; Konstitucinio Teismo 2021 m. liepos 16 d. nutarimas. *TAR*, 2021, Nr. 16058; Konstitucinio Teismo 2021 m. rugsėjo 28 d. nutarimas. *TAR*, 2021, Nr. 20273; Konstitucinio Teismo 2021 m. lapkričio 9 d. nutarimas. *TAR*, 2021, Nr. 23240; Konstitucinio Teismo 2021 m. gruodžio 22 d. nutarimas. *TAR*, 2021-12-22, Nr. 26640; Konstitucinio Teismo 2021 m. gruodžio 30 d. nutarimas. *TAR*, 2021-12-30, Nr. 27683.

637 Prašymas priimtas nagrinėti Konstitucinio Teismo 2019 m. spalio 24 d. sprendimu Nr. KT38-A-S27/2019.

638 Prašymas priimtas nagrinėti Konstitucinio Teismo pirmininko 2020 m. vasario 14 d. potvarkiu Nr. 2A-57.

639 Prašymai priimti nagrinėti Konstitucinio Teismo 2020 m. sausio 16 d. Nr. KT6-A-S6/2020 ir Konstitucinio Teismo 2020 m. sausio 20 d. Nr. KT7-A-S7/2020 sprendimais.

640 Prašymas priimtas nagrinėti Konstitucinio Teismo 2020 m. gegužės 20 d. sprendimu Nr. KT93-A-S88/2020.

641 Prašymas priimtas nagrinėti Konstitucinio Teismo pirmininko 2020 m. birželio 1 d. potvarkiu Nr. 2A-136.

642 Prašymas priimtas nagrinėti Konstitucinio Teismo 2020 m. rugpjūčio 27 d. sprendimu Nr. KT150-A-S139/2020.

643 Prašymas priimtas nagrinėti Konstitucinio Teismo 2021 m. vasario 4 d. sprendimu Nr. KT25-A-S25/2021.

644 Prašymas priimtas nagrinėti Konstitucinio Teismo 2020 m. gruodžio 17 d. sprendimu Nr. KT216-A-S198/2020.

645 Prašymas priimtas Konstitucinio Teismo 2021 m. gegužės 27 d. sprendimu Nr. KT82-A-S75/2021.

646 Pirmasis iš šioje byloje išnagrinėtų prašymų priimtas Konstitucinio Teismo 2021 m. balandžio 14 d. sprendimu Nr. KT57-A-S54/2021.

647 JOČIENĖ, D. Individualaus konstitucinio skundo įgyvendinimo iššūkiai: Lietuvos patirtis (2021). Prieiga per internetą: d.jocienes-pranesimas.pdf (lrkt.lt) [žiūrėta 2022 m. balandžio 21 d.].

turinčių teisės kreiptis į Konstitucinį Teismą; 2) prašymo nagrinėjimas yra nežinybingas Konstituciniam Teismui; 3) prašyme nurodyto teisės akto atiktis Konstitucijai jau tirta Konstituciniame Teisme ir tebegalioja tuo klausimu priimtas Konstitucinio Teismo nutarimas; 4) Konstitucinis Teismas yra pradėjęs nagrinėti bylą dėl to paties dalyko; 5) prašymas grindžiamas neteisinais motyvais.

Įtvirtinus konstitucinio skundo institutą šiame straipsnyje nustatytas dar vienas atsisakymo nagrinėti prašymą pagrindas: Konstitucijos 106 straipsnio ketvirtojoje dalyje nurodyto asmens prašymas paduotas praleidus šiame įstatyme nustatytą jo pateikimo Konstituciniam Teismui terminą, išskyrus šio įstatymo 65 straipsnio ketvirtojoje dalyje nurodytą atvejį (69 str. 1 d. 6 p.). KTĮ 65 straipsnio 4 dalyje nurodyta, kad šio straipsnio antroje dalyje nurodytas asmuo turi teisę prašyti atnaujinti dėl svarbių priežasčių praleistą šio straipsnio antrosios dalies 3 punkte nustatytą prašymo pateikimo Konstituciniam Teismui terminą. Nustačius, kad šis terminas buvo praleistas dėl svarbių priežasčių, sprendimas dėl praleisto termino atnaujinimo priimamas šio įstatymo 25 straipsnio antroje dalyje nustatyta tvarka.

Taigi konstitucinius skundus atsisakoma nagrinėti tais pačiais pagrindais kaip ir kitus prašymus ištirti teisės aktų atiktį Konstitucijai, išskyrus 69 straipsnio 1 dalies 6 punkte numatytą atvejį, kuris taikomas tik konstituciniams skundams.

Pažymėtina, kad iki konstitucinio skundo įvedimo Konstituciniame Teisme buvo atsisakoma nagrinėti ne itin didelę gautų prašymų dalį. Pavyzdžiui, 1993–2015 m. atsisakyta nagrinėti apie 7 proc. Konstituciniame Teisme gautų kreipimūsi⁶⁴⁸. Tačiau įtvirtinus šį institutą padėtis iš esmės pasikeitė. Konstituciniame Teisme atsisakoma nagrinėti itin didelis procentas konstitucinių skundų. 2019 m. (nuo rugsėjo 1 d.) Konstituciniame Teisme gauti 94 konstituciniai skundai, tačiau tais metais Konstitucinis Teismas priėmė nagrinėti tik vieną individualų konstitucinį skundą, 50 individualių konstitucinių skundų atsisakė nagrinėti⁶⁴⁹. 2020 m. gautas 231 konstitucinis skundas, tais pačiais metais priimti nagrinėti tik penki konstituciniai skundai, o 194 skundus (ar jų dalį) atsisakyta nagrinėti⁶⁵⁰. 2021 m. gauta

648 Plačiau apie tai: PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. Konstitucinės justicijos procesas <...> p. 341–353.

649 Konstitucinio Teismo 2019 m. metinis veiklos <...>.

650 Konstitucinio Teismo 2020 m. metinis veiklos <...>.

150 skundų, tais pačiais metais priimti nagrinėti tik 7 skundai, atsisakyta nagrinėti 110 skundų⁶⁵¹.

2019–2021 m. daugiausia individualių konstitucinių skundų atsisakyta nagrinėti konstatavus, kad jie nežinybingi Konstituciniam Teismui (KTĮ 69 str. 1 d. 2 p.) – šiuo pagrindu atsisakyta nagrinėti net 239 konstitucinius skundus (ar jų dalį); 141 konstitucinio skundo (ar jų dalies) atsisakyta nagrinėti kaip pateiktų asmens, neturinčio teisės kreiptis į Konstitucinį Teismą (KTĮ 69 str. 1 d. 1 p.), 46 individualius konstitucinius skundus (ar jų dalį) Konstitucinis Teismas atsisakė nagrinėti tuo pagrindu, kad tapataus individualaus konstitucinio skundo priimtinumą ar jame ginčijamo teisės akto atitikties Konstitucijai klausimas jau buvo tirtas Konstituciniame Teisme (KTĮ 69 str. 1 d. 3 p.). Dar 24 konstitucinius skundus (ar jų dalį) atsisakyta nagrinėti, nes buvo praleistas jų pateikimo Konstituciniam Teismui terminas (KTĮ 69 str. 1 d. 6 p.), ir 13 konstitucinių skundų (ar jų dalį) atsisakyta nagrinėti kaip grindžiamus neteisinais motyvais (KTĮ 69 str. 1 d. 5 p.)⁶⁵².

Taigi Konstitucinis Teismas dažniausiai atsisako nagrinėti konstitucinius skundus dėl jų nežinybingumo. Taip yra todėl, kad Konstitucinis Teismas savo procesinėje praktikoje gana plačiai išaiškinęs, kokie prašymai yra laikomi jam nežinybingais. Konstitucinio Teismo praktikoje individualūs konstituciniai skundai laikomi nežinybingais Konstituciniam Teismui, kai:

- 1) galutinis ir neskundžiamas teismo sprendimas byloje dėl pareiškėjo konstitucinių teisių ar laisvių pažeidimo įsiteisėjo anksčiau nei 2019 m. gegužės 1 d.⁶⁵³;
- 2) prašoma vertinti ne Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės priimtų aktų atitiktį Konstitucijai ir (ar) įstatymams; spręsti, ar teismų sprendimai neprieštaruoja Konstitucijai ir (ar) įstatymams, peržiūrėti (pakeisti, panaikinti) teismų sprendimus, peržiūrėti ar

651 Konstitucinio Teismo 2021 m. metinis veiklos <...>.

652 Konstitucinio Teismo 2019 m. metinis veiklos <...>; Konstitucinio Teismo 2020 m. metinis veiklos <...>; Konstitucinio Teismo 2021 m. metinis veiklos <...>.

653 Konstitucinis Teismas ne viename sprendime konstatavo, kad pagal Konstituciją nuo 2019 m. rugsėjo 1 d. konstitucinę teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl Seimo, Respublikos Prezidento, Vyriausybės aktų įgijo tik tie asmenys, dėl kurių priimtas galutinis ir neskundžiamas teismo sprendimas byloje dėl šių asmenų konstitucinių teisių ar laisvių pažeidimo įsiteisėjo 2019 m. gegužės 1 d. ir vėliau. Konstitucijos 106 straipsnio 4 dalyje nurodytų asmenų, kurių atžvilgiu priimtas galutinis ir neskundžiamas teismo sprendimas įsiteisėjo anksčiau nei 2019 m. gegužės 1 d., prašymai pagal Konstituciją yra nežinybingi Konstituciniam Teismui.

- atnaujinti teismų išnagrinėtas bylas; spręsti kitų institucijų kompetencijai priskirtus klausimus;
- 3) keliami ne įstatymų (ar kitų teisės aktų) atitikties Konstitucijai, o jų nuostatų taikymo klausimai;
 - 4) prašoma išspręsti vienodos galios teisės aktų suderinamumo, normų konkurencijos klausimus;
 - 5) prašoma įvertinti teisėkūros subjektų neveikimą (teisėkūros sprendimų nepriėmimą);
 - 6) prašyme nėra tyrimo dalyko;
 - 7) prašoma ištirti faktinės padėties atitiktį Konstitucijai;
 - 8) prašymas yra savitikslis;
 - 9) prašoma suteikti teisinę konsultaciją;
 - 10) prašymu piktnaudžiaujama asmens teise kreiptis į Konstitucinį Teismą.

Dažniausiai prašymus atsisakoma priimti nagrinėti dėl jų nežinybinumo, kai pareiškėjas prašo vertinti ne Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės aktų atitiktį Konstitucijai ir (ar) įstatymams; spręsti, ar teismų sprendimai neprieštarauja Konstitucijai ir (ar) įstatymams, peržiūrėti (pakeisti, panaikinti) teismų sprendimus, peržiūrėti ar atnaujinti teismų išnagrinėtas bylas; spręsti kitų institucijų kompetencijai priskirtus klausimus. Pirmaisiais konstitucinio skundo veikimo metais dėl šios priežasties atsisakyta nagrinėti 123 konstitucinius skundus (jų dalis)⁶⁵⁴.

Konstitucinis Teismas ne viename sprendime pažymėjo, kad pagal Konstituciją jos 106 straipsnio 4 dalyje nurodytas asmuo turi teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą ne dėl visų aktų atitikties Konstitucijai ir (ar) įstatymams, o tik dėl tų, kurie nurodyti Konstitucijos 105 straipsnio 1 ir 2 dalyse, t. y. dėl įstatymų ar kitų Seimo, Respublikos Prezidento, Vyriausybės aktų.

Atsižvelgęs į tai, Konstitucinis Teismas konstatavo, kad pagal Konstituciją jis:

- nesprendžia, ar teismų sprendimai neprieštarauja Konstitucijai ir (ar) įstatymams, neturi įgaliojimų peržiūrėti (pakeisti, panaikinti) teismų sprendimų, peržiūrėti ar atnaujinti teismų išnagrinėtų bylų;
- neturi įgaliojimų vertinti kitų institucijų (ne Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės) priimtų aktų atitikties Konstitucijai ir (ar) įstatymams, kaip antai ministrų, įstaigų prie ministerijų, jų teritori-

654 Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui pateiktų individualių <...>.

nių padalinių, generalinio prokuroro, Respublikos Prezidento kanceliarijos kanclerio, Teisėjų tarybos, Valstybinės duomenų apsaugos inspekcijos, savivaldybės tarybos priimtų aktų atitikties Konstitucijai ir (ar) įstatymams;

- pagal Konstitucijos 106 straipsnio 4 dalyje nurodytų asmenų prašymus nesprenžia dėl teisėjų, Seimo narių, valstybės pareigūnų, valstybės tarnautojų veiksmų atitikties Konstitucijai;
- nevertina valstybės ir savivaldybės institucijų ar įstaigų, teismų savivaldos institucijų veiksmų ar neveikimo;
- neturi įgaliojimų spręsti kitų institucijų kompetencijai priskirtų klausimų (pavyzdžiui, įpareigoti atnaujinti ikiteisminį tyrimą, priteisti žalos atlyginimą)⁶⁵⁵.

Taip pat dažnai atsisakoma nagrinėti prašymus dėl jų nežinybingumo, kai keliami ne įstatymų (ar kitų teisės aktų) atitikties Konstitucijai, o jų nuostatų taikymo klausimai, bei kai galutinis ir neskundžiamas teismo sprendimas byloje dėl pareiškėjo konstitucinių teisių ar laisvių pažeidimo įsiteisėjo anksčiau nei 2019 m. gegužės 1 dieną.

Kitas dažnas atsisakymo nagrinėti skundus pagrindas – individualus konstitucinis skundas laikomas paduotu asmens, neturinčio teisės kreiptis į Konstitucinį Teismą. Konstitucinio Teismo praktikoje šis atsisakymo pagrindas taikomas tais atvejais, kai:

- 1) ginčijamo teisinio reguliavimo pagrindu nebuvo priimta sprendimo, kuriuo galėjo būti pažeistos pareiškėjo konstitucinės teisės ar laisvės;
- 2) pareiškėjas nesiiekia apginti savo galimai pažeistų konstitucinių teisių ar laisvių;
- 3) pareiškėjas prieš kreipdamasis į Konstitucinį Teismą neišnaudojo visų įstatyme nustatytų savo konstitucinių teisių ar laisvių gynybos priemonių ir nebegali jomis pasinaudoti.

2019 m. rugsėjo 1 d. – 2020 m. rugpjūčio 31 d. laikotarpiu daugiausia – 49 individualius konstitucinius skundus (ar jų dalis) atsisakyta nagrinėti dėl to, kad ginčijamo teisinio reguliavimo pagrindu nebuvo priimta sprendimo, kuriuo galėjo būti pažeistos pareiškėjo konstitucinės teisės ar laisvės, 16 individualių konstitucinių skundų (ar jų dalių) – dėl to, kad pareiškėjas

655 *Ibid.*

nesiekė apginti savo galimai pažeistų konstitucinių teisių ar laisvių, 5 individualius konstitucinius skundus (ar jų dalis) – dėl to, kad pareiškėjas prieš kreipdamasis į Konstitucinį Teismą neišnaudojo visų įstatyme nustatytų savo konstitucinių teisių ar laisvių gynybos priemonių ir nebegali jomis pasinaudoti⁶⁵⁶.

Konstitucinių skundų grąžinimas. KTĮ nustatyta, kad Konstitucinio Teismo pirmininkas savo iniciatyva arba teisėjo siūlymu grąžina pareiškėjui prašymą, jeigu prašymas arba jo priedai neatitinka šio įstatymo 66 ir 67 straipsniuose nustatytų reikalavimų (70 str. 1 d.). KTĮ 67 straipsnyje nustatyti reikalavimai teismų, o 66 straipsnyje – kitų subjektų, turinčių teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą, prašymams. Paminėtina ir tai, kad šiame straipsnyje taip pat nustatyta, jog prašymo grąžinimas neatima teisės kreiptis į Konstitucinį Teismą bendrąja tvarka, kai bus pašalinti buvę trūkumai (70 str. 2 d.). Taigi Konstitucinio Teismo sprendimai, kuriais atsisakoma nagrinėti pareiškėjo prašymą, ir sprendimai, kuriais prašymas grąžinamas pareiškėjui, turi skirtingus padarinius. Pastarieji – neužkerta kelio kreiptis į Konstitucinį Teismą bendrąja tvarka, kai bus pašalinti buvę trūkumai.

2019 m. šis straipsnis papildytas dviem išimtinai konstituciniams skundams taikomais grąžinimo pagrindais: 1) Konstitucijos 106 straipsnio ketvirtojoje dalyje nurodytas asmuo neišnaudojo visų įstatymuose nustatytų savo konstitucinių teisių ar laisvių gynybos priemonių, įskaitant teisę kreiptis į teismą (KTĮ 70 str. 1 d. 2 p.); 2) Konstitucijos 106 straipsnio ketvirtojoje dalyje nurodytas asmuo nepašalino trūkumų šio įstatymo 24 straipsnio ketvirtojoje dalyje nustatytu atveju ir terminais (KTĮ 70 str. 1 d. 3 p.).

Taigi konstituciniai skundai gali būti grąžinti pareiškėjui tik šiais dviem pagrindais. 2019 m. Konstitucinis Teismas pareiškėjams grąžino – 3⁶⁵⁷, o 2020 m. – 17 (visa apimtimi), taip pat 7 skundus iš dalies grąžino pareiškėjams, iš dalies atsisakė nagrinėti⁶⁵⁸, 2021 m. – 5 (visa apimtimi), taip pat 5 skundus iš dalies grąžino pareiškėjams, iš dalies atsisakė nagrinėti⁶⁵⁹. Taigi konstitucinių skundų grąžinama pareiškėjams ne tiek daug, kiek jų atsisakoma nagrinėti. 2019 m. rugsėjo 1 d. – 2020 m. rugpjūčio 31 d. pareiš-

656 Plačiau apie visus atsisakymo nagrinėti konstitucinius skundus pagrindus žr.: Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui pateiktų individualių <...>.

657 Konstitucinio Teismo 2019 m. metinis veiklos <...>.

658 Konstitucinio Teismo 2020 m. metinis veiklos <...>.

659 Konstitucinio Teismo 2021 m. metinis veiklos <...>.

kėjams gražinta apie 12 proc. konstitucinių skundų (ar jų dalių). Daugiausiai konstitucinių skundų pareiškėjams gražinama dėl to, kad jie nustatyta tvarka nepašalina šių skundų turinio ir (ar) formos trūkumų⁶⁶⁰.

Konstitucinis Teismas ne viename sprendime pažymėjo, kad pagal Konstituciją ir Konstitucinio Teismo įstatymą asmuo turi teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl Konstitucijos 105 straipsnio 1 ir 2 dalyse nurodytų aktų tik tada, kai jis, laikydamasis įstatyme nustatytos tvarkos, pasinaudojo visomis įstatymuose nustatytomis savo konstitucinių teisių ar laisvių gynbos priemonėmis, įskaitant teisę kreiptis į teismą, ir, jam išnaudojus visas įstatymuose numatytas teismo sprendimo apskundimo galimybes, yra priimtas galutinis ir neskundžiamas teismo sprendimas. Vadovaudamasis KTĮ 70 straipsnio 1 dalies 2 punktu Konstitucinis Teismas grąžino pareiškėjams konstitucinius skundus tais atvejais, kai:

- pareiškėjas prieš kreipdamasis į Konstitucinį Teismą sprendimų, su kuriais siejo savo konstitucinių teisių ar laisvių pažeidimą, apskritai neginčijo administraciniuose ir (ar) bendrosios kompetencijos teismuose;
- pareiškėjas prieš kreipdamasis į Konstitucinį Teismą savo konstitucines teises ar laisves gynė administraciniuose teismuose, tačiau nustatyta, kad pagal įstatymus jis dėl šių teisių ar laisvių pažeidimo turėjo kreiptis ne į administracinius, o į bendrosios kompetencijos teismus;
- pareiškėjas prieš kreipdamasis į Konstitucinį Teismą siekė apginti savo konstitucines teises ar laisves administraciniuose teismuose, tačiau nesilaikė įstatyme nustatytos kreipimosi į šiuos teismus tvarkos ir jo keliamas ginčas nebuvo išnagrinėtas iš esmės.

Atkreiptinas dėmesys, kad pagal KTĮ 70 straipsnio 2 dalį individualaus konstitucinio skundo gražinimas neatima teisės kreiptis į Konstitucinį Teismą bendra tvarka, kai bus pašalinti buvę trūkumai, t. y. šiuo atveju išnaudotos visos įstatymuose nustatytos pareiškėjo konstitucinių teisių ar laisvių gynbos priemonės ir dėl to priimtas galutinis ir neskundžiamas teismo sprendimas, kuriuo nebūtų apgintos pareiškėjo konstitucinės teisės ar laisvės.

KTĮ 70 straipsnio 1 dalies 3 punkte nustatyta pagrindu konstituciniai skundai gražinami pareiškėjams, kai per nustatytą terminą nepašalinami

660 Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui pateiktų individualių <...>.

konstitucinio skundo trūkumai. Konstitucinio skundo trūkumų pašalinimo institutas šioje monografijoje aptartas anksčiau. Minėta, kad dažniausiai pareiškėjai per nustatytą terminą nepašalina konstitucinio skundo trūkumų, tada Teismui tenka tokius prašymus grąžinti pareiškėjams, o tam tikrais atvejais, įvertinus pareiškėjų šalinant trūkumus pateiktą papildomą informaciją, konstatuota, kad nustatyti atsakymo nagrinėti šiuos skundus pagrindai⁶⁶¹.

Pažymėtina, kad šis skundų grąžinimo pagrindas turi savo specifiką jo teisinių padarinių kontekste. Nors pagal KTĮ individualaus konstitucinio skundo grąžinimas neatima teisės kreiptis į Konstitucinį Teismą bendra tvarka, kai bus pašalinti buvę trūkumai (70 str. 2 d.). Aptariamo konstitucinių skundų grąžinimo pagrindo kontekste Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, jog individualaus konstitucinio skundo grąžinimas skundo trūkumų per nustatytą terminą nepašalinusiam pareiškėjui nesuteikia teisės kreiptis į Konstitucinį Teismą bendra tvarka, jeigu jis nebegali įgyvendinti šios savo teisės pateikdamas Konstituciniam Teismui naują individualų konstitucinį skundą Konstitucinio Teismo įstatyme nustatytais sąlygomis, *inter alia*, per šiame įstatyme nustatytą keturių mėnesių nuo galutinio ir neskundžiamo teismo sprendimo įsiteisėjimo dienos terminą⁶⁶².

Kaip minėta, dažniausias Konstituciniam Teismui pateiktų individualių konstitucinių skundų trūkumas, dėl kurio pareiškėjams buvo nustatytas terminas jį pašalinti, yra nepaisymas reikalavimo aiškiai, tiksliai ir suprantamai nurodyti prašymą teikiančio asmens poziciją dėl ginčijamo teisės akto (jo dalies) atitikties Konstitucijai ir (ar) įstatymams ir pateikti ją pagrindžiančius teisinius argumentus, kaip reikalaujama pagal KTĮ 67(1) straipsnio 1 dalies 10 punktą. Šiame punkte nustatyta, kad Konstitucijos 106 straipsnio ketvirtojoje dalyje nurodyto asmens prašyme Konstituciniam Teismui turi būti nurodyti prašymą teikiančio asmens pozicijos dėl ginčijamo teisės akto prieštaravimo Konstitucijai teisiniai argumentai, įskaitant pagrindžiančius, kaip buvo pažeistos šio asmens konstitucinės teisės ar laisvės.

Aiškindamas šias KTĮ nuostatas, Konstitucinis Teismas rėmėsi jau suformuota kreipimūsi į Konstitucinį Teismą priimtino praktika dėl KTĮ

661 Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui pateiktų individualių <...>.

662 Pvz., žr.: Konstitucinio Teismo 2020 m. sausio 16 d. sprendimą Nr. KT6-A-S6/2020; Konstitucinio Teismo 2020 m. sausio 20 d. sprendimą Nr. KT7-A-S7/2020, Konstitucinio Teismo 2020 m. balandžio 15 d. sprendimą Nr. KT74-A-S69/2020, Konstitucinio Teismo 2020 m. birželio 17 d. sprendimą Nr. KT107-A-S99/2020.

66 straipsnio 1 dalies 8 punkto, 67 straipsnio 2 dalies 5 punkto nuostatų, kuriomis reglamentuojamas Konstitucijos 106 straipsnio 1–3 dalyje nurodytų subjektų, turinčių teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą, prašymų Konstituciniam Teismui turinys. Pagal šią prašymų priimtinumą praktiką pareiškėjo pozicija dėl teisės akto (jo dalies) atitikties Konstitucijai turi būti nurodyta aiškiai, nedviprasmiškai, prašyme turi būti išdėstyti teisiniai motyvai, pagrindžiantys pareiškėjo abejonę dėl kiekvieno konkrečiai nurodyto ginčijamo teisės akto (jo dalies) straipsnio (jo dalies, punkto) atitikties konkrečiai nurodytoms Konstitucijos nuostatomis. Šių reikalavimų neatitinkantį prašymą priėmus nagrinėti Konstituciniame Teisme ir pagal jį pradėjus bylą būtų suvaržytos ir suinteresuoto asmens – valstybės institucijos, išleidusios ginčijamą teisės aktą, teisės, nes suinteresuotam asmeniui taptų sunkiau teikti paaiškinimus dėl pareiškėjo argumentų ir rengtis teisminiam nagrinėjimui. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad jo jurisprudencijoje pateiktas KTĮ 66 straipsnio 1 dalies 8 punkte, 67 straipsnio 2 dalies 5 punkte aiškinimas *mutatis mutandis* taikytinas ir šio įstatymo 67(1) straipsnio 1 dalies 10 punktu⁶⁶³.

Neatitinkančiais KTĮ nustatyto reikalavimo pateikti individualų konstitucinį skundą pagrindžiančius teisinius argumentus laikomi tokie skundai, kuriuose: 1) pateiktais teiginiais nepagrįsta pareiškėjų pozicija, nepateikta konstitucinių argumentų; 2) netinkamai atskleistas ginčijamo ar su juo susijusio teisinio reguliavimo turinys; 3) neatsižvelgta į svarbias oficialios konstitucinės doktrinos nuostatas.

Tačiau šiame kontekste gali kilti klausimas, koks šio termino skundų trūkumams pašalinti nustatymo ir paskui (jų galimai nepašalinus) grąžinimo pagrindo santykis su KTĮ 69 straipsnio 1 dalies 5 punkte nustatytu pagrindu atsisakyti nagrinėti prašymą, kai prašymas grindžiamas neteisinais motyvais?

Remiantis šiuo pagrindu konstitucinius skundus atsisakoma nagrinėti gana retai. 2019–2021 m. 13 konstitucinių skundų (ar jų dalių) atsisakyta nagrinėti kaip grindžiamus neteisinais motyvais (KTĮ 69 str. 1 d. 5 p.)⁶⁶⁴.

663 Žr., pvz., Konstitucinio Teismo 2020 m. sausio 16 d. sprendimą Nr. KT6-A-S6/2020, 2020 m. sausio 20 d. sprendimą Nr. KT7-A-S7/2020, 2020 m. vasario 5 d. sprendimą Nr. KT20-A-S20/2020, 2020 m. vasario 12 d. sprendimą Nr. KT29-A-S27/2020, 2020 m. vasario 18 d. sprendimą Nr. KT36-A-S33/2020, 2020 m. birželio 17 d. sprendimą Nr. KT107-A-S99/2020.

664 Konstitucinio Teismo 2019 m. metinis veiklos <...>; Konstitucinio Teismo 2020 m. metinis veiklos <...>; Konstitucinio Teismo 2021 m. metinis veiklos <...>.

Pavyzdžiui, Konstitucinio Teismo sprendimu⁶⁶⁵ atsisakyta nagrinėti pareiškėjo prašymą ištirti BK nuostatos, pagal kurią numatyta baudžiamoji atsakomybė už nepagarbą teismui, atitiktą Konstitucijai. Sprendime konstatuota, kad pareiškėjas savo poziciją iš esmės grindžia ne ginčijamos nuostatos atitikties Konstitucijai teisiniu vertinimu, bet vien abejonėmis dėl šioje nuostatoje numatytos veikos kriminalizavimo tikslingumo ir tokio teisinio reguliavimo veiksmingumo; taigi tiek iš prašyme nurodytų atskirų teiginių, tiek iš prašymo visumos matyti, kad prašymas ištirti ginčijamos nuostatos konstitucingumą pagrįstas ne teisiniais, o kitais motyvais.

Šiuo pagrindu Konstitucinis Teismas sprendimu⁶⁶⁶ atsisakė nagrinėti ir pareiškėjo prašymus, be kita ko, ištirti kai kurių CPK nuostatų atitiktį Konstitucijai, pažymėjęs, kad pareiškėjas savo poziciją iš esmės grindžia ne ginčijamų nuostatų atitikties konkrečioms Konstitucijos nuostatomis ir (ar) principams teisiniu vertinimu, bet bendro pobūdžio teiginiais; taigi tiek iš prašymuose nurodytų atskirų teiginių, tiek iš prašymų visumos matyti, kad prašymai ištirti ginčijamų nuostatų konstitucingumą pagrįsti ne teisiniais, o kitais motyvais.

O pareiškėjams nustatomas terminas skundo trūkumams pašalinti, kai jie nurodo, kad ginčija konkretaus teisinio reguliavimo atitiktį konkrečioms Konstitucijos nuostatomis, tačiau šiuose skunduose (jų motyvuojamosiose dalyse) apskritai nepateikia jokių konstitucinių argumentų dėl ginčijamo reguliavimo atitikties konkrečiai nurodytoms Konstitucijos nuostatomis. Tokiais atvejais laikoma, kad pareiškėjai nepateikė argumentų savo pozicijai pagrįsti.

Pavyzdžiui, Konstitucinis Teismas sprendimu⁶⁶⁷ pareiškėjui nustatė terminą jo pateikto individualaus konstitucinio skundo trūkumams pašalinti, be kita ko, konstatavęs, kad nors pareiškėjas, be Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalies, vardija kitus Konstitucijos straipsnius, t. y. Konstitucijos 5, 6, 7, 18, 29, 109, 110 straipsnius, jis nepateikia jokių teisinių argumentų dėl jo ginčijamo CPK 347 straipsnio 3 dalyje nustatyto teisinio reguliavimo atitikties minėtiems Konstitucijos straipsniams.

Individualūs konstituciniai skundai (jų dalys) pareiškėjams grąžinami ir tais atvejais, kai iš juose išdėstytų teiginių neaišku, kokiais argumentais

665 Konstitucinio Teismo 2019 m. gruodžio 18 d. sprendimas Nr. KT85-A-S70/2019.

666 Konstitucinio Teismo 2020 m. balandžio 1 d. sprendimas Nr. KT62-A-S57/2020.

667 Konstitucinio Teismo 2020 m. gegužės 28 d. sprendimas Nr. KT99-A-S94/2020.

grindžiama pareiškėjo pozicija dėl kiekvienos ginčijamos nuostatos prieštaravimo konkrečiai Konstitucijos nuostatai, be kita ko, kai apsiribojama bendro pobūdžio teiginiais (samprotavimais), taip pat vienas kitam prieštaraujančiais, hipotetiniais teiginiais, nurodomi ne teisiniai, o socialiniai, ekonominiai argumentai, kai apsiribojama faktinių aplinkybių aprašymu ir (ar) nuomonės dėl pareiškėjų atžvilgiu priimtų teismų sprendimų išdėstymu. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad individualūs konstituciniai skundai (jų dalys) pareiškėjams taip pat gražinami tais atvejais, kai pareiškėjų išdėstyti teiginiai nepagrindžia galimo jų konstitucinių teisių ar laisvių pažeidimo.

Kaip minėta, Konstitucinio Teismo sprendimai, kuriais atsisakoma nagrinėti pareiškėjo prašymą, bei sprendimai, kuriais prašymas gražinamas pareiškėjui, turi skirtingus padarinius. Pastarieji neužkerta kelio kreiptis į Konstitucinį Teismą bendra tvarka, kai bus pašalinti buvę trūkumai. Taip pat KTĮ 67(1) straipsnio 1 dalies 10 punkte numatytais atvejais pareiškėjui sudaroma galimybė pašalinti skundo trūkumus, o KTĮ 69 straipsnio 1 dalies 5 punkte numatytais atvejais – ne. Sprendimai atsisakyti nagrinėti konstitucinį skundą pareiškėjui turi griežtesnių padarinių, todėl manytina, kad kriterijai, kuriais remiantis atsisakoma nagrinėti prašymą arba prašymas gražinamas pareiškėjui, turėtų būti griežčiau atskirti, ypač tais atvejais, kai skundas grindžiamas neteisinais motyvais (KTĮ 69 str. 1 d. 5 p.) arba neteisinais argumentais (KTĮ 67(1) str. 1 d. 10 p).

Apibendrintai konstitucinių skundų priimtimumo praktiką konstatuotina, kad priimama nagrinėti tik labai maža dalis pateiktų konstitucinių skundų (tik apie 3 proc.). Tokia priimtimumo statistika gali būti nulemta skirtingų priežasčių. Pirma, pareiškėjai nežino arba nesupranta konstitucinio skundo pateikimo sąlygų, taip pat pareiškėjai gali piktnaudžiauti šia savo teise paduodami akivaizdžiai nesėkmingus arba pasikartojančius skundus. Štai Konstitucinio Teismo pateikiamoje informacijoje konstatuota, kad klaidos, dėl kurių skundus atsisakoma nagrinėti ar nusprendžiama gražinti pareiškėjams, kartojasi⁶⁶⁸.

Antra, kaip minėta, Lietuvoje įtvirtintas gana siauras konstitucinio skundo modelis (tuos aspektu, kad konstituciniu skundu negalima ginčyti teismų sprendimų konstitucingumo). Konstitucinis Teismas pabrėžia, kad viena iš dažniausių klaidų – asmuo ginčija ne teisės aktą, kuriuo remiantis priimtas sprendimas, pažeidžiantis jo teises ar laisves, o patį teismo spren-

668 Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui pateiktų individualių <...>.

mą⁶⁶⁹. Tai galimai rodo platesnės konstitucinio skundo koncepcijos poreikį, kai konstituciniu skundu būtų galima ginčyti ir teismų sprendimų konstitucingumą. Tokio skundo modelio pranašumai ir trūkumai monografijoje aptarti anksčiau. Prieita prie išvados, kad norminio konstitucinio skundo pasirinkimą Lietuvoje nulėmę argumentai, bent jau šiuo laikotarpiu, nesudaro svaresnio pagrindo diskutuoti dėl galimybės suteikti asmenims teisę konstituciniu skundu ginčyti ir teismų sprendimų konstitucingumą. Taip pat teigiama, kad, įtvirtinus siauresnę konstitucinio skundo koncepciją, verčiau turėtų būti kreipiamas dėmesys į tai, kad kiti konstitucinio skundo modelį apibūdinantys elementai dar labiau nesusiaurintų asmens galimybių ginti savo galimai pažeistas teises Konstituciniame Teisme.

Trečia, tokia konstitucinių skundų priimtimumo statistika gali rodyti ir tai, kad Konstitucinis Teismas gana griežtai taiko konstitucinių skundų atsisakymo ir grąžinimo pagrindus. Manytina, kad esant siauresniam konstitucinio skundo modeliui Teismas tam tikrais atvejais galėtų stengtis priimti nagrinėti daugiau konstitucinių skundų, pavyzdžiui, dažniau taikyti skundų trūkumų pašalinimo institutą, ne taip griežtai interpretuoti skundų priimtimumo sąlygas. Dabartinė skundų priimtimumo statistika gali kelti abejonių dėl Lietuvos konstitucinio skundo modelio ir jo taikymo praktikos efektyvumo, t. y. ar Konstitucijoje ir KTĮ nustatyti reikalavimai konstituciniams skundams kartais nėra interpretuojami pernelyg formaliai. Šiame kontekste paminėtinas 2020 m. EŽTT priimtas svarbų sprendimas, susijęs su skundų priimtimumu Portugalijos Konstituciniame Teisme. Šiame sprendime EŽTT rado teisės į veiksmingą teisinės gynybos priemonę pažeidimą, nes atsisakymas nagrinėti konstitucinius skundus Konstituciniame Teisme buvo pripažintas pernelyg formalistiškas⁶⁷⁰. EŽTT nusprendė, kad Konstitucinio Teismo sprendimuose dėl priimtimumo pateikiami formalūs argumentai neproporcingai apribojo pareiškėjų teisę į jų konstitucinių skundų nagrinėjimą iš esmės.

Vis dėlto svarbu paminėti, kad tokia skundų priimtimumo statistika nėra kuo nors išskirtinė kaimyninių Latvijos ir Lenkijos, kuriose taip pat veikia norminis individualaus konstitucinio skundo institutas, kontekste. Šiose valstybėse, kaip ir Lietuvoje, per metus sulaukiama apie 200–300

669 *Ibid.*

670 Europos Žmogaus Teisių Teismo 2020 m. kovo 31 d. sprendimas byloje *Dos Santos Calado ir kiti prieš Portugaliją*, pareiškimų Nr. 55997/14, Nr. 68143/16, Nr. 78841/16 ir Nr. 3706/17.

asmenų prašymų, iš kurių priimama nagrinėti vidutiniškai 5–15 procentų. Ilgainiui gaunamų prašymų skaičius linkęs kiek mažėti, o skundų priimtimumas – augti⁶⁷¹.

11.3.6.2. Laikinosios apsaugos priemonės

EŽTT yra konstatavęs, kad tais atvejais, kai tam tikrų priemonių padariniai būtų neištaisomi, konstitucinis teismas turi turėti įgaliojimus sustabdyti tokių priemonių vykdymą⁶⁷². Venecijos Komisija pabrėžia, kad ginčijamo norminio ir / arba individualaus akto įgyvendinimo sustabdymas yra būtinas principo, kuriuo siekiama užtikrinti, kad asmenys būtų apsaugoti nuo nepataisomos žalos, pratęsimas. Būtent konstitucinis teismas turi nuspręsti, ar taikyti tokį sustabdymą⁶⁷³.

Teisės akto galiojimo sustabdymas. Teisės akto galiojimo sustabdymo institutas mokslo doktrinoje ir Venecijos Komisijos studijose yra priskiriamas prie konstitucinių teismų naudojamų laikinųjų apsaugos priemonių, kurių paskirtis apibūdinama siekiu užskirsti kelią tam tikriems neigiamais padariniams, kurių nebūtų galima ištaisyti vėliau konstatuojant, jog teisės aktas yra antikonstitucinis.

Tačiau Lietuvos konstitucinės justicijos modelyje nėra numatyta galimybė sustabdyti ginčijamą norminį teisės aktą nagrinėjant konstitucinius skundus. Konstitucijos 106 straipsnio penktojoje dalyje nustatyta, kad Respublikos Prezidento teikimas Konstituciniam Teismui ar Seimo nutarimas ištirti, ar aktas sutinka su Konstitucija, sustabdo šio akto galiojimą. Dabar galiojančios redakcijos KTĮ 26 straipsnyje nustatyta, kad, gavus atitinkamą Respublikos Prezidento teikimą ar Seimo nutarimą, ne vėliau kaip per tris dienas turi būti nuspręsta, ar priimti prašymą nagrinėti; jei prašymas priimamas nagrinėti, Konstitucinio Teismo pirmininkas tuoj pat apie tai paskelbia Konstitucinio Teismo interneto svetainėje ir Teisės aktų registro tvarkytojui pateikia pranešimą, kuriame nurodo tikslų ginčijamo akto pavadinimą, jo priėmimo datą ir

671 Individualus konstitucinis skundas: kokios tendencijos ir ką jos sako apie Lietuvą. Prieiga per internetą: INFOLEX.LT > Individualus konstitucinis skundas: kokios tendencijos ir ką jos sako apie Lietuvą? [žiūrėta 2021 m. gruodžio 22 d.].

672 Europos Žmogaus Teisių Teismo 2002 m. vasario 6 d. sprendimas byloje *Čonka prieš Belgiją*, pareiškimo Nr. 51564/99.

673 EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Study on individual access <...>*.

tai, kad pagal Konstitucijos 106 straipsnį minėto akto galiojimas sustabdomas nuo šio pranešimo oficialaus paskelbimo Teisės aktų registre dienos iki Konstitucinio Teismo nutarimo dėl šios bylos paskelbimo⁶⁷⁴.

Pastarųjų metų Konstitucinio Teismo jurisprudencija šio instituto taikymo klausimu teisininkų bendruomenėje ir viešojoje erdvėje itin plačiai aptariama⁶⁷⁵. Diskutuojama įvairiais klausimais. Ką konkrečiai reiškia šis institutas? Kokius teisinius padarinius sukelia teisės akto galiojimo sustabdymas? Pagaliau, kodėl būtent tik Respublikos Prezidento ir Seimo kreipimaisi dėl teisės akto konstitucingumo stabdo teisės akto galiojimą? Kodėl tokių padarinių nesukelia kitų subjektų kreipimaisi?⁶⁷⁶

Probleminiai šio instituto taikymo aspektai Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje plačiau aptarti kitoje monografijos autorės publikacijoje, todėl čia nebus aptariami. Apibendrintai galima konstatuoti, kad Konstitucinis Teismas savo jurisprudencijoje atskleisdamas šio instituto turinį akcentuoja tai, ko teisės akto galiojimo sustabdymas institutas nereiškia ar neapima. Tačiau šio teismo jurisprudencijoje dar nėra aiškiai atskleista, kas į šio instituto turinį įeina.

Vis dėlto individualaus konstitucinio skundo, kaip efektyvaus žmogaus teisių gynimo instituto, kontekste reikia pažymėti, kad minėtos problemos suteikia pagrindą samprotauti dėl jų reglamentuojančio teisinio reguliavimo pagrįstumo ir svarstyti jo tobulinimo galimybes.

Pirma, Lietuvos konstitucinės justicijos modelyje Konstitucinis Teismas neturi diskrecijos teisės akto galiojimo sustabdymo instituto klausimu:

674 Šis KTĮ straipsnis keistas net 5 kartus. Plačiau apie tai: PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. Teisės akto galiojimo sustabdymas Lietuvos konstitucinės justicijos modelyje. *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Iuridica*, 2020, t. 93, p. 89–103.

675 ŠILEIKIS, E. *Konstitucija ir absurdas: F. Kafkos „procesas“ LAT teisėjos Rudėnaitės situacijoje*. Prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/news/ringas/lit/egidijus-sileikis-konstitucija-ir-absurdas-f-kafkosprocesas-lat-teisejos-rudenaites-situacijoje.d?id=84456465> [žiūrėta 2022 m. balandžio 21 d.]; VAIČAITIS, V. *Konstituciniai pamąstymai apie teisinę situaciją dėl Aukščiausiojo Teismo pirmininko pareigų*. Prieiga per internetą: <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/nuomones/vaidotas-a-vaicaitiskonstituciniai-pamastymai-apie-teisine-situacija-del-auksciausiojo-teismo-pirmininko-pareigu-18-1334950?copied> [žiūrėta 2022 m. balandžio 21 d.]; *Rudėnaitė paprašė Konstitucinio Teismo išaiškinimo dėl grįžimo į darbą*. <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/rudenaite-paprased-konstitucinio-teismo-isaiskinimo-del-grizimoi-darba.d?id=84320039> [žiūrėta 2022 m. balandžio 21 d.].

676 Plačiau apie probleminius šio instituto taikymo aspektus Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje: PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. Teisės akto galiojimo sustabdymas <...>.

gavus atitinkamą Respublikos Prezidento teikimą ar Seimo nutarimą, jei prašymas priimamas nagrinėti, Konstitucinio Teismo pirmininkas Teisės aktų registro tvarkytojui pateikia pranešimą, kuriame nurodo tikslų ginčijamo akto pavadinimą, jo priėmimo datą ir tai, kad pagal Konstitucijos 106 straipsnį minėto akto galiojimas sustabdomas. Venecijos Komisijos nuomone, teisę nuspręsti, ar taikyti tokią priemonę, turėtų turėti patys konstituciniai teismai. Diskrecijos laisvė šiuo klausimu palikta, *inter alia*, Austrijos, Albanijos, Armėnijos, Belgijos, Bosnijos-Hercegovinos, Kroatijos, Gruzijos, Vokietijos, Lenkijos, Serbijos, Slovėnijos, Ispanijos konstituciniams teismams⁶⁷⁷.

Antra, diskutuotinas ir kitas šio instituto elementas, t. y. kodėl būtent tik Seimo ir Respublikos Prezidento kreipimaisi sukelia tokius teisinius padarinius – stabdo ginčijamo akto galiojimą? Kodėl tokių teisinių padarinių nesukelia 1/5 Seimo narių grupės, teismų ar Vyriausybės kreipimaisi į Konstitucinį Teismą? O nuo 2019 m. ir Konstitucijos 106 straipsnio ketvirtojoje dalyje nurodytų asmenų prašymai? Juk Konstituciniam Teismui pripažinus, kad atitinkamoje konstitucinės justicijos byloje ginčijamas teisės aktas prieštarauja Konstitucijai ar kitam aukštesnės galios teisės aktui, tokio nutarimo teisiniai padariniai bus vienodi, nesvarbu, kuris subjektas inicijavo teisės akto konstitucingumo patikrą.

Vis dėlto manytina, kad, atsižvelgiant į šio instituto prasmę ir paskirtį, tikrai ne subjektai, kurie kreipėsi dėl tam tikro akto konstitucingumo, turėtų lemti teisės akto galiojimo sustabdymo poreikį. Taigi, šio instituto taikymas neturėtų būti diferencijuojamas pagal subjektus, kurie kreipėsi dėl teisės akto konstitucingumo.

Trečia, grįžtant prie padarinių, kurių siekiama išvengti pasitelkiant teisės akto galiojimo sustabdymo institutą, siūlytina, kad kriterijus, lemiantis teisės akto galiojimo sustabdymo poreikį, turėtų būti tam tikri neigiami padariniai, kurių grėstų ir toliau taikant atitinkamą teisės aktą. Tai yra, kaip minėta pirmojoje šio straipsnio dalyje, tai turėtų būti didelių nepataisomų padarinių grėsmė pareiškėjui ar visuomenei. Pavyzdžiui, Slovakijos Konstitucijos 125 straipsnio 2 dalyje nustatytą teisinį reguliavimą, pagal kurį Konstitucinis Teismas, priėmęs prašymą ištirti teisės akto konstitucingumą, gali sustabdyti ginčijamų teisės aktų, jų dalių arba kai kurių nuostatų galiojimą,

677 EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Study on individual access <...>*.

jeigu tolesnis jų taikymas galėtų pažeisti pagrindines teises ir laisves, jei yra didelė ekonominės žalos arba kitų didelių nepataisomų padarinių grėsmė.

Taigi siūlytina Konstitucijoje ir KTĮ įtvirtintą teisės akto galiojimo sustabdymo institutą modifikuoti atsižvelgiant į tai, kad kriterijus, lemiantis teisės akto galiojimo sustabdymą, turėtų būti tam tikri neigiami padariniai, kurių grėstų ir toliau taikant atitinkamą teisės aktą, bet ne subjektai, padavę prašymą dėl teisės akto konstitucingumo (tokia galimybė svarbi ir individualaus konstitucinio skundo efektyvumo kontekste), taip pat paliekant Konstituciniam Teismui diskrecijos laisvę nuspręsti, kada ši institutą reikia naudoti. Toks reguliavimas labiau užtikrintų dviejų konkuruojančių vertybių: teisinio saugumo principo ir pareiškėjo bei visuomenės apsaugos nuo nepataisomos žalos pusiausvyrą.

Vis dėlto 2019 m. priimant Konstitucijos pataisas, įtvirtinančias konstitucinio skundo institutą, apie poreikį stabdyti teisės akto galiojimą nagrinėjant konstitucinius skundus nepagalvota. Stažuotės Slovėnijos Konstituciniame Teisme metu sužinota, kad teisės akto galiojimo sustabdymo institutas konstitucinių skundų inicijuotose bylose nėra dažnas, bet kartais yra taikomas. Pastaraisiais metais šiuo institutu keletą kartų pasinaudota bylose dėl COVID-19 priemonių konstitucingumo. Pavyzdžiui, gavęs konstitucinį skundą, Slovėnijos Konstitucinis Teismas sustabdė Vyriausybės dekretą, pagal kurį valstybės tarnautojai nuo 2021 m. spalio 1 d. gali ateiti į darbą tik jeigu yra paskiepyti nuo COVID-19 arba persirgę šiuo virusu, galiojimą, kol išnagrinės šią bylą⁶⁷⁸. Sprendime konstatuota, kad, nepaisant labai rimtos epidemiologinės situacijos, potencialiai antikonstitucinės priemonės įgyvendinimas turėtų rimtesnių padarinių. Neatmestina galimybė, kad panaši situacija gali susiklostyti ir Lietuvoje, tačiau Konstitucinis Teismas neturės įgaliojimų sustabdyti tokių ar panašių teisės aktų galiojimo nagrinėdamas konstitucinius skundus.

Teismo sprendimo vykdymo sustabdymas. Lietuvos konstitucinio skundo modelyje buvo įtvirtinta kita laikinoji apsaugos priemonė. KTĮ 67² straipsnyje „Teismo sprendimo vykdymo sustabdymas“ nustatyta bendra taisyklė, kad Konstitucijos 106 straipsnio ketvirtojoje dalyje nurodyto

678 Slovėnijos Respublikos Konstitucinio Teismo 2021 m. rugsėjo 30 d. sprendimas Nr. u-i-210/21. Vėliau Slovėnijos Respublikos Konstitucinio Teismo 2021 m. lapkričio 29 d. sprendimu Nr. u-i-210/21 šis reguliavimas pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai.

asmens prašymo padavimas Konstituciniam Teismui, šio prašymo (jo dalies) priėmimas nagrinėti šio įstatymo nustatyta tvarka nesustabdo teismo sprendimo vykdymo (1 d.). Tačiau, atsižvelgdamas į pareiškėjo pateiktą motyvuotą prašymą sustabdyti teismo sprendimo vykdymą, Konstitucinis Teismas gali sustabdyti teismo sprendimo vykdymą išimtiniais atvejais, kai dėl teismo sprendimo vykdymo būtų neatitaisomai pažeistos pareiškėjo konstitucinės teisės ar laisvės arba kai tai būtina dėl viešojo intereso. Prašymas sustabdyti teismo sprendimo vykdymą turi būti pateiktas kartu su prašymu ištirti, ar teisės aktas atitinka Konstituciją arba įstatymus (2 d.).

Trečiojoje ir ketvirtojoje šio straipsnio dalyse nustatyta, kad, spręsdamas šio straipsnio antrojoje dalyje nurodytą klausimą, Konstitucinis Teismas priima motyvuotą sprendimą. Šis sprendimas priimamas ne vėliau kaip per 10 dienų nuo prašymo ištirti, ar teisės aktas atitinka Konstituciją arba įstatymus, priėmimo nagrinėti Konstituciniame Teisme. Taip pat tai, kad pakartotiniai pareiškėjo prašymai sustabdyti teismo sprendimo vykdymą nepriimami ir nenagrinėjami, išskyrus atvejus, kai paaiškėja naujų aplinkybių.

Konstitucinis Teismas jau pačioje konstitucinio skundo instituto veikimo pradžioje yra konstatavęs, jog KTĮ 67² straipsnyje nustatyta bendra taisyklė, kad Konstitucijos 106 straipsnio 4 dalyje nurodyto asmens prašymo priėmimas Konstituciniame Teisme nesustabdo teismo sprendimo vykdymo, o šiame Konstitucinio Teismo įstatymo straipsnyje įtvirtintas teismo sprendimo vykdymo sustabdymas yra šios bendros taisyklės išimtis, kuri motyvuotu Konstitucinio Teismo sprendimu gali būti taikoma tik tais atvejais, kai dėl teismo sprendimo vykdymo būtų neatitaisomai pažeistos pareiškėjo konstitucinės teisės ar laisvės arba kai tai būtina dėl viešojo intereso⁶⁷⁹.

Pavyzdžiui, Konstitucinis Teismas sprendė pareiškėjo prašymą sustabdyti teismo sprendimo vykdymą, kurį pareiškėjas grindė tuo, kad, vykdant teismo nuosprendį, kuriuo pareiškėjui paskirta laisvės atėmimo bausmė, būtų neatitaisomai pažeistos jo konstitucinės teisės ar laisvės. Pareiškėjas nurodė, kad jam vykdoma laisvės atėmimo bausmė yra paskirta galimai Konstitucijai prieštaraujancio įstatymo pagrindu, todėl yra reali tikimybė, kad pareiškėjo laisvė atimta pažeidžiant Konstituciją. Su Konstitucija nesuderinamas laisvės atėmimas, pareiškėjo teigimu, vertintinas kaip žmogaus kankinimas ir jo orumo žeminimas⁶⁸⁰.

679 Konstitucinio Teismo 2019 m. spalio 24 d. sprendimas Nr. KT38-A-S27/2019.

680 *Ibid.*

Vis dėlto Konstitucinis Teismas nusprendė, kad pagrindo sustabdyti teismo nuosprendžio vykdymą nėra. Sprendime konstatuota, kad vien aplinkybė, jog vykdoma įsiteisėjusių teismo nuosprendžiu paskirta laisvės atėmimo bausmė, taip pat kitos pareiškėjo nurodytos aplinkybės, kurio mis grindžiamas jo prašymas, nėra pagrindas pripažinti, kad vykdant tokį teismo nuosprendį būtų neatitaisomai pažeistos pareiškėjo konstitucinės teisės ar laisvės. Pažymėtina ir tai, kad jeigu esant pareiškėjo nurodytoms aplinkybėms būtų stabdomas teismo nuosprendžių vykdymas, būtų ne tik paneigtas KTĮ 67² straipsnyje nustatytas teismo sprendimo vykdymo sustabdymo išimtinumas, bet ir sudarytos prielaidos kiekvieną kartą, priėmus Konstitucijos 106 straipsnio 4 dalyje nurodyto asmens prašymą (su kuriuo kartu pateiktas atitinkamas prašymas sustabdyti teismo sprendimo vykdymą), nevykdyti įsiteisėjusių teismo nuosprendžių.

Kitų pareiškėjų prašymų sustabdyti teismo sprendimo vykdymą Konstitucinis Teismas taip pat netenkinio⁶⁸¹. Pareiškėjai savo prašymą sustabdyti teismų sprendimų ir antstolio pranešimo vykdymą iš esmės grindžia tuo, kad pareiškėjų iškeldinimas iš jų gyvenamųjų patalpų neišvengiamai bus susijęs su didelėmis persikėlimo sąnaudomis, taip pat tuo, kad viena iš pareiškėjų yra kandidatė į Lietuvos Respublikos Seimo narius ir jai taikoma Seimo rinkimų įstatymo 49 straipsnio 1 dalyje numatyta kandidato į Seimo narius neliečiamybė.

Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad vien tos aplinkybės, jog dėl iškeldinimo iš gyvenamosios patalpos suteikiant kitą gyvenamąją patalpą pareiškėjai patirs persikėlimo išlaidų, o vienas iš iškeldinamų asmenų yra kandidatas į Seimo narius, nėra pagrindas pripažinti, kad, vykdant tokius teismų sprendimus, būtų neatitaisomai pažeistos pareiškėjų konstitucinės teisės ar laisvės ar kad stabdyti šių teismų sprendimų vykdymą būtina dėl viešojo intereso. Teismas taip pat atkreipė dėmesį į tai, kad jeigu esant pareiškėjų nurodytoms aplinkybėms būtų stabdomas teismų sprendimų vykdymas, būtų paneigtas KTĮ 67² straipsnyje nustatytas teismo sprendimo vykdymo sustabdymo išimtinumas. Teismas taip pat pabrėžė, kad pagal KTĮ 67² straipsnį gali būti stabdomas teismų sprendimų vykdymas. Atsižvelgiant į tai, konstatavo, kad nėra pagrindo svarstyti pareiškėjų prašymo stabdyti antstolio pranešimo vykdymą.

681 Konstitucinio Teismo 2020 m. rugsėjo 16 d. sprendimas Nr. KT169-A-S155/2020.

Teismo sprendimo vykdymo sustabdymo institutas nagrinėjant konstitucinius skundus yra neabejotinai svarbi priemonė, prisidedanti prie konstitucinio skundo instituto efektyvumo. Ji gali būti panaudota kaip instrumentas, padedantis užkirsti kelią neatitaisomam pareiškėjo konstitucinių teisių ir laisvių pažeidimui. Vis dėlto Konstitucinis Teismas dar nėra patenkinęs prašymų dėl teismo sprendimo vykdymo sustabdymo. Atsisakydamas tenkinti tokius prašymus Teismas linkęs pabrėžti šio instituto išimtinumą. Konstitucinis Teismas nepripažino, kad pareiškėjų konstitucinės teisės ar laisvės gali būti neatitaisomai pažeistos nei paskirta laisvės atėmimo bausme, nei iškeldinant iš gyvenamosios patalpos ir suteikiant kitas patalpas. Kol kas nėra aišku, kokios aplinkybės Teismo būtų laikomos sudarančiomis prielaidas neatitaisomam konstitucinių žmogaus teisių ir laisvių pažeidimui arba sudarančiomis poreikį stabdyti teismo sprendimo vykdymą dėl viešojo intereso.

11.3.6.3. Prašymų sujungimas ir išskyrimas

Iki 2011 m. pabaigos KTĮ 41 straipsnyje buvo įtvirtinta galimybė sujungti prašymus į vieną bylą tik tais atvejais, kai yra du ar daugiau prašymų ištirti to paties teisės akto atitiktį Konstitucijai. Į tokį šiame straipsnyje nustatyto teisinio reguliavimo nepakankamumą buvo atkreipiamas dėmesys ir mokslinėse publikacijose⁶⁸². Tačiau KTĮ 41 straipsnis buvo pakeistas ir papildytas dar iki konstitucinio skundo instituto veikimo pradžios – 2011 m. pabaigoje priimtomis KTĮ pataisomis⁶⁸³.

Dabar galiojančios redakcijos KTĮ 41 straipsnyje „Prašymų išskyrimas ir sujungimas“ nustatyta, kad Konstituciniame Teisme gautas prašymas iki teismo nagrinėjimo pradžios gali būti išskirtas į atskiras bylas, jeigu pareiškėjas prašo ištirti kelių teisės aktų ar kelių nuostatų atitiktį Konstitucijai ar įstatymams. Konstitucinis Teismas, nustatęs, kad yra du ar daugiau prašymų ištirti to paties teisės akto ar susijusių teisės aktų atitiktį Konstitucijai ar įstatymams, iki teismo nagrinėjimo pradžios gali juos sujungti į vieną bylą. Šiais atvejais Konstitucinis Teismas priima motyvuotus sprendimus.

Taigi šiais pakeitimais numatyta galimybė ne tik sujungti prašymus į vieną bylą (kaip buvo nustatyta ankstesnėje šio straipsnio redakcijoje), bet

682 KŪRIS, E. Konstitucinės justicijos proceso <...>, p. 19.

683 Konstitucinio Teismo įstatymo 27, 41, 44 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir įstatymo papildymo 53¹ straipsniu įstatymas. *Žin.*, 2011, Nr. 154-7262.

ir iki teismo nagrinėjimo pradžios išskirti prašymą į atskiras bylas, taip pat nustatyta galimybė sujungti prašymus ir dėl susijusių teisės aktų atitikties Konstitucijai. Šis pakeitimas vertintinas teigiamai, kaip išplečiantis galimybes spartinti konstitucinės justicijos bylų nagrinėjimą ir tam tikrais atvejais leidžiantis nuodugniau ir kompleksiskai išnagrinėti tam tikrą problemą. Prašymų sujungimas ir išskyrimas taip pat reglamentuotas KTR 83, 87, 94, 95, 96 punktuose.

Šiame kontekste reikėtų paminėti, kad ir iki minėtų pakeitimų priėmimo Konstitucinis Teismas šio straipsnio nuostatų neaiškino pažodžiui, t. y. Konstitucinis Teismas sujungdavo į vieną bylą ne vien prašymus dėl to paties teisės akto konstitucingumo, bet ir dėl kitų susijusių aktų konstitucingumo⁶⁸⁴. Taigi tai yra dar vienas pavyzdys, kaip atitinkama susiformavusi Konstitucinio Teismo procesinė praktika vėliau įtvirtinama KTĮ.

Paminėtina, kad prašymų sujungimo institutu jau buvo pasinaudota ir nagrinėjant konstitucinius skundus. Konstitucinio Teismo 2021 m. sausio 21 d. sprendimu du konstituciniai skundai sujungti į vieną bylą ir jai suteiktas numeris 2-A/2020-3-A/2020⁶⁸⁵.

Apskritai prašymų sujungimo praktika Konstituciniame Teisme naudojama labai plačiai. Pavyzdžiui, iš 22 2015 m. priimtų Konstitucinio Teismo nutarimų net septyniuose paminėta, kad iki Konstitucinio Teismo posėdžio Konstitucinio Teismo sprendimu atitinkami prašymai buvo sujungti į vieną bylą⁶⁸⁶.

Tačiau galimybė išskirti prašymą į atskiras bylas naudojama itin retai⁶⁸⁷. Dar nebuvo ir konstitucinių skundų, kuriuos Teismas būtų išskyręs į atskiras bylas.

684 Pvz., žr.: Konstitucinio Teismo 2008 m. kovo 20 d. nutarimą. *Žin.*, 2008, Nr. 34-1224, atitaisyimas – 2008-04-17, Nr. 44.

685 Konstitucinio Teismo 2021 m. kovo 4 d. sprendimas Nr. KT36-A-N2/2021.

686 Konstitucinio Teismo 2015 m. gruodžio 30 d. nutarimas. *TAR*, 2015-12-30, Nr. 21030; Konstitucinio Teismo 2015 m. lapkričio 19 d. nutarimas. *TAR*, 2015-11-19, Nr. 18423; Konstitucinio Teismo 2015 m. spalio 29 d. nutarimas. *TAR*, 2015-11-19, Nr. 18423; Konstitucinio Teismo 2015 m. liepos 9 d. nutarimas. *TAR*, 2015-07-09, Nr. 11196; Konstitucinio Teismo 2015 m. birželio 11 d. nutarimas. *TAR*, 2016-01-01, Nr. 1. Konstitucinio Teismo 2015 m. gegužės 14 d. nutarimas. *TAR*, 2015-05-15, Nr. 7361; Konstitucinio Teismo 2015 m. balandžio 3 d. nutarimas. *TAR*, 2015-04-03, Nr. 5147.

687 Plačiau apie tai: PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. Konstitucinės justicijos proceso <...>, p. 352–353.

11.3.6.4. Prašymų atšaukimas

Iki 2019 m. KTĮ 68 straipsnyje buvo nustatyta, kad Konstitucinio Teismo pirmininko sutikimu prašymą ištirti teisės akto atitikimą Konstitucijai gali atšaukti jį padavusi institucija tol, kol ta byla nepaskirta nagrinėti teisminiame posėdyje. 2019 m. įtvirtinus konstitucinio skundo institutą šis straipsnis papildytas, nustatant, kad prašymą gali atšaukti ir Konstitucijos 106 straipsnio ketvirtojoje dalyje nurodytas asmuo.

Paminėtina, kad savo sutikimą atšaukti prašymą Konstitucinio Teismo pirmininkas išreiškia priimdamas potvarkius dėl sutikimo atšaukti prašymą. Taigi Konstitucinio Teismo pirmininkui prašymų atšaukimo srityje suteikta ganėtinai plati diskrecijos laisvė.

Pažymėtina, kad dar iki konstitucinio skundo įvedimo galimybe atšaukti prašymus pareiškėjai naudojosi ganėtinai retai. Pavyzdžiui, 2000–2015 m. priimti 8 Konstitucinio Teismo pirmininko potvarkiai⁶⁸⁸ dėl sutikimo atšaukti prašymą⁶⁸⁹. Prašymo atšaukimo institutu buvo pasinaudota ir nagrinėjant konstitucinius skundus. Konstitucinio Teismo 2020 m. veiklos metiniame pranešime teigiama, kad vienas iš tais metais pateiktų individualių konstitucinių skundų pareiškėjo buvo atšauktas⁶⁹⁰.

Diskutuotina, ar kiekvienu atveju toks prašymas tikrai yra pagrindas nutraukti ir pradėtą teiseną Konstituciniame Teisme (ypač, kai prašymas jau priimtas ir byla pradėta rengti Konstitucinio Teismo posėdžiui, tyrimas gali būti jau gerokai pasistūmėjęs), konstituciniame skunde kelti klausimai gali būti aktualūs ne tik pareiškėjo (galimai) pažeistų teisių kontekste, bet turėti daug platesnę reikšmę. Tačiau, kaip minėta, Konstitucinio Teismo pirmininkas turi galimybę neduoti sutikimo atšaukti prašymo, taigi šiuo požiūriu KTĮ 68 straipsnyje nustatytas teisinis reguliavimas yra pagrįstas.

688 Konstitucinio Teismo pirmininko 2015 m. balandžio 30 d. potvarkis Nr. 2B-22; Konstitucinio Teismo pirmininko 2015 m. balandžio 30 d. potvarkis Nr. 2B-21; Konstitucinio Teismo pirmininko 2015 m. kovo 3 d. potvarkis Nr. 2B-9; Konstitucinio Teismo pirmininko 2013 m. gruodžio 24 d. potvarkis Nr. 2B-102; Konstitucinio Teismo pirmininko 2007 m. liepos 4 d. potvarkis Nr. 2B-80; Konstitucinio Teismo pirmininko 2005 m. kovo 16 d. potvarkis Nr. 2B-23; Konstitucinio Teismo pirmininko 2004 m. balandžio 13 d. potvarkis Nr. 2B-65; Konstitucinio Teismo pirmininko 2003 m. rugpjūčio 11 d. potvarkis Nr. 2B-69.

689 Plačiau apie tai: PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. Konstitucinės justicijos proceso <...>, p. 353–355.

690 Konstitucinio Teismo 2020 m. metinis veiklos <...>.

Galima kelti klausimą, ar nepažeidžiamas Konstitucinio Teismo kolegialumo principas dėl to, kad sutikimo atšaukti prašymą teisė suteikta vien Konstitucinio Teismo pirmininkui, bet ne visam Konstituciniam Teismui, tačiau, galvojant apie konstitucinės justicijos proceso operatyvumą, tokios teisės suteikimas išimtinai Konstitucinio Teismo pirmininkui pateisinamas.

II.3.6.5. Posėdžio forma

Iki 2011 m. pabaigos visos konstitucinės justicijos bylos galėjo būti nagrinėjamos tik žodinio proceso tvarka. Galimybė bylas dėl teisės aktų konstitucingumo nagrinėti ir rašytinio proceso tvarka atsirado 2011 m. pabaigoje priėmus atitinkamas KTĮ pataisas⁶⁹¹, kuriomis siekta paspartinti konstitucinės justicijos bylų nagrinėjimą, užtikrinti operatyvesnę konstitucinį teisminį procesą⁶⁹².

Rašytinis procesas yra ganėtinai plačiai paplitęs Europos konstitucinės justicijos institucijose, tačiau tikrai negalima konstatuoti, kad bylų nagrinėjimas rašytinio proceso tvarka yra būdingas konstitucinės justicijos institucijų bruožas⁶⁹³. Žodinio proceso pranašumas yra tiesioginė požiūrių konfrontacija ir tai, kad kartais šalims paprasčiau išreikšti savo poziciją žodžiu, kita vertus, žodinis procesas paprastai paprastai trunka daugiau laiko. Venecijos Komisijos nuomone, konstituciniams teismams turėtų būti suteikta galimybė bylas nagrinėti ne vien žodinio proceso tvarka, nes tai padeda užtikrinti efektyvesnę konstitucinės justicijos procesą (taupomas laikas ir išlaidos)⁶⁹⁴.

Europos valstybių konstituciniuose teismuose esama skirtingų bylų nagrinėjimo formų derinimo būdų: 1) bylos nagrinėjamos tik žodinio proceso tvarka (Italija); 2) bylos nagrinėjamos tik rašytinio proceso tvarka (Vengrija ir Portugalija); 3) derinamos abi bylų nagrinėjimo formos (pvz., Albanija, Austrija, Čekija, Slovėnija, Vokietija)⁶⁹⁵. Kai kuriose valstybėse,

691 Konstitucinio Teismo įstatymo 27, 41, 44 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir įstatymo papildymo 53¹ straipsniu įstatymas. *Žin.*, 2011, Nr. 154-7262.

692 Aiškinamasis raštas. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=404623&p_query=&p_tr2=2> [žiūrėta 2021 m. spalio 16 d.].

693 EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY FOR LAW. *Comments on the introduction of a written procedure at the Constitutional Court of the Russian Federation*, 2004. Prieiga per internetą: <[http://www.venice.coe.int/docs/2004/CDL\(2004\)075-e.pdf](http://www.venice.coe.int/docs/2004/CDL(2004)075-e.pdf)> [žiūrėta 2021 m. birželio 2 d.]

694 EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Study on individual access <...>*.

695 *Ibid.*

nors yra numatytos abi bylos nagrinėjimo formos, tačiau iš tikrųjų visos bylos nagrinėjamos rašytinio proceso tvarka. Pavyzdžiui, stažuočių Slovėnijos ir Vengrijos konstituciniuose teismuose metu sužinota, kad pastaraisiais metais visos bylos nagrinėjamos tik rašytinio proceso tvarka, šią tendenciją paskatino ir COVID-19 pandemija.

Lietuva priklauso trečiai valstybių grupei – konstitucinės justicijos bylos gali būti nagrinėjamos žodinio ir rašytinio proceso tvarka. KTĮ 44 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad Konstitucinis Teismas, nagrinėdamas bylą žodinio proceso tvarka, privalo tiesiogiai ištirti įrodymus: išklausti dalyvaujančių byloje asmenų, specialistų paaiškinimus, liudytojų parodymus, ekspertų išvadą, susipažinti su rašytiniais įrodymais ir apžiūrėti kitus įrodymus, o nagrinėdamas bylą rašytinio proceso tvarka, – ištirti rašytinius dalyvaujančių asmenų, specialistų paaiškinimus, ekspertų išvadą, kitus rašytinius įrodymus.

Iki 2019 m. KTĮ pakeitimų šio įstatymo 53(1) straipsnio „Bylos nagrinėjimas rašytinio proceso tvarka“ 1 ir 2 dalyse buvo nustatyta, kokiais atvejais byla gali būti nagrinėjama rašytinio proceso tvarka: 1) bylą teisminiam nagrinėjimui rengiantis teisėjas tvarkomajame posėdyje turi pasiūlyti priimti sprendimą skirti nagrinėti bylą rašytinio proceso tvarka; 2) Konstitucinio Teismo motyvuotu sprendimu byla gali būti nagrinėjama rašytinio proceso tvarka, jeigu iki šio sprendimo priėmimo dalyvaujantys byloje asmenys raštu nepateikia prašymo nagrinėti bylą viešame Konstitucinio Teismo posėdyje žodinio proceso tvarka.

Paminėtina, kad iki 2015 m. rugsėjo 1 d. galiojusioje KTĮ 53(1) straipsnio 3 dalies redakcijoje buvo nustatytas pakankamai ilgas terminas (14 dienų iki teismo posėdžio pradžios), kada byloje dalyvaujantiems asmenims turi būti pranešta apie sprendimą skirti nagrinėti bylą rašytinio proceso tvarka. Tai trukdė rašytinio proceso galimybe naudotis kaip proceso greičiui skatinančia priemone, nes bylas nagrinėjant žodinio proceso tvarka teismo šaukimai į posėdį dalyvaujantiems byloje asmenims turi būti išsiųsti ne vėliau kaip prieš 7 dienas iki posėdžio pradžios (KTĮ 42 str. 3 d.), dėl šios priežasties Konstitucinis Teismas dažnai rinkdavosi bylą nagrinėti žodinio proceso tvarka, norėdamas greičiau pradėti teisminį bylos nagrinėjimą. Tačiau 2015 m. rugsėjo 1 d. įsigaliojusiomis KTĮ pataisomis šis terminas sutrumpintas iki 7 kalendorinių dienų ir kliūčių naudotis rašytinio proceso galimybe siekiant proceso greičiui nebeliko.

Bylos nagrinėjimą rašytinio proceso tvarka detalizuojančios KTR nuostatos (122–126 p.) buvo priimtoms tik 2015 m. rugpjūčio 31 d. patvirtinus

naujos redakcijos KTR. Šiomis KTR nuostatomis buvo reglamentuoti kai kurie klausimai, kurie nebuvo visiškai aiškūs vien iš KTĮ 53(1) straipsnio nustatyto teisinio reguliavimo⁶⁹⁶.

Nors rašytinio proceso galimybės įvedimo konstitucinės justicijos procese pradžioje ja buvo naudojama gana nedrąsiai (2012 m. šioje teisenoje 12 konstitucinės justicijos bylų buvo išnagrinėta žodinio proceso tvarka ir tik 6 rašytinio proceso tvarka), tačiau vėlesniais metais šia galimybe buvo naudojama vis dažniau: 2013 m. 14 konstitucinės justicijos bylų prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai teisenoje buvo išnagrinėtos žodinio proceso tvarka ir 11 bylų – rašytinio proceso tvarka, 2014 m. jau tik 5 konstitucinės justicijos bylos išnagrinėtos žodinio proceso tvarka ir net 11 bylų – rašytinio proceso tvarka, 2015 m. 7 bylų – žodinio proceso tvarka, 15 bylų – rašytinio proceso tvarka⁶⁹⁷. Tolydžio konstitucinės justicijos procese dominuojanti teismo posėdžio forma tapo rašytinė.

Taigi 2019 m. KTĮ pakeitimais, kuriais, be kita ko, buvo detalizuota konstitucinio skundo pateikimo ir nagrinėjimo tvarka⁶⁹⁸, ši tendencija įtvirtinta ir įstatyminiu lygmeniu. Šiuo metu galiojančioje KTĮ 53 (1) straipsnio redakcijoje nustatyta, kad byla nagrinėjama rašytinio proceso tvarka, išskyrus atvejus, kai Konstitucinis Teismas nusprendžia, jog yra būtinas žodinis bylos nagrinėjimas.

Po šių KTĮ pakeitimų 2019 m. atitinkamai pakeistos ir papildytos posėdžio formą reglamentuojančios KTR nuostatos. Pavyzdžiui, nustatyta, kad byla nagrinėjant rašytinio proceso tvarka, dalyvaujantys byloje asmenys ir jų atstovai apie Konstitucinio Teismo posėdžio laiką ir vietą informuojami Konstitucinio Teismo pranešimu ne vėliau kaip likus 7 dienoms iki posėdžio pradžios. Bylą nagrinėjant žodinio proceso tvarka, apie Konstitucinio Teismo posėdžio laiką ir vietą Konstitucijos 106 straipsnio pirmojoje, antrojoje ir trečiojoje dalyje nurodyti subjektai informuojami Konstitucinio Teismo pranešimu, o jų atstovai ir Konstitucijos 106 straipsnio ketvirtojoje dalyje nurodyti asmenys bei jų atstovai – Teismo šaukimu ne vėliau kaip

696 Plačiau apie tai žr. PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. Konstitucinės justicijos proceso <...>, p. 362–368.

697 Nuorodos į konkrečius Konstitucinio Teismo nutarimus: PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. Konstitucinės justicijos proceso <...>, p. 366.

698 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo Nr. I-67 3, 13, 24, 28, 31, 32, 39, 40, 46, 48, 49, 53, 61, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 76, 84, 86, 88 straipsnių pakeitimo ir įstatymo papildymo 671 ir 672 straipsniais įstatymas. TAR, 2019-07-26, Nr. 12391.

likus 7 dienoms iki posėdžio pradžios. Šaukime nurodoma, kad dalyvaujančių byloje asmenų ir jų atstovų neatvykimas į Teismo posėdį nėra kliūtis nagrinėti bylą, priimti nutarimą ar išvadą ir kitus sprendimus, nebent Konstitucinis Teismas nusprendžia kitaip (KTR 108 p.).

KTR taip pat nustatyta, kad rengiantis bylą Konstitucinio Teismo teisėjas, manydamas, kad byla tinkamai parengta teisminiam posėdžiui ir kad yra pakankamas pagrindas ją nagrinėti rašytinio proceso tvarka, vadovaudamasis KTĮ 27 straipsnio antrosios dalies 6 punktu, išsiunčia bylos medžiagą dalyvaujantiems byloje asmenims (KTR 122 p.). Bylą teisminiam nagrinėjimui rengiančio teisėjo siūlymu, taip pat atsižvelgdamas į dalyvaujančių byloje asmenų prašymus, Konstitucinis Teismas gali priimti motyvuotą sprendimą skirti nagrinėti bylą žodinio proceso tvarka. Dalyvaujančių byloje asmenų prašymai Konstituciniam Teismui nagrinėti bylą žodinio proceso tvarka gali būti pateikiami iki Konstitucinio Teismo sprendimo skirti bylą nagrinėti teisminiame posėdyje priėmimo (KTR 123 p.).

Taigi dalyvaujančių asmenų prašymai (taip pat ir konstitucinį skundą pateikusių pareiškėjų) Konstitucinio Teismo neįpareigoja nagrinėti bylos žodinio proceso tvarka. Iki šiol visos išnagrinėtos konstituciniu skundu inicijuotos bylos išnagrinėtos rašytinio proceso tvarka⁶⁹⁹. Galima diskutuoti, ar tokiu būdu nėra per daug ribojamos konstitucinį skundą pateikusių asmens galimybės išreikšti savo poziciją žodžiu. Ir ar siekiant proceso efektyvumo ir greitumo rašytinio proceso dominavimu nėra paneigiamas rungimosi principas?

Venecijos Komisijos nuomone, teismas turėtų suteikti pareiškėjui galimybę pasisakyti tais atvejais, kai konstitucinis skundas teikiamas dėl teismo sprendimo⁷⁰⁰. Vis dėlto lyginamojoje teisėtyroje pripažįstama, kad konsti-

699 Konstitucinio Teismo 2020 m. kovo 18 d. nutarimas. *TAR*, 2020, Nr. 5659; Konstitucinio Teismo 2020 m. rugsėjo 11 d. nutarimas. *TAR*, 2020, Nr. 19129; Konstitucinio Teismo 2021 m. kovo 4 d. nutarimas. *TAR*, 2021, Nr. 4528; Konstitucinio Teismo 2021 m. kovo 19 d. nutarimas. *TAR*, 2021, Nr. 5546; Konstitucinio Teismo 2021 m. balandžio 14 d. nutarimas. *TAR*, 2021, Nr. 7723; Konstitucinio Teismo 2021 m. liepos 16 d. nutarimas. *TAR*, 2021, Nr. 16058; Konstitucinio Teismo 2021 m. rugsėjo 28 d. nutarimas. *TAR*, 2021, Nr. 20273; Konstitucinio Teismo 2021 m. lapkričio 9 d. nutarimas. *TAR*, 2021, Nr. 23240; Konstitucinio Teismo 2021 m. gruodžio 22 d. nutarimas. *TAR*, 2021-12-22, Nr. 26640; Konstitucinio Teismo 2021 m. gruodžio 30 d. nutarimas. *TAR*, 2021-12-30, Nr. 27683.

700 EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Revised report* <...>.

tuciniai teismai gali atsisakyti žodinio nagrinėjimo byloje, kuriose žodinis nagrinėjimas nelabai prisidėtų prie teismo sprendimo priėmimo arba jei nėra kitų svarbių interesų. Venecijos Komisija pabrėžia, kad rašytinis procesas konstituciniuose teismuose yra plačiai paplitęs ir atitinka Europos standartus⁷⁰¹.

Konstituciniai skundai Europos valstybėse taip pat dažniausiai nagrinėjami rašytinio proceso tvarka, kai kiekviena šalis pateikia savo argumentus raštu⁷⁰². Todėl rungimuisi nebūtinai reikia žodinio bylos nagrinėjimo. Manytina, kad Lietuvoje dominuojanti tendencija nagrinėti konstitucinius skundus rašytinio proceso tvarka atitinka europines tendencijas ir nepaneigia rungimosi principo, ypač atsižvelgiant į tai, kad Lietuvos konstitucinės justicijos modelyje yra numatyta galimybė bylas nagrinėti ir žodinio proceso tvarka. KTĮ ir KTR nustatytas teisinis reguliavimas dėl teismo posėdžio formos taip pat atitinka Venecijos Komisijos rekomendacijas, pagal kurias tais atvejais, kai Teismas turi diskrecijos teisę surengti žodinį bylos nagrinėjimą, šį sprendimą turėtų priimti Konstitucinio Teismo teisėjai, o ne Teismo administracija⁷⁰³.

II.3.6.6. Įrodymų tyrimas

Įrodinėjimą konstitucinės justicijos procese daugiausia reglamentuoja KTĮ 34–35 straipsniai, taip pat KTĮ 50 straipsnis „Įrodymų tyrimas“.

KTĮ 34 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta įrodymų konstitucinės justicijos procese samprata: įrodymais pripažįstami bet kokie faktiniai duomenys, kuriais remdamasis Konstitucinis Teismas konstatuoja esant aplinkybių, pagrindžiančių dalyvaujančių byloje asmenų reikalavimus bei atsikirtimus, arba jų nesant. Tačiau kalbant apie įrodymus nagrinėjant prašymus iširti teisės aktų atitiktį Konstitucijai (taip pat ir konstitucinius skundus) kyla probleminių klausimų. Visuotinai sutinkama, kad faktinių aplinkybių

701 EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY FOR LAW. *Opinion on the Draft Federal Constitutional Law “On modifications and amendments to the Federal Constitutional Law on the Constitutional Court of the Russian Federation”*, 2004. Prieiga per internetą: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2004\)035-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2004)035-e) [žiūrėta 2021 m. birželio 2 d.]

702 EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Revised report* <...>.

703 *Ibid.*

tyrimas turi esminę reikšmę nagrinėjant paklausimus dėl išvadų, tačiau kalbant apie faktinių aplinkybių tyrimą nagrinėjant prašymus ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai – bendros nuomonės nėra. Šiame kontekste paminėtinas KTĮ 30 straipsnis, kuriame nustatyta, kad Konstitucinis Teismas tiria ir sprendžia tik teisės klausimus⁷⁰⁴. Tai palieka neaiškumą, ar Konstitucinis Teismas nagrinėdamas šios kategorijos bylas turi apsiriboti teisės klausimų nagrinėjimu ir įrodinėjimu, ar šioje teisenoje turi būti tiriami ir fakto klausimai, faktiniai įrodymai. Teisės mokslo doktrinoje tvirtinama, kad, nagrinėjant bylas dėl teisės aktų teisėtumo, įrodymais laikytini byloje dalyvaujančių asmenų motyvai ir argumentai, susiję su tiriamo teisės akto turinio aiškinimu, jų pasitelkiamos įvairių sričių mokslo žinios, doktrina ir lyginamoji teisė⁷⁰⁵, o teikiant išvadas (išskyrus išvadą dėl tarptautinių sutarčių konstitucingumo) daug didesnę reikšmę turi ir yra laikytinos įrodymais įvairios faktinės aplinkybės. Tačiau ar tikrai faktinės aplinkybės visai neturi jokios reikšmės bylose dėl teisės aktų atitikties Konstitucijai?

Galima išskirti bent kelias aplinkybes, kurios pagrindžia, kad faktų tyrimas gali turėti gana didelę reikšmę ir aptariamojoje teisenoje: 1) vykdant *a posteriori* konstitucinę kontrolę labai svarbu ištirti akto, kurio konstitucingumas ginčijamas, taikymo praktiką; 2) faktiniai duomenys taip pat itin svarbūs nagrinėjant individualių teisės aktų konstitucingumą⁷⁰⁶; 3) faktiniai duomenys turi didelę reikšmę tiriant teisės aktų konstitucingumą pagal Konstitucijoje nustatytą jų priėmimo, pasirašymo, paskelbimo ar įsigalioji-

704 Taip pat pabrėžiama, kad KTĮ 30 str. nuostata „tiria ir sprendžia tik teisės klausimus“ yra: a) pernelyg mįslinga ir negatyvi, savitai primityvi (pernelyg elementari), iš esmės netinkanti nei minėtam įstatymui, nei Teismų įstatymui CPK (BPK); b) draudžia tirti ir spręsti politikos ar tiesiog „teisės politikos“ klausimus, jei jie pagal bylos šalių nurodytas ar Teismo nustatytas aplinkybes akivaizdžiai turi (gali turėti) esminę reikšmę įvertinti atitinkamo tiriamo teisės akto inicijavimo, svarstymo, priėmimo ar promulgavimo, ar „konkreto veiksmo“ konstitucingumą (ŠILEIKIS, E. Aukščiausiasis Teismas prieš Konstitucinį Teismą? Galvosūkis dėl juridinio fakto. *Justitia*, 2006, Nr. 1, p. 25).

705 BIRMONTIENĖ, T. et al. *Lietuvos konstitucinė <...>*, p. 437–442.

706 Pvz., nagrinėdamas konstitucinės justicijos bylą dėl Seimo nutarimo „Dėl G. Vilkelio atleidimo iš Seimo kanclerio pareigų atitikties Konstitucijai, Valstybės tarnybos įstatymui“, Konstitucinis Teismas vertino tokius faktinius duomenis kaip tai, kad G. Vilkelis tuo metu, kai buvo svarstomas jo atleidimo iš pareigų klausimas, buvo laikinai nedarbingas ir posėdyje, kuriame buvo svarstomas jo atleidimo klausimas, nedalyvavo (Konstitucinio Teismo 2013 m. vasario 20 d. nutarimas. *Žin.*, 2013, Nr. 20-975).

mo tvarką⁷⁰⁷; 4) Konstitucinis Teismas, nagrinėdamas bylas, naudojasi ir teleologiniu metodu, tai reiškia, kad, tirdamas teisės akto konstitucingumą, teismas turi atskleisti įstatymų leidėjo tikslą priimant ginčijamą teisės aktą, manytina, kad tokio tikslo atskleidimas yra neįmanomas, neatsižvelgiant į ginčijamo teisės akto priėmimo faktines aplinkybes.

Taigi KTĮ 30 straipsnio formuluotė negali būti suprantama formaliai, kad draudžiamas bet kokių faktinių aplinkybių tyrimas. Konstitucinis Teismas negali būti ribojamas tik teisės klausimų tyrimo, fakto ir teisės klausimai dažnai yra tiesiogiai susiję, faktinių klausimų tyrimas turėtų būti vertinamas kaip viena iš priemonių, naudojamų siekiant atsakyti į teisės klausimą. Todėl nagrinėjant prašymus ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai (taip pat ir konstitucinius skundus) faktų tyrimas yra pagalbinė priemonė, kuri neretai yra būtina siekiant įvertinti teisės akto konstitucingumą.

Teisės doktrinoje tvirtinama, kad įrodinėjimo tikslas yra šalių teiginių teisingumo nustatymas, t. y. įrodinėjant siekiama įtikinti teismą, kad šalies teiginiai yra teisingi: kad jos nurodytos aplinkybės tikrai yra (buvo) būtent tokios, kokios nurodytos⁷⁰⁸. KTĮ 31 straipsnio 2 dalyje yra išskirtos tam tikros konstitucinės justicijos procese galimų įrodymų grupės: 1) dalyvaujančių byloje asmenų paaiškinimai; 2) liudytojų parodymai; 3) rašytiniai įrodymai; 4) daiktiniai įrodymai; 4) ekspertų išvados.

Galėtina, sunku įsivaizduoti, kokie galėtų būti daiktiniai įrodymai nagrinėjant individualius konstitucinius skundus. Paminėtina, kad nagrinėjant prašymus ištirti teisės akto atitiktį Konstitucijai itin retai naudojamos liudytojo institutu bei tai, kad Konstitucinis Teismas nė vienoje šios rūšies

707 Respublikos Prezidentės 2016 m. kovo 17 d. dekretu Nr. 1K-599, kuriame prašyta ištirti, ar Vyriausybės nutarimas Nr. 1025 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1992 m. gegužės 12 d. nutarimo Nr. 343 „Dėl specialiųjų žemės ir miško naudojimo sąlygų patvirtinimo“ pakeitimo“ pagal priėmimo tvarką neprieštarauja Konstitucijai, nurodytos įvairios nutarimo rengimo bei priėmimo faktinės aplinkybės, *inter alia*, kad nutarimo projektas nebuvo derintas su jokiais suinteresuotomis kompetentingomis valstybės institucijomis ir įstaigomis; kad nebuvo atliktas nutarimo projekto antikorupcinis vertinimas, kad nutarimo projektas vizuotas tik paties aplinkos ministro K. Trečioko, kad dėl projekto nebuvo pateikta Vyriausybės kanceliarijos Teisės departamento išvada dėl nutarimo ir kt. Nors konstitucinės justicijos bylos dalis dėl šio nutarimo buvo nutraukta, tačiau Konstitucinis Teismas konstatavo, kad iš bylos medžiagos ir byloje nustatytų aplinkybių matyti, kad priimant ginčijamą Vyriausybės nutarimą galėjo būti padaryti tam tikri įstatymuose ir kituose teisės aktuose nustatyti Vyriausybės teisės aktų rengimo, derinimo, svarstymo ir priėmimo tvarkos pažeidimai (Konstitucinio Teismo 2016 m. liepos 8 d. nutarimas. TAR, 2016-07-08, Nr. 19478).

708 LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso <...>*, p. 406.

konstitucinės justicijos byloje nėra pasinaudojęs eksperto paslaugomis⁷⁰⁹. Tas pats pasakytina apie konstitucinių skundų nagrinėjimą – kol kas nagrinėjant konstitucinius skundus nebuvo pasinaudota nei eksperto, nei liudytojo institutais.

Taigi, kaip ir nagrinėjant kitų subjektų prašymus dėl teisės aktų atitikties Konstitucijai, pagrindinės įrodymų grupės nagrinėjant konstitucinius skundus yra dalyvaujančių byloje asmenų paaiškinimai ir rašytiniai įrodymai.

KTĮ 50 straipsnio 2 dalyje reglamentuojamas dalyvaujančių byloje asmenų paaiškinimų teikimas teismo posėdžio metu. Žinoma, šios nuostatos aktualios tik žodinio bylos nagrinėjimo metu, nagrinėdamas bylą rašytinio proceso tvarka Konstitucinis Teismas privalo ištirti tik rašytinius byloje dalyvaujančių asmenų, specialistų paaiškinimus, ekspertų išvadas, kitus rašytinius įrodymus (KTĮ 44 str. 3 d.), bylą nagrinėjant rašytinio proceso tvarka, proceso dalyviai į teismo posėdį nekviečiami ir jame nedalyvauja (KTĮ 53(1) str. 4 d.). Šios įrodinėjimo priemonės ypatumas yra tas, kad dalyvaujantys byloje asmenys yra suinteresuoti bylos baigtimi, todėl jie turi būti vertinami tik kartu su kitais byloje esančiais įrodymais.

Rašytiniai įrodymai paprastai kyla iš asmenų, nesančių byloje dalyvaujančiais asmenimis ar ekspertais, toks būtų šios įrodymų grupės atskyrimas nuo dalyvaujančių byloje asmenų paaiškinimų, ekspertų išvadų. Dominuojantis rašytinis įrodymas prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai teismoje yra konstitucinės justicijos bylose pateiktos rašytinės nuomonės, tas pats pasakytina apie konstitucinių skundų nagrinėjimą⁷¹⁰.

Įrodymai bylą rengiančio teisėjo prašymu pateikiami bylos rengimo Konstitucinio Teismo posėdžiui stadijoje (KTĮ 27 str. 2 d.). Būtent ši proceso stadija yra skirta įrodomajai informacijai byloje surinkti. KTĮ įtvirtinta galimybė pateikti įrodymus ir teismo posėdžio metu: kai išnagrinėti visi įrodymai, posėdžio primininkas paklausia dalyvaujančių byloje asmenų, ar jie nori papildyti bylos medžiagą, prašymus Teismas išsprendžia, priimdamas dėl jų sprendimus (KTĮ 50 str. 9 d.), KTĮ 51 straipsnio 4 dalyje nustatyta, kad jeigu Konstitucinis Teismas teisminių ginčų metu pripažįsta, jog reikia išsiaiškinti naujas aplinkybes, turinčias reikšmės bylai, arba ištirti naujus įrodymus, jis priima sprendimą atnaujinti įrodymų tyrimą. Literatūroje, skirtoje civilinio proceso teisei, tvirtinama, kad vykstant teisminiam nagri-

709 Apie liudytojo ir eksperto institutus plačiau žr. monografijos II.3.3.3 skyrių.

710 Plačiau apie tai rašyta aptariant *amicus curiae* institutą, žr.: monografijos II.3.3.3. skyrių.

nėjimui įrodymai gali būti pateikiami tik išimtiniais atvejais, nes naujiems įrodymams pateikti esant šiai stadijai reikia atidėti bylos nagrinėjimą, o tai prieštarauja proceso koncentruotumo ir ekonomiškumo principams⁷¹¹. Tas pats pasakytina ir dėl šios galimybės panaudojimo konstitucinės justicijos procese, vienas iš KTĮ 49 straipsnyje įtvirtintų bylos nagrinėjimo atidėjimo pagrindų yra būtinybė išreikalauti naujus įrodymus (1 d. 2 p.)⁷¹². Tačiau įrodymų pateikimas bylos rengimo teisminiam nagrinėjimui stadijoje garantuoja, kad kiekvienas dalyvaujantis byloje asmuo dar prieš prasidedant teisminiam nagrinėjimui žinotų, kokių įrodymų pateikė kita šalis, ir su jais susipažins, tokiu būdu užtikrinamas procesinis dalyvaujančių byloje asmenų lygiateisiškumas, taigi galimybė pateikti įrodymus teismo nagrinėjimo metu šiuo aspektu yra problemiška.

II.3.6.7. Išlaidų apmokėjimas

Konstitucinis Teismas, aiškindamas Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalyje įtvirtintą asmens teisę kreiptis į teismą bylinėjimosi išlaidų atlyginimo kontekste, yra, *inter alia*, pažymėjęs, kad:

- Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta asmens teisė kreiptis į teismą dėl pažeistų teisių ar laisvių gynimo suponuoja teisėtą lūkestį, kad teismas teisingai ir objektyviai išnagrinės jo bylą, priims motyvuotą ir pagrįstą sprendimą, *inter alia*, dėl bylinėjimosi išlaidų paskirstymo; toks teisinis reguliavimas, pagal kurį sudaromos prielaidos teismui byloje priimti teisingą, motyvuotą ir pagrįstą sprendimą, taip pat užtikrina veiksmingą asmens konstitucinės teisės į teisminę jo pažeistų konstitucinių teisių ir laisvių gynybą įgyvendinimą;
- teisingas bylos šalių išlaidų paskirstymas priklauso, *inter alia*, nuo bylos šalių patirtų išlaidų pagrįstumo ir būtinumo, nuo to, kiek jų reikalavimai buvo patenkinti teismui išsprendus bylą, kitų reikšmingų aplinkybių⁷¹³.

711 LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso <...>*, p. 409.

712 Plačiau apie teismo nagrinėjimo atidėjimo ir atnaujinimo institutus konstitucinės justicijos procese žr.: PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. Konstitucinės justicijos proceso <...>, p. 372–375. Kol kas nagrinėjant konstitucinius skundus šiais institutais nebuvo pasinaudota.

713 Konstitucinio Teismo 2018 m. gruodžio 14 d. nutarimas, TAR, 2018-12-14, Nr. 20548.

Šios konstitucinės doktrinos nuostatos yra aktualios ir dėl išlaidų, patirtų konstituciniu skundu inicijuotose bylose, atlyginimo. Iki 2019 m. įtvirtinto konstitucinio skundo instituto KTĮ 39 straipsnyje buvo numatyta, kad dalyvaujantiems byloje asmenims išlaidas, susijusias su buvimu ir dalyvavimu Konstitucinio Teismo teisejoje, apmoka įstaigos, kurioms jie atstovauja. Tačiau su konstitucinio skundo institutu situacija iš esmės pasikeitė ir 2019 m. KTĮ pakeitimais šis straipsnis buvo pakeistas ir papildytas nustatant, kad dalyvaujančių byloje asmenų, išskyrus Konstitucijos 106 straipsnio ketvirtojoje dalyje nurodytus asmenis, patirtas išlaidas, susijusias su buvimu ir dalyvavimu Konstitucinio Teismo teisejoje, apmoka institucijos ir įstaigos, kurioms jie atstovauja (1 d.). Taip pat, kad pagal Konstitucijos 106 straipsnio ketvirtojoje dalyje nurodyto asmens prašymą Konstituciniam Teismui pripažinus, kad įstatymas ar kitas Seimo priimtas aktas, Respublikos Prezidento aktas ar Vyriausybės aktas, kurio pagrindu priimtas asmens konstitucines teises ar laisves pažeidžiantis sprendimas, prieštarauja Konstitucijai arba įstatymams, pareiškėjo patirtas būtinas ir pagrįstas išlaidas, susijusias su dalyvavimu Konstitucinio Teismo teisejoje, apmoka valstybės institucija, kurios priimtas teisės aktas (jo dalis) pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai. Dėl šių išlaidų atlyginimo pareiškėjas ne vėliau kaip per 14 dienų nuo Konstitucinio Teismo nutarimo priėmimo dienos Konstituciniam Teismui pateikia motyvuotą rašytinį prašymą su išlaidų apskaičiavimu ir pagrindimu. Neišsprendus šioje dalyje nurodyto pareiškėjo patirtų būtinų ir pagrįstų išlaidų atlyginimo klausimo priimta-me Konstitucinio Teismo nutarime, Konstitucinis Teismas šį klausimą išsprendžia atskiru sprendimu. Vyriausybė ar jos įgaliota institucija nustato išlaidų, susijusių su dalyvavimu Konstitucinio Teismo teisejoje, atlyginimo didžiausius dydžius ir jų mokėjimo tvarką (2 d.).

2019 m. taip pat atitinkamai pakeistos ir papildytos KTR nuostatos, reglamentuojančios išlaidų apmokėjimo institutą. KTR 22 punkte nustatyta, kad tvarkomuosiuose posėdžiuose taip pat sprendžiamas Konstitucinio Teismo įstatymo 39 straipsnio antrojoje dalyje nurodytų išlaidų atlyginimo klausimas, jei jis nebuvo išspręstas Konstitucinio Teismo nutarime. KTR 39 straipsnyje nurodyta, kad Konstitucinio Teismo sprendimai dėl dalyvaujančių byloje asmenų išlaidų atlyginimo skelbiami Konstitucinio Teismo svetainėje ir įsigalioja jų paskelbimo dieną.

Taigi, tais atvejais, kai konstituciniu skundu inicijuotoje byloje Konstitucinis Teismas nusprendžia, kad teisės aktas prieštarauja Konstitucijai,

pareiškėjas turi teisę į patirtų išlaidų apmokėjimą ir šias išlaidas apmoka institucija, priėmusi Konstitucijai prieštaraujantį teisės aktą. Klausimas dėl išlaidų apmokėjimo gali būti išspręstas Konstitucinio Teismo nutarimu arba atskiru sprendimu dėl išlaidų apmokėjimo. Šį institutą reglamentuojantis teisinis reguliavimas vertintinas pozityviai, nes užtikrina veiksmingą asmens konstitucinės teisės į teisminę jo pažeistų konstitucinių teisių ir laisvių gynybą įgyvendinimą.

11.3.6.8. Bylos išnagrinėjimo trukmė

KTĮ 29 straipsnyje „Kreipimusi nagrinėjimo Konstituciniame Teisme terminai ir eiliškumas“ nustatyta, kad bylos nagrinėjimas turi būti baigtas ir Konstitucinio Teismo nutarimas priimtas ne vėliau kaip per 4 mėnesius nuo prašymo gavimo Konstituciniame Teisme dienos (2 d.). Tačiau Konstitucinio Teismo procesinėje praktikoje šis terminas visada pratęsiamas. 2011 m. pataisomis⁷¹⁴ KTĮ 29 straipsnio 2 dalis buvo papildyta išimtimi, kada šis terminas negali būti pratęsiamas: kai nagrinėjama byla dėl įstatymo ar kito teisės akto, reglamentuojančio žemės paėmimą visuomenės poreikiams įgyvendinant ypatingos valstybinės svarbos projektus. Paminėtina, kad šia nuostata Konstituciniam Teismui iki šiol dar neteko pasinaudoti ir turbūt mažai tikėtina, kad teks, todėl tokios išimties įtvirtinimas šiame KTĮ straipsnyje neatrodo labai pagrįstas. Manytina, kad esama gerokai svarbesnių kategorijų konstitucinės justicijos bylų, kurioms galėtų būti nustatyti griežtesni išnagrinėjimo terminai.

Iš prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai teisenoje nagrinėjamų bylų KTĮ 29 straipsnyje taip pat išskirtos bylos pagal Respublikos Prezidento dekretus, kuriose prašoma ištirti, ar Vyriausybės aktas atitinka Konstituciją ir įstatymus, arba pagal Seimo nutarimo, kuriame prašoma ištirti, ar Lietuvos Respublikos įstatymas, kitas Seimo priimtas aktas atitinka Konstituciją, ar Respublikos Prezidento aktas, Vyriausybės aktas atitinka Konstituciją ir įstatymus. KTĮ 29 straipsnio 4 dalyje nustatyta, kad šios kategorijos bylų nagrinėjimas paankstinamas, tačiau jokie konkretūs terminai nenurodomi. Akivaizdu, kad šių bylų nagrinėjimo paankstinimas siejamas su Konstitucijos 106 straipsnio 5 dalyje nustatyta ir KTĮ

714 Konstitucinio Teismo įstatymo 29 straipsnio pakeitimo įstatymas. *Žin.*, 2011, Nr. 49-2366.

26 straipsnyje detalizuota pareiga, gavus Respublikos Prezidento ar Seimo pateiktus prašymus ištirti, ar žemesnės galios teisės aktas atitinka Konstituciją ar kitą aukštesnės galios teisės aktą, sustabdyti šio akto galiojimą. Turint omenyje, kad teisės akto galiojimo sustabdymas gali sukelti visuomenėje nestabilumo, nepasitikėjimo teisine sistema būseną, sudaryti prielaidas atsirasti teisės spragoms, tokios teisinės priemonės taikymas turėtų trukti kuo trumpiau. Tačiau, kaip minėta, tokios priemonės taikymas siejant ją tik su prašymą pateikusiais subjektais nėra laikytinas pagrįstu, taigi atitinkamai pakoregavus Konstitucijos ir KTĮ nuostatas teisės aktų galiojimo sustabdymo aspektu, turėtų būti pakoreguotos ir bylų nagrinėjimo eiliškumą reglamentuojančios nuostatos, nes kitų priežasčių, kodėl būtent Seimo ir Respublikos Prezidento prašymai turėtų būti nagrinėjami greičiau nei kitų subjektų, nėra.

KTĮ 29 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad bylos paprastai nagrinėjamos eilės tvarka – pagal prašymų ar paklausimų gavimo Konstituciniame Teisme laiką. Prireikus Konstitucinis Teismas, atsižvelgdamas į bylos pobūdį ir kitas aplinkybes, gali paankstinti bylos nagrinėjimą arba nukelti jį vėlesniam laikui. 2019 m. įtvirtinus individualaus konstitucinio skundo institutą šis KTĮ straipsnis nebuvo keistas ar pildytas, taigi konstituciniais skundais inicijuotoms byloms nenustatyti jokie griežtesni išnagrinėjimo terminai.

KTR ketvirtajame skirsnyje „Bylų nagrinėjimo eiliškumas“ nustatytos kiek išsamesnės gairės, kokių kategorijų bylų prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai teismoje nagrinėjimas gali būti paankstinamas. Be minėtų bylų dėl įstatymo ar kito teisės akto, reglamentuojančio žemės paėmimą visuomenės poreikiams įgyvendinant ypatingos valstybinės svarbos projektus (KTR 101 p.), ir bylų pagal Seimo ar Respublikos Prezidento pateiktus prašymus ištirti, ar žemesnės galios teisės aktas atitinka Konstituciją ar kitą aukštesnės galios teisės aktą (KTR 99 p.), KTR 103 punkte išskirtos ir kitų kategorijų bylos, kurių nagrinėjimas paprastai gali būti paankstinamas: 1) bylų dėl Konstitucijos keitimo įstatymų atitikties Konstitucijai; 2) bylų, kuriose sujungta daug pareiškėjų prašymų ištirti žemesnės galios teisės aktų atitiktį Konstitucijai ar kitam aukštesnės galios teisės aktui; 3) bylų dėl rinkimų įstatymų atitikties Konstitucijai; 4) bylų dėl terminuotai galiojančių ir terminuotai taikomų teisės aktų atitikties Konstitucijai ar kitam aukštesnės galios teisės aktui arba kitų bylų, kurias nagrinėjant eilės tvarka pagal kreipimosi gavimo Konstituciniame Teisme laiką tyrimas taptų savitiksliis.

2019 m. įtvirtinus konstitucinio skundo institutą šis KTR punktas papildytas dar viena kategorija bylų, kurių nagrinėjimas gali būti paankstinamas – bylų pagal Konstitucinio Teismo įstatymo 67¹ straipsnyje nurodytus prašymus, kurių nagrinėjimo nepaankstinus būtų neatitaisomai pažeistos pareiškėjo konstitucinės teisės ar laisvės, arba kai tai būtina dėl viešojo intereso. Taigi konstituciniais skundais inicijuotos bylos gali būti paankstinamos esant minėtoms aplinkybėms, tačiau jeigu jų nėra – tokios bylos nagrinėjamos eilės tvarka – pagal prašymų ar paklausimų gavimo Konstituciniame Teisme laiką.

Manytina, kad greitesnis šių kategorijų bylų išnagrinėjimas tikrai ne mažiau svarbus (tikriausiai svarbesnis), nei KTĮ 29 straipsnio 2 dalyje nustatytos kategorijos bylų dėl įstatymo ar kito teisės akto, reglamentuojančio žemės paėmimą visuomenės poreikiams įgyvendinant ypatingos valstybinės svarbos projektus, kurios turi būti išnagrinėtos per pakankamai griežtą 4 mėnesių terminą, tačiau minėtoms byloms jokie griežti išnagrinėjimo terminai nėra nustatyti. KTR 103 punkte išskirtos kategorijos bylų, kurių nagrinėjimo paankstinimo praktika susiformavo Konstitucinio Teismo procesinėje praktikoje⁷¹⁵, išskyrus, konstituciniais skundais inicijuotas bylas, kurių nagrinėjimo nepaankstinus būtų neatitaisomai pažeistos pareiškėjo konstitucinės teisės ar laisvės arba kai tai būtina dėl viešojo intereso, šios kategorijos bylos KTR išskirtos dėl konstitucinio skundo instituto specifikos⁷¹⁶.

Paminėtina, kad ankstesniais veiklos metais Konstitucinis Teismas neretai sulaukdavo kritikos dėl ilgos bylų nagrinėjimo trukmės. Buvo tvirtinama, kad Lietuva yra vienintelė Europos Sąjungos valstybė, kurioje Konstitucinis Teismas per metus išnagrinėja tiek mažai bylų, todėl siūlyta įvesti galimybę konstitucinės justicijos bylas nagrinėti kolegijose bei platesnius ribojimus pratęsiant KTĮ 29 straipsnio 2 dalyje nustatytą 4 mėnesių bylos nagrinėjimo terminą⁷¹⁷. Tačiau 2011 m. pabaigoje pakeitus KTĮ buvo sudarytos sąlygos trumpėti bylų išnagrinėjimo trukmei. Įstatymų leidėjas, rea-

715 Tai patvirtina ir bylų išnagrinėjimo trukmės statistika. Plačiau apie tai žr.: PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. Konstitucinės justicijos proceso <...>, p. 355–362.

716 Plačiau apie bylų išnagrinėjimo trukmės prašymų ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai teisenoje statistiką ir ją nulėmusias priežastis iki konstitucinio skundo įvedimo žr.: PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. Konstitucinės justicijos proceso <...>, p. 355–362.

717 SINKEVIČIUS, V. Konstitucinio Teismo nutarimų įgyvendinimas įstatymų leidyboje. *Jurisprudencija*, 2011, Nr. 18(2), p. 511.

guodamas į ekonomikos krizės laikotarpį išaugusį darbo krūvį Konstituciniame Teisme (2008 m. gauti 48, 2009 m. – 67, o per krizę kilusių teisinių ginčų apogėjuje 2010 m. – net 157 prašymai ištirti teisės aktų atitiktį Konstitucijai), priėmė KTĮ pataisas⁷¹⁸, kuriomis siekta paspartinti konstitucinės justicijos bylų nagrinėjimą, užtikrinti operatyvesnę konstitucinį teisminį procesą⁷¹⁹. Šiais pakeitimais buvo sudaryta galimybė konstitucinės justicijos bylas, kuriose tiriama teisės akto atitiktis Konstitucijai ar įstatymams, nagrinėti rašytinio proceso tvarka bei panaikintas teisinis reguliavimas, pagal kurį Konstitucinis Teismas neturi teisės tuo pačiu metu nagrinėti kelių bylų (t. y. pradėjus nagrinėti konkrečią bylą, imtis dar ir kitos)⁷²⁰. Šie pakeitimai buvo veiksmingi⁷²¹.

Taigi bylų išnagrinėjimo trukmė nebebuvo labai aktuali problema, vėliau priešingai – 2015 m. buvo pastebima Konstituciniame Teisme gaunamų prašymų ir atitinkamai konstitucinės justicijos bylų skaičiaus mažėjimo tendencija. 2015 m. Konstitucinio Teismo veiklos pranešime pabrėžiama ir tai, kad nemažą įtaką mažėjančiam bylų skaičiui turi išlaikytas spartus darbo tempas bei aplinkybė, kad iš esmės nebeliko bylų, kuriose ginčijamas ekonomikos krizei įveikti skirtas teisinis reguliavimas, o tai atveria galimybę grįžti prie dar 2007 m. Seimo patvirtintos Individualaus konstitucinio skundo įtvirtinimo koncepcijos, kuri dėl ekonomikos krizės buvo primiršta⁷²². Taigi sutrumpėjusi bylų išnagrinėjimo trukmė tapo viena iš paskatų įtvirtinti konstitucinio skundo institutą.

Žinoma, įtvirtinus konstitucinio skundo institutą, prašymų skaičius neabejotinai išaugo ir, kaip minėta, gali sukurti per didelio Konstitucinio Teismo apkrovimo problemą. Pagal EŽTT jurisprudenciją, pareiga organizuoti savo teisminę sistemą tokiu būdu, kad ji atitiktų Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalies reikalavimus, taip pat taikoma ir

718 Konstitucinio Teismo įstatymo 27, 41, 44 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir įstatymo papildymo 53¹ straipsniu įstatymas. *Žin.*, 2011, Nr. 154-7262.

719 Aiškinamasis raštas. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=404623&p_query=&p_tr2=2> [žiūrėta 2021 m. spalio 16 d.].

720 Greitesniam bylų nagrinėjimui daugiau įtakos turėjo galimybė nagrinėti kelias bylas tuo pat metu, o ne rašytinio proceso įvedimas.

721 Plačiau apie tai žr.: PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. Konstitucinis justicijos procesas <...>, p. 360.

722 Konstitucinio Teismo 2015 m. veiklos metinis pranešimas. Prieiga per internetą: <lrkt.lt/data/public/uploads/2016/03/lrkt-metinis-pranesimas.pdf> [žiūrėta 2021 m. balandžio 18 d.].

konstituciniams teismams⁷²³. Tai reiškia, kad jeigu valstybė rengiasi įtvirtinti savo nacionalinėje teisėje individualaus skundo mechanizmą, tai turi būti padaryta tokiu būdu, kad toks procesas neužtrukėtų labai ilgai, o teismas turėtų įgaliojimų ir išteklių tinkamai susidoroti su padidėjusiu darbo krūviu⁷²⁴. Su šia problema susidūrė ir Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas, pavyzdžiui, 1997 m. liepos 1 d. EŽTT priėmė sprendimus dviejose bylose⁷²⁵, kur buvo nustatyta, jog Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas pažeidė asmens teisę dėl bylos išnagrinėjimo per kuo trumpesnę laiką.

Tačiau pareiga priimti sprendimą per „protingą laiką“ konstituciniams teismams taikoma ne taip pat kaip bendrosios kompetencijos teismams. Konstitucinis Teismas, kaip Konstitucijos sergėtojas, nustatydamas bylų sprendimo tvarką, turi atsižvelgti į tokias aplinkybes, kaip antai bylos pobūdis ir jos svarba politiniu ir socialiniu požiūriu. Be to, nors Konvencijos 6 straipsnyje reikalaujama, kad teismo procesas būtų greitas, jis taip pat suteikia konstituciniams teismams pakankamai laiko tinkamam teisingumo vykdymui užtikrinti⁷²⁶.

Siekdamos išvengti per didelio neišnagrinėtų bylų skaičiaus, kai kurios valstybės nusprendė įtvirtinti griežtus sprendimų priėmimo terminus. Pavyzdžiui, Belgijoje Konstitucinis Teismas privalo priimti sprendimus bylose per šešis mėnesius nuo jų užregistravimo. Šis terminas gali būti pratęstas ne ilgiau kaip iki vienerių metų⁷²⁷. Tačiau, pavyzdžiui, Vengrijoje ir Slovėnijoje, bylos išnagrinėjimo terminai nėra nustatyti, tam tikri terminai nustatyti tik konstitucinio skundo priimtinumui klausimui išspręsti.

Venecijos Komisija pabrėžia, kad bet koks įpareigojimas priimti sprendimą griežta chronologine tvarka neatitiktų europinių standartų. Konstituciniam Teismui turi būti suteikta galimybė tam tikrose bylose priimti

723 Europos Žmogaus Teisių Teismo 2000 m. vasario 25 d. sprendimas byloje *Gast ir Popp prieš Vokietiją*, pareiškimo Nr. 29357/95.

724 EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY FOR LAW. *Study on individual access <...>*.

725 Europos Žmogaus Teisių Teismo 1997 m. liepos 1 d. sprendimas byloje *Pammel prieš Vokietiją*, pareiškimo Nr. 17820/91; Europos Žmogaus Teisių Teismo 1997 m. liepos 1 d. sprendimas byloje *Probstemeier prieš Vokietiją*, pareiškimo Nr. 20950/92.

726 Europos Žmogaus Teisių Teismo 2002 m. balandžio 18 d. sprendimas byloje *Ouzounis ir kiti prieš Graikiją*, pareiškimo Nr. 49144/99; Europos Žmogaus Teisių Teismo 2005 m. kovo 2 d. sprendimas byloje *Von Maltzan ir kiti prieš Vokietiją*, pareiškimo Nr. 71916/01.

727 EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Revised report on <...>*.

sprendimus anksčiau nei kitose⁷²⁸. Tačiau jeigu valstybė pasirenka nustatyti konstitucinių skundų išnagrinėjimo terminus, jie neturėtų būti per trumpi, kad Konstitucinis Teismas turėtų pakankamai laiko visapusiškai išnagrinėti bylą. Konstitucinės justicijos bylos sudėtingumo ir laiko, reikalingo jai išspręsti, dažnai neįmanoma numatyti, todėl konstitucinis teismas turėtų turėti galimybę tais atvejais pratęsti minėtus terminus, tačiau vis tiek laikytis pareigos priimti sprendimą per protingą laikotarpį.

Taigi tai, kad Lietuvos konstitucinio skundo modelyje nėra nustatyti griežti konstitucinių skundų išnagrinėjimo terminai, atitinka europines tendencijas, pagal kurias Konstituciniam Teismui turi būti suteikta galimybė tam tikrose bylose priimti sprendimus anksčiau nei kitose, atsižvelgiant į tokias aplinkybes kaip bylos sudėtingumas, pobūdis ir jos svarba politiniu ir socialiniu požiūriu. Apie tai, kad bent kol kas nėra diskusijų apie griežtų konstitucinių skundų išnagrinėjimo terminų įvedimą poreikio, rodo ir pirmųjų konstitucinių skundų išnagrinėjimo trukmė. Konstitucinis Teismas 2019–2021 m. yra priėmęs 10 nutarimų konstituciniais skundais inicijuotose bylose⁷²⁹. Pirmasis konstitucinis skundas buvo išnagrinėtas per 5 mėn.⁷³⁰, kiti devyni per apytiksliai 7⁷³¹, 13⁷³², 10⁷³³, 10⁷³⁴,

728 EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Opinion on the Draft Law on the Constitutional Court of Ukraine*, 2016. Prieiga per internetą: Venice Commission: Council of Europe (coe.int). [žiūrėta 2021 m. gruodžio 23 d.].

729 Konstitucinio Teismo 2020 m. kovo 18 d. nutarimas. *TAR*, 2020, Nr. 5659; Konstitucinio Teismo 2020 m. rugsėjo 11 d. nutarimas. *TAR*, 2020, Nr. 19129; Konstitucinio Teismo 2021 m. kovo 4 d. nutarimas. *TAR*, 2021, Nr. 4528; Konstitucinio Teismo 2021 m. kovo 19 d. nutarimas. *TAR*, 2021, Nr. 5546; Konstitucinio Teismo 2021 m. balandžio 14 d. nutarimas. *TAR*, 2021, Nr. 7723; Konstitucinio Teismo 2021 m. liepos 16 d. nutarimas. *TAR*, 2021, Nr. 16058; Konstitucinio Teismo 2021 m. rugsėjo 28 d. nutarimas. *TAR*, 2021, Nr. 20273; Konstitucinio Teismo 2021 m. lapkričio 9 d. nutarimas. *TAR*, 2021, Nr. 23240; Konstitucinio Teismo 2021 m. gruodžio 22 d. nutarimas. *TAR*, 2021-12-22, Nr. 26640; Konstitucinio Teismo 2021 m. gruodžio 30 d. nutarimas. *TAR*, 2021-12-30, Nr. 27683.

730 Prašymas priimtas nagrinėti Konstitucinio Teismo 2019 m. spalio 24 d. sprendimu Nr. KT38-A-S27/2019.

731 Prašymas priimtas nagrinėti Konstitucinio Teismo pirmininko 2020 m. vasario 14 d. potvarkiu Nr. 2A-57.

732 Prašymai priimti nagrinėti Konstitucinio Teismo 2020 m. sausio 16 d. Nr. KT6-A-S6/202 ir Konstitucinio Teismo 2020 m. sausio 20 d. Nr. KT7-A-S7/2020 sprendimais.

733 Prašymas priimtas nagrinėti Konstitucinio Teismo 2020 m. gegužės 20 d. sprendimu Nr. KT93-A-S88/2020.

734 Prašymas priimtas nagrinėti Konstitucinio Teismo pirmininko 2020 m. birželio 1 d. potvarkiu Nr. 2A-136.

10⁷³⁵, 8⁷³⁶, 11⁷³⁷, 7⁷³⁸, 8⁷³⁹ mėnesius. Taigi vidutinė konstitucinio skundo išnagrinėjimo trukmė nuo jo priėmimo nagrinėti yra apytiksliai 9 mėnesiai. Jos kol kas tikrai negalima pavadinti pernelyg ilga. Efektyvios žmogaus teisių apsaugos požiūriu pozityviai vertintina ir KTR numatyta galimybė paankstinti konstitucinių skundų nagrinėjimą tais atvejais, kai nagrinėjimo nepaankstinus būtų neatitaisomai pažeistos pareiškėjo konstitucinės teisės ar laisvės arba kai tai būtina dėl viešojo intereso.

735 Prašymas priimtas nagrinėti Konstitucinio Teismo 2020 m. rugpjūčio 27 d. sprendimu Nr. KT150-A-S139/2020.

736 Prašymas priimtas nagrinėti Konstitucinio Teismo 2021 m. vasario 4 d. sprendimu Nr. KT25-A-S25/2021.

737 Prašymas priimtas nagrinėti Konstitucinio Teismo 2020 m. gruodžio 17 d. sprendimu Nr. KT216-A-S198/2020.

738 Prašymas priimtas nagrinėti Konstitucinio Teismo 2021 m. gegužės 27 d. sprendimu Nr. KT82-A-S75/2021.

739 Pirmasis iš šioje byloje išnagrinėtų prašymų priimtas Konstitucinio Teismo 2021 m. balandžio 14 d. sprendimu Nr. KT57-A-S54/2021.

Išvados

Nuo individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo Lietuvos teisės sistemoje praėjo tik treji metai, todėl dar anksti užtikrintai apibendrinti, kad visuomenės ir teisinės bendruomenės lūkesčiai dėl veiksmingo konstitucinių žmogaus teisių gynimo instrumento visiškai pasiteisino. Tačiau jau dabar galima konstatuoti, kad, įteisinus individualaus konstitucinio skundo institutą, buvo žengtas reikšmingas žingsnis stiprinant žmogaus teisių apsaugą Lietuvoje. Pirmieji šio instituto veikimo metai atskleidžia, kad baimės, dėl kurių taip ilgai buvo delsiama įtvirtinti ši institutą, nepasitvirtino: nors Konstitucinio Teismo darbo krūvis padidėjo, tačiau tikrai nėra pagrindo tvirtinti, kad Konstitucinis Teismas yra pernelyg apkrautas konstitucinių skundų nagrinėjimu; įprasta Teismo veikla nesutriko, konstitucinės justicijos bylos ir toliau nagrinėjamos įprastu ritmu, o vidutinės skundų išnagrinėjimo trukmės kol kas tikrai negalima pavadinti pernelyg ilga. Konstitucinis Teismas yra priėmęs dar gana nedaug nutarimų konstituciniais skundais inicijuotose bylose. Tačiau tai, jog kai kuriuose iš jų pripažintas teisės aktų (ar jų dalių) prieštaravimas Konstitucijai, rodo, kad pasitelkus šį institutą yra apginamos tam tikrų asmenų konstitucinės teisės, o kartu iš teisės sistemos pašalinamos ir kitiems asmenims aktualios Konstitucijai prieštaraujančios teisės aktų nuostatos. Konstitucinio skundo institutas taip pat atveria daugiau perspektyvų aiškinti Konstitucijos nuostatas, prisideda prie oficialiosios konstitucinės doktrinos plėtos, leidžia atskleisti naujus asmens konstitucinių teisių ar laisvių turinio elementus.

Vis dėlto Lietuvoje, kaip ir kitose Europos valstybėse, konstitucinio skundo institutas patiria ir tam tikrų iššūkių. Šie iššūkiai atskleidžia tiek tam tikras šį institutą reglamentuojančio teisinio reguliavimo, tiek kitokias (pvz., visuomenės teisinio išprusimo stokos) problemas. Viena iš pagrindinių problemų, keliančių abejonių šio instituto veiksmingumu, – itin mažas konstitucinių skundų priimtinumą procentas. Šią tendenciją gali lemti skirtingos priežastys: pareiškėjai nežino arba nesupranta skundo pateikimo sąlygų arba kartais piktnaudžiauja šia savo teise; taip pat ir Lietuvoje įtvirtinta gana siaura konstitucinio skundo koncepcija. Vis dėlto reikėtų atsižvelgti į tai, kad konstitucinio skundo institutas dar visai naujas. Tikėtina, kad laikui bėgant Konstitucinio Teismo formuojama individualių konstitucinių skundų priimtinumą praktika turėtų būti vis labiau žinoma ir suprantama

pareiškėjams, todėl gaunamų skundų (ypač akivaizdžiai nepriimtinių) kiekis tolydžio mažės. Taigi prie klausimo, ar dėl mažo konstitucinių skundų priimtumo procento reikalingos konstitucinio skundo institutą reglamentuojančio reguliavimo korekcijos, reikėtų grįžti po kelerių metų.

Lietuvoje įtvirtintas siauro dalyko norminio konstitucinio skundo modelis, kurį apibūdina šie pagrindiniai požymiai: 1) asmuo individualų konstitucinį skundą gali pateikti dėl įstatymų ir kitų Seimo priimtų aktų, Respublikos Prezidento aktų, Respublikos Vyriausybės aktų atitikties Konstitucijai ar kitam aukštesnės galios teisės aktui, jeigu jų pagrindu priimtas sprendimas pažeidė šio asmens konstitucines teises ar laisves; 2) konstitucinį skundą gali pateikti ne tik fiziniai, bet ir juridiniai asmenys, Lietuvos Respublikos ir kitų valstybių piliečiai, asmenys be pilietybės ir kt.; 3) nustatytos trys pagrindinės konstitucinio skundo pateikimo sąlygos (reikalavimas, kad pareiškėjo, bet ne trečiojo asmens, teisės ir laisvės būtų pažeidžiamos (galimai) Konstitucijai prieštaraujančiu teisės aktu; reikalavimas išnaudoti visas kitas teisinės gynybos priemones; keturių mėnesių skundo padavimo terminas); 4) konstituciniu skundu inicijuotoje byloje priimtas Konstitucinio Teismo nutarimas, kad teisės aktas (ar jo dalis) prieštarauja Konstitucijai, yra pagrindas atnaujinti procesą dėl to asmens konstitucinių teisių ar laisvių įgyvendinimo; 5) KTĮ įtvirtinti tam tikri specifiniai procesiniai institutai, kurie taikomi tik nagrinėjant individualius konstitucinius skundus (prašymų trūkumų pašalinimo institutas, teismo sprendimo vykdymo sustabdymo institutas, specifinis dalyvaujančių byloje asmenų išlaidų apmokėjimas, prašymo pateikimo termino atnaujinimo institutas ir kt.).

Norminio konstitucinio skundo modelio pasirinkimą Lietuvoje nulėmė ne tik tradiciniai šio konstitucinio skundo modelio šalininkų argumentai dėl įtampos tarp bendrosios kompetencijos ir Konstitucinio Teismo išvengimo, taip pat dėl per didelės Teismo apkrovos prašymais grėsmės, bet ir visuminis konstitucinis reguliavimas, jau susiformavusi konstitucinės kontrolės tradicija bei kaimyninių valstybių aptariamo instituto modelio pasirinkimo patirtis. Šių aplinkybių kontekste norminio konstitucinio skundo modelio pasirinkimas atrodo pagrįstas. Vis dėlto, pasirinkus siauresnę norminio konstitucinio skundo koncepciją, turėtų būti kreipiamas dėmesys į tai, kad kiti konstitucinio skundo modelį apibūdinantys elementai dar labiau nesusiaurintų asmens galimybių ginti savo galimai pažeistas teises Konstituciniame Teisme.

Daugelis Lietuvos konstitucinio skundo modelio elementų visuminio konstitucinio reguliavimo, platesnių žmogaus teisių apsaugos galimybių, europinių tendencijų kontekste iš esmės vertintini pozityviai. Kaip antai: neapibrėžtas konstitucinių skundų galimų ginčyti teisių ratas; konstitucinių skundų objektų spektras; subjektai, galintys kreiptis su konstituciniais skundais; visos trys pagrindinės konstitucinio skundo pateikimo sąlygos; konstitucinio skundo išnagrinėjimo padariniai; prašymų trūkumų pašalinimo institutas; teismo sprendimo vykdymo sustabdymo institutas; teismo posėdžio forma, pareiškėjo patirtų išlaidų apmokėjimo institutas ir kt. Pirmoji konstitucinių skundų priimtumo ir nagrinėjimo praktika bent kol kas neatskleidė ir tam tikrų Lietuvoje neįtvirtintų konstitucinio skundo modelio elementų poreikio: reikalavimo, kad konstitucinį skundą surašytų advokatas; kreipimosi apmokestinimo; galimybės dėl skundų priimtumo spręsti teisėjų kolegijose; griežtų konstitucinių skundų išnagrinėjimo terminų. Apie galimybę įvesti kai kurias iš šių premonių būtų galima išsamiau diskutuoti, jei ateityje Teismas būtų pernelyg apkrautas konstituciniais skundais ir jei dėl to itin pailgėtų konstitucinių skundų ir kitų prašymų išnagrinėjimo trukmė, tačiau kol kas tokių tendencijų nėra matoma.

Vis dėlto tam tikrų nacionalinio konstitucinio skundo modelio trūkumų matoma jau dabar. Todėl siekiant, kad Lietuvoje įtvirtintas konstitucinis skundas būtų veiksmingesnis žmogaus teisių apsaugos įrankis, t. y. labiau atitiktų Lietuvos visuomenės ir teisinės bendruomenės lūkesčius, teisinės sistemos galimybes, Europos valstybių tendencijas, šie nacionalinio konstitucinio skundo modelio aspektai turėtų būti tobulinami keičiant teisinį reguliavimą, o tam tikrais atvejais ir plėtojant (ar koreguojant) oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatas:

1. Lietuvos konstitucinio skundo modelio trūkumu gali būti įvardytas visų teisinės gynybos priemonių išnaudojimo taisyklės išimčių neįtvirtinimas. Pagal dabartinį Konstitucijoje ir KTĮ nustatytą teisinį reguliavimą, fizinis ar juridinis asmuo turi teisę paduoti prašymą ištirti teisės aktų konstitucingumą tik pasinaudojęs visomis įstatymuose nustatytomis savo konstitucinių teisių ir laisvių priemonėmis ir tik tuo atveju, kai yra priimtas galutinis ir neskundžiamas teismo sprendimas. Tačiau toks teisinis reguliavimas neleidžia atsakyti į klausimą, ką daryti, kai individualaus konstitucinio skundo objektas (ginčijamas teisės aktas) ir konstitucinio skundo pagrindas (sprendimas, kuriuo pažeistos konstitucinės asmens teisės ir laisvės) sutampa? Taip pat ar

galima kreiptis su konstituciniu skundu be „sprendimo“? Ši problema itin aktuali į teisės aktų konstitucingumo patikros objektų sąrašą patenkančių individualaus pobūdžio Seimo priimtų poįstatyminių aktų kontekste. Ir ką daryti tais atvejais, kai teisinės gynybos priemonių teisės aktuose nenumatyta? Siūlytina pagalvoti apie KTĮ įtvirtinto reguliavimo pakeitimus, kurie numatytų visų teisinės gynybos priemonių išnaudojimo taisyklės išimtis (*inter alia*, kai konstitucinio skundo objektas ir pagrindas sutampa ir teisės aktai nenumato kitų teisinės gynybos priemonių, nes neįmanoma išnaudoti to, ko nėra) arba Konstituciniam Teismui atitinkamai išplėtoti (ar net pakoreguoti) šiuo klausimu suformuluotą konstitucinę doktriną.

2. Norminio konstitucinio skundo modelio ribotumą ginant pažeistas asmens teisės bent iš dalies būtų kompensavęs individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo derinimas su kitų subjektų, turinčių teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą, rato išplėtimu. Efektyvios žmogaus teisių apsaugos požiūriu aktualiausia būtų individualaus konstitucinio skundo institutą derinti su ombudsmenų institucijų galimybėmis kreiptis į Konstitucinį Teismą.
3. Konstituciniu skundu inicijuotoje byloje priimtas Konstitucinio Teismo nutarimas, kad teisės aktas (ar jo dalis) prieštarauja Konstitucijai, kaip pagrindas atnaujinti procesą dėl to asmens konstitucinių teisių ar laisvių įgyvendinimo, išimtiniais atvejais galėtų būti taikomas plačiau (ne tik pareiškėjo bylai). Ypač tai pasakytina apie baudžiamąsias ir administracines bylas, nes jos susijusios su taikytos normos negaliojimu kaip pagrindu sumažinti sankciją arba panaikinti ar apriboti atsakomybę. Tam tikrais aspektais tikslintinas ir šį proceso atnaujinimo pagrindą reglamentuojantis procesinių įstatymų nustatytas teisinis reguliavimas.
4. Teisės akto galiojimo sustabdymo galimybė būtų svarbi laikinoji apsaugos priemonė ir konstituciniais skundais inicijuotose bylose. Siūlytina modifikuoti Konstitucijoje ir KTĮ įtvirtintą teisės akto galiojimo sustabdymo institutą. Kriterijus, lemiantis teisės akto galiojimo sustabdymą, turėtų būti tam tikri neigiami padariniai, kurių grėstų ir toliau taikant atitinkamą teisės aktą, bet ne subjektai, kurie padavė prašymą dėl teisės akto konstitucingumo. Taip pat Konstituciniam Teismui turėtų būti palikta diskrecijos laisvė nuspręsti, kada reikia naudoti šį institutą.

Summary

CONSTITUTIONAL COMPLAINTS IN LITHUANIA AS A TOOL FOR THE PROTECTION OF HUMAN RIGHTS*

Dr. Dovilė Pūraitė-Andrikienė

As of 1 September 2019, the amendments to the Constitution of the Republic of Lithuania consolidating the mechanism of individual constitutional complaints came into force. Thus, discussions regarding the consolidation of individual constitutional complaints in the national legal system, which had continued from the very beginning of the formation of the Lithuanian constitutional justice model, ultimately came to an end. Article 106 of the Constitution was supplemented with a new paragraph, which stipulates that every person has the right to apply to the Constitutional Court concerning the acts specified in the first and second paragraphs of Article 105 of the Constitution if a decision adopted on the basis of these acts has violated the constitutional rights or freedoms of the person and the person has exhausted all legal remedies. Article 107 of the Constitution was supplemented with the paragraph providing that, in the case heard subsequent to an application by a person referred to in the fourth paragraph of Article 106 of the Constitution, the decision of the Constitutional Court that a law (or part thereof) of the Republic of Lithuania or another act (or part thereof) of the Seimas (Parliament), an act of the President of the Republic, or an act (or part thereof) of the Government is in conflict with the Constitution constitutes a basis for renewing, according to the procedure established by law, the proceedings regarding the implementation of the violated constitutional rights or freedoms of the person.

September 2019 also saw the entry into force of amendments to the Law on the Constitutional Court, amendments to the Rules of the Constitutional Court (these amendments specified the procedure for filing in-

* This research was funded by the European Social Fund under the No 09.3.3-LMT-K-712 “Development of Competences of Scientists, other Researchers and Students through Practical Research Activities” measure.

dividual constitutional complaints) and amendments to the Code of Civil Procedure, the Code of Criminal Procedure, the Code of Administrative Offences and the Law on Administrative Proceedings introducing an additional ground for reopening proceedings.

The institution of individual constitutional complaints has been in place in most states of European Union. After this institution was consolidated in the Lithuanian constitutional justice model in 2019, only the people of Bulgaria and Italy in this region have no possibilities of direct access to the constitutional justice institution. It is obvious that, in the constitutional legal practice of European states, constitutional complaints as the specific procedural instrument for the protection of the constitutionally secured rights and freedoms of a person have become an increasingly acceptable, applicable and justifiable measure; therefore, this choice by Lithuania reflects the common European tendencies. More broadly, it should be assumed that, in general, these tendencies are related to the changing status of a person in modern society.

In the context of the national remedies for human rights protection, individual constitutional complaints are described as an additional remedy, which is used where it is not possible to prevent human rights violations by general remedies. Among all powers of constitutional courts, the procedure of individual constitutional complaints differs primarily in that it has the greatest direct effect in the context of a specific violation of human rights, as it is initiated by a person whose rights have possibly been violated. However, the meaning of this institution is not limited to the protection of the individual interest and has a much broader meaning in the national protection of human rights. Decisions adopted in proceedings dealing with individual constitutional complaints go beyond a specific case, as they usually have an *erga omnes* effect: legal acts violating constitutional human rights can be removed from the legal system; an official constitutional doctrine is formed in the field of human rights.

When describing the significance of this institution, it should not be forgotten that it is a no less important remedy in the international system of human rights protection. Constitutional complaints may constitute a remedy to be exhausted before filing a complaint with the European Court of Human Rights. Therefore, this institution allows states to remedy possible human rights violations before applying to the ECtHR and helps to overcome the problem of overburdening the Strasbourg Court.

It is also important to note that the institution of the constitutional complaints not only enables persons to defend their rights and freedoms, but also helps to implement constitutional principles such as the supremacy of the Constitution and the separation of powers, and to involve individuals in the processes of state governance. Through this instrument, natural or legal person thus becomes an active participant in the process of constitutionalization of the national legal system.

Thus, the above-mentioned amendments to the Constitution and the ordinary law, which entered into force in 2019, are considered to be one of the most important changes in the Lithuanian legal system in recent years, and the requirements for constitutional complaints are one of the most pressing issues not only for potential applicants, but also for the legal community.

In 2019–2021 the Constitutional Court of the Republic of Lithuania has adopted 10 rulings in cases initiated by individual constitutional complaints, in four of which the Constitutional Court ruled legal acts as unconstitutional. The first statistics on the admissibility of constitutional complaints show that only a very small proportion of constitutional complaints are accepted for consideration (around 3%). These statistics may be due to a variety of reasons, *inter alia*, applicants' lack of knowledge or understanding of the conditions for lodging a complaint, as well as the possibly overly restrictive conditions for lodging a complaint (the limited complaints model). The early practice of dealing with constitutional complaints has also revealed some debatable aspects of the national constitutional complaints model.

Thus, the challenges arising to this mechanism may become a problem for the work of the Constitutional Court, the quality of constitutional jurisprudence and the implementation of constitutional justice. However, there are enough examples of legal regulation and practical experience in other European states to allow Lithuania to choose the appropriate measures to cope with the above-mentioned challenges and to ensure that this institute of constitutional complaints will be an effective tool for the protection of human rights. Thus, both the significance of this institution and the challenges to its implementation require a detailed analysis of the elements of the national individual constitutional complaints model.

The object of this research is to assess the effectiveness of the Lithuanian constitutional complaint model. In order to assess the current consti-

tutional complaints model as comprehensively and accurately as possible, it also examines in detail such issues as the concept and purpose of constitutional complaints, the development of the constitutional complaints, the models of constitutional complaints, the place of this instrument in the spectrum of powers of other constitutional courts, the place of the constitutional complaints in the national and international system of human rights protection, and the challenges facing the institution of constitutional complaints in Europe. Without considering these aspects, it is impossible to assess the effectiveness of national constitutional complaints model.

The aim of the research is to systematically analyze whether the Lithuanian model of constitutional complaints ensures that this instrument is an effective tool for the protection of human rights, i.e. whether it is in line with the expectations of the Lithuanian society and the legal community, with the potential of the legal system, and with the trends in the European states; to identify the problematic aspects of the model, and to make proposals on how to improve the legal regulation establishing the model, as well as to provide recommendations on other measures to ensure the effectiveness of this institute.

In order to realize the set aim, the research raises and solves the **following tasks:**

1. To analyze the evolution of the formation and spread of constitutional complaints, its concept and typology, its place in the spectrum of powers of other constitutional courts and in the system of protection of human rights, as well as the challenges to the implementation of this institution and the possibilities of their solution in the European countries.
2. To examine the circumstances in which the constitutional complaint model was chosen and established in Lithuania.
3. To analyze the place of the instrument of constitutional complaints in the structure of the constitutional justice procedure in Lithuania.
4. To consistently discuss all the elements of the chosen constitutional complaints model (and the practice of its implementation): the grounds for a constitutional complaint; the objects of constitutional complaints; the subjects of constitutional complaints; the conditions (filters) for submitting a constitutional complaint; the legal consequences of the examination of a constitutional complaint; the specific procedural elements of a constitutional complaint.

This monograph is the first scholarly work in which all elements of the Lithuanian constitutional complaint model are analyzed in an integrated manner, not limiting the analysis to individual institutes constituting the constitutional complaint model, but systematically analyzing the entire model. In this research the model of the constitutional complaints is analyzed by systematically examining not only the legal regulation (existing and proposed to be introduced; Lithuanian one and regulation of other states), but also the jurisprudence of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania, as well as of the ECtHR and the jurisprudence of constitutional courts of other European states. The novelty of this research is also based on the fact that the information for this study was gathered during internships in foreign constitutional courts (Slovenian, Hungarian).

The study concludes that, given that less than three years have passed since the instrument of the constitutional complaints was established in the Lithuanian legal system, it is still too early to confidently summarize that the expectations of the public and the legal community with regard to the establishment of an effective tool for the protection of the constitutional human rights have been fully fulfilled. However, it can already be stated that the introduction of this mechanism has been a significant step in strengthening the protection of human rights in Lithuania. The first years of its operation reveals that the fears that have delayed the introduction of this legal remedy for so long have not been confirmed: although the workload of the Constitutional Court has increased, there is certainly no evidence that the Constitutional Court is overburdened with constitutional complaints; the Court's normal activities have not been disrupted; constitutional justice cases continue to be heard at a regular pace, and the average time taken for considering constitutional complaints cannot be described as excessive. The Constitutional Court has not yet adopted many rulings in cases initiated by constitutional complaints. However, the fact that some of these rulings declare legal acts unconstitutional shows that this instrument can be used to protect the constitutional rights of natural and legal persons and, at the same time, to remove from the legal system the provisions of legal acts that are unconstitutional. The instrument of a constitutional complaints also opens up more perspectives for the interpretation of the provisions of the Constitution, contributes to the development of the official constitutional doctrine, and allows for the discovery of new elements in the content of constitutional rights or freedoms.

However, as in other European countries, the institution of constitutional complaints in Lithuania faces some challenges. One of the main problems that cast doubt on the effectiveness of this mechanism is the extremely low acceptance rate of constitutional complaints. However, it should be borne in mind that the mechanism of constitutional complaints is still very new. It is likely that, over time, the practice of admissibility of constitutional complaints developed by the Constitutional Court should become more and more familiar and understandable to applicants, so that the number of complaints received (especially those that are manifestly inadmissible) will gradually decrease. Thus, the question of whether the low admissibility rate of constitutional complaints requires adjustments to the regulatory framework governing the institution of the constitutional complaint should be revisited in a few years.

Lithuania has established a model of normative constitutional complaints, which is characterized by the following main features: 1) a person may lodge an individual constitutional complaint regarding the compliance of laws and other acts adopted by the Seimas, acts of the President of the Republic, acts of the Government of the Republic with the Constitution or another higher-ranking legal act, if a decision taken on the basis of such acts has violated the constitutional rights or freedoms of the person concerned; 2) not only natural persons, but also legal persons, citizens of the Republic of Lithuania and of other states, stateless persons, etc. may lodge a constitutional complaint; 3) there are three basic conditions for filing a constitutional complaint (the requirement that the rights and freedoms of the applicant, but not those of a third party, are violated by a legal act that is (allegedly) in conflict with the Constitution; the requirement to exhaust all other remedies; the four-month time-limit for filing a complaint); 4) the Constitutional Court's ruling in the case initiated by a constitutional complaint that the legal act (or a part of the legal act) is unconstitutional is the basis for the reopening of the proceedings concerning the exercise of the constitutional rights or freedoms of that person; 5) the Law on Constitutional Court provides for certain specific procedural institutes, which are applicable only in the constitutional complaint cases (the institute of elimination of deficiencies in constitutional complaints, the institute of suspension of execution of a court decision, the specific payment of the costs of the parties involved in the case, the institute of renewal of the time-limit for submitting a constitutional complaint, etc.).

In Lithuania, the model of normative constitutional complaint was chosen not only because the traditional arguments of the proponents of this type of model in terms of avoiding tension between the courts of general jurisdiction and the Constitutional Court, as well as by the threat of overloading the Court with complaints. Such choice was made also because of the overall constitutional regulation, the established tradition of constitutional control and the experience of neighboring countries with regard to the choice of the model of constitutional complaints. In this context, the choice of the model of normative constitutional complaints seems to be reasonable. However, if the narrower concept of a normative constitutional complaint is chosen, other elements of the constitutional complaint model should be modeled in such a way that they do not further restrict the person's ability to defend his or her potentially violated rights before the Constitutional Court.

Most of the elements of the national constitutional complaints model in the context of overall constitutional regulation, broader opportunities for human rights protection and European trends can in principle be viewed positively. Such as: the undefined range of rights that can be challenged in a constitutional complaint; the range of objects of constitutional complaints; the range of persons who can lodge a constitutional complaint; the three basic conditions for lodging a constitutional complaint; the consequences of the examination of a constitutional complaint; the institute of elimination of deficiencies in constitutional complaints; the institute of the suspension of the execution of a court decision; the form of the hearing, the institute of the reimbursement of the applicant's expenses, etc.

The first practice of admissibility and examination of constitutional complaints has not yet revealed the need for certain elements of the constitutional complaints model that have not been established in Lithuania: the requirement that a constitutional complaint be drafted by a lawyer; the charging of a fee for the application; the possibility of deciding on the admissibility of complaints in smaller panels of judges; and strict time limits for the examination of constitutional complaints. The possibility of introducing some of these remedies could be discussed in more detail if, in the future, the Court would become overburdened with constitutional complaints and if it would lead to a significant increase in the length of proceedings for examination of constitutional complaints and other applications, but this is not yet apparent.

However, in order to make the Lithuanian mechanism of constitutional complaints a more effective tool for the protection of human rights, some aspects of this model should be improved by amending the legal regulation and, in some cases, by developing (or adjusting) the provisions of the official constitutional doctrine:

1. The absence of exceptions to the rule of exhaustion of all legal remedies can be considered a shortcoming of the national constitutional complaint model. Under the legal regulation laid down in the Constitution and the Law on the Constitutional Court, a natural or legal person has the right to apply to the Constitutional Court regarding the constitutionality of legal acts only after having exhausted all of the legal remedies available to him or her under the law, and only after a final court decision has been issued. However, this legal regulation does not answer the question on what to do when the object of an individual constitutional complaint (the contested legal act) and the grounds for a constitutional complaint (a decision infringing the constitutional rights and freedoms of a person) coincide? And is it possible to lodge a constitutional complaint without a „decision“? And what to do in cases where there are no such legal remedies in national legislation? It is proposed to consider amendments to the regulation of the Law on the Constitutional Court, which would provide for exceptions to the rule of exhaustion of all legal remedies (*inter alia*, when the object and the grounds of the constitutional complaint coincide and the legislation does not provide for any other legal remedies, because it is not possible to exhaust what does not exist), or to have the Constitutional Court elaborate on (or even adjust) the constitutional doctrine on the matter.
2. The limited nature of the normative constitutional complaint model in terms of the protection of violated rights would have been at least partially compensated by combining the introduction of individual constitutional complaints with the broadening of the circle of other subjects entitled to apply to the Constitutional Court. From the point of view of the effective protection of human rights, the most relevant would be to combine the individual constitutional complaints mechanism with the possibilities for ombudsman institutions to refer to the Constitutional Court.

3. The ruling of the Constitutional Court in a case initiated by a constitutional complaint that a legal act (or part thereof) is unconstitutional, as a ground for reopening the proceedings concerning the exercise of the constitutional rights or freedoms of the person concerned, could in exceptional cases be applied more broadly than in the case of the author of the constitutional complaint. This is particularly true in criminal and administrative cases, as they concern the invalidity of an applicable rule as a ground for reducing a sanction or for removing or limiting liability. The legal regulation laid down in Lithuanian procedural laws on the grounds for reopening proceedings in these cases in certain aspects should also be clarified.
4. The possibility of suspending the validity of a legal act would also be an important interim measure in cases initiated by constitutional complaints. It is proposed to modify the institution of suspension of the validity of a legal acts, as enshrined in the Constitution and the Law on the Constitutional Court. The criterion for suspending the validity of a legal act should be the existence of certain negative consequences which would be strengthened by the continued application of the legal act in question, and not the subjects who have lodged the application on the constitutionality of the legal act. The Constitutional Court should also have the discretion to decide when the use of this institution is necessary.

Šaltiniai ir literatūra

I. Nacionaliniai teisės aktai ir jų *travaux preparatoires*

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Žin.*, 1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymas. *TAR*, 2019-04-02, Nr. 5330.
3. Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas. *Žin.*, 1999, Nr. 13-308.
4. Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo Nr. VIII-1029 156 straipsnio pakeitimo įstatymas. *TAR*, 2019-07-26, Nr. 12376.
5. Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso 658, 659, 660 ir 663 straipsnių pakeitimo įstatymas. *TAR*, 2019-07-26, Nr. 12373.
6. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Žin.*, 2002, Nr. 37-1341.
7. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso XXXV skyriaus pavadinimo ir 456, 457, 458 ir 459 straipsnių pakeitimo įstatymas. *TAR*, 2019-07-26, Nr. 12371.
8. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 366 ir 367 straipsnių pakeitimo įstatymas. *TAR*, 2019-07-26, Nr. 12370.
9. Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos įstatymas. *Lietuvos aidas*, Nr. 67; 1993, Nr. 12-296; *Žin.*, 2002, Nr. 124-5626.
10. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 29 straipsnio pakeitimo įstatymas. *Žin.*, 2011, Nr. 49-2366.
11. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 18, 26 ir 84 straipsnių pakeitimo įstatymas. *Žin.*, 2012, Nr. 132-6657.
12. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 27, 41, 44 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir įstatymo papildymo 53¹ straipsniu įstatymas. *Žin.*, 2011, Nr. 154-7262.
13. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo Nr. I-67 6, 9, 14, 19, 26, 29, 32, 40, 52, 53-1, 55, 58, 60, 61, 62, 66, 67, 72, 76, 77 ir 84 straipsnių pakeitimo įstatymas. *TAR*, 2015, Nr. 2015-08037.
14. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo Nr. I-67 3, 13, 24, 28, 31, 32, 39, 40, 46, 48, 49, 531, 61, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 76, 84, 86, 88 straipsnių pakeitimo ir įstatymo papildymo 671 ir 672 straipsniais įstatymas. *TAR*, 2019-07-26, Nr. 12391.
15. Lietuvos Respublikos Seimo 2007 m. liepos 4 d. nutarimas „Dėl individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo koncepcijos patvirtinimo“. *Žin.*, 2007, Nr. 77-3061.
16. Lietuvos Respublikos Seimo 2009 m. gruodžio 17 d. nutarimas „Dėl individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo koncepcijos patvirtinimo pakeitimo“. *Žin.*, 2009, Nr. 152-6823.

17. Lietuvos Respublikos Seimo 2016 m. gruodžio 13 d. nutarimas Nr. XIII-82 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos“. TAR, 2016, Nr. 28737.
18. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2019 m. rugsėjo 5 d. sprendimas Nr. 17B-3 dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo reglamento pakeitimo ir papildymo. TAR, 2019-09-06, Nr. 14273.
19. Konstitucinio Teismo pirmininko 2013 m. vasario 15 d. įsakymu „Dėl Konstitucinio Teismo nutarimų, sprendimų ir išvadų įforminimo tvarkos patvirtinimo“ patvirtinta Konstitucinio Teismo nutarimų, sprendimų ir išvadų įforminimo tvarka.

Teisės aktų *travaux preparatoires*

20. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas XP-980 (2). Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas XP-980 (3).
21. Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIIP-431. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/942a6100057411e78352864fdc41e502?jfwid=-4cu9uagrq> [žiūrėta 2021 m. birželio 8 d.].
22. Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIIP-2159.
23. Konstitucinio Teismo įstatymo 31, 65, 66, 68, 72 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas Nr. XIIP-432. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/fb70ddc0057511e78352864fdc41e502?jfwid=-4cu9uagrq> [žiūrėta 2021 m. birželio 8 d.].
24. Konstitucinio Teismo įstatymo Nr. I-67 3, 13, 24, 28, 31, 32, 39, 40, 46, 48, 49, 53¹, 61, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 76, 84, 86, 88 straipsnių pakeitimo ir įstatymo papildymo 67¹ ir 67² straipsniais įstatymo projektas Nr. XIIP-3578(2).
25. 2006 m. kovo 22 d. Lietuvos Respublikos Seimo Biudžeto ir finansų komiteto (papildomo komiteto) išvada Nr. 9 „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto XP-980“. Prieiga per internetą: XP-980 KOMITETO IŠVADA Konstitucijos 106 straipsnio pakeitimo įstatymo projektui (lrs.lt) [žiūrėta 2021 m. lapkričio 30 d.].
26. Pagrindinio komiteto išvada dėl Konstitucijos 106 ir 107 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto. XIIP-2159. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/c5912070bbfe11e8aa33fe8fofea665f?jfwid=-q4aj6ep1u>. [žiūrėta 2021 m. spalio 30 d.].
27. Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos teisėkūros pagrindų įstatymo lydiniųjų įstatymų projektų. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=434380> [žiūrėta 2021 m. spalio 1 d.].

28. Aiškinamasis raštas. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=404623&p_query=&p_tr2=2> [žiūrėta 2021 m. spalio 16 d.].
29. Pasiūlymas dėl Konstitucinio Teismo įstatymo 3, 13, 24, 28, 31, 32, 39, 40, 46, 48, 49, 53¹, 61, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 76, 84, 86, 88 straipsnių pakeitimo ir įstatymo papildymo 67¹ ir 67² straipsniais projekto Nr. XIII P-3578(2). Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/rs/legalact/TAK/d5dad9a09ef011e9aab6d8dd69c6da66/> [žiūrėta 2021 m. lapkričio 11 d.].
30. Konstitucinio Teismo pirmininko Teisingumo ministerijai adresuotas 2019 m. gegužės 3 d. raštas Nr. 14B-231(2.4).

II. Tarptautinės sutartys

1. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos protokolas Nr. 14, pakeičiantis konvencijos kontrolės sistemą, 2004. Prieiga per internetą: [Library_Collection_P14_ETs194E_ENG.pdf \(coe.int\)](#) [žiūrėta 2021 m. lapkričio 29 d.].
2. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Protokolas Nr. 15, kuriuo iš dalies keičiama Konvencija, 2013. Prieiga per internetą: Protocol No. 15 amending the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (CETS No. 213) (coe.int) [žiūrėta 2021 m. lapkričio 29 d.].
3. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos protokolas Nr. 16, 2013. Prieiga per internetą: Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos protokolas Nr. 16 (lrs.lt) [žiūrėta 2021 m. lapkričio 29 d.].

III. Užsienio valstybių teisės aktai

1. Basic Law for the Federal Republic of Germany. Prieiga per internetą: <<https://www.bundestag.de/blob/284870/ceodo3414872b427e57fccb703634dcd/basic-law-data.pdf>> [žiūrėta 2022 m. sausio 10 d.].
2. Constitution of Austria. Prieiga per internetą: <https://www.constituteproject.org/constitution/Austria_2009.pdf> [žiūrėta 2021 m. gegužės 30 d.].
3. Constitution of Czech Republic. Prieiga per internetą: <<http://www.ilo.org/dyn/travail/docs/1967/Constitution%20of%20the%20Czech%20Republic.pdf>> [žiūrėta 2021 m. gegužės 30 d.].
4. The Constitution of the Republic of Poland. Prieiga per internetą <<http://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/angielski/kon1.htm>> [žiūrėta 2021 m. spalio 30 d.].
5. Constitution of Portuguese Republic. Prieiga per internetą: <http://www.servat.unibe.ch/icl/po00000_.html> [žiūrėta 2021 m. birželio 1 d.].

6. Constitution of Romania. Prieiga per internetą: <<http://www.cdep.ro/pls/dic/site.page?id=371>> [žiūrėta 2021 m. gegužės 30 d.].
7. Constitution of the Republic of Slovenia. Prieiga per internetą: <<http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/UNTC/UNPAN014895.pdf>> [žiūrėta 2021 m. gegužės 30 d.].
8. The Constitution of the Slovak Republic. Prieiga per internetą: <<http://www.slovakia.org/sk-constitution.htm>> [žiūrėta 2021 m. gegužės 30 d.].
9. Constitution of Ukraine. Prieiga per internetą: <<http://www.legislationline.org/documents/section/constitutions/country/52>> [žiūrėta 2021 m. birželio 1 d.].
10. Spanish Constitution. Prieiga per internetą: <http://www.congreso.es/portal/page/portal/Congreso/Congreso/Hist_Normas/Norm/const_espa_texto_in-gles_o.pdf> [žiūrėta 2021 m. birželio 1 d.].
11. The Fundamental Law of Hungary. Prieiga per internetą: <<http://www.kormany.hu/download/e/02/00000/The%20New%20Fundamental%20Law%20of%20Hungary.pdf>> [žiūrėta 2021 m. birželio 1 d.].
12. Act n. CLI of 2011 on the Constitutional Court of Hungary. Prieiga per internetą: <<http://www.mkab.hu/jog/ab-torveny>> [žiūrėta 2021 m. gegužės 30 d.].
13. Act on the Organisation of the Constitutional Court of the Slovak Republic, on the proceedings before the Constitutional court and the status of Judges. Prieiga per internetą: <http://portal.concourt.sk/download/attachments/3604914/a_38_1993.pdf> [žiūrėta 2021 m. gegužės 30 d.].
14. Constitutional Court act of the Czech Republic No. 182/1993 Sb. Prieiga per internetą: <http://www.concourt.cz/view/const_court_act> [žiūrėta 2021 m. lakričio 30 d.].
15. Constitutional Court act 1953-VFGG 1992. Prieiga per internetą: <<http://www.vfgh.gv.at/cms/vfgh-site/english/downloads/englishvfgg.pdf>> [žiūrėta 2021 m. gegužės 30 d.].
16. Constitutional Court Review Procedure Act. Prieiga per internetą: <<http://www.legaltext.ee/text/en/X X00014.htm>> [žiūrėta 2021 m. gegužės 30 d.].
17. Law on the Constitutional Court of the Republic of Moldova. Prieiga per internetą: <http://www.constcourt.md/public/files/file/Actele%20Curtii/acte_en/Law_on_CC_EN.pdf> [2021 m. spalio 30 d.].
18. Law of the Portuguese Constitutional Court, Law n.º 28/82, of 15 November. Prieiga per internetą: <<http://www.tribunalconstitucional.pt/tc/en/tclaw.html>> [žiūrėta 2021 m. gegužės 30 d.].
19. Ley organica 2/1979, de 3 de octubre, del Tribunal Constitucional de Espana. Prieiga per internetą: <<http://www.tribunalconstitucional.es/en/tribunal/normasreguladoras/Lists/NormasRegPDF/LOT-en.pdf>> [žiūrėta 2021 m. gegužės 30 d.].

20. On the Organisation and Operation of the Constitutional Court of Romania, law no. 47/1992. Prieiga per internetą: <<http://www.ccr.ro/Legea-nr-471992>> [žiūrėta 2021 m. gegužės 30 d.].
21. The Constitutional Tribunal act of August 1997. Prieiga per internetą: <<http://tribunal.gov.pl/en/about-the-tribunal/legal-basis/the-constitutional-tribunal-act/>> [žiūrėta 2021 m. spalio 30 d.].
22. The Constitutional Act on the Constitutional Court of the Republic of Croatia. Prieiga per internetą: <<http://www.usud.hr/en/constitutional-act>> [žiūrėta 2021 m. gegužės 30 d.].
23. Slovenian Constitutional Court Act. Prieiga per internetą: <<http://www.us-rs.si/en/about-the-court/legal-basis/statutes>> [žiūrėta 2021 m. gegužės 30 d.].
24. Latvian Constitutional Court law. Prieiga per internetą: <<http://www.satv.tiesa.gov.lv/?lang=2&mid=9>> [žiūrėta 2021 m. spalio 30 d.].
25. The Constitutional Act on the Constitutional Court of the Republic of Croatia. Prieiga per internetą: <<http://www.usud.hr/en/constitutional-act>> [žiūrėta 2021 m. lapkričio 30 d.].
26. The Rules of procedure of the Constitutional Court of Hungary. Prieiga per internetą: The Constitutional Court of Hungary | Rules of procedure (hunconcourt.hu) [žiūrėta 2021 m. gruodžio 20 d.].

IV. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimai, sprendimai ir išvados

1. Konstitucinio Teismo 1993 m. rugpjūčio 26 d. sprendimas Nr. 3.
2. Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvada. *Žin.*, 1995, Nr. 9-199.
3. Konstitucinio Teismo 1997 m. spalio 1 d. nutarimas. *Žin.*, 1997, Nr. 91-2289.
4. Konstitucinio Teismo 2000 m. vasario 10 d. nutarimas. *Žin.*, 2000, Nr. 14-370;
5. Konstitucinio Teismo 2000 m. balandžio 5 d. nutarimas. *Žin.*, 2000, Nr. 30-840.
6. Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 30 d. nutarimas. *Žin.*, 2000, Nr. 54-1587.
7. Konstitucinio Teismo 2001 m. balandžio 2 d. nutarimas. *Žin.*, 2001, Nr. 29-938, atitaisyimas – 2001-04-06, Nr. 30.
8. Konstitucinio Teismo 2001 m. lapkričio 29 d. nutarimas. *Žin.*, 2001, Nr. 102-3636.
9. Konstitucinio Teismo 2002 m. sausio 14 d. nutarimas. *Žin.*, 2002, Nr. 5-186
10. Konstitucinio Teismo 2002 m. liepos 2 d. nutarimas, *Žin.*, 2002, Nr. 69-2832.
11. Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimas. *Žin.*, 2003, Nr. 19-828;
12. Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 4 d. nutarimas. *Žin.*, 2003, Nr. 24-1004.
13. Konstitucinio Teismo 2003 m. rugsėjo 30 d. nutarimas. *Žin.*, 2003, Nr. 24-1004;
14. Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas. *Žin.*, 2003, Nr. 124-5643.
15. Konstitucinio Teismo 2005 m. liepos 8 d. nutarimas. *Žin.*, 2005, Nr. 87-3274.

16. Konstitucinio Teismo 2005 m. rugpjūčio 23 d. nutarimas. *Žin.*, 2005, Nr. 152-5605.
17. Konstitucinio Teismo 2005 m. rugsėjo 20 d. sprendimas. *Žin.*, 2005, Nr. 113-4132.
18. Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas. *Žin.*, 2006, Nr. 36-1292.
19. Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 6 d. nutarimas. *Žin.*, 2006, Nr. 65-2400.
20. Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas. *Žin.*, 2006, Nr. 88-3475, atitaisymas – 2006-12-16, Nr. 137.
21. Konstitucinio Teismo 2007 m. sausio 16 d. nutarimas. *Žin.*, 2007, Nr. 7-287.
22. Konstitucinio Teismo 2007 m. sausio 17 d. sprendimas. *Žin.*, 2007, Nr. 8-329.
23. Konstitucinio Teismo 2007 m. gruodžio 17 d. nutarimas. *Žin.*, 2007, Nr. 134-5427.
24. Konstitucinio Teismo 2008 m. kovo 20 d. nutarimas. *Žin.*, 2008, Nr. 34-1224, atitaisymas – 2008-04-17, Nr. 44.
25. Konstitucinio Teismo 2010 m. birželio 29 d. nutarimas. *Žin.*, 2010, Nr. 134-6860.
26. Konstitucinio Teismo 2011 m. birželio 9 d. nutarimas. *Žin.*, 2011, Nr. 111-5228.
27. Konstitucinio Teismo 2011 m. spalio 25 d. nutarimas. *Žin.*, 2011, Nr. 129-6116.
28. Konstitucinio Teismo 2012 m. vasario 6 d. nutarimas. *Žin.*, 2012, Nr. 109-5528.
29. Konstitucinio Teismo 2012 m. gruodžio 19 d. sprendimas. *Žin.*, 2012, Nr. 152-7779.
30. Konstitucinio Teismo 2013 m. vasario 20 d. nutarimas. *Žin.*, 2013, Nr. 20-975.
31. Konstitucinio Teismo 2013 m. vasario 22 d. nutarimas. *Žin.*, 2013, Nr. 22-1068.
32. Konstitucinio Teismo 2013 m. liepos 1 d. nutarimas. *Žin.*, 2013, Nr. 103-5079;
33. Konstitucinio Teismo 2013 m. gegužės 16 d. nutarimas. *Žin.*, 2013, Nr. 52-2604.
34. Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 16 d. sprendimas. *TAR*, 2014, Nr. 299.
35. Konstitucinio Teismo 2014 m. gegužės 2 d. sprendimas Nr. KT16-S11/2014.
36. Konstitucinio Teismo 2014 m. birželio 18 d. sprendimas Nr. KT33-S24/2014.
37. Konstitucinio Teismo 2014 m. rugpjūčio 28 d. sprendimas Nr. KT38-S27/2014.
38. Konstitucinio Teismo 2014 m. rugsėjo 2 d. sprendimas Nr. KT40-S29/2014.
39. Konstitucinio Teismo 2014 m. rugsėjo 5 d. sprendimas Nr. KT41-S30/2014.
40. Konstitucinio Teismo 2014 m. gruodžio 22 d. nutarimas. *TAR*, 2014-12-22, Nr. 20411.
41. Konstitucinio Teismo 2015 m. sausio 14 d. sprendimas Nr. KT1-S1/2015, bylos Nr. 06/2008-18/2008-24/2010.
42. Konstitucinio Teismo 2015 m. sausio 16 d. sprendimas Nr. KT5-S4/2015.
43. Konstitucinio Teismo 2015 m. vasario 26 d. nutarimas. *TAR*, 2015-02-27, Nr. 3023.
44. Konstitucinio Teismo 2015 m. balandžio 7 d. sprendimas Nr. KT11-S5/2015.
45. Konstitucinio Teismo 2015 m. balandžio 3 d. nutarimas. *TAR*, 2015-04-03, Nr. 5147.
46. Konstitucinio Teismo 2015 m. gegužės 14 d. nutarimas. *TAR*, 2015-05-15, Nr. 7361.
47. Konstitucinio Teismo 2015 m. birželio 11 d. nutarimas. *TAR*, 2016-01-01, Nr. 1.
48. Konstitucinio Teismo 2015 m. birželio 12 d. sprendimas Nr. KT18-S7/2015.
49. Konstitucinio Teismo 2015 m. birželio 11 d. nutarimas. *TAR*, 2016-01-01, Nr. 1.
50. Konstitucinio Teismo 2015 m. liepos 9 d. nutarimas. *TAR*, 2015-07-09, Nr. 11196.

51. Konstitucinio Teismo 2015 m. rugsėjo 18 d. sprendimas, Nr. KT23-S10/2015.
52. Konstitucinio Teismo 2015 m. rugsėjo 22 d. nutarimas. *TAR*, 2015-09-22, Nr. 14100.
53. Konstitucinio Teismo 2015 m. rugpjūčio 28 d. sprendimas Nr. KT22-S9/2015.
54. Konstitucinio Teismo 2015 m. spalio 20 d. nutarimas. *TAR*, 2015-10-20, Nr. 15777.
55. Konstitucinio Teismo 2015 m. spalio 29 d. nutarimas. *TAR*, 2015-11-19, Nr. 18423.
56. Konstitucinio Teismo 2015 m. lapkričio 4 d. nutarimas. *TAR*, 2015-11-04, Nr. 17587.
57. Konstitucinio Teismo 2015 m. gruodžio 16 d. nutarimas. *TAR*, 2015-12-16, Nr. 19859.
58. Konstitucinio Teismo 2015 m. lapkričio 19 d. nutarimas. *TAR*, 2015-11-19, Nr. 18423.
59. Konstitucinio Teismo 2015 m. gruodžio 30 d. nutarimas. *TAR*, 2015-12-30, Nr. 21030.
60. Konstitucinio Teismo 2016 m. liepos 8 d. nutarimas. *TAR*, 2016-07-08, Nr. 19478.
61. Konstitucinio Teismo 2018 m. birželio 19 d. nutarimas. *TAR*, 2018-06-19, Nr. 10101.
62. Konstitucinio Teismo 2018 m. gruodžio 14 d. nutarimas, *TAR*, 2018-12-14, Nr. 20548.
63. Konstitucinio Teismo 2019 m. kovo 1 d. nutarimas. *TAR*, 2019-03-01, Nr. 3464.
64. Konstitucinio Teismo 2019 m. balandžio 16 d. nutarimas. *TAR*, 2019-12-02, Nr. 19221;
65. Konstitucinio Teismo 2019 m. spalio 10 d. sprendimas Nr. KT29-A-S18/2019.
66. Konstitucinio Teismo 2019 m. spalio 16 d. sprendimas Nr. KT32-A-S21/2019.
67. Konstitucinio Teismo 2019 m. spalio 16 d. sprendimas Nr. KT33-A-S22/2019.
68. Konstitucinio Teismo 2019 m. spalio 17 d. sprendimas Nr. KT35-A-S24/2019.
69. Konstitucinio Teismo 2019 m. spalio 17 d. sprendimas Nr. KT34-A-S23/2019.
70. Konstitucinio Teismo 2019 m. spalio 22 d. sprendimas Nr. KT36-A-S25/2019.
71. Konstitucinio Teismo 2019 m. spalio 22 d. sprendimas Nr. KT37-A-S26/2019.
72. Konstitucinio Teismo 2019 m. spalio 24 d. sprendimas Nr. KT38-A-S27/2019.
73. Konstitucinio Teismo 2019 m. lapkričio 25 d. nutarimas. *TAR*, 2019-11-25, Nr. 18747.
74. Konstitucinio Teismo 2019 m. gruodžio 18 d. sprendimas Nr. KT85-A-S70/2019.
75. Konstitucinio Teismo 2020 m. sausio 16 d. sprendimas Nr. KT6-A-S6/2020.
76. Konstitucinio Teismo 2020 m. sausio 20 d. sprendimas Nr. KT7-A-S7/2020.
77. Konstitucinio Teismo 2020 m. sausio 22 d. sprendimas Nr. KT9-A-S9/2020;
78. Konstitucinio Teismo 2020 m. vasario 5 d. sprendimas Nr. KT17-A-S17/2020.
79. Konstitucinio Teismo 2020 m. vasario 12 d. sprendimas Nr. KT29-A-S27/2020.
80. Konstitucinio Teismo 2020 m. vasario 18 d. sprendimas Nr. KT32-A-S29/2020.
81. Konstitucinio Teismo 2020 m. vasario 18 d. sprendimas Nr. KT36-A-S33/2020.
82. Konstitucinio Teismo 2020 m. kovo 10 d. sprendimas Nr. KT45-A-S41/2020.
83. Konstitucinio Teismo 2020 m. kovo 12 d. sprendimas Nr. KT46-A-S42/2020.
84. Konstitucinio Teismo 2020 m. kovo 18 d. nutarimas. *TAR*, 2020, Nr. 5659.

85. Konstitucinio Teismo 2020 m. kovo 25 d. sprendimas Nr. KT53-A-S48/2020.
86. Konstitucinio Teismo 2020 m. balandžio 1 d. sprendimas Nr. KT62-A-S57/2020.
87. Konstitucinio Teismo 2020 m. balandžio 1 d. sprendimas Nr. KT63-A-S58/2020.
88. Konstitucinio Teismo 2020 m. balandžio 8 d. sprendimas Nr. KT66-A-S61/2020.
89. Konstitucinio Teismo 2020 m. balandžio 8 d. sprendimas Nr. KT70-A-S65/2020.
90. Konstitucinio Teismo 2020 m. balandžio 15 d. sprendimas Nr. KT74-A-S69/2020.
91. Konstitucinio Teismo 2020 m. balandžio 29 d. sprendimas Nr. KT79-A-S74/2020.
92. Konstitucinio Teismo 2020 m. balandžio 29 d. sprendimas Nr. KT83-A-S78/2020.
93. Konstitucinio Teismo 2020 m. gegužės 6 d. sprendimas Nr. KT88-A-S83/2020.
94. Konstitucinio Teismo 2020 m. gegužės 13 d. sprendimas Nr. KT92-A-S87/2020.
95. Konstitucinio Teismo 2020 m. gegužės 20 d. sprendimas Nr. KT93-A-S88/2020.
96. Konstitucinio Teismo 2020 m. gegužės 20 d. sprendimas Nr. KT94-A-S89/2020.
97. Konstitucinio Teismo 2020 m. gegužės 20 d. sprendimas Nr. KT95-A-S90/2020.
98. Konstitucinio Teismo 2020 m. gegužės 28 d. sprendimas Nr. KT99-A-S94/2020.
99. Konstitucinio Teismo 2020 m. birželio 11 d. sprendimas Nr. KT104-A-S97/2020.
100. Konstitucinio Teismo 2020 m. birželio 17 d. sprendimas Nr. KT107-A-S99/2020.
101. Konstitucinio Teismo 2020 m. birželio 26 d. sprendimas Nr. KT111-A-S103/2020.
102. Konstitucinio Teismo 2020 m. gegužės 28 d. sprendimas Nr. KT99-A-S94/2020.
103. Konstitucinio Teismo 2020 m. liepos 2 d. sprendimas Nr. KT116-A-S108/2020.
104. Konstitucinio Teismo 2020 m. liepos 9 d. sprendimas Nr. KT119-A-S110/2020.
105. Konstitucinio Teismo 2020 m. liepos 23 d. sprendimas Nr. KT131-A-S122/2020.
106. Konstitucinio Teismo 2020 m. liepos 23 d. sprendimas Nr. KT132-A-S123/2020.
107. Konstitucinio Teismo 2020 m. liepos 30 d. sprendimas. KT138-A-S127/2020.
108. Konstitucinio Teismo 2020 m. rugpjūčio 20 d. sprendimas. Nr. KT145-A-S134/2020.
109. Konstitucinio Teismo 2020 m. rugpjūčio 27 d. sprendimas Nr. KT150-A-S139/2020.
110. Konstitucinio Teismo 2020 m. rugsėjo 11 d. nutarimas. *TAR*, 2020, Nr. 19129.
111. Konstitucinio Teismo 2020 m. rugsėjo 16 d. sprendimas Nr. KT169-A-S155/2020.
112. Konstitucinio Teismo 2020 m. lapkričio 19 d. sprendimas Nr. KT197-A-S182/2020.
113. Konstitucinio Teismo 2020 m. lapkričio 19 d. sprendimas Nr. KT198-A-S183/2020.
114. Konstitucinio Teismo 2020 m. gruodžio 3 d. sprendimas Nr. KT205-A-S189/2020.
115. Konstitucinio Teismo 2020 m. gruodžio 11 d. nutarimas. *TAR*, 2020-12-11, Nr. 27066.
116. Konstitucinio Teismo 2020 m. gruodžio 17 d. sprendimas Nr. KT216-A-S198/2020.
117. Konstitucinio Teismo 2021 m. vasario 4 d. sprendimas Nr. KT25-A-S25/2021.
118. Konstitucinio Teismo 2021 m. kovo 4 d. nutarimas. *TAR*, 2021, Nr. 4528.
119. Konstitucinio Teismo 2021 m. kovo 4 d. sprendimas Nr. KT36-A-N2/2021.
120. Konstitucinio Teismo 2021 m. kovo 19 d. nutarimas. *TAR*, 2021-03-19, Nr. 5546.

121. Konstitucinio Teismo 2021 m. balandžio 14 d. nutarimas. *TAR*, 2021-04-14, Nr. 7723.
122. Konstitucinio Teismo 2021 m. balandžio 14 d. sprendimas Nr. KT57-A-S54/2021.
123. Konstitucinio Teismo 2021 m. gegužės 19 d. nutarimas. *TAR*, 2021-05-19, Nr. 11041.
124. Konstitucinio Teismo 2021 m. gegužės 27 d. sprendimas Nr. KT82-A-S75/2021.
125. Konstitucinio Teismo 2021 m. liepos 16 d. nutarimas. *TAR*, 2021-07-16, Nr. 16058.
126. Konstitucinio Teismo 2021 m. rugsėjo 28 d. nutarimas. *TAR*, 2021-09-28, Nr. 20273.
127. Konstitucinio Teismo 2021 m. lapkričio 9 d. nutarimas. *TAR*, 2021-11-09, 23240.
128. Konstitucinio Teismo 2021 m. gruodžio 22 d. nutarimas. *TAR*, 2021-12-22, 26640.
129. Konstitucinio Teismo 2021 m. gruodžio 30 d. nutarimas. *TAR*. 2021-12-30, 27683.

V. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo pirmininko potvarkiai, kita konstitucinės justicijos bylose esanti medžiaga

1. Konstitucinio Teismo pirmininko 2003 m. rugpjūčio 11 d. potvarkis Nr. 2B-69.
2. Konstitucinio Teismo pirmininko 2004 m. balandžio 13 d. potvarkis Nr. 2B-65.
3. Konstitucinio Teismo pirmininko 2005 m. kovo 16 d. potvarkis Nr. 2B-23.
4. Konstitucinio Teismo pirmininko 2007 m. liepos 4 d. potvarkis Nr. 2B-80.
5. Konstitucinio Teismo pirmininko 2013 m. gruodžio 24 d. potvarkis Nr. 2B-102.
6. Konstitucinio Teismo pirmininko 2015 m. kovo 3 d. potvarkis Nr. 2B-9.
7. Konstitucinio Teismo pirmininko 2015 m. balandžio 27 d. potvarkis Nr. 2B-18.
8. Konstitucinio Teismo pirmininko 2015 m. balandžio 30 d. potvarkis Nr. 2B-22.
9. Konstitucinio Teismo pirmininko 2015 m. balandžio 30 d. potvarkis Nr. 2B-21.
10. Konstitucinio Teismo pirmininko 2015 m. gegužės 5 d. potvarkis Nr. 2B-24.
11. Konstitucinio Teismo pirmininko 2020 m. vasario 14 d. potvarkis Nr. 2A-57.
12. Konstitucinio Teismo pirmininko 2020 m. gegužės 28 d. potvarkis Nr. 2A-133.
13. Konstitucinio Teismo pirmininko 2020 m. birželio 1 d. potvarkis Nr. 2A-136.
14. Konstitucinio Teismo pirmininko 2020 m. gruodžio 16 d. potvarkis Nr. 2A-293.
15. Lietuvos privačių sveikatos priežiūros įstaigų asociacijos prezidento L. Paškevičiaus 2013 m. balandžio 3 d. pateikta papildoma informacija prie 2013 m. kovo 29 d. pateikto rašto dėl nuomonės pateikimo bylose Nr. 47/2009 bei Nr. 131/2010.

VI. Lietuvos Respublikos bendrosios ir specialiosios kompetencijos teismų sprendimai

1. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2015 m. balandžio 22 d. nutartis byloje Nr. P-43-822/2015.

VII. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimai

1. Europos Žmogaus Teisių Teismo 1996 m. rugsėjo 16 d. sprendimas byloje *Akvidar prieš Turkiją*, pareiškimo Nr. 21893/93.
2. Europos Žmogaus Teisių Teismo 1997 m. liepos 1 d. sprendimas byloje *Pammel prieš Vokietiją*, pareiškimo Nr. 17820/91.
3. Europos Žmogaus Teisių Teismo 1997 m. liepos 1 d. sprendimas byloje *Probstemeier prieš Vokietiją*, pareiškimo Nr. 20950/92.
4. Europos Žmogaus Teisių Teismo 1999 m. liepos 28 d. sprendimas byloje *Selmouni prieš Prancūziją*, pareiškimo Nr. 25803/94.
5. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2000 m. vasario 25 d. sprendimas byloje *Gast ir Popp prieš Vokietiją*, pareiškimo Nr. 29357/95.
6. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2000 m. spalio 26 d. sprendimas byloje *Kudła prieš Lenkiją*, pareiškimo Nr. 30210/96.
7. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2001 m. spalio 2 d. sprendimas dėl priimtimumo byloje *Belinger prieš Sloveniją*, pareiškimo Nr. 42320/98.
8. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2002 m. vasario 6 d. sprendimas byloje *Čonka prieš Belgiją*, pareiškimo Nr. 51564/99.
9. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2002 m. balandžio 18 d. sprendimas byloje *Ouzounis ir kiti prieš Graikiją*, pareiškimo Nr. 49144/99.
10. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2003 m. spalio 9 d. sprendimas dėl priimtimumo byloje *Szott-Medyńska ir kiti prieš Lenkiją*, pareiškimo Nr. 47414/99.
11. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2005 m. kovo 2 d. sprendimas byloje *Von Maltzan ir kiti prieš Vokietiją*, pareiškimo Nr. 71916/01.
12. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2013 m. balandžio 30 d. byloje *Uzun prieš Turkiją*, pareiškimo Nr. 10755/13.
13. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2014 m. liepos 1 d. sprendimas byloje *Ridić ir kiti prieš Serbiją*, pareiškimų Nr. 53736/08, Nr. 53737/08, Nr. 14271/11, Nr. 17124/11, Nr. 24452/11, Nr. 36515/11.
14. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2014 m. birželio 24 d. sprendimas byloje *Grišankova ir Grišankovs prieš Latviją*, pareiškimo Nr. 4605/05.
15. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2014 m. birželio 24 d. sprendimas byloje *Petrova prieš Latviją*, pareiškimo Nr. 4605/05.
16. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2014 m. lapkričio 25 d. sprendimas dėl priimtimumo byloje *Larionovs ir Tess prieš Latvija*, pareiškimų Nr. 45520/04 ir Nr. 19363/05.
17. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2015 m. spalio 29 d. sprendimas byloje *Story ir kiti prieš Maltą*, pareiškimo Nr. 56854/13.

18. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2020 m. kovo 31 d. sprendimas byloje *Dos Santos Calado ir kiti prieš Portugaliją*, pareiškimų Nr. 55997/14, Nr. 68143/16, Nr. 78841/16 ir Nr. 3706/17.
19. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2021 m. birželio 8 d. sprendimas byloje *Romuva prieš Lietuvą*, pareiškimo Nr. 48329/19.

VIII. Užsienio valstybių konstitucinės justicijos institucijų ir kitų teismų sprendimai, kita bylose esanti medžiaga

1. JAV Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *Marbury v. Madison*, 5 U.S. 1 Cranch 137 137 (1803).
2. JAV Aukščiausiojo Teismo sprendimas byloje *Norton v. Shelby County*, 118 U.S. 425 (1886).
3. Latvijos Konstitucinio Teismo 2002 m. vasario 21 d. sprendimas byloje Nr. 2000-07-0409.
4. Latvijos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. gruodžio 21 d. nutarimas Nr. 2009-43-01.
5. Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo 2004 m. sausio 20 d. sprendimas byloje Nr. SK 26/03.
6. Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo 2005 m. gegužės 31 d. ir 2006 m. sausio 11 d. sprendimai byloje Nr. Ts 36/05.
7. Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo 2005 m. spalio 3 d. ir 2006 m. vasario 12 d. sprendimai byloje Ts 148/05.
8. Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo 2006 m. balandžio 21 d. sprendimas byloje Nr. Ts 58/06.
9. Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo 2007 m. gegužės 22 d. sprendimas byloje Nr. SK 70/05.
10. Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo 2007 m. gruodžio 20 d. sprendimas byloje Nr. SK 67/05.
11. Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo 2010 m. lapkričio 17 d. ir 2011 m. rugsėjo 15 d. sprendimai byloje Nr. Ts 256/09.
12. Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo 2011 m. spalio 21 d. sprendimas byloje Nr. Ts 311/10.
13. Prancūzijos Konstitucinės Tarybos 1962 m. lapkričio 6 d. nutarimas.
14. Slovėnijos Respublikos Konstitucinio Teismo 2021 m. rugsėjo 30 d. sprendimas Nr. u- i-210/21.
15. Slovėnijos Respublikos Konstitucinio Teismo 2021 m. lapkričio 29 d. sprendimas Nr. u- i-210/21.
16. Vengrijos Konstitucinio Teismo sprendimas 23/2018 (XII 28) AB.

17. Vengrijos Konstitucinio Teismo sprendimas 15/2020 (VII. 8)AB.
18. Teisėjo Stanisław Rymar atskiroji nuomonė dėl Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo 2011 m. rugsėjo 15 d. sprendimo byloje Nr.Ts 256/09.

IX. Specialioji literatūra

1. ABRAMAVIČIUS, A. Konstitucinio skundo samprata ir reikšmė konstitucinėje teisminėje kontrolėje. *Jurisprudencija*, 2007, Nr. 11.
2. ARJOMAND, S. A. Constitutional development and political reconstruction from nation building to new constitutionalism. In ARJOMAND, S. A. (red.) *Constitutionalism and political reconstruction*. Netherlands, 2007.
3. BALODIS, R., KĀRKLIŅA, A., DANOVSĶIS, E. The Development of Constitutional and Administrative Law in Latvia after the Restoration of Independence. *Juridiskā zinātne / Law*, 2013, Nr. 5, p. 44–119.
4. BELIŪNIENĖ, L. *Žmogaus teisių apsaugos stiprinimas konstitucinio skundo institutu*. Vilnius: Justitia, 2014.
5. BANASZAK, B. Modele skargi konstytucyjnej. In TRZCIŃSKI, J. (red.). *Skarga konstytucyjna*. Warszawa, 2000.
6. BIRMONTIENĖ, T. et al. *Lietuvos konstitucinė teisė*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012.
7. BIRMONTIENĖ, T. et al. *Konstituciniai ginčai*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2019.
8. BIRMONTIENĖ, T.; MILIUVIENĖ, J. Pirmas žingsnis link individualaus konstitucinio skundo įteisinimo Lietuvoje. In *Lietuvos teisė 2018*. Vilnius: MRU, 2019.
9. BREWER-CARIAS, A. R. *Judicial Review in Comparative Law*. Cambridge, 1989.
10. CZESZEJKO-SOCHACKI, Z. Skarga konstytucyjna w prawie polski. *Przegląd Sejmowy*, 1998, Nr. 1.
11. DANĖLIENĖ, I. Individual access to constitutional justice in Lithuania: the potential within the newly established model of the individual constitutional complaint. *Revista de Derecho Político*, 2021, t. 111.
12. DE VISSER, M. *Constitutional Review in Europe. A Comparative Analysis*. Oxford and Portland: Hart Publishing, 2014.
13. ENDZINŠ, A. *Konstitucinio skundo institutas Latvijoje. Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas: Baltijos ir Skandinavijos šalių konferencijos medžiaga*. Vilnius, 2002.
14. EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *The Role of the Constitutional Court in the Consolidation of the Rule of Law*. Strasbourg, 1994.
15. EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Comments on the introduction of a written procedure at the Constitutional Court of the Russian*

- Federation, 2004. Prieiga per internetą: <[http://www.venice.coe.int/docs/2004/CDL\(2004\)075-e.pdf](http://www.venice.coe.int/docs/2004/CDL(2004)075-e.pdf)> [žiūrėta 2021 m. birželio 2 d.]
16. EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY FOR LAW. *Opinion on the Draft Federal Constitutional Law “On modifications and amendments to the Federal Constitutional Law on the Constitutional Court of the Russian Federation”*, 2004. Prieiga per internetą: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2004\)035-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2004)035-e) [žiūrėta 2021 m. birželio 2 d.]
 17. EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Limits of Fact, Law and Remedies: Myths and Realities of Constitutional Review of Judicial Decisions Constitutional Court of Spain Experience*, 2005. Prieiga per internetą: Microsoft Word - data0000017310.doc (coe.int) [žiūrėta 2021 m. lapkričio 28 d.].
 18. EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *The limits of constitutional review of the ordinary court’s decisions in constitutional complaint proceedings*, 2005. Prieiga per internetą: Microsoft Word - data0000017310.doc (coe.int).
 19. EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Opinion on the draft law on the Constitutional Court of Montenegro*, 2008. Prieiga per internetą: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2008\)030-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2008)030-e) [žiūrėta 2021 m. gruodžio 1 d.].
 20. EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *General Report of the XIVth Congress of the Conference of European Constitutional Courts on Problems of Legislative Omission in Constitutional Jurisprudence*, 2008. Prieiga per internetą: *Special Bulletin-M-e.pdf* (coe.int) [žiūrėta 2021 m. gruodžio 9 d.].
 21. EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Amicus curiae brief for the Constitutional Court of „ the Former Yugoslav Republic of Macedonia“ on amendments to several laws relating to the system of salaries and remunerations of elected and appointed officials*, 2010. Prieiga per internetą: <[http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2010\)038-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2010)038-e)> [žiūrėta 2021 m. spalio 30 d.];
 22. EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Opinion on three legal questions arising in the process of drafting the new Constitution of Hungary*, 2011. Prieiga per internetą: [https://www.venice.coe.int/WebForms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2011\)001-e](https://www.venice.coe.int/WebForms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2011)001-e) [žiūrėta 2021 m. gruodžio 13 d.].
 23. EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Opinion on Act CLI of 2011 on the Constitutional Court of Hungary*, 2012. Prieiga per internetą: Venice Commission :: Council of Europe (coe.int) [žiūrėta 2021 m. spalio 30 d.]

24. EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Amicus curiae brief for the Constitutional Court of Moldova on certain provisions of the law on professional integrity testing*, 2014. Prieiga per internetą: <file:///C:/Users/DPuraite/Downloads/ro- Opinia-Comisie-de-la-Venetiaenga128a.pdf> [žiūrėta 2021 m. spalio 30 d.].
25. EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Opinion on the draft law on the Constitutional Court of Ukraine*, 2016. Prieiga per internetą: default.aspx (coe.int) [žiūrėta 2021 m. lapkričio 28 d.].
26. EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Draft amicus curiae brief for the Constitutional Court of Georgia on the effects of Constitutional Court decisions on final judgments in civil and administrative cases*, 2018. Prieiga per internetą: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL\(2018\)019-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL(2018)019-e) [žiūrėta 2021 m. lapkričio 28 d.].
27. EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *Revised report on individual access to constitutional justice*, Venice, 2020. Prieiga per internetą: default.aspx (coe.int) [žiūrėta 2021 m. gruodžio 10 d.].
28. DÜRR, S. R. *Improving Human Rights Protection on the National and the European Levels – Individual Access to Constitutional Courts and the Accession of the European Union to the European Convention on Human Rights*, 2016. Prieiga per internetą: https://www.academia.edu/36018234/D%C3%BCrr_Schutz_Rudolf_Improving_Human_Rights_Protection_on_the_National_and_the_European_Levels_Individual_Access_to_Constitutional_Courts_and_the_Accession_of_the_European_Union_to_the_European_Convention_on_Human_Rights_Homenaje_a_Jean_Claude_Colliard_Tomo_II_Mexico_2016_pp_267_298?email_work_card=title. [žiūrėta 2021 m. lapkričio 28 d.].
29. FAVOREU, L. *Konstituciniai teismai*. Vilnius: Garnelis, 2001
30. FERRERES COMELIA, V. *The rise of specialized constitutional courts*. In GINSBURG, T.; DIXON, R. (sud. ir red.) *Comparative Constitutional Law*. Northampton, 2011.
31. GÁRDOS-OROSZ, F. *The Hungarian constitutional court in transition – from actio popularis to constitutional complaint*. *Acta Juridica Hungarica*, 2012, Nr. 4.
32. GINSBURG, G. *The global spread of constitutional review*. In CALDEIRA, G. A.; KELEMAN, D. R.; WHILINGTON, K. E. *Oxford Handbooks on Political Science*. Oxford, 2008.
33. GINSBURG, T.; ELKINS, Z. *Ancillary Powers of Constitutional Courts*, 2008. Prieiga per internetą: <http://chicagounbound.uchicago.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2439&context=journal_articles> [žiūrėta 2017 m. birželio 29 d.].
34. HARUTYUNYAN, G.; MAVČIČ, A. M. *The Constitutional Review and its development in the modern world*. Yerevan-Ljubljana, 1999.

35. HEIN, M.; EWER, S. Politicization of European Constitutional Courts? A Comparative Study of Germany, Bulgaria, and Portugal, 2016. Prieiga per internetą: (10) (PDF) How Do Types of Procedure Affect the Degree of Politicization of European Constitutional Courts? A Comparative Study of Germany, Bulgaria, and Portugal | Michael Hein and Stefan Ewert - Academia.edu [žiūrėta 2021 m. gruodžio 6 d.].
36. JARAŠIŪNAS, E. Konstitucinės justicijos studijų įvadas, arba L. Favoreu „Konstituciniai teismai“. In FAVOREU, L. *Konstituciniai teismai*. Vilnius: Garnelis, 2001.
37. JARAŠIŪNAS, E. Žvelgiant į Lietuvos Respublikos 1992 m. Konstituciją platesniame konstitucionalizmo raidos kontekste. *Jurisprudencija*, 2002, Nr. 30(22).
38. JARAŠIŪNAS, E. *Valstybės valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis Teismas*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003.
39. JARAŠIŪNAS, E. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas ir aukštųjų valstybės pareigūnų apkalta: kelios aktualios problemos. *Jurisprudencija*, 2006, Nr. 80.
40. JARAŠIŪNAS, E. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas ir žmogaus teisių apsauga. In JARAŠIŪNAS, E., *et al.* Žmogaus teisių apsaugos institucijos. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2009.
41. JOČIENĖ, D. Individualaus konstitucinio skundo įgyvendinimo iššūkiai: Lietuvos patirtis (2021). Prieiga per internetą: d.jocienes-pranesimas.pdf (lrkt.lt) [žiūrėta 2022 m. balandžio 21 d.].
42. JURČYS, P. Ar jau laikas įtvirtinti individualaus konstitucinio skundo institutą. *Justitia*, 2005, Nr. 5.
43. KELSEN, H. *Grynoji teisės teorija*. Vertė A. Degutis ir E. Kūris. Vilnius: Eugrimas, 2002.
44. KŁOPOCKA-JASIŃSKA, M.; KRZYWOŃ, A. On the Rights of Public Entities to Lodge a Constitutional Complaint in the Light of the Jurisprudence of the Polish Constitutional Tribunal. *Wroclaw Review of Law, Administration & Economics*, 2016, Nr. 6(1).
45. KOCHEVAR, S. Amici Curiae in Civil Law Jurisdictions. *The Yale Law Journal*, 2013, Vol. 122.
46. KŪRIS, E. Konstitucinės justicijos proceso teisės klausimu. *Teisė*, 2011, t. 78.
47. KŪRIS, E. (sud. ir moksl. red.) Konstitucinis Teismas. In *Lietuvos teisinės institucijos*. Vilniaus universiteto vadovėlis. Vilnius: Registrų centras, 2011.
48. KŪRIS, E. Konstitucija, teisėkūra ir konstitucinė kontrolė: retrospekciniai ir metodologiniai svarstymai. In KŪRIS, E. (sud. ir moksl. red.) *Lietuvos Respublikos Konstitucijos dvidešimtmetis: patirtis ir iššūkiai*. Vilnius: Lietuvos notarų rūmai, 2012.
49. KŪRIS, E. Apie Konstitucinio Teismo teisėjų atskiras nuomones: keli bihevioristiniai aspektai. *Jurisprudencija*, 2012, Nr. 19(3).

50. KŪRIS, E. On Perception of Constitutional Law: a Theoretical Approach to Constitutional Justice. In *New Millenium Constitutionalism: Paradigms of Reality and Challenges*. Yerevan, 2013.
51. KŪTRIS, G.; JURCENA, L. Characteristics of work of the Constitutional Court of the Republic of Latvia: caselaw of the court in Social Security Matters. *Конституционное правосудие*, 2012, Nr. 1(55).
52. LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; NEKROŠIUS, V. *Civilinio proceso teisė*, I tomas. Vilnius: Justitia, 2003.
53. LIETUVOS RESPUBLIKOS KONSTITUCINIS TEISMAS. Konstitucinis teisingumas: funkcijos ir santykiai su kitomis valdžios institucijomis. Europos konstitucinių teismų konferencijos XV kongresui parengtas nacionalinis pranešimas, 2010. Prieiga per internetą: <<http://www.confueconstco.org/reports/rep-xv/LI-TUANIA%20na.pdf>> [žiūrėta 2021 m. gruodžio 27 d.].
54. LOPEZ GUERRA, L. The Role and Competences of the Constitutional Court. In EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW. *The Role of the Constitutional Court in the Consolidation of the Rule of Law*. Strasbourg, 1994.
55. MASNEVAITĖ, E.; PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D.; ŽALIMAS, D. Teismų nepriklausomumas ir teisinių ginčų sprendimas. In KŪRIS, E. (moksl. red.). *Krizė, teisės viešpatavimas ir žmogaus teisės*. Šiauliai: Titnagas, 2015.
56. MAVČIČ, A. M. *Models of constitutional jurisdiction*, 2008. Prieiga per internetą: <[http://www.venice.coe.int/WebForms/documents/?pdf=CDL-JU\(2008\)026-e](http://www.venice.coe.int/WebForms/documents/?pdf=CDL-JU(2008)026-e)> [žiūrėta 2017 m. rugpjūčio 10 d.].
57. MAVČIČ, A. M. Individual complaint as a domestic remedy to be exhausted or effective within the meaning of ECHR: comparative and Slovenian aspect, 2011. Prieiga per internetą: <<http://www.concourts.net/lecture/constitutional%20complaint1.pdf>> [žiūrėta 2021 m. lapkričio 8 d.].
58. MELART, T., ZORE, L. *The Individual Constitutional Complaint in Slovenia*, 2008. Prieiga per internetą: <http://www.jus.unitn.it/cocoa/papers/PAPERS%203RD%20PDF/ICC%20Slovenia%20edit%20ook.pdf> [žiūrėta 2021 m. gruodžio 3 d.].
59. MICHALAK, A. Konstitucinis skundas po 2015 m. rugpjūčio 30 d. – revoliucija ar sąstingis? In *Lietuvos ir Lenkijos konstitucinės teisės aktualijos*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
60. MILIUVIENĖ J. Individualaus konstitucinio skundo įteisinimas ir pirmoji patirtis. In *Lietuvos teisė 2019: esminiai pokyčiai*. Vilnius: MRU, 2020.
61. NALYVAIKO, L.; CHEPIK-TREHUBENKO, O. Normative Model of the Constitutional Complaint: Domestic and Foreign Practice. Prieiga per internetą: Nalyvaiko L., Chepik-Trehubenko O. Normative model of the constitutional complaint domestic and foreign practice .pdf (onua.edu.ua) [žiūrėta 2021 m. lapkričio 28 d.].

62. NEKROŠIUS, V. *Civilinis procesas: koncentruotumo principas ir jo įgyvendinimo galimybės*. Vilnius: Justitia, 2002.
63. NENADIĆ, B. M. *Analysis of the constitutional court work targeting legal certainty and the right to a final decision: concluding observations*. Prieiga per internetą: <https://rm.coe.int/analysis-of-the-constitutional-court-work-concluding-remarks-eng/168093f4ao> [žiūrėta 2021 m. gruodžio 1 d.].
64. OSIATYNSKI, W. Paradoxes of Constitutional Borrowing. *International Journal of Constitutional Law*, 2003, Nr. 1.
65. PACZOLAY, P. Introduction to the Report of the Venice Commission on Individual Access to Constitutional Justice, 2013. Prieiga per internetą: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-JU\(2013\)00](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-JU(2013)00) [žiūrėta 2021 m. gruodžio 8 d.].
66. PAUŽAITĖ-KULVINSKIENĖ, J. *Administracinė justicija: teorija ir praktika*. Vilnius: Justitia, 2005.
67. PETKEVIČIUS, P. *Administracinių teisės pažeidimų bylų teisena*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003, p. 15.
68. PÓCZA, K.; DOBOS, G.; ATTILA, G., *The Hungarian Constitutional Court: A Constructive Partner in Constitutional Dialogue*. In PÓCZA, K. (ed.), *Constitutional Politics and the Judiciary*, 2019. New York: Routledge.
69. POPELIER, P.; VERSTRAELEN, S.; VANHEULE, D.; VANLERBERGHE, B. *The Effects of Judicial Decisions in Time*. Cambridge, 2014.
70. PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. Konstitucinės justicijos proceso teisė kaip teisės šaka: teoriniai aspektai. *Teisė*, 2015, t. 95.
71. PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. Individualus konstitucinis skundas kaip veiksmingas žmogaus teisių apsaugos ir konstitucionalizmo plėtros instrumentas. *Teisė*, 2015, t. 96.
72. PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. *Konstitucinės justicijos procesas Lietuvoje: optimalaus modelio paieška*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (O1 S). Vilniaus universitetas, 2017.
73. PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. *Konstitucinio Teismo įgaliojimų teikti išvadas objektai ir subjektai: teisinio reguliavimo problemos ir jų sprendimo galimybės*: mokslo studija. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2019. ISBN 978-9986-704-62-1.
74. PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. Konstitucinio Teismo nutarimų padariniai laiko aspektu. *Teisė*, 2019, t. 112.
75. PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. Lietuvos konstitucinio skundo modelio privalumai ir trūkumai. *Teisė*, 2020, t. 114.
76. PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. Teisės aktų konstitucingumo patikros objektai Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. *Teisė*, 2020, t. 116, p. 75.

77. PŪRAITĖ-ANDRIKIENĖ, D. The Development and Prospects of Lithuanian Constitutional Justice Model. In Švedas, D.; Murauskas, D. (red.). *Legal Developments During 30 Years of Lithuanian Independence*. Springer, 2021, p. 225–245.
78. RAGAUSKAS, P. *Amicus curiae* institutas užsienio šalių ir tarptautinėje teisėje: (dis)kvalifikuojantys požymiai ir gretimi institutai. *Teisės problemos*, 2011, Nr. 2(72), p. 21.
79. SAKALAUŠKAS, J. Individualus konstitucinis skundas. Diskusijos tęsiamos... *Justitia*, 2005, Nr. 5(13).
80. SOLYOM, L. Konstitucinis teisingumas: keletas lyginamųjų aspektų. In *Konstitucinis teisingumas ir teisės viešpatavimas* (tarptautinės konferencijos, skirtos Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įsteigimo 10-mečiui, medžiaga). Vilnius, 2004.
81. SADURSKI, W. *Rights Before Courts, a Study of Constitutional Courts in Postcommunist States of Central and Eastern Europe*. Netherlands, 2008.
82. SCHLAICH, K. *Das Bundesverfassungsgericht. Stellung, Verfahren, Entscheidungen – ein Studienbuch*. München, 1994.
83. SHELTON, D. The participation of Nongovernmental Organizations in International Judicial Proceedings. *American Journal of International Law*, 1994, Vol. 88.
84. SINKEVIČIUS, V. Konstitucinio Teismo nutarimų įgyvendinimas įstatymų leidyboje. *Jurisprudencija*, 2011, Nr. 18(2).
85. SINKEVIČIUS, V. Teisinės pasekmės, kurias sukelia Konstitucinio Teismo konstatavimas, jog įstatymas ar kitas teisės aktas prieštarauja Konstitucijai. *Jurisprudencija*, 2014, Nr. 21(4).
86. SINKEVIČIUS, V. Konstitucinio Teismo teisė pripažinti antikonstituciniais teisinius padarinius, kilusius iš Konstitucijai prieštaraujančių įstatymų ir kitų teisės aktų taikymo. In *Lietuvos teisė 2018: esminiai pokyčiai*. Mykolo Romerio universitetas, 2018.
87. SÓLYOM, L. The Role of Constitutional Courts in the Transition to Democracy: With special Reference to Hungary. *International Sociology*, 2003, Nr. 18, 133–134.
88. SOMODY, B.; VISSY, B. Citizen's Role in constitutional adjudication in Hungary: From the *actio popularis* to the constitutional complaint. *Acta Juridica Hungarica*, 2012, Nr. 53(4).
89. STAUGAITYTĖ, V. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimų teisinė galia laiko požiūriu. *Jurisprudencija*, 2005, Nr. 77(69).
90. STAUGAITYTĖ, V. Konstitucinis skundas: Lenkijos Respublikos patirtis. *Justitia*, 2006, Nr. 1.
91. STAUGAITYTĖ, V. Konstitucijai prieštaraujančių teisės aktų pašalinimo iš teisės sistemos atidėjimas Lietuvos ir užsienio valstybių konstitucinių teismų praktikoje. *Jurisprudencija*, 2006, Nr. 80.

92. STAUGAITYTĖ, V. Konstitucinio Teismo nutarimų tipai ir jų poveikio teisės sistamai bei teisės taikymo praktikai ypatumai. *Konstitucinė jurisprudencija*, 2007, Nr. 4(8), spalį–gruodis.
93. STEINBERGER, H. *Models of constitutional jurisdiction*. European Commission for Democracy through Law. Council of Europe Press, 1993.
94. SZMULIK, B.; POGLODEK, B., The Constitutional Complaint In the Polish Supreme Law. *Espaço Jurídico Journal of Law [EJL]*, 2016, Nr. 17(1).
95. ŠILEIKIS, E. *Alternatyvi konstitucinė teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005.
96. ŠILEIKIS, E. Aukščiausiasis Teismas prieš Konstitucinį Teismą? Galvosūkis dėl juridinio fakto. *Justitia*, 2006, Nr. 1.
97. ŠIPULOVÁ, K. The Czech Constitutional Court: Far Away from Political Influence. In PÓCZA, K. (ed.), *Constitutional Politics and the Judiciary*. New York: Routledge, 2019, p. 35.
98. THOONEN-TORNIC, A. *Access to constitutional courts: popular complaints in Croatia, Slovenia and Macedonia*. Doctoral dissertation, 2017, University of Zurich, Faculty of Law. Prieiga per internetą: Microsoft Word – final Dissertation Universität Zürich 2018 (uzh.ch) [žiūrėta 2021 m. gruodžio 8 d.].
99. TUJELA, P.; WROBEL, W. Skarga konstytucyjna, czyli dodatkowa gwarancja praw czlowieka. *Rzeczpospolita*, 1997, Nr. 265.
100. THE COUNCIL OF EUROPE'S DIRECTORATE GENERAL HUMAN RIGHTS AND RULE OF LAW. *The Guide to Good Practice in Respect of Domestic Remedies*, 2013. Prieiga per internetą: 1680695a9f (coe.int) [žiūrėta 2021 m. lapkričio 28 d.].
101. VERSTRAELEN, S. The Temporal Limitation of Judicial Decisions: The Need for Flexibility Versus the Quest for Uniformity. *German Law Journal*, 2013, Vol. 14, No. 9.
102. VINKLERIS, P., Konstitucinės priežiūros elitinės koncepcijos ir žinybinio priklausymo ribų problema Lietuvoje, *Justitia*, 1999, Nr. 5–6.
103. WIERZBOWSKI, T. Skarga konstytucyjna jako rodek ochrony praw czlowieka i obywatela. In *Konstytucja i gwarancje jej przestrzegania. Ksiga pamitkowa ku czci profesor Janiny Zakrzewskiej*. Warszawa, 1996.
104. WICZANOWSKA, H. The Adequacy of the Constitutional Complaint as Extraordinary Means of Human Rights Protection: a Comparison of Polish and German Solutions. *Torun International Studies*, 2018, Nr. 1 (11).
105. ZALESN, J. Constitutional Complaint in Poland: Model, Doctrinal Interpretation and Application problems. *Law of Ukraine*, 2018.
106. ZWIERZCHOWSKI, E. *Sdownictwo konstytucyjne*. Białystok, 1994.

107. ŽILYS, J. *Konstitucinis Teismas – teisinės ir istorinės prielaidos*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2001.
108. ŽILYS, J. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas konstitucinėje sistemoje. In *Lietuvos konstitucinė teisė: raida, institucijos, teisių apsauga, savivalda*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2007.
109. ŽILYS, J. Konstitucinės justicijos ištakos Lietuvoje. In KŪRIS, E. (sud. ir moksl. red.) *Lietuvos Respublikos Konstitucijos dvidešimtmetis: patirtis ir iššūkiai*. Vilnius: Lietuvos notarų rūmai, 2012.

X. Informacinė literatūra, statistika, straipsniai interneto portaluose

1. Atsakymai į dažniausiai užduodamus klausimus dėl individualaus konstitucinio skundo pateikimo tvarkos. Prieiga per internetą: <https://www.lrkt.lt/lt/informacija-asmenims/dazniausiai-uzduodami-klausimai/1466>. [žiūrėta 2021 m. spalio 30 d.]
2. *Case of Child Protection Referendum Continues in Constitutional Court* (Hungary today), 2021. Prieiga per internetą: *Case of Child Protection Referendum Continues in Constitutional Court - Hungary Today* [žiūrėta 2021 m. gruodžio 10 d.].
3. CONSTITUTIONAL COURT OF THE REPUBLIC OF LATVIA. *Statistics on the applications submitted to and cases initiated by the Constitutional Court in the period from 1997 to 2015*. Prieiga per internetą: *Statistics_2015_1997_eng.pdf* (tiesa.gov.lv) [žiūrėta 2021 m. gruodžio 3 d.].
4. *Constitutional Complaint as Orbán's Tool* (Verfassungsblog), 2022. Prieiga per internetą: *Constitutional Complaint as Orbán's Tool – Verfassungsblog* [žiūrėta 2022 m. balandžio 10 d.].
5. EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS. Annual report 2021. Prieiga per internetą: *Annual Report 2021* (coe.int) [žiūrėta 2022 m. balandžio 13 d.].
6. Individualų konstitucinį skundą galėtų surašyti tik advokatas? Prieiga per internetą: <https://www.diena.lt/naujienos/lietuva/salies-pulsas/individualu-konstitucini-skunda-galetu-surasyti-tik-advokatas-920705> [žiūrėta 2021 m. spalio 30 d.].
7. Individualus konstitucinis skundas – kas laukia ateityje? Prieiga per internetą: <http://www.teise.pro/index.php/2019/10/25/individualus-konstitucinis-skundas-kas-laukia-ateityje/> [žiūrėta 2021 m. lapkričio 11 d.].
8. Individualus konstitucinis skundas: kokios tendencijos ir ką jos sako apie Lietuvą. Prieiga per internetą: INFOLEX.LT > Individualus konstitucinis skundas: kokios tendencijos ir ką jos sako apie Lietuvą? [žiūrėta 2021 m. gruodžio 26].
9. *Konstitucijos kūrėjas L. N. Rasimas siūlo svarbias Konstitucijos pataisas*. Prieiga per internetą: <<http://www.tiesos.lt/index.php/tinklarastis/straipsnis/konstituci->

- jos-kurejas-l.-n.-rasimas-siulo-svarbias-konstitucijos-pataisas> [žiūrėta 2022 m. sausio 18 d.].
10. Konstitucinio Teismo 2015 m. veiklos metinis pranešimas. Prieiga per internetą: <lrkt.lt/data/public/uploads/2016/03/lrkt-metinis-pranesimas.pdf> [žiūrėta 2021 m. balandžio 18 d.].
 11. Konstitucinio Teismo 2019 m. metinis veiklos pranešimas. Prieiga per internetą: [metinis-2019-web.pdf](http://lrkt.lt/data/public/uploads/2019/12/lrkt-metinis-2019-web.pdf) (lrkt.lt) [žiūrėta 2021 m. gruodžio 26 d.].
 12. Konstitucinio Teismo 2020 m. metinis veiklos pranešimas. Prieiga per internetą: [metinis-2020-web_.pdf](http://lrkt.lt/data/public/uploads/2020/12/lrkt-metinis-2020-web_.pdf) (lrkt.lt) [žiūrėta 2021 m. gruodžio 26 d.].
 13. Konstitucinio Teismo 2021 m. metinis veiklos pranešimas. Prieiga per internetą: [metinis-2021-web_.pdf](http://lrkt.lt/data/public/uploads/2021/12/lrkt-metinis-2021-web_.pdf) (lrkt.lt) [žiūrėta 2022 m. balandžio 4 d.].
 14. Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui pateiktų individualių konstitucinių skundų priimtino apžvalga 2019 m. rugsėjo 1 d. – 2020 m. rugpjūčio 31 d. Prieiga per internetą: [individualiu-konstituciniu-skundu-priimtino-apzvalga-2019-2020-link.pdf](http://lrkt.lt/data/public/uploads/2020/12/individualiu-konstituciniu-skundu-priimtino-apzvalga-2019-2020-link.pdf) (lrkt.lt) [žiūrėta 2021 m. gruodžio 19 d.].
 15. NAVICKAS, A. *Aurelija Stancikienė: Konstitucinė krizė*. Prieiga per internetą: <<http://www.tiesos.lt/index.php/tinklarastis/straipsnis/aurelija-stancikiene.-konstitucine-krize>> [žiūrėta 2022 m. kovo 8 d.].
 16. LIMANTĖ, A. *Lithuania introduces individual constitutional complaint*, 2019. Prieiga per internetą: <https://verfassungsblog.de/lithuania-introduces-individual-constitutional-complaint/> [žiūrėta 2021 m. spalio 30 d.].
 17. L. Ragauskis apie KT galių ribojimus: tai nepagarba Konstitucijai. Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/news/daily/law/l-ragauskis-apie-kt-galiu-ribojimus-tai-nepagarba-konstitucijai.d?id=62362211>> [žiūrėta 2022 m. sausio 18 d.].
 18. *Rudėnaitė paprašė Konstitucinio Teismo išaiškinimo dėl grįžimo į darbą*. <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/rudenaite-paprased-konstitucinio-teismo-isaiskinimo-del-grizimoi-darba.d?id=84320039> [žiūrėta 2022 m. balandžio 21 d.].
 19. Seime sklando idėja apriboti Konstitucinio Teismo galias. Prieiga per internetą: <http://www.lrt.lt/naujienos/ekonomika/4/29475/seime_sklando_ideja_apriboti_konstitucinio_teismo_galias> [žiūrėta 2022 m. sausio 16 d.].
 20. Statistics of Cases of the Constitutional Court of Hungary, 2019. Admission and conclusion of constitutional complaints in 2019.
 21. Statistics of Cases of the Constitutional Court of Hungary, 2020. Admission and conclusion of constitutional complaints in 2020.
 22. ŠILEIKIS, E. *Konstitucija ir absurdas: F. Kafkos „procesas“ LAT teisėjos Rudėnaitės situacijoje*. Prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/news/ringas/lit/egidijus-sileikis-konstitucija-ir-absurdas-f-kafkosprocesas-lat-teisejos-rudenaites-situacijoje.d?id=84456465> [žiūrėta 2022 m. balandžio 21 d.].

23. THE CONSTITUTIONAL COURT OF THE REPUBLIC OF SLOVENIA. *An Overview of the Work for 2020*. Prieiga per internetą: RSUS_LetnoPorocilo_2020_EN.pdf. [žiūrėta 2021 m. gruodžio 3 d.].
24. VAIČAITIS, V. *Konstituciniai pamąstymai apie teisinę situaciją dėl Aukščiausiojo Teismo pirmininko pareigų*. Prieiga per internetą: <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/nuomones/vaidotas-a-vaicaitiskonstituciniai-pamastymai-apie-teisine-situacija-del-auksciausiojo-teismo-pirmininkopareigu-18-1334950?copied> [žiūrėta 2022 m. balandžio 21 d.].
25. V. Nekrošiaus nuomonė *Facebook* paskyroje. Prieiga per internetą: <https://www.facebook.com/vytautas.nekrosius.319/posts/143242136878580> [žiūrėta 2021 m. lapkričio 11 d.].

Dovilė Pūraitė-Andrikienė. Lietuvoje įtvirtintas konstitucinio skundo institutas kaip žmogaus teisių apsaugos įrankis. Monografija. – Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2022 – 304 p.

ISBN 978-609-07-0761-6 (spausdinta knyga)

ISBN 978-609-07-0762-3 (skaitmeninis PDF)

Monografijoje siekiama sistemiškai išanalizuoti, ar Lietuvoje pasirinktas individualaus konstitucinio skundo modelis užtikrina, kad šis institutas būtų veiksmingas žmogaus teisių apsaugos įrankis, t. y. ar jis atitinka Lietuvos visuomenės ir teisinės bendruomenės lūkesčius, teisinės sistemos galimybes, Europos valstybių tendencijas, identifikuoti probleminius šio modelio aspektus ir pateikti siūlymų, kaip būtų galima tobulinti jį įtvirtinantį teisinį reguliavimą, bei rekomendacijas dėl kitų priemonių, galinčių užtikrinti šio instituto efektyvumą. Ši monografija yra pirmasis mokslo darbas, kuriame visi Lietuvos konstitucinio skundo modelio elementai analizuojami kompleksiskai, neapsiribojant tam tikrais konstitucinio skundo modelį sudarančiais institutais, tačiau sistemiškai analizuojant visą modelį: nuosekliai aptariant konstitucinio skundo pagrindą, konstitucinio skundo objektą, konstitucinių skundų nagrinėjimo subjektus, konstitucinių skundų pateikimo sąlygas (filtrus), konstitucinio skundo išnagrinėjimo teisinius padarinius ir specifinius procesinius konstitucinio skundo elementus.

Knygoje nagrinėjama konstitucinio skundo samprata ir paskirtis, konstitucinio skundo įsitvirtinimo raida, konstitucinio skundo modeliai, šio instituto vieta kitų konstitucinių teismų įgaliojimų spektre, konstitucinio skundo vieta nacionalinėje ir tarptautinėje žmogaus teisių apsaugos sistemoje, konstitucinio skundo institutui tenkantys iššūkiai Europos valstybėse.

Dailininkė Jurga Tėvelienė

Kalbos redaktorė Danutė Petrauskienė

Maketuotoja Vida Vaidakavičienė

Vilniaus universiteto leidykla

Saulėtekio al. 9, LT-10222 Vilnius

info@leidykla.vu.lt, www.leidykla.vu.lt

Knygos internete: www.knygynas.vu.lt

Mokslo periodikos žurnalai: www.zurnalai.vu.lt

Spausdino UAB BĮ „Baltijos kopija“

Kareivių g. 13b, LT-09109 Vilnius

Tiražas 100 egz., 18,4 aut. l.